

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા અર્થ તથા કથાઓ સહિત

પ્રકાશક:

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સંસ્થા

ભાવનગર

પંડિતશ્રી વીરવિજયજીકૃત

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

વિવેચન યુક્ત

વિભાગ બીજો

અનેક પ્રસંગો ઉપરની ૨૫ કથાઓ

વિભાગ ત્રીજો

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ.

તૈયાર કરનાર :

(સ્વ.) શ્રી કુંવરજી આણંદજી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર :

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

વીર સંવત્ ૨૪૮૧] ઇ. સ. ૧૯૫૫ [વિક્રમ સંવત ૨૦૧૧

આવૃત્તિ ત્રીજી

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦

પ્રસિદ્ધકર્તા—
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર.

પ્રથમાવૃત્તિ વિ. સં. ૧૯૮૧
દ્વિતીયાવૃત્તિ વિ. સં. ૧૯૯૧
તૃતીયાવૃત્તિ વિ. સં. ૨૦૧૧

મુદ્રક:—
શાંતિલાલ છોટાલાલ પારેખ
સરસ્વતી પ્રિ. પ્રેસ-ભાવનગર.

સ્વ. વારૈયા ધરમશી ઝવેરભાઈના ધર્મપત્ની

સ્વ. અ'બાબહેન

સ્વ. અંબાબાઈ

ભાવનગરમાં ચિરસ્મરણીય જૈન ભોજના-
લયની શુભ શરૂઆત કરાવનાર ત્રાપજનિવાસી સ્વ.
વારૈયા ધરમશી ઝવેરભાઈના ધર્મપત્ની અંબાબાઈ
સં. ૨૦૧૧ના મહા સુદ ૩ને બુધવારના રોજ
સમાધિપૂર્વક પંચત્વ પામ્યા. તેમના પુણ્ય
સ્મરણાર્થે આ પુસ્તક પ્રકાશનમાં તેમની ધર્મનિધ
સુપુત્રીઓ વિજયાબેન અને સૌભાગ્યબેન તરફથી
આર્થિક સહાય મળી છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ.

ત્રાપજમાં સ્વ. વારૈયાએ સુંદર ઉપાશ્રય
બંધાવ્યો છે. તેમાં પણ અંબાબાઈની પ્રેરણા
હતી. વારૈયાના અવસાનબાદ અંબાબાઈએ પુત્રીઓ
સહિત તેમના જમણે શ્રી મણિલાલ વનમાળીદાસ
શેઠની રાહગરી નીચે ત્રાપજથી પાલીતાણા સુધીને
સંધ, દાઠામાં ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા તેમજ ત્રાપજમાં
વારૈયાની ગેરહાજરીમાં તમામ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ-
ઓમાં રસ લઈને જીવન સાર્થક કર્યું છે.

અંબાબાઈના આત્માને ચિરશાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

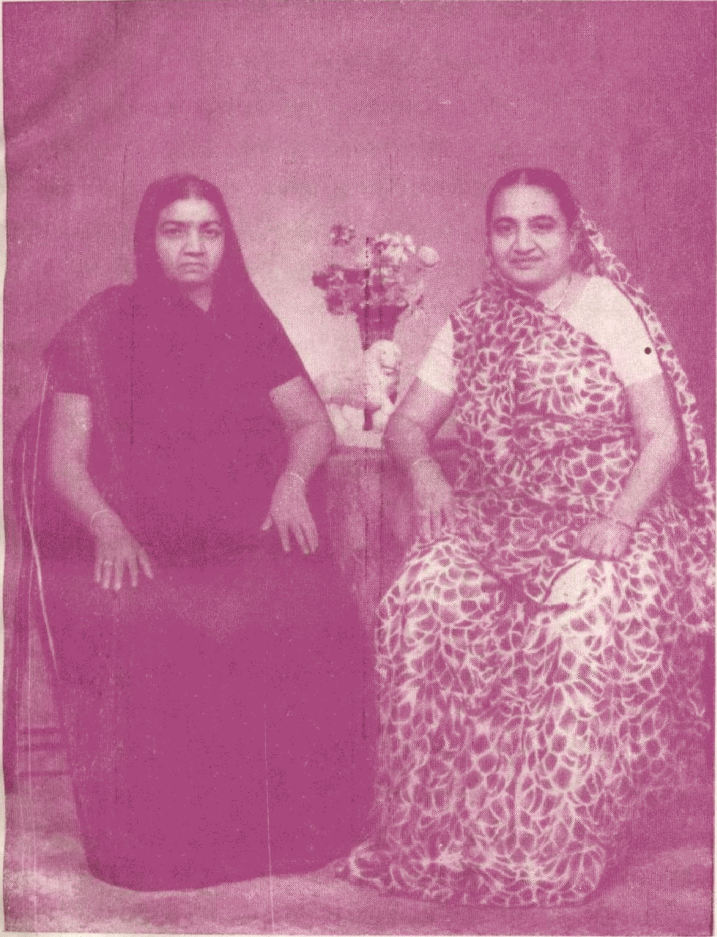
પરમાત્માની ભક્તિમાં દ્રવ્ય-ભાવ પૂજા એ પ્રયોગ સાધન છે. દ્રવ્યપૂજા સહિત ભાવપૂજા કરવા માટે અનેક પ્રકારની દેશીઓમાં-દાળમાં પૂજા થઈ ગયેલા પાંડિતો જુદા જુદા વિષયની અને તેને લગતા નામની પૂજાઓ રચી ગયા છે. તેમાં પાંડિત શ્રી વીરવિજયજી કે જેઓ ઓગણીસમા સૈકામાં અમદાવાદ શહેરમાં વિદ્યમાન હતા તેમણે રચેલી પૂજાઓ બહુ જ અસરકારક છે. તેમની રચેલી પૂજાઓમાં પણ ચોસઠપ્રકારી પૂજા કે જેમાં આઠ કર્મનું સ્વરૂપ બહુ સારી રીતે ખતાવેલું છે તે બહુ ઉપ-યોગી અને દ્રવ્યાનુયોગનું સારું જ્ઞાન આપનાર છે. કર્મત્રયનો ધણી-ખરો ભાવ એમાં સમાયેલો છે. અમે તે પૂજા પૈકી એકેક પૂજા અને તેનો અર્થ એ ક્રમ આ પુસ્તકમાં રાખેલ છે. તેની અંદર કેટલોક ભાવ અર્થમાં સ્ફુટ કરેલો છે કે જેથી વાંચનારને રસ પડે અને સમજી શકે. તે સાથે તેમાં સૂચવેલી કથાઓ પણ બીજા વિભાગમાં આપી છે.

અંતરાયકર્મની પૂજામાં અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરનાર અને તેથી લાભ મેળવનાર આઠ નામ સૂચવ્યા છે. તે નીચે પ્રમાણે:—

જળપૂજા-સોમસિરિતું. દીપપૂજા-જિનમતિ અને ધનશ્રીનું.
ચંદનપૂજા-જયસુર ને શુભમતિનું. અક્ષતપૂજા-કીરયુગળનું.
પુષ્પપૂજા-વણિકસુતા લીલાવતીનું. નૈવેદ્યપૂજા-હળી નૃપનું.
ધૂપપૂજા-વનચંદર રાજનું. ફળપૂજા-કીરયુગળ ને દુર્ગતા સ્ત્રીનું.

આ આઠે દૃષ્ટાંતો શ્રી વિજયચંદ કેવળીના ચરિત્રમાં હોવાથી અને તેનું ભાષાંતર અમારા તરફથી જ પ્રગટ થયેલ હોવાથી, તેમજ આમાં મુખ્યતા કર્મ સંબંધી હોવાથી તે દૃષ્ટાંતો આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યા નથી. આ દૃષ્ટાંતો સમજવા માટે શ્રી વિજયચંદ કેવળી ચરિત્ર વાંચી લેવાનું સૂચવવામાં આવે છે.

સ્વ. અંબાબહેનની સુપુત્રીઓ

વિજયાબહેન

તેમજ

સૌભાગ્યબહેન

૫

આ પૂજાઓના અર્થ લખવામાં કર્મઅંતનો સારો ને તાન્ને બોધ હોવાની આવશ્યકતા છે. તદ્દનુસાર અર્થ લખતાં હલ્લસ્થપણાથી બૂદ્ધ થવાનો સંભવ છે તેથી લક્ષ્યપૂર્વક સુધારીને વાંચવા વિનંતિ છે.

પ્રથમ વિભાગમાં આઠે કર્મની ચોસઠ પૂજા ને કળશ અર્થ સાથે પૃષ્ઠ ૨૧૮માં પૂર્ણ થાય છે. ત્યારપછી કર્મસૂદન તપનું ચંત્ર અને તે તપ કરતી વખત હંમેશ કરવાની વિધિ વિગેરે આપવામાં આવેલ છે.

વિભાગ બીજામાં પ્રારંભથી કથાઓની શરૂઆત થાય છે તે પૃષ્ઠ ૨૨૩ થી ૩૧૪ પર્યંત આપેલ છે. એમાં કુલ ૨૫ કથાઓ આપવામાં આવેલ છે. દરેક કથાઓ જુદા જુદા સ્થળેથી લેવામાં આવી છે અને અસરકારક ભાષામાં કેટલીક હિતશિક્ષા સાથે લખવામાં આવી છે.

જિનેશ્વરોક્ત ૧૧ પ્રકારના તપમાં આ તપ ૧૧ મો કર્મસૂદન નામથી શ્રી આચારદિનકરના તપોવિધિ નામના ૩૯ મા ઉદ્યમાં છાપેલ પ્રતના પાને ૩૩૮ મે આપેલ છે. તેમાં આ તપને અંગે ઉપવાસ, એકભક્ત, એકસિક્કથ, એક સ્થાન, એક દત્તિ, નિર્વિકૃતિક, આચારભલ અને અષ્ટ કવળી-એ આઠ તપના નામ આપેલા છે; તેથી આ તપ સર્વગ્રમૂળક છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

નિકાચિત કર્મોને અપાવવામાં શાસ્ત્રકારે તપનું બળવાનપણું કહ્યું છે. તેમાં પણ આ તપ તો ખાસ કર્મોનું જ સૂદન, તેનો જ નાશ કરવા માટે કરવાનો છે; તેથી છતી શક્તિએ શ્રાવક-શ્રાવિકાઓએ અવશ્ય આ તપની આઠ ઝોળી ૬૪ દિવસ પ્રમાણે કરવી, અને તેની પ્રાંતે અથવા મધ્યમાં શક્તિ પ્રમાણે તે તપને ઉજવવા માટે-તેના ફળમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે ઉદ્ઘાપન કરવું, અર્થાત્ અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવ કરવો. તેમાં ૮ દિવસ મળીને આ ૬૪ પૂજા જ ભણાવવી. મનુષ્ય જિંદગીમાં આ એક ખાસ કર્તવ્ય છે એમ સમજવાનું છે.

આ પૂજાના કર્તા પાંડિત શ્રી વીરવિજયજીનું જન્મચરિત્ર અહીં લખવું જોઈએ પણ તે ચરિત્ર આ સભાએ જ જુદું છાપેલ હોવાથી અહીં

૬

આપેલ નથી. તેઓશ્રીએ નીચે જણાવેલી પૂજાઓ સાથે જણાવેલ સંવતમાં બનાવેલી છે.

૧ સ્નાત્રપૂજા-કર્યાનો સંવત આપેલ નથી.

૨. સં. ૧૮૫૮ અષ્ટ પ્રકારી પૂજા.

૩. સં. ૧૮૭૪ ચોસઠ પ્રકારી પૂજા.

૪. સં. ૧૮૮૧ પીસ્તાળીશ આગમની પૂજા.

૫. સં. ૧૮૮૪ નવાણું પ્રકારી પૂજા.

૬. સં. ૧૮૮૭ બાર વ્રતની પૂજા.

૭. સં. ૧૮૮૯ પંચ કલ્યાણકની પૂજા.

તેઓશ્રીએ નીચે જણાવેલા રાસો પણ બનાવ્યા છે.

૧. સં. ૧૮૮૧ ચંદ્રશેખરનો રાસ.

૨. સં. ૧૮૯૬ ધમ્મીલકુમારનો રાસ.

૩. સં. ૧૯૦૨ સુરસુંદરીનો રાસ.

આ સિવાય શિયળવેલ, ઢાળિયા, હિતશિક્ષા છત્રીશી અને પરચુરણ સ્તવનાદિ તેમણે ઘણા બનાવેલ છે. તેની સંપૂર્ણ માહિતી તેમના ચરિત્રમાં આપેલ છે. પ્રશ્નચિંતામણિ નામનો પ્રશ્નોત્તરનો સંસ્કૃત ગ્રંથ પણ તેમણે રચેલો છે.

આ પૂજા પ્રથમ અર્થ સહિત મુનિ ચારિત્રવિજયજીની સહાયતાથી મોહનલાલ અમરશીએ ભાષાંતર કરીને સંવત ૧૯૬૫ માં છપાવેલ, પરંતુ તે પુસ્તક મળતું ન હોવાથી તેમ જ તેમાં કેટલોક સુધારોવધારો કરવાની આવશ્યકતા જણાવાથી બનતા પ્રયાસે જેમ વધારે ઉપયોગી થાય તેમ સંવત ૧૯૮૧ માં તૈયાર કરીને અમારા તરફથી છપાવવામાં આવી હતી. તે પુસ્તક પણ મળતું ન હોવાથી તેમાં કેટલોક સુધારો-વધારો કરીને આ તેની બીજી આવૃત્તિ કરવામાં આવી છે.

૭

આ પુસ્તકમાં ત્રણ વિભાગ કરવામાં આવ્યા છે. તેમાં પ્રથમ વિભાગમાં આઠે કર્મ સંબંધી ૬૪ પૂજા મૂળ, અર્થ અને વિવેચન સાથે આપવામાં આવી છે. તેમાં નોટ વિગેરેનો ઉપયોગી વધારો કર્યો છે.

વિભાગ બીજામાં આ પૂજાઓમાં આપેલા નામોવાળી તમામ કથાઓનો સંગ્રહ આપવામાં આવ્યો છે. પ્રથમાવૃત્તિમાં ૨૧ કથાઓ હતી તેમાં ખાસ જરૂરની ૪ કથાઓ વધારવામાં આવી છે તેમાં પણ ગોશાળકના જીવ દેવસેન રાજાની અને મદુક શ્રાવકની એ એ કથાઓ તો ખાસ શ્રી ભગવતીસૂત્રમાંથી ઉદ્ધરીને લખવામાં આવી છે.

આ પૂજાના અર્થ પ્રથમ છપાવેલા છે તેમાં કોઈ કોઈ જગ્યાએ સ્ખલના થયેલી હોવાથી આ વખત છપાવતાં જેટલી બને તેટલી વધારે સાવચેતી વાપરીને સ્ખલના ન આવે તેમ કરેલ છે, છતાં વાંચનાર બંધુઓને કાંઈ સ્ખલના સમજાય તો જરૂર અમને લખી 'મોકલવું' જેથી બની શકતી રીતે તેનું સમાધાન યા નિવારણ કરવામાં આવશે.

પ્રથમ વિભાગના પૃષ્ઠ ૬૭ મે (શાતા) વેદનીયકર્મના જઘન્ય બંધને અંગે ત્રણ વિકલ્પ બતાવેલા છે.

૧ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં જઘન્યબંધ અંતર્મુદ્ધર્તાનો કલ્પો છે. તેની અપેક્ષા સમજાણી નથી.

૨ શ્રી પ્રણામના વિગેરેમાં બાર મુદ્ધર્તાનો કલ્પ છે તે તો સાંપ્રાયિક બંધ છે ને દશમે ગુણકાણે જ તેટલો હોય છે.

૩ અગ્યારમે, બારમે ને તેરમે ગુણકાણે માત્ર યોગ પ્રત્યયિક બંધ જે સમયની સ્થિતિનો થાય છે. તે હકીકત ત્યાં ઉપર ને નોટમાં સ્પષ્ટ કરેલી છે.

આ પુસ્તકને અંગે કરેલા પ્રયાસનું ફળ જૈન બંધુઓ આ પુસ્તકને હૃદયપૂર્વક વાંચી તેનું રહસ્ય ગ્રહણ કરે અને યથાશક્તિ કર્મવિયુક્ત થાય તે જ ઇચ્છવામાં આવે છે.

આશ્વિન શુદ્ધ ૧ }
સં. ૧૯૯૧ }

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાધનગર

ત્રીજી આવૃત્તિ અંગે નિવેદન

વિ. સં. ૧૯૯૧ માં આ ઉપયોગી પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ છપાવ્યા પછી થોડા જ સમયમાં તે અપ્રાપ્ય બની ગઈ. ત્રીજી આવૃત્તિના પ્રકાશન સંબંધી વિચારણા ચાલતી હતી તેવામાં બીજું વિશ્વયુદ્ધ થયું અને તેને કારણે છાપકામ તેમજ કાગળ વિગેરેના ભાવોમાં ઝડપી ઉછાળો આવ્યો.

વિશ્વયુદ્ધ શાંત થતાં પુનર્મુદ્રણની યોજના વિચારાઈ રહી હતી તેવામાં આપણા શ્રીમાન પેટ્રન ધર્મપ્રેમી શ્રાદ્ધવર્ધ કલકત્તાનિવાસી શ્રી મણિલાલ વનમાળીદાસ શેઠ સાથે આ સંબંધી વાતચીત થતાં તેઓશ્રીએ તરત જ રૂ. ૧૦૦૦) એક હજાર સહાયતાથે અપાવવાનું સ્વીકાર્યું, જે માટે તેઓશ્રી ધન્યવાદને પાત્ર છે.

આ ઉપરાંત મુખ્ય શ્રી ગોડીજી જિનાલયના જ્ઞાનખાતાએ આ પુસ્તકની એકસો નકલ પ્રથમથી જ ખરીદી લઈ પ્રોત્સાહન આપેલ છે, તેથી તે પણ પ્રશંસાપાત્ર છે.

પુસ્તકની ઉપયોગિતા તેમજ વિગત માટે બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવનામાં સૂચન છે એથી વિશેષ લખવાનું રહેતું નથી.

સૌ કોઈ આ પુસ્તકને સાચાં વાંચી-વિચારી લાભ ઉઠાવે એ જ અભિલાષા.

૨૦૧૧
વિજયાદશમી

સેક્રેટરીઓ
શ્રી જેન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

અનુક્રમણિકા

વિભાગ ૧ લો

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા અર્થ સહિત.

૧. પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ નિવારણાર્થ પૂજાઓ આઠ અર્થ સહિત	૧
૨. દ્વિતીય દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણાર્થ પૂજા	૩૬
૩. તૃતીય વેદનીય કર્મ નિવારણાર્થ પૂજા	૫૮
૪. ચતુર્થ મોહનીય કર્મ નિવારણાર્થ પૂજા	૮૩
૫. પંચમ આયુ કર્મ નિવારણાર્થ પૂજા	૧૧૨
૬. ષષ્ઠ નામ કર્મ નિવારણાર્થ પૂજા	૧૩૭
૭. સપ્તમ ગોત્ર કર્મ નિવારણાર્થ પૂજા	૧૬૪
૮. અષ્ટમ અંતરાય કર્મ નિવારણાર્થ પૂજા	૧૮૭
૯. દરેક બાણાવવાનો કળશ.-સાર્થ	૨૧૪
૧૦. કર્મસૂદન તપનો વિધિ વિગેરે સમજુતી	૨૧૯

વિભાગ બીજો

૧. બુદ્ધિવૈભવ ઉપર રોહકની કથા	૨૨૩
૨. શિવરાત્રીર્ષિની કથા. (જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ઉપર)	૨૪૪
૩. બાનુદત્ત પૂર્વધરની કથા (નિદ્રાના ઉદય ઉપર)	૨૪૦
૪. રોહકની પુત્રવધૂની કથા. (ચિત્તુદ્ધિ નિદ્રા ઉપર)	૨૪૨

૧૦

૧. જીર્ણ શેઠનું ટૂંક વૃત્તાંત (શાતાવેદની ઉપર) ...	૨૪૨
૬. દેવસેન રાજાની કથા. (ગોશાળકનો જીવ) ...	૨૪૩
૭. મૃગાપુત્રની કથા. (અશાતા વેદની ઉપર) ...	૨૪૮
૮. ગધર્વ નાગદત્તની કથા. (ચાર કષાય ઉપર) ...	૨૫૧
૯. રતનચૂડની કથા. (બુદ્ધિ વ્યાપાર ઉપર) ...	૨૫૬
૧૦. અષાઢભૂતિ મુનિની કથા. (વેદોદય ઉપર)	૨૬૬
૧૧. રૂપી સાધ્વીની કથા તથા લક્ષ્મણા સાધ્વીની કથા (દંભ ઉપર) ૨૭૩	
૧૨. સુકુમાલિકા સાધ્વીની કથા. (વેદોદય ઉપર) ...	૨૮૦
૧૩. ગરોળી થયેલ સાધ્વીની કથા. (પન્નિહ-મૂર્ચ્છા ઉપર) ૨૮૪	
૧૪. સુંદર શેઠને કલંક આપનાર વ્યાઘ્રણીની કથા ...	૨૮૫
૧૫. નંદ મણિકારની કથા. (તિર્થયાત્રુના બંધ ઉપર)... ૨૮૭	
૧૬. સંજીવિની બુદ્ધી ચરાવનાર સ્ત્રીની કથા. ૨૮૮	
૧૭. મદ્રુક શ્રાવકની કથા. (જૈનધર્મનું સ્વરૂપ જાણવા ઉપર) ૨૯૦	
૧૮. કાગડાની સંગત કરનાર હંસની કથા. ૨૯૨	
૧૯. ઢંઢણકુમારની કથા. (લાભાંતરાય ઉપર) ... ૨૯૩	
૨૦. આદીશ્વર પ્રભુની કથા. (") ... ૩૦૦	
૨૧. પૂણિયા શ્રાવકની કથા (સંતોષવૃત્તિ ઉપર) ... ૩૦૨	
૨૨. સુરસુંદરીની કથા (ઉપભોગાંતરાય ઉપર) ... ૩૦૪	
૨૩. મમ્મણ શેઠની કથા. (અંતરાય બંધ ઉપર) ... ૩૦૭	
૨૪. ભીમસેન રાજાની કથા. (ઉપભોગાંતરાય ઉપર) ... ૩૦૯	
૨૫. મૃગ, બંજાદેવ તે રથકાન્તની કથા. (સરખી ક્ષણપ્રાપ્તિ ઉપર) ૩૧૪	

વિભાગ ત્રીજો

૧. પંડિત શ્રી વીરવિજયજીન શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચ કલ્યાણક પૂજા સાર્થ ૩૧૫	
---	--

॥ श्रीपरमात्मने नमः ॥

॥ पंडित श्रीवीरविजयजीकृत ॥

चोसठ प्रकारी पूजा (सार्थ)

प्रथम दिवस अध्यापनीय ज्ञानावरणीय

कर्मसूदनार्थ पूजाष्टक प्रारंभ

हुडा

श्री शंभेश्वर साहिबो, सभरी सरसती भाय;
 श्री शुभविजय सुगुरु नभी, कहुं तपइण सुभदाय. १
 ज्ञानथडी सवि जलुता, ते लव मुक्ति जलुह;
 व्रत धरी लूतण तप तप्या, तपथी पढ * भडानंह. २
 हानशक्ति जे नवि हुवे, तो तनशक्ति विचार;
 तप तपीये थछ योग्यता, अल्प कषाय आहार. ३
 परनिंहा छंडी कपट, विधि गीतारथ पास;
 आचारहनकरे हाभीयो, ये × तप कर्मविनाश. ४

* भोक्ष. × कर्मसूदन तप.

(૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

વિવિધ પ્રકારે તપ કહ્યા, આગમ રચણની ખાણ;
 તેહમાં * કર્મસૂદન તપ, દિન ચઉસડી પ્રમાણ. ૫
 જ્ઞાનાવરણી કર્મ અડ, પચ્ચખખાણે છેદાય;
 ઉપવાસાદિક અડ કવળ, અંતિમ તિમ અંતરાય. ૬
 ઉજમણું તપ પૂરણે, શક્તિતણે અનુસાર;
 તરુવર રૂપાનો કરો, ધાતીયાં શાખા ચાર. ૭
 ચાર પ્રશાખા પાતળી, કર્મનો ભાવ વિચાર;
 ઇગસય + અડવન પત્ર તસ, કાપવા કનક * કુઠાર. ૮
 ચોસઠ મોદક મૂકીએ, પુસ્તક આગળ સાર;
 ચોસઠ કળશા નામીએ, જિનપડિમા જયકાર. ૯
 પૂજા સામગ્રી રચી, ભરી ફળ નૈવેદ્ય થાળ;
 જ્ઞાનોપગરણ મેળવી, જ્ઞાનભક્તિ મનોહાર. ૧૦
 જળ કળશા ચોસઠ ભરી, ધરીએ પુરુષને હાથ;
 તીર્થોદક કળશા ભરી, ચોસઠ કુમરી હાથ. ૧૧
 ચોસઠ વસ્તુ મેળવી, મંડળ રચીએ સાર;
 મંગળદીવો રાખીએ, પુસ્તક મધ્ય વિચાળ. ૧૨
 સ્નાત્ર મહોત્સવ કીજીએ, પૂજા અષ્ટ પ્રકાર;
 જ્ઞાનાવરણ હઠાવવા, અડ અભિષેક ઉદાર. ૧૩

* કર્મનો નાશ કરનાર. + પાંદડાં ૧૫૮. x સોનાનો કુહાડો.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-પૂજા.

(૩)

૧ પ્રથમ જલપૂજા

(રાગ-ભેગીઓ આશાવરી, મોતીવાળા લમરજી-એ દેશી)

ચરમ પ્રભુ મુખ ચંદ્રમા, સખી ! દેખણ દીજે,
હાથ આરિસા બિંબ રે, સખી ! મુને દેખણ દીજે;
છપન દિક્કુમરી કહે, સખીં વિકસિત મેઘ કદંબ રે.સં૧
લવમંડળમેં ન દેખીઓ, સખીં પ્રભુજનો દેહાર રે;સં
કૃત્ય કરી ધર જવતી, સખીં ખેલત બાળકુમાર રે.સં૨
યૌવનવય સુખ ભોગવે, સખીં શ્રીમહાવીર કુમાર રે;સં
જ્ઞાનથી કાળ ગવેષિયો, સખીં આપ હુવા અણગાર રે.સં૩
ગુણઢાણું લહી બારમું, સં જ્ઞાનાવરણી હણ્યુંજેમ રે;સં
કેવળ લહી મુગતે ગયા, સં અમે પણ કરશું તેમ રે.સં૪
સ્વામી સેવાથી લહે, સખીં સેવક સ્વામી ભાવ રે;સં
સાલંબન નિરાલંબને, સખીં કરશું એવો બનાવ રે.સં૫
તીસ કોડાકોડી સાગર, સંથિતિ અંતર્મુદ્ધર્ત લઘીશ રે;સં
બંધ ચતુર્વિધ ચેતશું, સં પગઘ ઠીઘ રસ દેશ રે. સં૬
સૂક્ષ્મ બંધ ઉદય વળી. સંઉદીરણ સત્તા ખીણ રે; સં
સ્નાતક સ્નાનભિષે હુવે, સં જ્ઞાનપડળ મળ હીણ રે.સં૭
સર્વાંગે સ્નાતક થઇ, સખીં કરશું સાહેલી રંગ રે; સં
સહજનંદ ધરે રમો, સખીં શ્રી શુભવીરને સંગ રે. સં૮

ઈતિ પ્રથમ જળપૂજા

(૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

। કાવ્યમ્ ।

તીર્થોદકૈર્મિશ્રિતચંદનોઘૈઃ, સંસારતાપાહતયે સુશીતૈઃ ।
 નરાજનીપ્રાંતરજોઽભિશાંત્યૈ, તત્કર્મદાહાર્થમજં યજેઽહં ॥૧॥

। દ્રુતવિલંબિતવૃત્તદ્વયમ્ ।

સુરાદીજલપૂર્ણઘટૈર્ઘનૈઃ, ઘુસુણમિશ્રિતવારિભૃતૈઃ પરૈઃ ।
 સ્તપય તીર્થકૃતં ગુણવારિધિ, વિમલતાં ક્રિયતાં ચ નિજાત્મનઃ॥૧॥
 જનમનોમણિભાજનભારયા, શમરસૈકસુધારસધારયા ।
 સકલબોધકલારમણીયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુનિ-
 વારણાય અજ્ઞાનોચ્છેદકાય શ્રીમતે વીરજિનેંદ્રાય જલં યજા-
 મહે સ્વાહા ॥

પ્રથમ પૂજનો અર્થ

(દુહાનો અર્થ)

શ્રી શંખેશ્વર પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને અને સરસ્વતી માતાનું સ્મરણ કરીને તેમ જ શુભવિજય નામના સદ્ગુરુને વંદન કરીને (કર્મસૂદન) તપનું સુખને આપનાર એવું કૃણ કહું છું. ૧. તીર્થંકરો અવધિજ્ઞાનવડે તે ભવમાં મુક્તિ થવાની છે એમ જાણે છે, છતાં ચારિત્ર અંગીકાર કરીને તેમ જ પૃથ્વી-તળ ઉપર વિહાર કરીને અનેક પ્રકારના તપ તપે છે અને તેવા તપારાધનવડે મહાનંદ પદને એટલે મોક્ષને મેળવે છે. ૨. દ્રવ્યની અદ્યતાથી જો દાન દેવાની શક્તિ ન હોય તો શરીરની શક્તિ વિચારીને યોગ્યતાનુસાર તપ તપવો કે જેથી કષાયની અને આહારની અદ્યતા થાય. ૩. એ તપ પરનિદા તણને, કપટ (દંભ) છોડીને, વિધિપૂર્વક ગીતાર્થ પાસે રહીને અંગીકાર કરવો અને તપવો. આ (કર્મસૂદન) તપ શ્રીઆચારદિનકર

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-પૂજા

(૫)

નામના અંથમાં શ્રીવર્ધમાનસૂરિએ કર્મનો નાશ કરનાર * કહેલો છે. ૪.

શ્રી આગમરૂપ રત્નની ખાણમાં અનેક પ્રકારનાં તપો કદ્દ્યાં છે, તેમાં કર્મસૂદન તપ ૬૪ દિવસપ્રમાણ કરવાનો કહેલો છે. ૫. તેમાં પહેલું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આઠ પ્રકારનાં પચ્ચાળખાણ-વડે છેદાય છે. તેમાં ઉપવાસાદિક આઠ કવળ પર્યાંત જૂદો જૂદો આઠ પ્રકારનો તપ કરવાનો છે. x એ જ રીતે ક્રમસર આઠમું અંતરાય કર્મ છેદવા માટે પણ કરવાનો છે. ૬. એ તપ પૂર્ણ થયા પછી પોતાની શક્તિ અનુસારે ઉજમાણું (ઉદ્યાપન) કરવું. તેમાં એક રૂપાનું વૃક્ષ કરાવવું. તેની ચાર ઘાતીકર્મના નામની ચાર મોટી શાખા કરવી. બીજી ચાર પ્રશાખા તે કરતાં પાતળી ચાર અઘાતીકર્મનો ભાવ ઘાતીકર્મ કરતાં મંદ સમજીને કરવી; અને તે આઠ શાખા-પ્રશાખાને ૧૫૮ પાંદડા તે તે કર્મની ઉત્તર-પ્રકૃતિ પ્રમાણે કરવાં.† (૧૫૮ પાંદડા ઉપર તે તે પ્રકૃતિનાં નામોવાળું વૃક્ષ લાવનગરના દેરાસરમાં છે. તેમાં શાખા-પ્રશાખા ઉપર તે તે કર્મનાં નામો લખેલા છે.) એ વૃક્ષના મૂળમાં તેનું છેદન કરવાના હેતુથી સોનાનો કુહાડો મૂકવો. ૭-૮. પ્રભુની સન્મુખ પુસ્તક પધરાવીને તેની સન્મુખ એક થાળમાં ૬૪ લાડુ મૂકવા, તેમજ જયવંતી જિનપ્રતિમાને ૬૪ કળશવડે અભિષેક

* હાલમાં છપાયેલ આચારદિનકરમાં તપોવિધિ નામના ૩૯ મા ઉદ્યમાં પાને ૩૩૮ મે જિનેશ્વરકથિત ૧૧ પ્રકારના તપમાં ૧૧ મો આ તપ કહેલો છે. x ઉપવાસ, એકાસણું, એકદાણું, એકલઠાણું, એકદત્તિ, નીવી, આખેલ ને આઠ કવળ. (આઠ કાળિયા.) † પેલી શાખાને ૫, બીજીને ૯, ત્રીજીને ૨, ચોથીને ૨૮, પાંચમીને ૪, છઠ્ઠીને ૧૦૩, સાતમીને ૨ ને આઠમીને ૫-કુલ ૧૦૮. મૂળ શાખાના નામ કર્મ પ્રમાણે સમજવા.

(૧)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

કરવો. ૯. પૂજાની તમામ સામગ્રી તૈયાર કરવી, કૃષ્ણ ને નૈવેદ્યના થાળો ભરીને મૂકવા, તેમજ જ્ઞાનના ઉપગરજો પશુ એકઠા કરીને ત્યાં પધરાવી મનોહર એવી જ્ઞાનલક્ષિત કરવી. ૧૦. તીર્થોદ્ધકમિશ્રિત પંચામૃતના ૬૪ કળશ ભરીને પુરુષના હાથમાં આપવા, તેમજ ૬૪ કળશ ભરીને સ્ત્રીના હાથમાં આપવા. (આમાં કુમાર ને કુમારિકાને સમાવેશ લેજો સમજવો.) ૧૧. કૃષ્ણ ને નૈવેદ્યની ૬૪ જાતિની ૬૪-૬૪ વસ્તુ મેળવીને તેનું મહા રચવું અને તેના મધ્યમાં પુસ્તક પધરાવી તેની સમીપે એક મંગળ-દીવો પ્રગટાવીને મૂકવો. ૧૨.

આ પ્રમાણેની તમામ ગોઠવણ કરીને પ્રથમ પ્રભુનો સ્નાત્ર મહોત્સવ કરવો. પછી અષ્ટપ્રકારી પૂજા લણાવવી. તેમાં પ્રથમ પૂજામાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ હટાવવા માટે-તેનો નાશ કરવા માટે-આઠ કળશવડે પ્રભુને ઉદ્ધાર એવો અભિષેક કરવો. ૧૩. (જો આ પ્રસંગેનો ખાસ અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ જ કરવાનો હોય તો તેમાં દરરોજ એકેક કર્મની આઠ-આઠ પૂજા લણાવવી અને આઠ દિવસ મળીને ૬૪ પૂજા લણાવવી, તેમજ ૬૪ અભિષેક કરવા.)

પ્રથમ પૂજાની ઢાળનો અર્થ

તીર્થંકરના જન્મમહોત્સવ પ્રસંગે આવેલી દ્વિશાકુમારિકા-ઓ * હાથમાં અરિસાના ણિંબને (આદર્શને-કાચને) રાખનારી આઠ કુમારિકાઓને કહે છે કે-‘હૈ સખિ! મેઘના વરસવાથી વિકસિત થયેલા કદંબના વૃક્ષ જેવા ચરમ પ્રભુ શ્રી મહાવીર પરમાત્માના

* ૫૬ દ્વિશાકુમારિકાનું વર્ણન-પ્રથમ અધોલોકની વસનારી આઠ કુમારિકાઓ કે જે જંબૂદ્વીપના મેરુપર્વતના ચાર ગજદંતાની નીચે એક હળ્લર ચોળન રહેનારી હોવાથી અધોલોકવાસી કહેવાય છે તે જિનગૃહ ખાસે આવી, તેની ફરતા એક ચોળનભુમિમાંથી કાંટા-કાંકરા વિગેરે સંવર્ત

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-પૂજા

(૭)

સુપ્રસન્ન થઈ પ્રભાતે તારા દર્પણમાં જોવા દે. ૧. હે સપ્તિ ! લવ-
મંડળમાં પરિભ્રમણ કરતાં એવા પ્રભુના દર્શન મને થયા નથી.
(તેથી જ પરિભ્રમણ કર્યું છે.)' આ પ્રમાણે કહી જન્મોત્સવ
કરીને તે દિક્કુમારીઓ પોતપોતાને સ્થાને જાય છે. ત્યાર પછી
મહાવીરકુમાર બાલ્યાવસ્થાને લઈને કીડા કરવા લાગ્યા. ૨.
અનુક્રમે પ્રભુ યૌવનવય પામ્યા અને તે મહાવીર કુમારે સાંસારિક
સુખ ભોગવ્યું. પછી જ્ઞાનવડે દીક્ષા લેવાનો સમય થયો જાણીને
(વરસીદાન આપી). પોતે પોતાની મેળે જ અણગાર થયા

વાયુવડે કાઠી નાખી જમીન સાફ કરે છે. પછી મેરુપર્વતના નંદનવન
માંહેના આઠ ફૂટ ઉપર અહીંથી એક હજાર ચોજન ઊંચી રહેનાર હોવાથી
જે ઊર્ધ્વલોકવાસી કહેવાય છે તે આઠ કુમારિકાઓ, પ્રભુના ગૃહે આવીને
સુગંધી જળની અને કુસુમની વૃષ્ટિ કરે છે. પછી ૧૩ માં સ્યકદ્વીપના
મધ્યમાં ફરતા વલયાકારે રહેલા સ્યકપર્વત ઉપરથી ચારે દિશાઓમાંથી
આઠ આઠ અને ચારે વિદિશામાંથી એકેક એમ કુલ ૩૬ કુમારિકાઓ
આવે છે. તેમાંથી આઠ દર્પણ લઈને ઊભી રહે છે, આઠ કળશ લઈને
ઊભી રહે છે, આઠ વીંઝણા લઈને ઊભી રહે છે ને આઠ ચામર લઈને ઊભી
રહે છે. વિદિશાની ચાર દીપક લઈને ઊભી રહે છે. તે જ વખતે સ્યક-
દ્વીપમાંથી ચાર કુમારિકાઓ આવે છે તે તમામ પ્રકારનું પ્રસૂતિકાર્ય
કરે છે. તે ત્રણ કેળના ધર કરે છે. પ્રથમ ધરમાં પ્રભુને અને માતાને
લઈ જઈને મર્દન કરે છે, બીજા ગૃહમાં સ્નાન કરાવે છે અને ત્રીજા ગૃહમાં
વસ્ત્રાભૂષણ પહેરાવે છે. પછી ત્યાં અગ્નિ પ્રગટાવી તેની રક્ષાવડે બે પોટલી
બનાવી પ્રભુના ને પ્રભુની માતાના હાથે બાંધે છે. પછી માતાને પુત્ર
સહિત શયનગૃહમાં લઈ જઈને બધી કુમારિકાઓ સ્વસ્થાનકે જાય છે.

આ મહોત્સવ પ્રભુનો જન્મ થતાં તરત જ થાય છે. પછી દંદ્રનું
આસન કંપાયમાન થતાં સૌધમેન્દ્ર પ્રભુને ધરે આવે છે ને પાંચ રૂપ કરી
પ્રભુને મેરુપર્વત પર લઈ જાય છે. ત્યાં દેવકૃત જન્મોત્સવ થાય છે.

(૮૧)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ*

અર્થાત્ ચારિત્ર લીધું. ૩. પછી ગુણઠાણે ચઢતાં (ક્ષપકચ્રેષ્ઠિ માંડીને) ખારમે ગુણઠાણે ગયા, ત્યાં જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે ચાર ઘાતીકર્મ ખપાવી કેવળજ્ઞાની થયા અને પ્રાંતે (ચાર અઘાતીકર્મ ખપાવી) મોક્ષે ગયા. અમે પણ તે પ્રમાણે જ કરવા ઇચ્છીએ છીએ. ૪. સ્વામીની સેવા કરવાથી સેવક પણ સ્વામીપણને પામે છે, તે પ્રમાણે અમે પણ સાલંબન નિરાલંબનપણે* ધર્મારાધન કરી સર્વ કર્મનો ઉચ્છેદ કરી તે પ્રમાણે બનાવ બનાવશું એટલે મુક્તિ પામશું. ૫. જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોડકોડી સાગરોપમની છે અને જઘન્ય સ્થિતિ અંત-મુહૂર્તની છે. કર્મબંધ ચાર પ્રકારનો હોય છે—પ્રકૃતિબંધ, સ્થિતિબંધ, રસબંધ ને પ્રદેશબંધ—તેનાથી અમે ચેતતા રહેશું. ૬. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ સૂક્ષ્મસંપરાય નામના દશમા ગુણ-ઠાણથી અટકે છે અને ઉદય, ઉદીરણ તથા સત્તા ક્ષીણમોહ નામના ખારમે ગુણઠાણે વિચ્છેદ પામે છે. તેના સ્વામી સ્નાતક નિર્જેથ ભાવસ્નાનના મિષ્ટે જ્ઞાનના પડગરૂપ મળથી રહિત થાય છે અર્થાત્ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના મળને દૂર કરે છે. ૭. અમે પણ એ જ પ્રમાણે સ્નાતક થઈને—સર્વાંગે ભાવસ્નાન કરીને શુદ્ધ થઈ નિવૃત્તિ-રૂપ સાહેલી(સખી)ની સાથે રંગ કરશું—આનંદ કરશું અને શ્રી શુભવીરના સંગમાં સહજાનંદવાળા ઘરમાં (મોક્ષમહેશ્વરમાં) આનંદથી રમશું. કર્તાએ આમાં પોતાનું નામ સૂચવ્યું છે અને ‘તમે સહજાનંદ સુખમાં રમો’ એવી આશિષ પણ આપી છે. શુભવીરના સંગમાં એટલે શુભ એટલે કલ્યાણકારી એવા વીર પરમાત્માના સંગમાં—તેમના ધ્યાનમાં આનંદ કરશું એમ સમજવું. ૮.

* જ્યાં સુધી આલંબનની આવશ્યકતા હોય ત્યાં સુધી જિનપ્રતિમા-દિકના આલંબનથી અને જ્યારે આલંબનની આવશ્યકતા ન હોય ત્યારે આલંબન રહિત આરાધન થઈ શકે છે.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-પૂજા.

(૯)

કાવ્ય અને મંત્રનો અર્થ

સંસારના તાપને દૂર કરવા માટે અત્યંત શીતળ એવા તીર્થો-
દકવડે મિશ્રિત અને ચંદનના સમૂહવાળા પંચામૃતવડે જન્મ, જરા
ને મરણરૂપ રજની અભિશાંતિને અર્થે તેમજ તે [જ્ઞાનાવરણીય]
કર્મના દાહને માટે અજ એટલે જેને જન્મવું નથી એવા સિદ્ધ
પરમાત્માને હું પૂજું છું. ૧

ગંગાનદીના જળથી ભરેલા તેમજ કેશરમિશ્રિત જળના
ભરેલા ઘણા ઘડા(કલશો)વડે ગુણના સમુદ્ર એવા તીર્થ કરને
સ્નાત્ર કરો અને તે કરવાવડે પોતાના આત્માની નિર્મળતા કરો. ૧.
લોકોના મનરૂપી મણિના ભાજનમાં ભરેલા એવા શમરસ (સમતા-
રસ)રૂપ સુધારસ(અમૃત)ની ધારાવડે [અભિષેક કરીને] સકળ
જ્ઞાનકળાથી રમણીય (શોભતા) એવા સહજ સિદ્ધોના તેજને
એટલે જ્ઞાનતેજોમય સિદ્ધને હું પૂજું છું. ૨

પરમપુરુષ, પરમેશ્વર, જન્મ જરા ને મરણને નિવારનારા
અને અજ્ઞાનનો ઉચ્છેદ કરનારા એવા શ્રી વીરજિનેન્દ્રને જળવડે
અમે પૂજીએ છીએ.

આ પૂજા અજ્ઞાનનો ઉચ્છેદ કરવા માટે છે.

અથ દ્વિતીય ચદનપૂજા

મૂળ પ્રકૃતિ એક છે, ઉત્તર પ્રકૃતિ પાંચ;
મોહ સમે પણ નવિ સમે, વિણ ખાયકની આંચ. ૧
તિણે તેહિ જ વિધિ સાધવા, પૂજે અરિહા અંગ;
સિદ્ધ સ્વરૂપ હૃદય ધરી, ઘોળી કેસર રંજ. ૨

(૧૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

પ્રભુ તારે ને મહાશીયે !

(જુઝખડાની દેશી)

બીજી ચંદન પૂજના રે, કેશરનો કરી ઘોળ; પ્રભુ-
 પદ પૂજ્યે. બાહિર રંગ ગવેખીને રે, રંગ અલ્પાંતર
 ચોળ પ્રભુ ૦ ૧. પૂજ્યે જિન પૂજ્યે રે, આનંદ રસ
 કલ્લોલ પ્રભુ ૦ આંકણી. ધુર પગધ ધુર કર્મની રે,
 બંધ ત્રિભંગ પ્રકાર; પ્રભુ ૦ ક્ષય ઉપશમ ગુણ નીપજે
 રે, અડવીશ ઉપર ચાર. પ્રભુ ૦ ૨. ત્રણશેં ચાળીશ
 ઉત્તર રે, બહ્વાદિક પદ બાર; પ્રભુ ૦ પૂજ્ય વિશેષાવ-
 શ્યકે રે, નંદીસૂત્ર મોઝાર. પ્રભુ ૦ ૩. બંધ હેતુ છતે
 પામીએ રે, મતિ આવરણ બલેણ; પ્રભુ ૦ ધ્રુવબંધી
 પ્રકૃતિ ટળે રે, જળ લેહે ક્ષપકશ્રેણ. પ્રભુ ૦ ૪. જીમ
 રોહે નૃપ રીઝવ્યો રે, રીઝવવો એક સાંધ; પ્રભુ ૦ શ્રી
 શુભવીરને આશરે રે, નાશે કર્મ બલાય. પ્રભુ ૦ ૫.

। કાવ્ય અને મત્ર ।

જિનપતેર્બરગંધસુપૂજનં, જનિજરામરણોદ્ભવમીતિહત્ ।

સકલરોગવિયોગવિપદરં, કુરુ કરેણ સદા નિજપાવનં ॥ ૧ ॥

સહજકર્મકલંકવિનાશનૈ-રમલભાવસુવાસનચંદનૈઃ ।

અનુપમાનગુણાવલિદાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતે વીરજિનેંદ્રાય
 મતિજ્ઞાનાવરણનિવારણાય ચંદનં યજામહે સ્વાહા ॥

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-પૂજા.

(૧૧)

બીજી ચંદન પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

જ્ઞાનાવરણીય મૂળપ્રકૃતિ એકની ઉત્તરપ્રકૃતિ પાંચ છે: ૧ મતિજ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય, ૩ અવધિજ્ઞાનાવરણીય, ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય, ૫ કેવળજ્ઞાનાવરણીય. મોહનીયકર્મ ક્ષપકચ્છેષિ માંડ્યા અગાઉ પણ ઉપશમ ભાવ પામે છે,* પરંતુ આ કર્મ ક્ષપકચ્છેષિની આંચ લાગ્યા અગાઉ-તેની અસર થયા વિના શમતું નથી અર્થાત્ તેનો ઉપશમ થતો નથી; ક્ષય જ થાય છે. ૧. તે કારણથી તે ક્ષપકપણાની વિધિ સાધ્ય કરવા માટે સિદ્ધ ભગવાંતને હૃદયમાં ધારણ કરીને, કેસર ઘોળીને તે વડે અરિહંતની અંગપૂજા કરો. ૨

બીજી ઢાળનો અર્થ

બીજી ચંદનની પૂજા તેની સાથે કેસરનો ઘોળ કરીને કરો-તેનાવડે પ્રભુના ચરણકમળને પૂજો. બાહ્ય રંગની ગવેષણા કરવાથી અભ્યંતર પણ ચોળ મળીને રંગ છે એમ જણાય છે. કર્તા કહે છે કે-‘ હે ભવ્યજનો ! પ્રભુને પૂજો, આનંદ રસના કલ્પોલવડે તેમની પૂજા કરો. ’ ૧.

આ પહેલા કર્મની પહેલી પ્રકૃતિ મતિજ્ઞાનાવરણીય નામની છે. તેના અંધના ત્રણ ભાગ છે. x તે પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ થવાથી મતિજ્ઞાનરૂપ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. તેના ૨૮ પ્રકાર છે તે શ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના છે અને ઔત્પાતિકી વિગેરે

*એક મોહનીય કર્મનો જ ઉપશમ થાય છે, બીજા સાત કર્મોનો થતો નથી.

x પ્રવાહથી અનાદિ અનંત (અભવ્ય આશ્રી), પ્રવાહથી અનાદિ સાંત (ભવ્ય આશ્રી), સાદિ સાંત (પૃથક્ પૃથક્ અંધ આશ્રી)-આ ત્રણ ભાગ સંભવે છે.

(૧૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ચાર પ્રકારની બુદ્ધિરૂપ ચાર પ્રકાર અશ્રુતનિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના છે. ૨. એ ૨૮ ભેદના બહુ, અબહુ, બહુવિધ, અબહુવિધ વિગેરે બાર-બાર ભેદ થાય છે; તેથી તે પ્રમાણે ગુણુતાં ૩૩૬ ભેદ થાય, તેમાં ૪ પ્રકારની બુદ્ધિ મેળવતાં ૩૪૦ ભેદ થાય છે. તે ભેદો પૂજનિક એવા શ્રી વિશેષાવશ્યકમાં તેમ જ શ્રી નંદીસૂત્રમાં કહેલા છે. ૩. એ મતિજ્ઞાનાવરણીય પ્રકૃતિ ક્ષુબ્ધ અંધી હોવાથી જ્યાં સુધી તેના બંધહેતુ હોય ત્યાં સુધી તેના બળવડે તે કાયમ બંધાયા જ કરે છે. તે પ્રકૃતિ જ્યારે જીવ ક્ષપક-શ્રેણિ માંડે છે ત્યારે જ ટળે છે—ત્યારે જ તેનો બંધ અટકે છે. ૪. જેમ રોહાએ+ પોતાના બુદ્ધિબળથી રાત્રને રીઝવ્યો હતો તેમ મારે પણ સાંઈને—પરમાત્માને રીઝવવાના છે, કે જેમના રીઝવાથી—શ્રી શુભવીરનો આશ્રય મળવાથી કર્મરૂપી બલારો—પીડાનો નાશ થાય અર્થાત્ મતિજ્ઞાનાવરણ નષ્ટ થાય. ૫.

મતિજ્ઞાન પાંચ ઈન્દ્રિયો ને મનવડે થાય છે. તેના અવગ્રહ, ઈહા, અપાય ને ધારણા—એવા ચાર પ્રકાર છે. અવગ્રહ એ પ્રકારે છે: વ્યંજનાવગ્રહ ને અર્થાવગ્રહ. ચક્ષુર્દ્રિય ને મનને વ્યંજનાવગ્રહ થતો નથી, અર્થાવગ્રહ જ થાય છે; તેથી વ્યંજનાવગ્રહના ચાર ઈન્દ્રિયરૂપ ચાર પ્રકાર અને અર્થાવગ્રહ, ઈહા, અપાય ને ધારણાના પાંચ ઈન્દ્રિય ને મન—એમ છ સાથે ગુણુતાં ચોવીશ પ્રકાર—કુલ ૨૮ ભેદ થાય છે.

ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મણિકી અને પરિણામિકી—એ બુદ્ધિના ચાર પ્રકાર મેળવતાં ૩૨ ભેદ થાય છે.

ઉપર કહેલા ૨૮ ભેદના—બહુ, અબહુ, બહુવિધ, અબહુવિધ, ક્ષિપ્ર, અક્ષિપ્ર, નિશ્ચિત, અનિશ્ચિત, સંદિગ્ધ, અસંદિગ્ધ,

+ રોહાની કથા વિસ્તારથી પાછળ આપી છે.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-પૂજા.

(૧૩)

અને ધ્રુવ, અધ્રુવ, એમ બાર-બાર-પ્રકાર થાય છે; તેથી ૨૮ ને બારે ગુણતાં ૩૩૬ લેઈ થાય છે. તેમાં ૪ બુદ્ધિ લેખવતાં ૩૪૦ લેઈ થાય છે.

આ પ્રમાણે ૨૮-૩૨-૩૩૬ ને ૩૪૦ લેઈ મતિજ્ઞાનન છે. તેને આવરણ કરનાર કર્મ તે મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે. તેના નિવારણને માટે આ બીજી ચંદનપૂજા કરવાની છે.

(આ લેહોનું વિશેષ સ્વરૂપ કર્મચંદાદિકમાંથી ગુરુગમવડે બાણી લેવું.)

કાવ્યનો અર્થ

જિનેશ્વરનું શ્રેષ્ઠ સુગંધી દ્રવ્યો-કેશર, બરાસ વિગેરેથી જે પૂજન કરવું તે જન્મ, જરા ને મરણથી ઉત્પન્ન થતા ભયને હરનાર છે, તેમ જ સર્વ પ્રકારના રોગ ને વિયોગરૂપી વિપત્તિને પણ હરનાર છે; તથા પોતાના આત્માને યાવન કરનાર છે, તેવું પૂજન નિરંતર પોતાના હાથવડે કરે. ૧.

સકળ કર્મરૂપ કલંકનો વિનાશ કરવાવાળા નિર્મળ ભાવ અને સુવાસનારૂપ ચંદનવડે કરીને અનુપમ એવી ગુણશ્રેણિના આપનાર સહજ સિદ્ધના તેજની અર્થાત્ જ્ઞાનતેજોમય સિદ્ધની હું પૂજા કરું છું. ૨.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે છે. તેમાં એટલું ફેરવવું કે— મતિજ્ઞાનાવરણના નિવારણ કરનારા પ્રભુની અમે ચંદનવડે પૂજા કરીએ છીએ.

(૧૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

અથ તૃતીય પુષ્પપૂજા

દૃઢા

શ્રુતજ્ઞાનાવરણીતણો, તું પ્રભુ ટાળણુહાર;
 ખિણમેં શ્રુતકેવળી કર્યા, દેઘ ત્રિપદી ગણધાર. ૧
 સુમનસ વૃષ્ટિ તિણે સમે, સમવસરણ મોઝાર;
 કરતા સુમનસ* સુમનસા, પ્રભુપૂજા દિલ ધાર. ૨

હાળ

(દ્રેષ ન ધરીએ લાલન, દ્રેષ ન ધરીએ—એ દેશી.)

સમવસરણે શ્રુત જ્ઞાન પ્રકાશે, પૂજે સુરવર ફૂલની
 રાશે; સ્વામી ! ફૂલની રાશે; કેતકી જાઈના ફૂલ
 મંજાવો, ભેદ ત્રિકે કરી પૂજા રચાવો. સ્વાં ૧. પ્રભુપદ
 પ્રણમી શ્રીશ્રુત માગો, શ્રુતજ્ઞાનાવરણ તે જેમ જાય
 ભાગો; સ્વાં ૨ ક્ષય ઉપશમ ગુણ જેમ જેમ થાવે, તિમ
 તિમ આતમગુણ પ્રગટાવે. સ્વાં ૨. મતિ વિણ શ્રુત
 ન લહે કોઈ પ્રાણી, સમકિતવંતની એહ નિશાની;
 સ્વાં ૩ કૃત્યાદિક શ્રુતનાણ જણાવે, ખીર નીર જીમ હંસ
 બતાવે. સ્વાં ૩ ગીતારથ વિણ ઉગ્રવિહારી, તપિયા
 પણ મુનિ બહુલસંસારી; સ્વાં ૪ અલ્પાગમ તપ કલેશ
 તે જાણો, ધર્મદાસગણિ વચન પ્રમાણો. સ્વાં ૪. ભેદ

* સારા મનવાળા દેવો.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ-પૂજા.

(૧૫)

ચતુર્દશ વીશ વખાણો, ઓર રીત મતિજ્ઞાન સમાણો;
સ્વા૦ મતિશ્રુત નાણે ચઉ શિવ જાવે, શ્રુતકેવળી
શુભવીર વધાવે. સ્વા૦ ૫.

। કાવ્ય ।

સુમનસા ગતિદાયિ વિધાયિના, સુમનસાં નિકરૈઃ પ્રમુપૂજનં ।

સુમનસા સુમનો ગુણસંગિના, જન વિધેહિ નિધેહિ મનોઽર્ચને ॥૧॥

સમયસારસુપુષ્પસુમાલયા, સહજકર્મકરેણ વિશોધયા ।

પરમયોગબલેન વશોકૃતં, સદ્વજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

ૐ હ્રીં શ્રીં પરમ૦ પરમે૦ જન્મ૦ શ્રીમતે૦ શ્રીશ્રુતજ્ઞાના-
ચરણનિવારણાય કુસુમાનિ યજામહે સ્વાહા ॥

ત્રીજી પુષ્પપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

હે પ્રભુ ! તું શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ટાળનાર છે. તમે
ગણધરોને ત્રિપદી આપીને (ઉપપન્ને વા, લવગમે વા, ધ્રુવે વા-
તે ત્રણ પદ સંભળાવીને) ક્ષણ માત્રમાં શ્રુતકેવળી બનાવ્યા છે. ૧. તે
વખતે સારા મનવાળા દેવતાઓએ સમવસરણમાં ગણધરોની ઉપર
પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી અને આપની પુષ્પપૂજા દિલમાં ધારણ કરી x ૨.

ત્રીજી ઢાળનો અર્થ

ભગવંત સમવસરણમાં શ્રુતજ્ઞાનનો પ્રકાશ કરે છે અને દેવતા-
ઓ કુલની રાશિવડે પરમાત્માની પૂજા કરે છે અર્થાત્
પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરે છે. હે ભગ્યો ! તમે પણ કેતકી, જાંઘ વિગેરે-

x અહીં ભાવજિનની પૂષ્પોવડે અંગપૂજા થતી નથી એમ સૂચવ્યું છે.

(૧૬)

ચોસઠું પ્રકારી પૂજન-સાર્થ

ના ઉત્તમ પુખ્તો મંગાવો અને ત્રણ * ભેદે કરીને પ્રભુની પૂજન રચાવો. ૧. પછી પ્રભુના ચરણકમળમાં પ્રણામ કરીને શ્રી શ્રુતજ્ઞાનની યાચના કરો કે જેથી શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ભાગ્યું નહય-નષ્ઠ થાય. એ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીયના ક્ષય, ઉપશમ ગુણ જેમ જેમ પ્રાપ્ત થાય છે તેમ તેમ આત્માનો તે પ્રકારનો જ્ઞાનગુણ પ્રગટ થાય છે. ૨. મતિજ્ઞાન વિના શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કોઈ જીવને થતી જ નથી અને એ પ્રકારના એ જ્ઞાન પ્રગટ થાય તે સમ-ક્તિવંતપણાની પ્રત્યક્ષ નિશાની છે. (કારણ કે સમકિતી જીવને જ મતિજ્ઞાન ને શ્રુતત્રિજ્ઞાન થાય છે; મિથ્યાત્વીને તો મતિ-અજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન હોય છે.) જેમ હંસ ક્ષીર-નીરને જૂઠું પાડે છે તેમ એ શ્રુતજ્ઞાન જ કૃત્યાકૃત્ય, લક્ષ્યાલક્ષ્ય, પેયાપેય વિગેરે જણાવે છે-સમન્તવે છે. ૩. ગીતાર્થપણું પ્રાપ્ત થયા સિવાય અર્થાત્ શ્રુતજ્ઞાનની સમયાનુસાર પૂર્ણ પ્રાપ્તિ થયા સિવાય ઉત્ત્ર વિહાર કરનાર તેમ જ મોટા તપ તપનાર મુનિ પણ બહુજ-સંસારી થાય છે. અલ્પાગમ એટલે અલ્પશ્રુતવાળા જીવ જે તપ કરે છે તે કલેશરૂપ છે, એવું શ્રી ધર્મદાસગણિનું પ્રમાણિક વચન છે. ઉપદેશમાળામાં તે પ્રમાણે તેમણે કહેલ છે તે ધ્યાનમાં રાખવું. ૪. એ શ્રુતજ્ઞાનના ચૌદ ભેદ છે ને વીશ ભેદ પણ છે. બીજી બધી હકીકત મતિજ્ઞાન પ્રમાણે સમજવાની છે. મતિ-શ્રુતજ્ઞાની કેવળજ્ઞાન પામીને એક સમયે ઉત્કૃષ્ટ ચાર મોક્ષે જાય છે. એવા શ્રુતકેવળીને શુભવીર-વીરવિજયજી વધાવે છે. ૫.

શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪ તથા ૨૦ ભેદ

૧ અક્ષરશ્રુત, ૨ અનક્ષરશ્રુત, ૩ સંજ્ઞીશ્રુત, ૪ અસંજ્ઞીશ્રુત,

* જળના, સ્થળના અને જળસ્થળના ઉપજેલા પુખ્તોવડે એમ ત્રણ પ્રકાર. અંગપૂજન, અગ્રપૂજન ને ભાવપૂજન-એમ ત્રણ પ્રકાર અથવા જઘન-ય, મધ્યમ ને ઉત્કૃષ્ટ-એમ ત્રણ પ્રકાર સંભવે છે.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પૂજા.

(૧૭)

૫ સમ્યક્શ્રુત, ૬ મિથ્યાશ્રુત, ૭ સાદિશ્રુત, ૮ અનાદિશ્રુત, ૯ સપર્યવસિતશ્રુત, ૧૦ અપર્યવસિતશ્રુત, ૧૧ ગમિકશ્રુત, ૧૨ અગમિકશ્રુત, ૧૩ અંગપ્રવિષ્ટશ્રુત, ૧૪ અંગબાહ્યશ્રુત.

૧ પર્યાય, ૨ પર્યાયસમાસ, ૩ અક્ષર, ૪ અક્ષરસમાસ, ૫ પદ, ૬ પદસમાસ, ૭ સંઘાત, ૮ સંઘાતસમાસ, ૯ પ્રતિપત્તિ, ૧૦ પ્રતિપત્તિસમાસ, ૧૧ અનુયોગ, ૧૨ અનુયોગસમાસ, ૧૩ પ્રાભૂતપ્રાભૂત, ૧૪ પ્રાભૂતપ્રાભૂતસમાસ, ૧૫ પ્રાભૂત, ૧૬ પ્રાભૂતસમાસ, ૧૭ વસ્તુ, ૧૮ વસ્તુસમાસ, ૧૯ પૂર્વ, ૨૦ પૂર્વસમાસ.

(આ લેદોની સમજણ કર્મઅંથાદિકથી મેળવવી.)

કાવ્યનો અર્થ

ઉત્તમ પુષ્પોના સમૂહવડે પ્રભુપૂજન કરનારાઓને દેવગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે; તેથી હે ભગ્યો! ગુણના સંગી એવા સત્પુષ્પોના સંગવડે તમે તમારું મન સારું કરો અને પુષ્પોવડે અર્ચન કરવામાં તમારા મનને સ્થાપન કરો. ૧.

સિદ્ધાંતના સારરૂપી પુષ્પોની માળા કે જે સહજકર્મકરે (પરમાત્માએ) શોધેલી છે, તેનાવડે પરમયોગના બળે કરીને વશીકૃત-સ્વવશ એવા સહજ સિદ્ધના તેજને અર્થાત્ જ્ઞાન-તેજેમય સિદ્ધને હું પૂજું છું. ૨.

આ મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે બાણવો. તેમાં એટલું ફેરવવું કે-શ્રુતજ્ઞાનાવરણના નિવારણ કરનારા પ્રભુની અમે પુષ્પવડે પૂજા કરીએ છીએ.

અથ ચતુર્થ ધૂપપૂજા

દુહા

અવધિજ્ઞાનાવરણના, ક્ષયથી થયા ચિદ્રૂપ;
તે આવરણ દહન ભણી, ઊર્ધ્વગતિરૂપ ધૂપ. ૧

(૧૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ઢાળ

(રાગ-જાતિ ફાગ-સખાબરાગિણી)

જિનવર જગત દયાળ, ભવિયા, જિનવર જગત દયાળ-રાગ
એ ગુણ જ્ઞાન રસાળ, ભવિયા, એ ગુણ જ્ઞાન રસાળ.

ધૂપઘટા કરી જ્ઞાન છટા વરી, અવધિ આવરણ પ્રજાળ; ભ૦
ષ્ટ ભેદાંતર વૃદ્ધિની રચના, જાણે ક્ષેત્ર ને કાળ. ભ૦૧

અંગુળ આવળી સંખમસંખે, પૂરણે કિંચૂણ કાળ; ભ૦
પૂર્ણાવળી અંગુલ પહુતે, હસ્તે મુહૂર્ત વિચાળ. ભ૦૨

કોશ દિનાંતર યોજન દિન નવ, દ્રવ્ય પર્યાય વિશાળ; ભ૦
પણવીશ યોજન પક્ષ અધૂરે, પક્ષે ભરત નિડાળ. ભ૦૩

જંખૂદીપ તે માસ અધિકે, વરસે અઢીદીપ ભાળ; ભ૦
રુચકદીપ તે વર્ષ પહુતે, સંખ્યાતે સંખ્યાતો કાળ. ભ૦૪

કાળ અસંખ્યે દીપ અસંખા, જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ ત્રિકાળ; ભ૦
એક સમે અઠ અધિક શતસીજે, ટાળી ભવજંજાળ. ભ૦૫

શિવ રાજઋષિ વિભંગને ટાળી, વરિયા શિવવરમાળ; ભ૦
સાયર દીપ અસંખ દીખાવે, શ્રી શુભવીર દયાળ. ભ૦૬

। કાવ્યં ।

અગરુમુખ્યમનોહરવસ્તુના, સ્વનિરુપાધિગુણૌઘવિધાયિના ।

પ્રમુશરીરસુગંધસુહેતુના, રચય ધૂપનપૂજનમર્હતઃ ॥ ૧ ॥

નિજગુણાક્ષયરૂપસુધૂપનં, સ્વગુણઘાતમલપ્રવિકર્ષણં ।

વિશદ્વબોધમનંતસુસ્વાત્મકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

પ્રથમ દિવસ—જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પૂજા

(૧૯)

ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં અવધિજ્ઞાના-
વરણનિવારણાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

ચોથી ધૂપપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

અવધિજ્ઞાનાવરણના ક્ષયથી (ક્ષાયિકભાવ થવાથી) જે
પરમાત્મા ચિદ્રૂપ થયા-ચિદ્રૂપપણાને પામ્યા તે આવરણનું દહન
કરવા માટે ઊર્ધ્વગતિના ગમનને સૂચવનારો ધૂપ હું કરું છું. ૧.

ચોથી ઢાળનો અર્થ

જિનેશ્વર પ્રભુ આખા જગત પર દયાળુ છે અને એ ગુણ
અત્યંત રસાળ સુંદર એવા જ્ઞાનનો જ છે. હે ભવ્ય જીવો ! તમે
પ્રભુની પાસે ધૂપની ઘટા કરીને જ્ઞાનની છટાને (સુગંધને) વરો અને
અવધિજ્ઞાનાવરણને પ્રજાળી દો-ખાળી દો. એ જ્ઞાનના સુખ્ય
છ ભેદ છે. (પ્રતિપાતી ને અપ્રતિપાતી, હીયમાન ને વૃદ્ધિમાન,
અનુગામી ને અનનુગામી.) એ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ ક્ષેત્રને તેમ જ
કાળને અનુસરીને થાય છે. એટલે કાળની વૃદ્ધિ સાથે ક્ષેત્રની
પણ વૃદ્ધિ થાય છે. ૧. તે આ પ્રમાણે—

ક્ષેત્રથી અંગુળનો અસંખ્યાતમો ભાગ દેખે ત્યારે કાળથી
આવળીના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધી દેખે, ક્ષેત્રથી અંગુળનો
સંખ્યાતમો ભાગ દેખે ત્યારે કાળથી આવળીનો પણ સંખ્યા-
તમો ભાગ દેખે, ક્ષેત્રથી અંગુળ પૂર્ણ દેખે ત્યારે કાળથી
કાંઈક ઊણુ આવળી દેખે, ક્ષેત્રથી અંગુળ પૃથક્ત્વ દેખે
ત્યારે કાળથી આવળી પૂર્ણ દેખે, ક્ષેત્રથી એક હસ્ત દેખે
ત્યારે કાળથી અંતર્મુહૂર્ત દેખે, ક્ષેત્રથી એક કોસ સુધી
દેખે ત્યારે કાળથી દિવસમાં કાંઈક એછું દેખે, ક્ષેત્રથી યોજન
પર્યંત દેખે ત્યારે કાળથી નવ (પૃથક્ત્વ) દિવસ સુધી

(૨૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

દ્રવ્યોના પર્યાય પલટાતા હોયે, ક્ષેત્રથી રપ યોજન સુધીના પુદ્ગળ દ્રવ્યો હોયે ત્યારે કાળથી પક્ષમાં કંઈક અપૂર્ણ સુધી હોયે, ક્ષેત્રથી આખા ભરતક્ષેત્રને જીએ ત્યારે કાળથી પક્ષ સુધી હોયે, ક્ષેત્રથી આખો જાબૂદ્વીપ હોયે ત્યારે કાળથી મહિના ઉપરાંત હોયે, ક્ષેત્રથી અઢીદ્વીપ હોયે ત્યારે કાળથી વરસ સુધી હોયે, ક્ષેત્રથી રુચકદ્વીપ સુધી હોયે ત્યારે કાળથી વર્ષ પૃથક્ત્વ * હોયે, ક્ષેત્રથી સંખ્યાતા દ્વીપો હોયે ત્યારે કાળથી સંખ્યાતા કાળ (હજાર વર્ષ ઉપરાંત) સુધી હોયે, ક્ષેત્રથી અસંખ્યાતા દ્વીપો હોયે ત્યારે કાળથી અસંખ્ય કાળ સુધી હોયે.

આ જ્ઞાન પૌદ્ગલિક વસ્તુનું ત્રણ કાળનું સ્વરૂપ આત્મા-વડે પ્રત્યક્ષ જોનાર છે. આ ત્રણ જ્ઞાનવાળા જીવો (કેવળજ્ઞાન પામીને) એક સમયે ૧૦૮ ભવજન્મળને ટાળીને-સર્વ કર્મ ખપાવીને ઉત્કૃષ્ટા મોક્ષે જાય છે. શિવરાજર્ષિને વિભંગજ્ઞાન હતું તેથી સાત દ્વીપ ને સાત સમુદ્ર દેખતા હતા અને તેથી એટલા જ દ્વીપ સમુદ્રો છે એમ કહેતા હતા, તે વીરપરમાત્માના પસાયથી અવધિજ્ઞાન પામી અનુક્રમે શિવવરમાળને વર્યા + આ જ્ઞાન અસંખ્યાતા દ્વીપ-સમુદ્રને દેખાડનારું છે તેના જોનાર શ્રી શુભવીર પ્રભુ પરમ દયાળુ છે. ૨-૬.

અહીં સમજવાનું એ છે કે—ક્ષેત્ર ને કાળ તો અરૂપી દ્રવ્ય છે અને અવધિજ્ઞાનનો વિષય તો રૂપી દ્રવ્ય જોવાનો છે, તો તે ક્ષેત્ર-કાળ શી રીતે હોયે? ઉત્તર—કહેલા પ્રમાણવાળા ક્ષેત્રમાં રહેલા દ્રવ્યોને હોયે તે ક્ષેત્રથી સમજવું અને કહેલા કાળપ્રમાણ તો દ્રવ્યોના અતીત, અનાગત પર્યાયો હોયે તે

* અન્યત્ર હજાર વર્ષ પણ કહ્યા છે. + શિવરાજર્ષિની કથા પાછળ આપેલી છે.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પૂર્ણ

(૨૧)

કાળથી સમજવું† તરતમ યોગથી તો અવધિજ્ઞાનના અસં-
ખ્યાતા ભેદ થાય છે, પરંતુ મુખ્ય અવધિજ્ઞાનના છ ભેદ છે,
તેની ટૂંકી સમજૂતી નીચે પ્રમાણે—

- ૧ અનુગામી-એ જ્ઞાનવાળા જ્યાં જાય ત્યાં જ્ઞાન સાથે જાય છે.
- ૨ અનનુગામી-બાંધી રાખેલા દીવા જેવું એ જ્ઞાન ઝેટલી હદ
સુધીનું થયેલું હોય તેટલામાં તે જ્ઞાની દેખે. તે હદની બહાર
જાય ત્યારે ન દેખે તે. એવા પ્રકારનું પણ આ જ્ઞાન થાય છે.
- ૩ હીચમાન-જેટલા કાળ-ક્ષેત્રાદિનું અવધિજ્ઞાન થયું હોય તેમાં
કમે કમે હાનિ થાય-ઘટતું જાય તે.
- ૪ વૃદ્ધિમાન-અંશુળના અસંખ્યાતમા ભાગથી ને આવળીના
અસંખ્યાતમા ભાગથી વધતું વધતું ચૌદ રાજલોક પર્યંત
દેખે. કાળથી અસંખ્યાત કાળનું સ્વરૂપ દેખે તે.
- ૫ પ્રતિપાતી-અવધિજ્ઞાન થયા પછી જાય તે.
- ૬ અપ્રતિપાતી-આવ્યા પછી ન જાય તે. લોકાવધિ પર્યંત
થયેલું જ્ઞાન પણ આવેલું જાય છે-પ્રતિપાતી થાય છે. અલો-
કનો એક પ્રદેશ પણ દેખી શકે એટલું અવધિજ્ઞાન (પરમા-
વધિ) થાય ત્યારે અપ્રતિપાતી કહેવાય છે અને પરમાવધિ
થયા પછી અંતર્મુહૂર્તે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે.

આ સાંબંધમાં શુરુગમથી તેમ જ કર્મચંચ અને વિશેષા-
વશ્યકાદિથી વિશેષ સ્વરૂપ જાણવું.

કાવ્યનો અર્થ

આત્માના નિરુપાધિ શુણ્ણસમૂહને પ્રગટ કરનાર અને પ્રભુના
શરીરને સુગંધી કરવાના કારણરૂપ અશુરુ વિગેરે મનોહર વસ્તુ-

† કાળથી આ થયેલું અવધિજ્ઞાન કેટલો કાળ રહેશે તદ્દપ સ્થિતિનો
વિષય આથી જૂદો સમજવો. અહીં તો તેટલા કાળ સુધીમાં થયેલા
ફેરફાર દેખે એમ સમજવું.

(૨૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

વડે શ્રી અરિહંતની ધૂપપૂજા કરો. ૧. આત્મગુણના અક્ષય રૂપને સુવાસિત કરનાર, આત્મગુણનો ઘાત કરનારા (કર્મ) મળને દૂર કરનાર, નિર્મળ ઓધ કરનાર અને અનંત સુખસ્વરૂપ એવા સહજ સિદ્ધના તેજને અર્થાત્ જ્ઞાનતેજોમય સિદ્ધને હું પૂજું છું. ૨.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે-તેમાં એટલું ફેરવવું કે અવધિ-જ્ઞાનાવરણના નિવારણ કરનારા પ્રભુની અમે ધૂપવડે પૂજા કરીએ છીએ.

અથ પંચમ દીપકપૂજા

હુહા

મનપજ્જવ આવરણતમ-હરવા દીપકમાળ;
જ્યોતસેં જ્યોત મિતાઈએ, જ્ઞાન વિશેષ વિશાળ. ૧

ઢાળ

(ગોપી વિનવે રે—એ દેશી)

જ્યોતિ ઝગમગે રે, અઢીદ્વીપ પ્રમાણ;
દોય ભેદે કરી રે, અઢી અંગુળનો તરતમ જાણ. એ આંકણી
જેહ વિપુળમતિ રે, તેહને તે ભવ પદ નિર્વાણ;
મુનિવેષ જ વિના રે, નવિ ઉપજે દો ભેદે નાણ. જ્યોતિ ૧
વિમળા તમા દિશા રે, જાણે જ્યોતિષ વ્યંતર ઠાણ;
તિચ્છલોકમાં રે, ભાખ્યું એહ જ ક્ષેત્ર પ્રમાણ. જ્યોતિ ૨
અધોલોકમાં રે, યોજન સો અધિકેરા જાણ;
સંજી જીવના રે, જાણે મનચિંતન મંડાણ. જ્યોતિ ૩

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પૂજા (૨૩)

ઋણુમતિ દ્રવ્યથી રે, અનંત અનંત પ્રદેશ વિચાર;
અસંખિત ભવ કહે રે, પલિયઅસંખ્યભાગત્રિકાળ. જ્યોતિં ૪
સવિ પરબળનો રે, ભાગ અનંતમો મનથી સાર;
ચારે ભાવથી રે, અધિકા વિપુળમતિ અણુગાર. જ્યોતિં ૫
મતિશ્રુત નાણુશું રે, મનપજ્જવ પામ્યા મુનિરાય;
ખાયક ભાવથી રે, એક સમય દશ મુક્તિ જાય. જ્યોતિં ૬
ક્ષયઉપશમ પદે રે, મુનિવરને સાતે ગુણુઠાણુ;
શ્રી શુભવીરથી રે, જંખૂસ્વામી લગે એ નાણુ. જ્યોતિં ૭

। કાઢ્યં ।

મવતિ દીપશિખાપરિમોચનં, ત્રિભુવનેશ્વરસન્નિ શોભનં ।
સ્વતનુકાંતિકરં તિમિરંહરં, જગતિ મંગલકારણમાંતરં ॥ ૧ ॥
શુચિમનાત્મચિદુજ્જ્વલદીપકૈ-ર્જ્વલિતપાપપતંગસમૂહકૈઃ ।
સ્વકપદં વિમલં પરિલેભિરે, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥
ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમત્તેં મનઃપર્યવા-
વરણોચ્છેદકાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

પાંચમી દીપક પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણરૂપ અધિકારને હરવા માટે દીપકમાળ પ્રભુની પાસે કરીએ અને તેની જ્યોતે જ્યોત મેળવીએ, જેથી વિશેષ વિશાળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય. (મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણરૂપ અધિકાર દૂર જાય.) ૧.

(૨૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

પાંચમી ઢાળનો અર્થ

મનઃપર્યવજ્ઞાનની જ્યોતિ અઢીદ્વીપ પર્યાંત ઝગમગે અર્થાત્ ત્યાં સુધીના સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોએ વિચારેલા મનના પર્યાયો દેખી-જાણી શકાય. તે જ્ઞાનના બે ભેદ ઋજુમતિ ને વિપુળમતિ છે. તેમાં અઢી અંગુળનો તરતમ ભાવ છે; અર્થાત્ ઋજુમતિ અઢી-દ્વીપમાં અઢી અંગુળ ઓછું દેખે ને વિપુળમતિ અઢીદ્વીપ પૂર્ણ દેખે જેને વિપુળમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાન થાય તે તે જ ભવમાં નિર્વાણ પામે (મોક્ષે જાય), ઋજુમતિ તે ભવમાં મોક્ષે જાય અથવા ન પણ જાય. એ બંને પ્રકારનું મનઃપર્યવજ્ઞાન મુનિવેષ વિના ઉત્પન્ન ન થાય. (મુનિવેષમાં પણ સાતમે ગુણકાણે વર્તતા હોય ત્યારે થાય.) ૧. એ જ્ઞાનવાળા વિમળા એટલે નિર્મળ એવી ઊર્ધ્વદિશાએ જ્યોતિષ સુધી દેખે અને તમા એટલે અધઃકારવાળી અધોદિશાએ વ્યંતરેના સ્થાન સુધી દેખે. (જ્યોતિષ ને વ્યંતર-ના સ્થાન ઊંચે ને નીચે નવશે નવશે યોજન સુધીમાં જ છે.) તિર્ચ્છલોકમાં એ પ્રમાણ જાણવું, કારણ કે તિર્ચ્છલોક ઊર્ધ્વ અધો મળીને ૧૮૦૦ યોજનપ્રમાણ જ છે; પરંતુ એમાં એટલું વિશેષ છે કે અધોલોકે સો યોજન ૬૦૦ ઉપરાંત જાણવા; અર્થાત્ જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહનો પશ્ચિમ ભાગ ઢળતો છે તે છેવટ એક હજાર નીચો છે. ત્યાં આવેલી વિજયમાં રહેલા મનુષ્યાદિકના મનના પર્યાય જાણી શકે. એ જ્ઞાનવાળા મુનિઓ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોના મનવડે ચિંતવેલા પર્યાયોને-વિચારોને જાણે. ૨-૩ ઋજુમતિ દ્રવ્યથી મનોવર્ગણના અનંતાનંત પ્રદેશને વિચારાતા જાણે. તે જીવોના અસંખ્ય ભવની વાતો કરી શકે. કાળથી પદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધીનું જાણે. ત્રણ કાળ માટે એ પ્રમાણે સમજવું. (અર્થાત્ વર્તમાન કાળ તો એક સમયરૂપ જ છે, પણ અતીત અનાગતમાં કોઈ પણ જીવે

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પૂર્ણ

(૨૫)

મદ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ સુધીમાં જે ચિંતવ્યું હોય અથવા ચિંતવવાનો હોય તે જાણે.) ૪. ભાવથી મનોવર્ગણના સર્વ પર્યાયનો અનંતમો ભાગ જાણે. ઋણુમતિ માટે કહેલા આરે પ્રકારમાં દ્રવ્યથી, કાળથી, ક્ષેત્રથી ને ભાવથી વિપુળમતિ મુનિ વિશેષ જાણે એમ સમજવું. ૫. મતિ, શ્રુત જે જ્ઞાનને ધારણ કરેલા (અવધિજ્ઞાન વિનાના) મુનિરાજ પણ મનઃપર્યવજ્ઞાન પામે અને એવી રીતે મનઃપર્યવજ્ઞાન પામ્યા હોય તે ક્ષાયિક ભાવ કરીને એક સમયે દશ મોક્ષે જાય. ૬. એ જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે યાત્ર છે તેથી તે ભવમાં વર્તનારા છઠ્ઠાથી આરમ્ભ સુધીના સાત ગુણુ-કાણાના મુનિરાજને તે હોય. પરંતુ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોનો ક્ષાયિક ભાવ કર્યા વિના મોક્ષે ન જાય. આ જ્ઞાન શ્રી શુભવીરના શાસનમાં જંબૂસ્વામી પર્યાંત રહેલું છે. (ત્યારપછી વિચ્છેદ પામ્યું છે) ૭.

આ જ્ઞાનવાળા મુનિઓ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોએ જે મનોવર્ગણા ગ્રહણ કરીને મનપણે પરિણમાવી હોય તેને જ જાણી શકે છે. તે વિનાની આકાશમાં છૂટી રહેલી મનોવર્ગણાને જાણી-જોઈ શકતા નથી. દ્રવ્યમન સંજ્ઞીપંચેન્દ્રિય વિના બીજા જીવોને હોતું નથી.

અતીત અનાગત કાળ સંબંધે પણ સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવોએ પૂર્વે કરેલા અને હવે કરવાના ભવમાં સંજ્ઞીપણે જે ભવ કર્યા હોય ને કરવાના હોય તે ભવના મનના પર્યાય જાણે; વચ્ચે અસંજ્ઞીપણાનો ભવ આવી જાય તો ત્યારપછીના ભવના મનના પર્યાય ન જાણે.

અઢીઢીપની બહાર રહેલા સંજ્ઞી જીવોના-દેવ, નારકી, તિર્યંચ ને મનુષ્યના મનોગત ભાવને ન જાણે. તેમાંથી કોઈ પણ જીવ જો અઢીઢીપની અંદર તિર્ય્છાલાકમાં આવે તો તેના મનોગત ભાવને જાણી શકે.

કાવ્યનો અર્થ

ત્રણ જગતના સ્વામી શ્રી જિનેશ્વરના ચૈત્યમાં દીપની શિખા મૂકવી તે મનોહર છે, પોતાના શરીરની કાંતિ વધારનાર છે,

(૨૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

(અજ્ઞાનરૂપી) અધિકારનો નાશ કરનાર છે અને જગતના જીવોને આંતરિક મંગળના કારણરૂપ છે. ૧. પવિત્ર મનને વિષે રહેલા આત્મજ્ઞાનરૂપી દીપકવડે પાપરૂપી પતંગના સમૂહો બળી જવાથી નિર્માળ આત્મપદ-મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યું છે જેમણે તેવા સહજ સિદ્ધના તેજને અર્થાત્ જ્ઞાનતેજોમય સિદ્ધને હું પૂજું છું. ૨.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે-તેમાં એટલું ફેરવવું કે-મન:- પર્યવજ્ઞાનાવરણના નિવારણ કરનારા પ્રભુની અમે દીપકવડે પૂજા કરીએ છીએ.

અચ વઘ્ઠ અક્ષતપૂજા

દુહા

ધનધાતી ધાતે કરી, જેહ થયા મુનિભૂપ;
બહિરાતમ ઉચ્છેદીને, અંતર આતમરૂપ. ૧

ઢાળ

(સાહેલડીયાની દેશી)

અક્ષત પદ વરવા ભણી, સુણો સંતાજ; અક્ષત
પૂજા સાર, ગુણવંતાજ; અક્ષત ઉજવળ તંદુળા, સુણો
ઉજવળ જ્ઞાન ઉદાર. ગુણ ૧. પંચમ પગઢ ટાળવા,
સુણો વરવા પંચમ જ્ઞાન; ગુણ ૨. ત્રિશક્તિનંદ નિહા-
ળીએ, સુણો બાર વરસ એક ધ્યાન. ગુણ ૩. નિંદ
સ્વપ્ન* ભગર દશા, સુણો તે સવિ દૂરે હોય; ગુણ ૪

* અહીં પ્રથમ છપાયેલ શુકમાં શયન શબ્દ હતો તે અશુદ્ધ જણા-
વાથી ફેરવીને સ્વપ્ન કર્યો છે.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પૂજા (૨૭)

દેખે ઉજ્જગર દિશા, સુણોં ઉજ્જવળ પાયા દોય. ગુણું ૩
લહી ગુણુડાણું તેરમું, સુણોં ધૂર સમયે સાકાર;
ગુણું ભાવ જિનેશ્વર વંદીએ, સુણોં નાડા દોષ અદાર.
ગુણું ૪. છતી પર્યાયે જ્ઞાનથી, સુણોં જાણે જ્ઞેય અનંત;
ગુણું શ્રી શુભવીરની સેવના, સુણોં આપે પદ અરિ-
હંત. ગુણું ૫.

। કાવ્ય ।

ક્ષિતિતલેઽક્ષતશર્મનિદાનકં, ગણિવરસ્ય પુરોઽક્ષતમંડલં ।
ક્ષતવિનિર્મિતદેહનિવારણં, ભવપયોધિસમુદ્ધરણોચતં ॥ ૧ ॥

સહજભાવસુનિર્મલતંદુલૈ-વિપુલદોષવિશોધકમંગલૈઃ ।

અનુપરોધસુબોધવિધાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

ૐ દ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં કેવલજ્ઞાનાવરણ-
નિવારણાય અક્ષતં યજામહે સ્વાહા ॥

છઠ્ઠી અક્ષત પૂજાનો અર્થ
દુહાનો અર્થ

આર ધનઘાતી કર્મનો ઘાત કરવાથી જે મુનિભૂપ એટલે મુનિ-
ના રાજા કેવળજ્ઞાની અથવા તીર્થંકર થયા છે તેમને તેમજ બહિ-
રાત્મપણું ઉચ્છેદીને જેઓ અંતરાત્મપણું પામ્યા છે તેવા મુનિ-
ઓને નમસ્કાર કરું છું. ૧. આમાંન મસ્કાર પદ ઉપરથી લેવાનું છે.

છઠ્ઠી ઢાળનો અર્થ

અક્ષતપદ જે મોક્ષપદ તે વરવા માટે શ્રેષ્ઠ એવી અક્ષત પૂજા
કરવાની છે. અક્ષત એટલે અખંડ અને ઉજ્જવળ એવા તંદુલ
એટલે જે ચોખા તેવડે પૂજા ઉદાર એવું ઉજ્જવળ કેવળજ્ઞાન મેળવવા

(૨૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

માટે કરવાની છે. ૧. આ પ્રમાણે ગુણવંત એવા સંતજનો-ભવ્ય-જનો પ્રત્યે કર્તા કહે છે—

જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચમી કેવળજ્ઞાનાવરણ નામની પ્રકૃતિ ટાળવા માટે અને પાંચમું જ્ઞાન જે કેવળજ્ઞાન તે મેળવવા માટે ત્રિશલા માતાના પુત્ર મહાવીર પ્રભુએ શું કર્યું ? બાર વર્ષ પર્યંત એક ધ્યાને કેવું ઉત્કૃષ્ટ તપ કર્યું ? તે વિચારવું. ૨

બ્યારે નિદ્રા, સ્વપ્ન ને જાગૃત એ ત્રણ દશા સર્વથા દૂર જાય અને ચોથી ઉજાગર દશા પ્રાપ્ત થાય ત્યારે ઉજાગર એવા શુકલધ્યાનના પ્રથમના બે પાયા* ધ્યાવાથી જીવ તેરમું સંયોગી-કેવળી ગુણધાણું પામે. તેને પહેલે સમયે સાકાર ઉપયોગ (જ્ઞાનોપયોગ) હોય, બીજે સમયે અનાકાર ઉપયોગ (દર્શનોપયોગ) હોય. એવા ભાવજિનેશ્વરને વંદના કરીએ કે જેના અદાર દોષ નાશ પામ્યા છે. ૩-૪. આ જ્ઞાનની છતીપર્યાયે અનંતી છે અને એ જ્ઞાન અનંતા જોયને જાણનારું છે. શ્રી શુભ-વીરની-વીરપરમાત્માની સેવના અરિહંત પદને-તીર્થંકર પદને આપનાર છે. ૫

કાવ્યનો અર્થ

ગણિવર એટલે ગણધરના ગુરુ શ્રી અરિહંતની પાસે કરેલું

* પૃથક્ત્વવિતર્કસપ્રવિચાર ને એકત્વવિતર્કઅપ્રવિચાર એનું વિશેષ સ્વરૂપ કર્મગ્રંથાદિથી જાણવું.

+ અજ્ઞાન, ક્રોધ, મદ, માન, લોભ, માયા, રૂઝિ, અરૂઝિ, નિદ્રા, શોક, અસત્ય, ચોરી, મત્સર, લય, પ્રાણીવધ, પ્રેમ (રાગ), ક્રોડાપ્રસંગ ને હાસ્ય-એ અદાર દોષ જાણવા. બીજી રીતે અદાર દોષ છે તે આ પ્રમાણે-૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવિરતિ, ૩ અજ્ઞાન, ૪ નિદ્રા, ૫ રાગ, ૬ દ્વેષ, ૭ કામ (વેદોદ્ધય), ૮ થી ૧૨ પાંચ અંતરાય, ૧૩ થી ૧૮ હાસ્યાદિ ૬૮૬.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પૂજા

(૨૬)

અક્ષતનું મંડળ પૃથ્વીતળ ઉપર અક્ષય સુખનું કારણ છે, ક્ષત એટલે કર્મવડે બનાવેલા દેહનો નાશ કરનાર છે અને સંસારસમુદ્રથી ઉદ્ધાર કરવામાં ઉદ્યમવંત છે. ૧. અનુરોધ એટલે અટકાયત વિનાના સદ્બોધને કરનાર સહજ સિદ્ધના તેજને અર્થાત્ જ્ઞાનતેજોમય સિદ્ધને હું મોટા દોષોને શુદ્ધ કરનાર, મંગળરૂપ અને સ્વાભાવિક અધ્યવસાયરૂપ નિર્મળ-ઉજ્જવળ અક્ષતવડે પૂજું છું. ૨.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે-તેમાં એટલું ફેરવવું કે-કેવળ-જ્ઞાનાવરણના નિવારણ કરનારા પ્રભુની અમે અક્ષતવડે પૂજા કરીએ છીએ.

અથ સત્તમ નૈવેદ્ય પૂજા

દુહા

બાહ્ય રૂપ આહારે વધે, રૂપાંતર અણાહાર;
અણાહારી પદ પામવા, ડોલો નૈવેદ્ય રસાળ. ૧

ઢાળ

(રાગ-બીલાવળ)

નૈવેદ્ય પ્રભુ આગળ ધરી, બહુ છંદી વાળે;
જ્ઞાનાવરણ નિવારીએ, રુચકાંતર ભાંજે.

હાંહાંરે તવ સાંઈ નિવાળે, હાંહાંરે જિનશાસન રાળે. નૈ૦૧

અજ્ઞાની પુન્ય પાપનો, નવિ ભેદ તે જાણે;
નય ગમ ભેદ પડપણા, હડવાદે તાણે.

હાંહાંરે એક આપવખાણે, હાંહાંરે બંધ ઉદય ન જાણે. નૈ૦૨

(૩૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

આશાતન કરે જ્ઞાનની, જ્યણા નવિ પાળે,
 સુગુરુ વચન નવિ સદ્દે, પડ્યો મોહની જાળે.
 હાંહાંરે તે અનંતે કાળે, હાંહાંરે નરભવ ન નિહાળે, નૈ૦૩
 રોહિત મત્સ્યની ઉપમા, સિદ્ધાંતે લખાવે;
 જ્ઞાનદશા શુભવીરનું, જે દર્શન પાવે.
 હાંહાંરે અજ્ઞાન હડાવે, હાંહાંરે જ્યોતિ નયન જગાવે, નૈ૦૪

॥ કાવ્ય ને મંત્ર ॥

અનશનં તુ મમાસ્તિવતિ બુદ્ધિના, રુચિરભોજન*સંચિતભોજનં ।
 પ્રતિદિનં વિધિના જિનમંદિરે, શુભમતે વત દૌકય ચેતસા ॥૧॥
 કુમતબોધવિરોધનિવેદકૈ-વિહિતજાતિજરામરણાંતકૈઃ ।
 નિરશનૈઃ પ્રચુરાત્મગુણાલયં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં અજ્ઞાનોચ્છેદકાય
 નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

સાતમી નૈવેદ્યપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

બાહ્ય શરીર આહારથી વૃદ્ધિ પામે છે-પુષ્ટ થાય છે અને
 અંતરંગ શરીર જે રૂપાંતર લાવે-અદૃશ્યપણે રહેલું છે તે તે
 અણુહારી છે; તેનો આહાર કરવાનો સ્વભાવ જ નથી. તેવું
 ખરું કાયમનું અણુહારી પદ પામવા માટે રસવાળું એવું નૈવેદ્ય
 પ્રભુ પાસે સ્થાપન કરો-ધરો. ૧.

* અહીં ભોજનનો અર્થ ધન કરવાનો છે (કોષમાં તેવો અર્થ છે)
 અને રચિત શબ્દ સુંદર એટલે ન્યાયોપાર્જિત વાચક છે.

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ પૂજા

(૩૧)

સાતમી ઢાળનો અર્થ

અનેક પ્રકારના વાણંત્રે બળવતા નૈવેદ્યના થાળ લાવીને પ્રભુની આગળ ધરવા કે જેથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું નિવારણ થાય. એ કર્મનું નિવારણ થવાથી આઠ રુચકપ્રદેશ જે સદા નિર્મળ રહે છે તેનામાં ને અન્ય અસંખ્ય આત્મપ્રદેશો જે કર્મવર્ગણથી વ્યાપ્ત છે તેમાં અંતર છે તે દૂર થાય છે, એટલે બધા આત્મપ્રદેશો એકસરખા નિર્મળ થાય છે ત્યારે સાંઈ જે પ્રભુ તે નિવાળ્યા (પ્રસન્ન થયા) એમ સમજવું; કારણ કે તેઓ જિનશાસનના રાજા છે. ૧. અજ્ઞાની જીવો પુન્ય-પાપનો ભેદ જાણી શકતા નથી. નય, ગમ ને ભંગની પ્રરૂપણાના સંબંધમાં જે હઠવાદે તાણે છે-હઠવાદ કરે છે તેવા જીવો પોતાને જ વખાણે છે અને કર્મના અંધ-ઉદ્યને તથા રૂપે સમજતા નથી. ૨. એવા અજ્ઞાની જીવો જ્ઞાનની આશાતના કરે છે, જયણ પાળતા નથી અને મોહની જાળમાં પડેલા હોવાથી સુશુરુના વચનોને પણ સફડતા નથી. તેવા જીવો અનંત કાળે પણ ફરી વાર મનુષ્ય ભવ નીહાળી શકતા નથી અર્થાત્ પામતા નથી. ૩. અજ્ઞાની જીવોને માટે સિદ્ધાંતમાં રોહિતજાતિના *મત્સ્યની ઉપમા આપી છે. તે મત્સ્ય જેમ સૂર્યનું દર્શન કવચિત્ પામી શકે છે તેમ જો જ્ઞાનદશા પ્રાપ્ત થાય તો

* રોહિત જાતિના મત્સ્ય ભગસમુદ્રમાં થાય છે. તે પ્રમાદમાં પડ્યા જ રહે છે. જળની સપાટી ઉપર આવતા જ નથી કે જેથી સૂર્યને દેખે. પરંતુ જ્યારે મોટા મચ્છીમારો મોટા વહાણ લઈને મોટા મોટા મચ્છોને જાળમાં પકડવા આવે છે ને એ વહાણની વચ્ચે લંબાણ જાળ નાખે છે ત્યારે તેમાં સંખ્યાબંધ મત્સ્યો સપડાઈ જાય છે. તેમનો આર્તસ્વર સાંભળીને તે બહાર આવે છે ને વજ્ર જેવી દાદોવડે જાળને તોડી નાખીને નકામી બનાવે છે અને સર્વ મત્સ્યોને તેમાંથી છૂટા કરે છે.

(૩૨)

ચોસઃ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

અજ્ઞાની જીવ શુભવીરનું-વીરપરમાત્માનું દર્શન પામે, અજ્ઞાનને હઠાવે અને આત્માના ભાવનેત્રની જ્યોતિ જાગૃત થાય. ૪.

કાવ્યનો અર્થ

મારે અનશન હો એટલે કાચમનું અણાહારી પદ પ્રાપ્ત થાઓ એવી ભુદ્ધિથી ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યવડે બનાવેલા ભોજનનું નિરંતર વિધિપૂર્વક જિનમંદિરને વિષે હે શુભ મતિવાળા ભવ્યજીવ ! તું શુદ્ધ ચિત્તથી ઠોકન કર. ૧ કુમતના બોધનો વિરોધ જણાવનારા તથા જન્મ, જરા અને મરણનો નાશ કરનારા અત્તશનવડે પ્રાપ્ત થયેલા ઘણા આત્મશુણના સ્થાનરૂપ સિદ્ધના સ્વાભાવિક તેજને અર્થાત્ જ્ઞાનતેજોમય સિદ્ધને હું પૂણું છું. ૨

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે જાણવો. તેમાં એટલું ફેરવવું કે— અજ્ઞાનનો સર્વથા ઉચ્છેદ કરનારા પ્રભુની અમે નૈવેદ્યવડે પૂજા કરીએ છીએ.

અથ અષ્ટમ ફલપૂજા

હુહા

બંધોદય સત્તા ધ્રુવા, પાંચે પયડી જોય;
દેશત્રાતિની ચાર છે, કેવળ સર્વથી હોય. ૧

જ્ઞાનાચારે વરતતાં, ફળ પ્રગટે નિરધાર;
તેણે ફળપૂજા પ્રભુતણી, કરીએ વિવિધ પ્રકાર. ૨

ઢાળ

(રાગ-સુરતી મહિનાનો)

એ પાંચે આવરણનો, બંધ દશમે ગુણકાણુ; ઉદય
ઉદીરણુ સત્તા, ખીણ કહે જગભાણુ. ૧ જ્ઞાનથી શ્વાસો-

પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મનિવારણ-પૂજા. (૩૩)

શ્વાસમાં, કડિન કર્મ ક્ષય જાય; ફળવંચકતા તસ ટળે, જોગાવંચક થાય. ૨. અરિહા પણ તપ કરતા, એકાકી રહી રાણુ; અણહુતાં સુરકોડી, સેવે પૂરણુ નાણુ. ૩. જ્ઞાન દશા વિણુ તપજપ, કિરિઆ કરત અનેક; ફળ નવિ પામે રાંક તે, રણમાં રોયો એક. ૪. તેલી બળદ પરે કપટ કરે, જીઉ વિણુ શ્રુતલહેર; નિશદિન નયણુ મીંચાણે, ફરતો ઘેરનો ઘેર. ૫. જ્ઞાન પ્રથમ પછી જયણા, દશવૈકાલિક વાણુ; જ્ઞાનને સુરતરુ ઉપમા, જ્ઞાનથી ફળ નિર્વાણુ. ૬. કર્મસૂદન તપ પૂરણુ, ફળપૂજા ફળ સાર; શ્રી શુભવીરના જ્ઞાનને, વંદીએ વાર હજાર. ૭.

। કાવ્યમ્ ।

જિવતરોર્ફલદાનપરૈર્નવૈ-વૈરફલૈઃ કિલ પૂજય તીર્થપં ।

ત્રિદશનાથનતક્રમપંકજં, નિહતમોદમહીધરમંડલં ॥ ૧ ॥

શમરસૈકસુધારસમાધુરૈ-રત્નભવાખ્યફલૈરભયપ્રદૈઃ ।

અહિતદુઃખહરં વિભવપ્રદં, સકલસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુનિ-
વારણાય પ્રથમકર્મેચ્છેદકાય શ્રીમતે વીરજિનેન્દ્રાય ફલં
યજામહે સ્વાહા ॥

દરેક દિવસે પૂજા લાણુવી રહ્યા પછી કળશ કહેવો, તે આઠમા દિવસની પૂજાને અતે લખેલ છે ત્યાંથી ગ્રહણ કરવો.

આઠમી ફળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચે ઉત્તરપ્રકૃતિઓ ધ્રુવબંધી, ધ્રુવઉદ્ધતી

(૩૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

અને ધ્રુવસત્તાક છે. તેમાં પ્રથમની ચાર પ્રકૃતિ દેશઘાતી છે અને પાંચમી કેવળજ્ઞાનાવરણીય સર્વઘાતી છે. જ્ઞાનાચારમાં વર્તવાથી અવશ્ય ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી પ્રભુની ફળપૂજા વિવિધ પ્રકારે કરીએ અર્થાત્ અનેક પ્રકારના ઉત્તમ જાતિના ફળો લાવીને પ્રભુ પાસે ઢોકીએ-ધરીએ. ૧-૨.

ઢાળનો અર્થ

જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચે પ્રકૃતિનો બંધ દશમે ગુણઢાણે અટકે છે, અને ઉદય, ઉદીરણા તથા સત્તાનો ક્ષીણમોહ (ખારમે) ગુણઢાણે વિચ્છેદ થાય છે એમ શ્રીજિનેશ્વરે (જિનસૂર્યે) કહેલું છે. ૧. જ્ઞાનવડે કરીને પ્રાણી એક શ્વાસોશ્વાસમાં અત્યંત આકરા કર્મોનો પણ ક્ષય કરે છે. તે પ્રાણીની ફળવંચકતા * નાશ પામે છે, તેમજ યોગાવંચકપણું પણ નાશ પામે છે. ૨. અરિહંત પણ દીક્ષા લીધા પછી પૂર્વ કર્મો ખપાવવાને માટે અરણ્યાદિકમાં રહીને તપ કરે છે અને જ્યારે પૂર્ણ જ્ઞાન મેળવે છે-કેવળજ્ઞાન પામે છે ત્યારે અણુદુતે કરોડો દેવતા તેમની સેવામાં રહે છે. ૩. જ્ઞાનદશા જાગૃત થયા વિના અનેક તપ-જપ-ક્રિયા વિગેરે કરે છે પણ તેથી રણમાં જઈને સેનારા રાંકની જેમ તથાપ્રકારના ફળની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. ૪. શ્રુતની લહેર વિના તેલીનો બળદ જેમ આંખ મીંચીને આખો દિવસ ને રાત ક્યાં છતાં ઘેરનો ઘેર જ રહે છે તેમ આ પ્રાણી પણ આગળ વધી શકતો નથી. ૫. ‘પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી દયા’ (જયણા) એમ શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રમાં કહેલ છે. જ્ઞાનને કલ્પવૃક્ષની ઉપમા ઘટી શકે છે. જેમ કલ્પવૃક્ષ મનાવાંચિત આપે છે તેમ જ્ઞાનથી નિર્વાણરૂપ

* ફળથી વંચિત રહેવું તે દશા નાશ પામવાથી ફળપ્રાપ્તિ થાય છે. યોગાવંચકપણું નાશ પામવાથી યોગ પરમાર્થસાધક થાય છે.

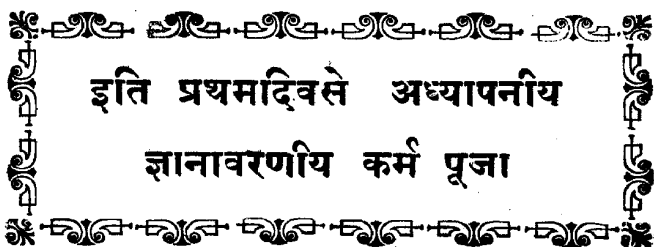
પ્રથમ દિવસ-જ્ઞાનાવરણીય કર્મનિવારણ પૂજા (૩૫)

ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૬. કર્મસૂદન તપની પહેલી ઓળી પૂર્ણ થવાને દિવસે એટલે આઠમે દિવસે શ્રેષ્ઠ ફળને આપનારી ફળપૂજા કરવી અને શ્રી શુભવીરના-વીરપરમાત્માના જ્ઞાનને હજાર વાર-વારંવાર વંદના કરવી. ૭.

કાવ્યનો અર્થ

દેવેન્દ્રોએ જેના ચરણકમળને નમસ્કાર કર્યા છે, તથા જેણે મોહરૂપી પર્વતનો સમૂહ ભેદ્યો છે એવા તીર્થંકરની મોક્ષરૂપી વૃક્ષનાં ફળ આપવામાં તત્પર એવા નવા (તાજાં) શ્રેષ્ઠ ફળોવડે તું પૂજા કર. ૧. અહિતકારક દુઃખોને હરનાર અને વૈભવને આપનાર એવા સમગ્ર સિદ્ધના તેજને અર્થાત્ જ્ઞાનતેજોમય સિદ્ધને હું સમતારસરૂપી અદ્વિતીય અમૃતરસવડે મધુર અને અભયદાન આપનારા અનુભવ નામના ફળોવડે પૂજું છું. ૨.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે— જ્ઞાનાવરણીય નામના પ્રથમ કર્મનો સર્વથા ઉચ્છેદ કરનારા પ્રભુની ઉત્તમ ફળોવડે અમે પૂજા કરીએ છીએ.

દ્વિતીય દિવસે અધ્યાપનીય દર્શનાવરણીય કર્મસૂદનાર્થ પૂજા પ્રારંભ

પ્રથમ જઠપૂજા

દુહા

- દર્શનાવરણુ તે વરણુવું, નવ પગઈ દુર્દંત;
દર્શન નિદ્રા ભેદથી, ચઉ પણ કહે અરિહંત. ૧
- અંધોદય સત્તા ધ્રુવા, પયડી નવ તિમ પંચ;
નિદ્રા અધ્રુવોદય કહી, સર્વધાતી પણ પંચ. ૨
- દંસણુ તિગ દેશધાતીયા, કેવળ દંસણુ એક;
સર્વધાતી એ દાખીઓ, વાદળ મેઘ વિવેક. ૩
- વિકટ નિકટ ઘટ પટ લહે, જીમ આવરણુ વિયોગ;
જ્ઞાનાંતર ક્ષણથી સહુ, સામાન્યે ઉપયોગ. ૪
- એ આવરણુખળે કરી, ન લહું દર્શન નાથ;
નૈગમ દર્શને ભટકીઓ, પાણી વલોવ્યું હાથ. ૫
- પૂરણુ દર્શન પામવા, ભજીએ ભવિ ભગવંત;
દૂર કરે આવરણુને, જીમ જળથી જળકાંત. ૬

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૩૭)

ઢાળ પહેલી

(રાગ-આશાવરી, નમો રે નમો શ્રી શેત્રુંજી ગિરિવર-એ દેશી)
 માગધ ને વરદામ પ્રભાસહ, ગંગા નીર વિવેક રે;
 દર્શનાવરણ નિવારણ કારણ, અરિહાને અભિષેક રે.
 નમો રે નમો દર્શનદાયકને. ૧ એ આંકણી.
 દર્શનદાયક શ્રી જિનવર તું, લાયકતાને લાગ રે;
 પ્રીત પટંતર દોય ન છાજે, જો હોય સાચો રાગ રે. નમો ૨
 રાગ વિના નવિ રીઝે સાંધ, નિરાગી વીતરાગ રે;
 જ્ઞાનનયન કરી દર્શન દેખે, તે પ્રાણી વડભાગ રે. નમો ૩
 ચંદ્રિયસણ પ્રતિ સૂક્ષ્મ બંધે, ઉદ્યાદિક ખીણ અંત રે;
 તે આવરણ કડિન મળ ખાળી, સ્નાતક સંત પ્રસંત રે. નમો ૪
 ગ્રંથી વિકટ જો પોળ પોળીઓ, રોકે દર્શન ભૂપ રે;
 શ્રી શુભવીર જો નયન નિહાળે, સેવક સાધન રૂપ રે. નમો ૫

પ્રથમ દિવસે લાણાવવાની પ્રથમ જલપૂજાને અંતે આપેલા છે તે બે કાવ્ય અહીં કહેવાં.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં દર્શના-
 વરણબંધોદયસત્તાનિવારણાય જલં યજામહે સ્વાહા ॥

પ્રથમ જળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

હવે દર્શનાવરણને વર્ણવું છું. તેની નવ પ્રકૃતિઓ મહા-
 દુર્દર્શિ છે-દુઃખે દમન કરી શકાય તેવી છે. તેની ચાર દર્શનાવરણ

(૩૮)

ચોસક પ્રકારી પૂન-સાર્થ

ને પાંચ નિદ્રા-એમ નવ ઉત્તરપ્રકૃતિ અરિહંતોએ કહેલી છે. ૧. તે નવે પ્રકૃતિ ધ્રુવબંધી ને ધ્રુવસત્તાક છે અને તેમાંની ૪ પ્રકૃતિ ધ્રુવોદ્ધી ને ૫ નિદ્રારૂપ પાંચ પ્રકૃતિ અધ્રુવોદ્ધી છે. નિદ્રાની પાંચે પ્રકૃતિ સર્વઘાતી છે. ૨. દર્શનાવરણ આરમાં પ્રથમની ત્રણ પ્રકૃતિ દેશઘાતી છે અને ચોથી કેવળદર્શનાવરણીય સર્વઘાતી છે. તે સર્વઘાતી પ્રકૃતિઓમાં પણ મેઘાચ્છાદિત વાદળનો વિવેક સમજવાનો છે, અર્થાત્ ગાઢ વાદળાં આકાશમાં થયેલા હોય અને તેણે સૂર્યને સર્વથા ઢાંકી દીધેલ હોય; છતાં તેમાંથી કાંઈક કાંઈક પણ પ્રકાશ નીકળે છે અને તેથી પદાર્થો દેખી શકાય છે તેમ સર્વઘાતી પ્રકૃતિઓનો ઉદય સતે પણ કાંઈક કાંઈક દર્શનશુભ પ્રગટ રહે છે. ૩. એ આવરણો દૂર થવાથી વિકટ ને નિકટ રહેલા અર્થાત્ દૂર ને નજીક રહેલા ઘટપટાદિ સર્વ પદાર્થો દેખી શકાય છે. એ દર્શનાવરણ દૂર થવાથી પ્રગટેલો દર્શનરૂપ સામાન્ય-અનાકાર ઉપયોગ જ્ઞાનના સાકાર (વિશેષ) ઉપયોગની અગાઉ છદ્મસ્થને થાય છે. ૪. એ દર્શનને આવરણ કરનારા કર્મના યજ્ઞથી હે પ્રભુ! મેં તમારું દર્શન લહું નહીં અર્થાત્ હું તમારું દર્શન (શાસન) પામી શક્યો નહીં અને નૈગમ ન્યાદિરૂપ એકાંત દર્શનવડે સંસારમાં ભટકયો એટલે માત્ર હાથવડે પાણી વલોવ્યું. ૫. હવે પૂર્ણપણે તમારું દર્શન પામવા માટે હે ભગવંત! તમને ભજીએ છીએ-તમારી ભક્તિ કરીએ છીએ કે જેથી જળકાંતમણિથી જળ દૂર થાય તેમ મારાં આવરણ દૂર આવે ને તમારું દર્શન પૂર્ણપણે પ્રાપ્ત થાય. ૬.

ઢાળનો અર્થ

માગધ, વરદામ ને પ્રભાસ તીર્થના તેમ જ ગંગા વિગેરે નદીઓનાં પવિત્ર જળ લાવીને દર્શનાવરણ કર્મ નિવારવા માટે અરિહંતને અભિષેક કરીએ. હે દર્શનદાયક પ્રભુ! તમને નમસ્કાર

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૩૯)

થાઓ. ૧. હે જિનેશ્વર! શુદ્ધ દર્શનને આપનારા તમે જ છો અને તેવા લાયકપણને આપ યોગ્ય છો. હે પ્રભુ! જો આપનો મારા ઉપર ખરેખરો રાગ હોય તો પછી પ્રીતિ ને પટંતરપણું એ બે વાત એકસાથે છાજતી નથી-ઘટતી નથી. ૨ હે પ્રભુ! રાગ વિના કોઈ રીઝી શકે નહિ અને તમે તો વીતરાગ છો, તેથી બીજું તો શું કહું? પણ આપ જ્ઞાનરૂપ નેત્રવડે મારા તરફ જુઓ તો હું ભાગ્યશાળી થાઉં અથવા આપ જેના તરફ જુઓ તે પ્રાણી વડલાગી-મહાભાગ્યશાળી ગણી શકાય છે-થઈ જાય છે. ૩. ચાર દર્શનાવરણીની પ્રકૃતિ દશમે સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણ-કાણે બંધમાંથી જાય છે. (બાકીની પાંચ નિદ્રા તો બંધમાંથી પહેલાં જાય છે.)* અને ઉદય, ઉદીરણા ને સત્તામાંથી બારમે ક્ષીણુમોહ ગુણકાણે જાય છે. એ આવરણરૂપ કઠીન આકરા મળને દૂર કરીને પ્રશાંત એવા મુનિ સ્નાતક+ નિર્ઐશ થાય છે. ૪. મિથ્યાત્વની જે વિકટ ગ્રંથી તે રૂપ પોળે-દરવાજે પોળીઆ તરીકે-દ્વારપાળ તરીકે દર્શનાવરણ રહે છે. તે કર્મ જિનેશ્વરરૂપ ભૂપના દર્શન કરવા જતાં રોકે છે-દર્શન થવા હેતુ નથી. શ્રી શુભવીર પ્રભુ જો જ્ઞાનરૂપ નેત્રવડે કરીને મને જુઓ તો આ સેવકને અંદર પ્રવેશ કરવામાં તે સાધનરૂપ થઈ પડે-પછી દર્શનાવરણ રોકી શકે નહીં. ૫. અહીં શુભવીર શબ્દે કર્તાતું નામ સૂચવ્યું છે.

કાવ્ય પૂર્વવત્ હોવાથી અહીં ફરીને અર્થ લખવામાં આવ્યો નથી.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે તેમાં એટલું ફેરવવું કે-દર્શનાવરણ કર્મના બંધોદયસત્તાનું નિવારણ કરનારા પ્રભુની અમે જળવડે પૂજા કરીએ છીએ.

* રસાનર્દિત્રિક બંધમાં પહેલે ગુણકાણે જ હોય છે, પછી હોતું નથી. નિદ્રા ને પ્રત્યક્ષાદિક આઠમે ગુણકાણે બંધમાંથી જાય છે.

x આ પાંચમા નિર્ઐશ છે.

(૪૦)

ચોસઃ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

દ્વિતીય ચંદનપૂજા

દુહા

ઉપદેશક નવ તત્ત્વના, પ્રભુ નવ અંગ ઉદાર;
નવ તિલકે ઉત્તર નવ-પગઢ ટાળણુહાર. ૧

ઢાળ બીજી

(રાગ-કાશી, નાયકી)

વસિયા દીલ દીઠી જ્યોતિ ઝળીરી-એ દેશી

તુજ મૂરતિ મોહનગારી, રસિયા તુજ મૂરતિ
મોહનગારી. એ આંકણી. દ્રવ્યહ ગુણ પરબ્રમ્હ ને મુદ્રા,
અઉ ગુણ પ્રતિમા પ્યારી; રસિયા તુજં નય ગમ ભંગ
પ્રમાણે ન નિરખી, કુમતિ કદાચહધારી. રસિયા તુજં
૧. જિનવર તીરથ સુવિહિત આગમ-દર્શન નયન
નિવારી; ૨૦ તુજં ચક્ષુદર્શનાવરણુ કર્મ તે, બાંધે મૂઠ
ગમારી. ૨૦ તુજં ૨. કાણા નિશદ્ધિન જાત્યધાપણુ,
દુઃખિયા દીન અવતારી; ૨૦ તુજં દર્શનાવરણુ પ્રથમ
ઉદયેથી, પરભવ એહ વિચારી. ૨૦ તુજં ૩. અદ્ય
તેજ નયનાતપ દેખી, જીએ આડો કર ધારી; ૨૦ તુજં
જાણુ પૂરવભવ કુમતિની, હજીય ન દેવ વિસારી.
૨૦ તુજં ૪. જયણાયુત ગુરુ આગમ પૂજે, જિન-
પડિમા જયકારી; ૨૦ તુજં શ્રી શુભવીરનું શાસન
વરતે; એકવીશ વરસ હજારી, ૨૦ તુજં ૫.

દ્વિતીય દિવસ-દશ નાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા. (૪૧)

કાવ્ય બે પ્રથમની ચંદનપૂજામાં લખ્યા છે તે અહીં કહેવાં.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં ચક્ષુ-
દર્શનાવરણનિવારણાય ચંદનં યજામહે સ્વાહા ॥

બીજી ચંદનપૂજાનો અર્થ
દુહાનો અર્થ

શ્રી જિનેશ્વર નવ તત્ત્વના ઉપદેશક છે, તેથી તેમના નવ અંગે
નવ તિલક કરવા તે દર્શનાવરણીય કર્મની નવ ઉત્તરપ્રકૃતિના
ટાળનાર છે-ટાળનાર થાય છે. ૧

ઢાળનો અર્થ

હે જ્ઞાનરસિક પ્રભુ ! તમારી મૂર્તિ મોહનગારી છે-પ્રાણીને
મોહ ઉત્પન્ન કરે તેવી છે. દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય ને મુદ્રા—એ ચારે
પ્રકારેx ગુણવાન એવી તમારી પ્રતિમા પ્યારી છે-પ્રેમ ઉત્પન્ન
કરે તેવી છે. તેને કુમતિ કહાગ્રહને ધારણ કરનારાએએ નય, ગમ,
ભંગ ને પ્રમાણુવડે ખરી રીતે નીરખી જ નથી-ઓળખી જ નથી.
૧. જિનેશ્વર, તેમનું તીર્થ અને સુવિહિત એવા આગમ તેને
દર્શનરૂપ નેત્રવડે જોવામાં જેઓ નિવારનારા છે તે મૂઢ અને ગમાર
પ્રાણીઓ ચક્ષુદર્શનાવરણી કર્મ ખાંધે છે. ૨. તે પ્રાણીઓ જ્યારે
તે ચક્ષુદર્શનાવરણ કર્મનો ઉદય થાય છે ત્યારે તેના ઉદયથી અન્ય
ભવમાં કાણા, રાત્રીના કે દિવસના અંધ, જન્મથી અંધ, દુઃખી
દીન સ્થિતિવાળા છે તે વિચારવું. ૩. અદ્ય તેજવાળાં જેનાં નેત્ર
હોય છે તે સૂર્યનો આતપ હોય ત્યારે આંખ આડો હાથ રાખીને
જુએ છે, તેને જોતાં એમ જણાય છે કે એ કુમતિવાળા જીવો

x જિનપ્રતિમા દ્રવ્યથી, ગુણથી, પર્યાયથી અને મુદ્રાથી એટલે
આકૃતિથી એમ ચારે પ્રકારે છે તેથી જ તે પ્યારી લાગે છે.

(૪૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

હજી પૂર્વભવની ટેવ વિસર્યા નથી-ભૂલ્યા નથી, તેથી જ આમ બુદ્ધિ છે; માટે હે ભગ્ય પ્રાણીઓ ! તમે જયણા સહિત જયવંતી જિનપ્રતિમાની, સદ્ગુણની અને જિનાગમની યોગ્ય પૂજા કરો; કારણ કે શ્રી શુભવીર પરમાત્માનું શાસન એકવીશ હજાર વર્ષ પર્યંત જયવંતું રહેવાનું છે. ૪-૫

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-અક્ષુ-દર્શનાવરણને નિવારનારા પ્રભુની અમે અંદનવડે પૂજા કરીએ છીએ.

તૃતીય પુષ્પપૂજા

હુહા

ફૂલ અમૂલક પૂજના, ત્રિશલાનંદન પાય;
સુરભિ દુરભિ નાસા પ્રમુખ, અચક્ષુઆવરણ હુહાય. ૧

ઢાળ

(રાજ ! યધારો મેરે મંદિર-એ દેશી.)

કમળો મરુઓ કેતકી ફૂલે, પૂજા ફળ પ્રકારયાળ;
ભોગીનિવાસા સંયુત આશા, લક્ષણવંતી નાસા
ભવ ભવ ઠરીએજી, જિનગુણમાળ રસાળ કંઠે ધરીએજી. ૧
ગુણ બહુમાન જિનાગમ વાણી, કાને ધરી બહુમાનેજી;
દ્રવ્ય ભાવ બહિરાતમ ટાળી, પરભવ સમજે સાને. ભવ૦ ૨
પ્રભુ ગુણ ગાવે ધ્યાન મલ્હાવે, આગમ શુદ્ધ પ્રરૂપેજી;
મૂરખ મૂંગા ન લહે પરભવ, ન પડે વળી ભવકૂપે. ભવ૦ ૩

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૪૩)

પરમેષ્ઠીને શિશ નમાવે, ફરસે તીરથ ભાવેજી;
વિનય વૈયાવચ્ચાદિક કરતાં, ભરતેશ્વર સુખ પાવે. ભવં ૪
જિમજિમ ક્ષય ઉપશમ આવરણાં, તિમગુણ આવિભાવેજી;
શ્રી શુભવીર વચનરસ લબ્ધે, સંભિન્નશ્રોત જણાવે. ભવં ૫
કાવ્ય પ્રથમની પુષ્પપૂજા પ્રમાણે કહેવા.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં અચક્ષુ-
દર્શનાવરણનિવારણાય પુષ્પાણિ યજ્ઞામહે સ્વાહા ॥

ત્રીજી પુષ્પપૂજાનો અર્થ
દુહાનો અર્થ

અમૂલ્ય-સુંદર એવા પુષ્પોવડે શ્રી ત્રિશલાનંદન મહાવીર
પરમાત્માના ચરણને પૂજીએ કે જેથી સુરભિ દુરભિ ગંધને જાણ-
નાર નાસિકા વિગેરે ચક્ષુ વિનાની બાકીની ચારે ઈન્દ્રિયોના આવરણ
ફર થાય. ૧.

ઢાળનો અર્થ

કમણી, મરુઓ, કેતકી વિગેરે ઉત્તમ ઉત્તમ પુષ્પોવડે પ્રભુની
પૂજા કરીએ. તેના ફળ એવા પ્રકાશ્યા છે-કહ્યા છે કે પ્રાણી ભોગના
નિવાસરૂપ ભોગી થાય. આશા સંયુત થાય અર્થાત્ આશાઓ પૂર્ણ
થાય અને નાસિકા વિગેરે ઈન્દ્રિયો લક્ષણવંતી સુંદર પ્રાપ્ત થાય.
વળી ભવોભવમાં ઠરીએ-શાંતિ પામીએ. આ પ્રમાણે ઢોવાથી
પુષ્પની માળા પ્રભુના કંઠમાં પહેરાવીએ અને પ્રભુના ગુણરૂપ
પુષ્પની માળા પોતાના કંઠમાં ધારણ કરીએ. ૧. પરમાત્માના
ગુણનું બહુમાન કરે, પરમાત્માની વાણી બહુમાનપૂર્વક કાને
સાંભળે તે પ્રાણી દ્રવ્યથી ને ભાવથી બહિરાત્મપણું ટાળીને-
ફર કરીને પરભવમાં-આગામી ભવમાં સાનથી પણ સમજી જાય.

(૪૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

એવી કાન વિગેરે ઇન્દ્રિયોની શક્તિ પ્રાપ્ત કરે. ૨. પ્રભુના ગુણ ગાય, પ્રભુનું ધ્યાન કરે અને આગમને શુદ્ધપણે પ્રરૂપે તે પ્રાણી પરલવમાં મૂર્ખ ન થાય, મૂંગા ન થાય અને લવકૂપમાં ન પડે અર્થાત્ વિશેષ લવબ્રમણ ન કરે. ૩. જે પ્રાણી પરમેષ્ઠીને મસ્તક નમાવે, લાવપૂર્વક તીર્થોની ફરસના કરે અને મુનિઆદિકના વિનય, વૈયાવચ્ચ વિગેરે કરે તે ભરતચક્રીની જેમ અનેક પ્રકારના સુખ પ્રાપ્ત કરે.* ૪. જેમ જેમ એ અચક્ષુદર્શનાવરણનો ક્ષયોપશમ થાય તેમ તેમ આત્માના ગુણનો આવિર્ભાવ થાય- પ્રગટ લાવ થાય. શ્રીશુભવીર પરમાત્માના વચનરૂપ રસમાં નિમગ્ન થવાથી સંભિન્નશ્રોતાદિ લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય. ૫. એ લબ્ધિના પ્રલાવથી પ્રાણીને આખા શરીરવડે પાંચે ઇન્દ્રિયોનો બોધ થાય છે. કર્તાએ એમાં શુભવીર શબ્દે પોતાનું નામ પણ સૂચ્યું છે.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે સમજવો.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-અચક્ષુદર્શનાવરણને નિવારનારા પ્રભુની પુજાવડે અમે પૂજા કરીએ છીએ.

ચતુર્થ ધૂપપૂજા

દુહા

અવધિદર્શનાવરણ ક્ષય-ઉપશમ ચઉગતિમાંહી;
ક્ષાયક ભાવે કેવળી, નમો નમો સિદ્ધ ઉચ્છાહી. ૧

* આ ચાર ગાથામાં નાક, કાન, જિહ્વા તે સ્પર્શન્દ્રિય સારી પામવા-રૂપ રૂણ બતાવ્યું છે તે અચક્ષુદર્શનાવરણના નિવારણનું સૂચક છે.

ભરતચક્રીએ પૂર્વભવમાં ૫૦૦ મુનિનો વિનય કર્યો હતો તેથી ચક્રીપણું પામ્યા હતા.

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૪૫)

ઢાળ

(ચંદ્રશેખર રાજા થયા-એ દેશી.)

અવધિરૂપી ગ્રાહકો, ૫૮ ભેદ વિશેષે;
 અવધિદર્શન તેહનું, સામાન્યે દેખે. ૧
 એ ગુણ લેધ ઉપન્યા, પરભવથી સ્વામી;
 આ ભવમાં સુખીઆ અમે, તુમ દર્શન પામી. એ આંકણી.
 દેવ નિરય ગતિથી લહે, ગુણથી નર તિરીયા;
 કાઉસગમાં મુનિ હાસ્યથી, હેઠા ઉતરીયા. એ ગુણ ૨
 પરિણામે ચઢતી દશા, રૂપી દ્રવ્ય અનંતા;
 જઘન્યથી ઉત્કૃષ્ટથી, સર્વ દ્રવ્ય મુણંતા. એ ગુણ ૩
 ક્ષેત્ર અસંખ્ય અંગુળ લંઘુ, ગુરુ લોક અસંખા;
 ભાગ અસંખ્ય લંઘુ આવળી, ઉસ્સપ્પિણી અસંખ્યા. એ ૪
 ચાર ભાવ દ્રવ્ય એકમાં, લંઘુ ભાવ વિશેષે;
 અસંખ્ય પર્યાવ દ્રવ્યને, ગુરુ દર્શન દેખે. એ ગુણ ૫
 નંદી સૂત્રે એણીપરે, કહ્યું અવધિ નાણુ;
 નિરાકાર ઉપયોગથી, દર્શન પરિમાણ. એ ગુણ ૬
 વિભંગે પણ દાખીયું, દર્શન સિદ્ધાંતે;
 તત્ત્વારથ ટીકા કહે, દર્શન એકાંતે. એ ગુણ ૭
 તસ આવરણ દહનભણી, ધૂપપૂજા કરીએ;
 શ્રી શુભવીર શરણ લહી, ભવસાયર તરીએ. એ ગુણ ૮

(૪૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

કાવ્ય પ્રથમની ચોથી ધૂપ પૂજા પ્રમાણે કહેવાં.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં અવધિદર્શના-
વરણનિવારણાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

ચોથી ધૂપપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

અવધિદર્શનાવરણનો ક્ષયઉપશમ ચારે ગતિમાં થાય છે, અને તેને ક્ષાયક ભાવ થતાં-અવધિદર્શનાવરણ સર્વથા ક્ષય થતાં પ્રાણી કેવળજ્ઞાન પામે છે-કેવળી થાય છે અને પ્રાંતે સિદ્ધ થાય છે. તેવા સિદ્ધપરમાત્માને ઉત્સાહપૂર્વક નમસ્કાર થાઓ. ૧

દાળનો અર્થ

અવધિજ્ઞાન ને અવધિદર્શન બંને રૂપીદ્રવ્યના ગ્રાહક છે-રૂપીદ્રવ્યના દેખનારા ને જાણનારા છે. તેના મુખ્ય છ ભેદ છે. (તે પ્રથમ જ્ઞાનના પ્રસંગે લખેલા છે) એ અવધિજ્ઞાનનું અવધિદર્શન છે તે સામાન્યથી વસ્તુને દેખે છે. પરમાત્મા-તીર્થંકર એ અવધિજ્ઞાનરૂપ પરલવમાંથી સાથે લાવીને જ પ્રસ્તુત લવમાં ઉપજે છે. આ લવમાં અમે તમારા દર્શન પામીને સુખી થયા છીએ. ૧. દેવતા ને નારકી ગતિસ્વભાવે જ અવધિજ્ઞાન ને અવધિદર્શન પામે છે અને મનુષ્ય ને તિર્યંચ ગુણથી પામે છે. એક મુનિને કાચો-ત્સર્ગમાં અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તેમાં શકેંદ્રને અપ્સરાને મનાવતા જોયા તેથી હસવું આવ્યું એટલે આવેલ જ્ઞાન જતું રહ્યું. હાસ્યદોષથી હેઠા ઉતરી ગયા. ૨. એની ચડતી દશા શુભ પરિણામે જ થાય છે. તે જઘન્યથી પણ અનંતા રૂપી દ્રવ્યો દેખે છે અને ઉત્કૃષ્ટા સર્વ રૂપી દ્રવ્યને દેખી શકે છે. ક્ષેત્રથી જઘન્ય અંગુળનો અસંખ્યાતમો ભાગ દેખે છે અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્ય લોક દેખવા જેટલું વૃદ્ધિ પામે છે. કાળથી જઘન્ય આવળીના અસંખ્યા-

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૪૭)

તમા ભાગ જેટલા વખતના અતીત, અનાગત પર્યાયો બાજુ છે અને ઉત્કૃષ્ટા અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી સુધીના અતીત, અનાગત પર્યાયો બાજુ છે. ભાવથી એકેક દ્રવ્યમાં જઘન્ય ચાર * ભાવ બાજુ છે, અને ઉત્કૃષ્ટા અસંખ્ય પર્યાયોને એ દર્શન જોઈ શકે છે. ૩-૪-૫. નંદીસૂત્રમાં આ પ્રમાણે અવધિજ્ઞાન ને અવધિદર્શનનું સ્વરૂપ કહ્યું છે. તેમાં નિરાકાર (સામાન્ય) ઉપયોગ તે દર્શન કહેલું છે. ૬. મિથ્યાત્વી જીવોને અવધિને બદલે વિભંગજ્ઞાન થાય છે. તેને પણ અવધિદર્શન હોય એમ સિદ્ધાંતમાં કહેલું છે અને તત્ત્વાર્થના ટીકાકાર સમકિતી એવા અવધિજ્ઞાનવાળાને જ અવધિદર્શન હોય એમ કહે છે. ૭. એ અવધિદર્શનનું આવરણ બાળી દેવા માટે પ્રભુની ધૂપપૂજા કરીએ અને શુભવીર પરમાત્માનું શરણ લઈને આ ભવસાગર તરી જઈએ. ૮.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમની ચોથી પૂજા પ્રમાણે સમજવો.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-અવધિ-દર્શનાવરણને નિવારનારા પ્રભુની અમે ધૂપવડે પૂજા કરીએ છીએ.

પંચમ દીપકપૂજા

દુહા

કેવળ દર્શનાવરણનો, તું પ્રભુ ટાળણહાર;
જ્ઞાનદીપકથી દેખીએ, મોટો તુજ આધાર. ૧

દાળ

(રાગભૂષી-આશાવરી ગરબાની.)

દીપક દીપતો રે, લોકાલોક પ્રમાણુ; દર્શન દીવડો
રે, હણી આવરણ લહે નિર્વાણુ. દીપક૦ એ આંકણી.

* વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શરૂપ ચાર ભાવ.

(૪૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ક્ષાયક ભાવ અનાદિ ચેતન, આઠ પ્રદેશ ઉઘાડાં રે;
 અવરનું દર્શન દેખાણુ ભમીઓ, પણ આવરણુ તે
 આડાં. દી૦ ૧. તુમ સેવે તે તુમ સમ હોવે, શક્તિ
 અપૂરવ યોગે રે; ક્ષપકશ્રેણિ આરોહી અરિહા, ક્યાન
 શુક્લ સંયોગે. દી૦ ૨. ધનઘાતીનો ઘાત કરીને, પ્રથમ
 સમય સાકારે રે; સમયાંતર દર્શન ઉપયોગે, દર્શના-
 વરણુ વિદારે. દી૦ ૩. મૂળ એક બાંધ ચાર સત્તોદય,
 ઉત્તર પણ એક બાંધે રે; બેંતાળીશ ઉદયે પંચાશી,
 સત્તા હણી શિવ સાધે. દી૦ ૪. ઝગમગ ઝાળા દીપક-
 પૂજા, કરતાં કોડી દીવાળ રે; શ્રી શુભવીર જિનેશ્વર
 રાજા, રાજ્યે રૈયત તાજા. દી૦ ૫.

કાવ્ય પ્રથમની પાંચમી પૂજા પ્રમાણે કહેવાં.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં કેવલ-
 દર્શનાવરણનિવારણાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

પાંચમી દીપક પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

હે પ્રભુ ! મારા કેવળદર્શનાવરણના ટાળનાર તમે જ છો,
 એમ મેં જ્ઞાનરૂપ દીપકથી દીકું છે; તેથી હે પ્રભુ ! મારે તો
 તારો જ મોટો આધાર છે. ૧

ઢાળનો અર્થ

જ્ઞાનદર્શનરૂપી દીપક એવો દીપતો (પ્રકાશતો) છે કે જેનાવડે
 લોકાલોક સર્વ જોઈ શકાય છે. એવો દર્શનરૂપી દીપક કેવળદર્શના-

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૪૬)

વરણને હણવાથી-ક્ષય કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે પ્રાણી પ્રાંતે નિર્વાણ (મોક્ષ) પામે છે. આ ચેતનના (જીવના) અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં આઠ (અષ્ટક) પ્રદેશ અનાદિ કાળથી ક્ષાયિક ભાવની જેમ ઉઘાડા છે-તેની ઉપર કર્મ લાગતા નથી. હું તે સિવાયના બીજા પ્રદેશોમાં દર્શન દેખવા માટે-દર્શનગુણ પ્રાપ્ત કરવા માટે આ સંસારમાં ઘણું ભર્યો પણ આવરણ આડાં આવ્યાં જ કર્યાં. ૧ (તેથી તેના નિવારણનો ઉપાય વિચારતાં એમ લાગ્યું કે) જે તમને સેવે તે તમારી સમાન થાય છે, તેની અપૂર્વ શક્તિનો યોગ થાય છે, તેથી ક્ષપકએણિ ઉપર આરોહણ કરી શુકલધ્યાનનો સંયોગ મેળવી તે અરિહા થાય છે અર્થાત્ અરિહંતરૂપ થાય છે. ૨ તે પ્રાણી ચાર ધનઘાતી કર્મ (જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, અંતરાય ને મોહનીય) નો ઘાત કરીને પ્રથમ સમયે જ સાકાર ઉપયોગી થાય છે-કેવળજ્ઞાન પામે છે અને તેને બીજે જ સમયે દર્શન ઉપયોગ પ્રાપ્ત થાય છે-કેવળદર્શન પામે છે. પછી સમયાંતર ઉપયોગ રહ્યા જ કરે છે. ૩. તેરમે ગુણઠાણે મૂળપ્રકૃતિ એક(વેદની)નો જ બાંધ હોય અને સત્તા ને ઉદયમાં ચાર મૂળ પ્રકૃતિ (અઘાતી કર્મ) હોય. ઉત્તરપ્રકૃતિ તરીકે એક સાતાવેદની જ બાંધે. ઉત્તરપ્રકૃતિ ૪૨ ઉદયમાં અને સત્તામાં ૮૫ હોય છે. તેને હણીને-ક્ષય કરીને જીવ મોક્ષને સાધે છે. ૪. જેની ઝગમગતી જવાળા છે-શિખા છે એવા હીપકવડે હીપકપૂજા કરવાથી કોડાગમે લાભ થાય છે. શ્રી શુભવીર જિનેશ્વરના રાજ્યમાં તેની રૈયત તરીકે લબ્ય જીવો તાળ જ હોય છે, સુખી હોય છે, આનંદી હોય છે. ૫.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમની પાંચમી પૂજામાં લખેલ છે તે પ્રમાણે સમજવો.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-કેવળ દર્શનાવરણને નિવારનારા પ્રભુની અમે હીપકવડે પૂજા કરીએ છીએ.

(૫૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ષષ્ઠ અક્ષતપૂજા

દુહા

નિદ્રા દુગ દળ છેહવા, કરવા નિર્મળ જાત;
અક્ષત નિર્મળ પૂજના, પૂજે શ્રી જગતાત. ૧

દાળ

(સ્થૂળભદ્ર કહે સુણ બાળા રે—એ દેશી)

હવે નિદ્રા પાંચને ફેટી રે, મોહરાયતણી એ ચેટી
રે; સર્વધાતી પચડી મોટી રે, નિદ્રાદુમ બહેનો છોટી
રે એ બહેનો જગ પિતરાણી રે, નાના મોટા મુંઝવ્યા
પ્રાણી રે; ભાનુદત્ત પૂર્વધર પડીઆ રે, દીપ જ્યોતે
જોતાં નવ જડીયા રે. એં ૧. સુખે જાગે આજામ મેટી
રે, તે નિદ્રા બાળ વધુટી રે; ઊભાં બેઠાં નયણાં ધુટી
રે, જામ લાગે વચણની સોંટી રે. એં ૨. તવ નયણથી
નિંદ વછૂટી રે, પ્રયણા લક્ષણ ગતિ ખોટી રે; દ્વાદ-
શાંગી ગણિરૂપ પેટી રે, મુનિ નયણે નિદ્રા પલેટી રે.
એં ૩. પૂરવધર પણ શ્રુત મેટી રે, રહ્યા નિગોહમાં
દુઃખ વેંટી રે; અપૂર્વે બંધથી છૂટી રે, સત્તા ઉદયે
બારમે ખૂટી રે. એં ૪. મુનિરાજ મળીને લૂંટી રે,
અપ્રમત્તને દોડે કૂટી રે; છાન જોતીને રોતી વખૂટી રે,
ધ્યાન લહેર બગાડે ખૂટી રે. એં ૫. શુભચીર સમા
નહીં માટી× રે, નિદ્રાની વનકટી+ કાટી રે; થઈ સાહિ

× ખરા પુરુષ. + ઝાડી.

દ્વિતીય દિવસ-દંશનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા. (૫૧)

અનંતની છેટી રે, શિવસુંદરી સહેજે ભેટી રે. એન્દ.

કાવ્ય પ્રથમની છઠ્ઠી પૂજા પ્રમાણે કહેવાં.

મન્ત્ર-ૐ હ્રૌં શ્રૌં પરમં પરમેન્ જન્મન્ શ્રીમતેન્ નિદ્રા-
પ્રચલાવિચ્છેદનાય અક્ષતં યજામહે સ્વાહા ॥

છઠ્ઠી અક્ષત પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

બે નિદ્રાના કર્મપુણ્ણોને છેદવા માટે અને આત્માને-પોતાની જાતને નિર્મળ કરવા માટે નિર્મળ અક્ષતની પૂજાવડે જગતના ત્રાતરૂપ પરમાત્માની પૂજા કરો. ૧.

દાળનો અર્થ

હવે પાંચ નિદ્રાને દૂર કરવાની છે. તે મોહરાજની ખરેખરી દાસી છે. પાંચે સર્વધાતી પ્રકૃતિ છે. તેમાં ૩ મોટી છે ને બે નિદ્રાઓ છોટી-નાની છે. (તેના નિવારણ માટે કહે છે.) એ બહેનો જગતની પિતરાણી જેવી છે. એણે નાના ને મોટા સર્વ પ્રાણી-ઓને મુંઝવ્યા છે. ભાનુદત્ત નામના પૂર્વધર* મુનિ નિદ્રાના ઉદ્યતી ચારિત્રથી પડ્યા છે, તે પાછા દીવાની જ્યોતે શોધતાં પણ જડ્યા નથી. ૧. એ પાંચ નિદ્રામાં પ્રથમ જે નિદ્રામાંથી આજસ મરડીને સુખે સુખે જાગે તેનું નામ નિદ્રા છે ને તે જાળવધુટી(વહુ) જેવી છે; અને જે નિદ્રાના ઉદ્યતી બેઠા ને ઊભા ઊભા પણ આંખો ઘેરાય-ઝાંઝાં આવે અને વચનની સોંટી વાંચે-કોઈ જોરથી બોલાવે ત્યારે જે નેત્રમાંથી છૂટે તેનું નામ પ્રચળા એ તેનું લક્ષણ છે ને તેની ગતિ ખોટી છે-ખરાબ છે. દ્વાદશાંગીરૂપ ગણિપેટીને ધારણ કરનારા

* એમની કથા પાછળ આપેલી છે.

(૫૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

મુનિના નેત્રમાં પણુ એ નિદ્રા જ્યારે વ્યાપે છે ત્યારે તેવા પૂર્વધર પણુ શ્રુતને ભૂલી જઈ ઊઞ્ચી દશામાંથી પડે છે અને યાવત્ નિગોદમાં જઈ અનેક પ્રકારના દુઃખોથી વીંટાઈ રહે છે. એ બે નિદ્રા અપૂર્વકરણુ(આઠમા) ગુણુકણુ બંધમાંથી બંધ છે અને સત્તા ને ઉદયમાંથી ખારમે ગુણુકણુ બંધ છે. ૨-૩-૪. મુનિરાજે મળીને તેને લૂંટી છે અને સાતમે અપ્રમત્ત ગુણુકણુ અપ્રમત્ત-પણુરૂપ દંડવડે તેને ફૂટી છે-હૂર કરી છે. (આઠમે ગુણુકણુ ગઈ છે.) તે જુદી પડ્યા છતાં રોતી રોતી પણુ મુનિના છળ જોયા કરે છે અને તેની બુટી-અંશ પણુ ધ્યાનરૂપી લહેરને બગાડે તેવી છે-નાશ કરે તેવી છે. શુભવીર પરમાત્મા જેવા અન્ય કોઈ માટી (ખરા પુરુષ) જણાતા નથી; કારણ કે એ પરમાત્માએ તો નિદ્રારૂપી ઝાડીને મૂળમાંથી જ કાપી નાખી છે x એટલે તે તેનાથી છૂટી થઈ છે-છૂટી પડી છે અને એ પરમાત્માએ સાદિ અનંત ભાગે સહેજે શિવસુંદરીને પ્રાપ્ત કરી છે. ૫-૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્ કહેવો.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-નિદ્રા ને પ્રત્યજ્ઞાનો વિચ્છેદ કરનારા પ્રભુની અમે અક્ષતવડે પૂજા કરીએ છીએ.

સત્તમ નૈવેદ્ય પૂજા

દુહા

આહારે ઊંધ વધે ઘણી, નિદ્રા દુઃખ ભંડાર;

નૈવેદ્ય ધરી પ્રભુ આગળે, વરીએ પદ અણાહાર. ૧.

x વીર પ્રભુએ છાત્રસ્થાવસ્થાના સાડાચાર વર્ષમાં માત્ર બે ઘડી જ તેને આવવા દીધી છે. શ્રી ઋષભદેવ ભગવંતના એક હજાર વર્ષના છાત્રસ્થ પર્યાયમાં એક અહોરાત્રનો પ્રમાદ કાળ છે.

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા. (૫૩)

ઢાળ

(સંસાર-ગોદી તોરણ આર્ષ કથું ચલે રે-એ દેશી)

થીણુદ્ધિત્રિક સાંભળો રે, નિદ્રા જે દુઃખદાય; સલુણા,
અંધ બીજ ગુણકાણસેં રે, છકે ઉદય મુનિરાય. સલુણા.
જિમ જિમ જિનવર પૂજ્યે રે, તિમ તિમ ધૂજે કર્મ. સં ૦
૧. આંકણી. સંપ કરી સત્તા રહે રે, નવમાને એક ભાગે;
સલુણાં નિદ્રાનિદ્રા તેહમાં રે, કષ્ટે કરી જે જાગે. સં ૦
૨. પ્રચલાપ્રચલા ચાલતાં રે, નયાણે નિંદ તુખાર; સં ૦
જાગે રણસંગ્રામમાં રે, વિજળી જ્યું ઝખકાર. સં ૦ ૩.
દિન ચિંતિત રાત્રે કરે રે, કરણી જે નરનાર; સં ૦ બળ-
દેવનું બળ તે સમે રે, નરકગતિ અવતાર. સં ૦ ૪.
એમ વિશેષાવશ્યકે રે, વરણવિયો અધિકાર. સં ૦ સાધુ-
મંડળીમાં રહે રે, એક લઘુ અણુગાર. સં ૦ ૫ થીણુદ્ધિ
નિદ્રાવશે રે, હણિયો હસ્તીમહંત; સં ૦ સૂતો ભર નિદ્રા-
વશે રે, ભૂતળીયે દોય હંત. સં ૦ ૬. અંગ અશુચિ
શિષ્યનું રે, સંસાર ભરિયા સાધ; સં ૦ જ્ઞાની વચણે કાઠીયો
રે, હંસવનેથી વ્યાધ. સં ૦ ૭. ૫૮ માસે નિદ્રા લહે રે,
શેઠવધૂ દ્રષ્ટાંત; સં ૦ નિંદ વિયોગે કેવળી રે, શ્રી
શુભવીર ભણુંત. સં ૦ ૮.

કાવ્ય પ્રથમની સાતમી પૂજા પ્રમાણે કહેવાં.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમત્તેં શ્રીજ-
દ્ધિત્રિકદહનાય નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

(૫૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

સાતમી નૈવેદ્યપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

આહારથી ઊંઘ વધે છે-જેમ આહાર વધારે લેવાય-સ્નિગ્ધ લેવાય તેમ નિદ્રામાં ઘણો વધારો થાય છે. તે નિદ્રા દુઃખના ભંડાર જેવી છે; એટલે અનેક પ્રકારના દુઃખને આપનારી છે. તે નિદ્રાને ટાળવા માટે પ્રભુની પાસે નૈવેદ્ય ધરો કે જેથી અણાહાર પદ-મોક્ષપદ વરો-પામો. ૧.

ઢાળનો અર્થ

હવે થીણુદ્ધિત્રિકની હકીકત સાંભળો. એ ત્રણે નિદ્રા બહુ દુઃખ આપનારી છે. એનો બંધ બીજા ગુણુઢાણે અટકે છે અને ઉદય મુનિપણમાં છટ્ટે ગુણુઢાણે અટકે છે. કર્તા કહે છે કે-જેમ જેમ જિનેશ્વરની પૂજા કરીએ તેમ તેમ કર્મો ધૂળે છે ને આત્માથી છૂટા પડે છે. ૧. એ થીણુદ્ધિત્રિક સંપ કરીને સત્તામાં નવમા ગુણુઢાણના પેલા ભાગ સુધી રહે છે. એ ત્રણમાં પ્રથમ નિદ્રાનિદ્રા છે, મનુષ્ય તે નિદ્રામાંથી મહાકષ્ટે જાગે છે. ૩. બીજી પ્રયગાપ્રયગા નામની છે, તે ચાલતાંચાલતાં પણ આવે છે. અશ્વને એ નિદ્રા પ્રાચે કાયમ હોય છે. તે ઊઘતો ઊઘતો જ ચાલે છે અને રણસંગ્રામમાં કોઈક વખત જાગે છે પણ તે જાગવું વીજળીના ઝબકારા જેવું હોય છે-લાંબો વખત ટકતું નથી. ૩. હવે થીણુદ્ધિ નિદ્રાવાળા જે પુરુષ કે સ્ત્રી હોય છે તે દિવસે ચિંતવેલા-તીવ્રપણે ધારી રાખેલા અર્થને-કાર્યને રાત્રે ઊંઘમાં કરે છે. તે વખતે તેનું બળ બળદેવ જેટલું હોય છે અને તે નરકગતિને જ પામે છે. અર્થાત્ તે નિદ્રાવાળો જીવ મરીને નરકે જ જાય છે. આ પ્રમાણે શ્રી વિશેષાવશ્યકમાં અધિકાર કહેલો છે. તે નિદ્રાવાળા એક નાના સાધુ કોઈ સાધુના સમુદાયમાં હતા. તેણે થીણુદ્ધિનિદ્રાને અંગે, દિવસે એક હેરાન કરતા મોટા હાથીને

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૫૫)

હણુવો ધારેલો તેને રાત્રિમાં હણુવો અને તેના બે દાંત ખેંચી કાઢી ઉપાશ્રય પાસે જમીન પર નાખીને પાછા ભરનિદ્રામાં સૂઈ ગયા. પ્રભાતે તે દાંત જોવાથી આ કામ કેણું કર્યું? તેની તળવીજ કરતાં તે સાધુને લોહીથી અપવિત્ર થયેલા અંગવાળા ને વસ્ત્રવાળા જોયા, તેથી બીજા સાધુઓને તેના પર સંશય આવ્યો. પછી જ્ઞાનીને પૂછતાં તેને થીણુદ્ધિનિદ્રાવાળા બાણીને હંસના વનમાંથી જેમ પારધને કાઢી મૂકે તેમ તેને ગમ્મમાંથી કાઢી મૂક્યા. ૪-૭. આ નિદ્રા એક વાર આવ્યા પછી ફરીને છ મહિને આવે છે. તેની ઉપર એક શેટની પુત્રવધૂનું * દષ્ટાંત છે. આ પ્રકારની તમામ નિદ્રાનો વિયોગ થાય-તે આત્માની સત્તામાંથી દૂર થાય ત્યારે જીવ કેવળદર્શન પામે એમ શ્રી શુભવીર પરમાત્મા કહે છે. ૮.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વે સાતમી પૂજામાં લખ્યા પ્રમાણે કરવો.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-થીણુદ્ધિ-ત્રિકને નિવારનારા પ્રભુની અમે નૈવેદ્યવડે પૂજા કરીએ છીએ.

અષ્ટમ ફલપૂજા

દુહા

વિવિધ ફળે પ્રભુ પૂજતાં, ફળ પ્રગટે નિર્વાણ;
દર્શનાવરણ વિલય હુવે, વિધટે બંધનાં કાણ. ૧.

દાળ

(રાગ ફાગ-દીપચંદ્રની ચાલ)

(હોરી ખેલાવત કનૈયા, નેમિસર સંગે લે ભઠ્યા-એ દેશી)

હોરી ખેલું મેરે સાહેબિયા, સંગરંગે સુણો હો ભઠ્યા;
હોરીબચ્ચીલ ગુલાલ સુગંધ વિખરીયા, કનક કચોળી

* આ કથા પાછળ આપવામાં આવી છે.

(૫૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

કેસરીયા. હોરી૦ ૧. ખારેક બીજેરાં ફળટટી, પૂજે ફળ
થાળે ભરીયા; ફાગ ગાન ગુણ તાન બજેયાં, દર્શનાવરણ
ભયે ડરીયા. હોરી૦ ૨ એ પ્રભુ દર્શન વિણ ભવ ફરીયા,
કુદેવ કુતીર્થ વરણવીયા; કુગુરુ કુશાસ્ત્ર પ્રશંસા કરીયા,
મિથ્યાત્વ ધર્મ હૈયે ધરીયા. હોરી૦ ૩ બહોત દુઃખે બહુ
શોકે ભરીયા, સમકિત દૂષણ આચરીયા; કુવ્રત પાળે ન
ચાલે અનૈયા, પરમેષ્ઠી ગુરુ ઓળવીયા. હોરી૦ ૪.
પડણિયા ગુરુ અપચ્ચખાણિયા, ભગવદ્ ભાષે ગણ-
ધરીયા; દર્શનાવરણી કર્મ ઘેરૈયા, તીસ કોડાકોડી સાગ-
રીયા. હોરી૦ ૫. એસે બંધકો બંધ બટૈયા, સાંયુંકી આણા
શિર ધરીયા; શુંગી લવણ મધુરી લહેરીયા, શ્રી શુભ-
વીર પ્રભુ મળીયા. હોરી૦ ૬.

કાવ્ય પૂર્વે આઠમી પૂજામાં કહ્યા પ્રમાણે કહેવાં.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમ૦ પરમે૦ જન્મ૦ શ્રોમતે૦ દ્વિતીય-
દર્શનાવરણીયકર્મદહનાય ફલં યજામહે સ્વાહા ॥

આઠમી ફળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

વિવિધ પ્રકારના ફળપ્રતે પ્રભુની પૂજા કરવાથી નિર્વાણરૂપ ફળ
પ્રગટ થાય અને દર્શનાવરણ કર્મ વિલય થાય-તેના બંધના ઠાણ
વિઘટે-નાશ પામે. ૧.

ઢાળનો અર્થ

મારા સાહેબ પરમાત્માની સાથે હે ભૈયા ! હું રંગે કરીને
હોરી ખેલું, અને તેમાં અખીલ, શુલાલ વિગેરે સુગંધી પદાર્થો

દ્વિતીય દિવસ-દર્શનાવરણીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૫૭)

ઉડાવું; તેમજ કેસરની ભરેલી કનકની કચોળીનો (પીચકારીનો) પણ ઉપયોગ કરું-છાંટું. ૧. ખારેક, બીજેરાં અને ટેટી વિગેરે ફળોના થાળ ભરીને પ્રભુ પાસે ધરું અને દર્શનાવરણકર્મના ભયથી ડરીને ફાગના રાગમાં પ્રભુના ગુણગાન તાનથી-એકાગ્રતાથી ગાઉં. ૨. એ પ્રભુના દર્શન વિના હું આ ભવમાં-સંસારમાં ભમ્યો અને કુદેવ તથા કુતીર્થ(મિથ્યાદર્શન)ની પ્રશંસા કરી-તેનું વર્ણન કર્યું. કુચુર તથા કુશાસની પણ પ્રશંસા કરી અને મિથ્યાત્વ ધર્મ હૃદયમાં ધારણ કર્યો. ૩. પછી ઘણા દુઃખે તથા બહુ શોકે ભરેલી સ્થિતિ પામ્યો અને તેમાં સમકિતને અંગે અનેક પ્રકારના દૂષણો આચર્યાં-લગાડ્યાં, કુવ્રત પાડ્યાં, અનીતિએ ચાલ્યો અને પરમેષ્ઠીને તેમજ સદ્ગુરુને ઓળવ્યા ૪. દર્શનાવરણી કર્મવડે ઘેરાવાથી શાસનના પ્રત્યનિક અને અપચ્ચખખાણી એવા ગુરુને કે જેને ગણધર મહારાજએ ભગવતી સૂત્રમાં બહુ પ્રકારે વર્ણવ્યા છે તેને ગુરુ તરીકે સેવ્યા. એ કર્મની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ત્રીશ કોડકોડી સાગરોપમની છે. ૫. સાંઈ એટલે પરમાત્મા તેની આજ્ઞા મસ્તકે ધારણ કરવાથી એવા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધના ધંધાને ઘટાડ્યો-નાશ પમાડ્યો.. શ્રી શુભવીર પ્રભુ મળવાથી લવણસમુદ્રના ખારા જળમાં રહેનારો શૃંગીમચ્છ * જેમ મધુરી લહેર મેળવે છે-મીઠું જળ જ પીવે છે તેમ મેં પણ ઉત્તમ ધર્મનું પાન કર્યું-ઉત્તમ ધર્મ પ્રાપ્ત કર્યો. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે કહેવો.

આ મંત્રનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-દર્શનાવરણી કર્મનો દાહ કરવા માટે અમે ફળવડે પરમાત્માને પૂજીએ છીએ.

* સમુદ્રમાં શીંગડાવાળા મચ્છ થાય છે કે જે સમુદ્રમાં રહ્યા છતાં મીઠું પાણી પીનારા છે, તેને મીઠું જળ જ્યાં જ્યાં નદીઓ સમુદ્રને મળે છે ત્યાં મળી રહે છે. અન્યત્ર પણ મળે છે.

તૃતીય દિવસે અધ્યાપનીય વેદનીય કર્મ નિવારણાય તૃતીય પૂજાષ્ટક પ્રારંભ

卐

પ્રથમ જલપૂજા

હુહા

- ત્રીભું અઘાતી વેદની, જાવ લહે શિવશર્મ;
સંસારે સવિ જીવને, તવ લગે એહિ જ કર્મ. ૧.
- બધોદય અધ્રુવ કહી, ધ્રુવ સત્તાએ હોય;
પયડી અઘાતી જાણીએ, શાતા અશાતા દોય. ૨.
- કર્મ વિનાશીને હુવા, સિદ્ધ બુદ્ધ ભગવાન;
તે કારણ જિનરાજની, પૂજા અષ્ટ વિધાન. ૩.
- નહવણ વિલેપન કુસુમની, જિનપુર ધૂપ પ્રદીપ;
અક્ષત નૈવેદ્ય ફળતણી, કરો જિનરાજ સમીપ. ૪.

હાળ

(રૂડી ને રહીયાળી રે વાહ્યા-એ દેશી)

નહવણની પૂજા રે, નિર્માળ આતમા રે; તીર્થા-
દિકના જળ મેલાય, મનોહર ગ ધે તે ભેળાય. નહવણ૦૧.
સુરગિરિ દેવા રે, સેવા જિનતણી રે; કરતાં નહવણ તે
નિર્માળ થાય, કનક રજત મણિ કળશ ઢળાય. નહ૦૨.

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ નિવારણ પૂજા

(૫૬)

સુરવહુ નાચે રે, માચે વેગશું રે; ગાયક દેવ તે જિનગુણ
 ગાય, વૈશાલિક મુખ દર્શન થાય. નહં ૩ ચિહ્નું
 ગતિમાંહી રે, ચેતન રોળીઓ રે; સુર નર જે સુખીયા
 સંસાર, નારક તિરિ દુઃખનો ભંડાર. નહં ૪. *શેંવશ
 સુખમાં રે, સ્વામી ન સાંભર્યા રે; તેણે હું રઝળ્યો કાળ
 અનંત, મલિન રતન નવિ તેજ ઝગંત. નહં ૫. પ્રભુ
 નવરાવી રે, મેલ નિવારશું રે; વેદની વિધટે મણિ
 ઝલકંત, શ્રી શુભવીર મળે એકંત. નહં ૬.

કાવ્ય પ્રથમ કર્મની પહેલી પૂજા પ્રમાણે કહેવાં.

મંત્ર-ૐ હ્રૌં ઐં પરમં પરમેં જન્મં શ્રામતેં વેદનીય-
 કર્મનિવારણાય જલં યજામહે સ્વાહા ॥

પ્રથમ જળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

ત્રીજું અઘાતી કર્મ વેદનીય નામનું છે, તે મોક્ષે જતાં
 સુધી-શિવસુખ પામતા સુધી રહે છે. આ સંસારમાં સર્વ જીવને
 ત્યાં સુધી રહે છે. ૧. એ કર્મની બે (શાતા ને અશાતા) ઉત્તર-
 પ્રકૃતિ છે. તે બંધમાં ને ઉદયમાં અદ્રુવ છે અને સત્તામાં દ્રુવ
 છે. અઘાતી પ્રકૃતિ છે. ૨. જિનેશ્વરે એ કર્મનો વિનાશ કરીને
 સિદ્ધ બુદ્ધ ભગવાન થયા છે, તેથી તેમની અષ્ટપ્રકારી પૂજા
 કરવામાં આવે છે. ૩. તેના નામ-નહવણ, વિલેપન કુસુમ, ધૂપ,
 દીપ, અક્ષત, નૈવેદ્ય ને ફળ-એ પ્રમાણેની અષ્ટપ્રકારી પૂજા
 જિનરાજની સન્મુખ કરો. ૪

* શાતાવશ-શાતામાં આસક્ત થઈ જવાથી.

(૬૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

ઢાળનો અર્થ

પ્રભુની ન્હવણુપૂજા કરવાથી આપણો આત્મા નિર્મળ થાય છે; તેથી અનેક તીર્થ વિગેરેનાં જળો મેળવવા અને તેમાં સુગંધી દ્રવ્યો ભેળવવા. ૧. દેવતાઓ સુરગિરિ એટલે મેરુપર્વત તેની ઉપર પૂર્વોક્ત તીર્થાદિકના જળવડે સુવર્ણના, રૂપાના ને મણિ વિગેરે આઠ પ્રકારના કળશ ભરીને જિનેશ્વરની સેવા કરે છે અને પ્રભુને ન્હવણુ કરીને પોતે નિર્મળ થાય છે. ૨. તે વખતે દેવાંગનાઓ પણ આનંદમાં આવીને બહુ નાચે છે અને હર્ષવિગથી હૃદયમાં ખુશી થાય છે, તેમજ ગાયન કરનારા ગંધર્વજાતિના દેવો જિનગુણ ગાય છે અને વૈશાલિક-વિશાળા નગરીના ચેડા રાજાના ભાણેજ મહાવીર પ્રભુના દર્શન કરે છે. ૩. આ વેદનીકર્મવડે ચેતન ચારે ગતિમાં ઘણો રજાયો છે-ભટકયો છે. તેમાં સુર જે દેવ અને નર જે મનુષ્ય તે પ્રાયે શાતાવેદનીના ઉદયે સંસારમાં સુખી હોય છે અને નારકી ને તિર્યચ અશાતાના ઉદયથી પ્રાયે દુઃખી હોય છે-દુઃખના ભંડાર હોય છે. ૪. શાતાને વશે-ઉદયે સુખ પ્રાપ્ત થવાથી હે સ્વામી! તમે સંભર્યા નહિ, તેથી હું અનંતો કાળ સંસારમાં રજાયો, કેમકે મલિન થયેલા રતનનું તેજ ઝળહળતું જ નથી. ૫. હવે આપને ન્હવણુની પૂજા કરીને આત્માનો મેલ દૂર કરશું. વેદની કર્મ વિઘટવાથી-તેને આત્માથી દૂર થવાથી તેનું તેજ ઝળકશે અને શુભવીર પરમાત્માનો એકાંતમાં મેળાપ થશે; અથવા તો જો શુભવીર પ્રભુ એકાંતમાં મળે તો એ પ્રમાણે આત્માનું તેજ પ્રગટ થાય. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-વેદનીય કર્મનું નિવારણ કરનારા પ્રભુની અમે જળવડે પૂજા કરીએ છીએ.

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા. (૬૧)

દ્વિતીય ચંદનપૂજા

દુહા

વેદની કર્મતણી કહું, ઉત્તર પયડી દોય;
જસ વિવશ ભવચોકમાં, મુંઝાણા સહુ કોય. ૧.

ઢાળ

(રાગ આશાવરી, સાહેબ સહસ્રકૃણા-એ દેશી.)

તન વિકસે મન ઉલ્લસે રે, દેખી પ્રભુની રીત; હાયક
દિલ વસિયા. ઝુરણ લાગી જીભડી રે, પૂરણ બાંધી પ્રીત,
દાં ૧. નયન જ્યોતિ સમ પ્રીતડી રે, એક સુરત દોય
કાન; દાં વેદની હરી ધનવંતરી રે, કરીએ આપ સમાન.
દાં ૨. વેદની ધરવાસો વસ્યો રે, નડિયા નાથ કુનાથ;
દાં પાણી વલોવ્યું એકલું રે, ચતુર ન થઢિયો હાથ.
દાં ૩. ખડ્ગધાર મધુલેપશું રે, તેહવો એ સંસાર;
દાં લક્ષણ વેદની કર્મનું રે, ક્ષણ કિંપાક વિચાર. દાં ૪.
તુજ શાસન પામે થકે રે, લાઘ્યો કર્મનો મર્મ; દાં કોડી
કપટ કોઈ દાખવે રે, પણ ન તણું તુજ ધર્મ. દાં ૫.
પૂજ્ય મળે પૂજા રચું રે, કેસર ઘોળી હાથ; દાં
શ્રી શુભવીર વિજય પ્રભુ રે, મળિયો અવિહડ સાથ. દાં ૬

કાન્ય પહેલા કર્મની બીજ પૂજા પ્રમાણે કહેવાં.

મંત્ર:-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં વેદની-
લક્ષણકર્મનિવારણાય ચંદનં યજામહે સ્વાહા ॥

(૬૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજન-સાર્થ

બીજી ચંદનપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

વેદની કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિ બે છે, જેના પરવશપણથી આ સંસારરૂપ ચોકમાં સર્વ જીવો મુંઝાયા છતાં ભમે છે. ૧.

ઢાળનો અર્થ

પ્રભુની રીતિ-ઉત્તમ પ્રવૃત્તિ દેખીને એટલે બાણીને મારું શરીર વિકસ્વર થાય છે અને મન ઉલ્લાસમાન થાય છે. હે મોક્ષસુખદાયક પ્રભુ! તમે મારા દિલમાં વસ્યા છો. આ કારણથી જીભ ઝૂરવા લાગી કે તમે તો પ્રભુ સાથે પૂર્ણ પ્રીતિ બાંધી પણ તેમાં મારો ઉપયોગ કેમ કરતા નથી? તેથી હે પ્રભુ! વાણીદ્વારા આપની સ્તુતિ કરવાવડે તેનો ઉપયોગ કરું છું. ૧. મારી પ્રીતિ પ્રભુની સાથે નેત્રની જ્યોતિ સમાન લાગી છે, એટલે નેત્ર બે છે છતાં તેની સુરત-લક્ષ્ય એક જ છે. તેમ કાન પણ બે છે, છતાં એક સરખું જ સંભળાય છે તેમ મેં પણ પ્રભુની સાથે એકતા કરી છે. હવે તો હે પ્રભુ! મારું વેદનીય કર્મ હરીને-ધન્વંતરી વૈદ્યની જેમ^x દૂર કરીને મને આપ સમાન કરો. ૨. હે નાથ! વેદનીયના ઘરમાં એટલે આ શરીરમાં વાસો વસતાં મને ઘણા કુનાથો (કુદેવો) મળ્યા, મેં એકલું પાણી વલોવ્યું. આપ મહાચતુર પરમાત્મા મને હાથ ન આવ્યા. ૩. ખડ્ગની ધારા મધથી લેપાયેલ હોય તે ચાટવાથી પ્રથમ મીઠાશ આવે પણ પછી જીભ કપાય તેમ આ સંસારમાં પણ સુખ ભોગવતાં મીઠા લાગે પણ તેથી બંધાતા પાપને પરિણામે દુર્ગતિમાં જવું પડે ત્યારે તે કડવાં થઈ પડે આ સંસાર તેવો છે અને વેદનીય કર્મનું લક્ષણ કિંપાકના ક્ષણ જેવું-ખાતાં મીઠું પણ પરિણામે મૃત્યુ આપે તેવું

^x ધન્વંતરી વૈદ્ય જેમ વ્યાધિ માત્ર દૂર કરે છે તેમ.

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૬૩)

છે. ૪. હે પ્રભુ! તમારું શાસન પામવાથી મને કર્મનો મર્મ સમજાણો છે, તેથી હવે કોઈ કરોડ કપટ બતાવે તો પણ હું તમારો ધર્મ તબું તેમ નથી. ૫. હે પ્રભુ! આપ પૂજ્ય મળવાથી હું આપની પૂજા કેશર ઘોળીને હાથવડે કરું છું. મને હવે તો શ્રી શુભવીરવિજય પ્રભુનો-વીર પરમાત્માનો અભિહત-ન છૂટે એવો સાથ મળ્યો છે-હવે હું તે સાથ છોડવાનો નથી. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવણું કે-વેદનીય લક્ષણવાળા કર્મને નિવારનારા પ્રભુની અમે ચંદનવડે પૂજા કરીએ છીએ.

તૃતીય પુષ્પપૂજા

દુહા

બળિયો સાથ મળે થકે, ચોરતણું નહીં જોર;
જિનપદ ફૂલે પૂજતાં, નાસે કર્મ કઠોર. ૧.

ઢાળ

(રાગ-સારંગ. હો ધન્ના-એ દેશી.)

કર્મ કઠોર દૂરે કરો રે મિત્તા ! પામી થી જિનરાજ;
ફૂલ પગર પૂજા રચો રે મિત્તા ! પામી નરભવ આજ રે.
રંગીલા મિત્તા ! એ પ્રભુ સેવાને. એ પ્રભુ સેવા સાનમાં રે
મિત્તા ! પામો જેમ શિવસજ રે, રંગીલા મિત્તા ! એ
પ્રભુ ૧. વેદની વશ તુમે કાં પડો રે મિત્તા ? જેહને પ્રભુશું
વેર; સાહેબ વેરી ન વીસસો રે મિત્તા ! તો હોય સાહિબ
મહેર રે. રંગીલા ૦ એ ૨. છઠ્ઠા ગુણુડાણા લગે રે મિત્તા !

(૬૪)

ચોક્કસ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

બંધ અશાતા જાણુ; શાતા બાંધે કેવળી રે મિત્તા ! તેરમે
પણુ ગુણુકાણુ રે. રં૦ એ૦ ૩. શાતા અશાતા એક પદે રે
મિત્તા ! ચરમ ગુણુ પરિહાર; સત્તા ઉદયથી કેવળી રે
મિત્તા ! સહે પરિસહ અગિયાર રે. રં૦ એ૦ ૪. તીસ
કોડાકોડી સાગરુ રે મિત્તા ! લધુ સાતૈયા ત્રિભાગ, બંધ
અશાતા વેદની રે મિત્તા ! હવે શાતા સુવિભાગ રે. રં૦
એ૦ ૫. પન્નર કોડાકોડી સાગરુ રે મિત્તા ! લધુ હોય સમય
તે થિર; ગાયમ સંશય ટાળીઓ રે મિત્તા ! ભગવદ્ભાં
શુભવીર રે. રં૦ એ૦ ૬.

કાવ્ય પ્રથમ કર્મની ત્રીજી પૂજા પ્રમાણે કહેવાં

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમ૦ પરમે૦ જન્મ૦ શ્રીમતે૦ વેદનીય-
બંધનિવારણાય પુષ્પાણિ યજામહે સ્વાહા ॥

ત્રીજી પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

માર્ગે જતાં બળવાન સાથી મળે તો પછી ચોરતું જોર ચાલી
શકતું નથી, તે કારણુ માટે હું પ્રભુનો સાથ મેળવવા પ્રભુની-
જિનેશ્વરના ચરણકમળની કૂલવડે પૂજા કરું છું. એ રીતે પૂજા
કરવાથી કઠોર કર્મ પણ નાશ પામે છે. ૧.

ઢાળનો અર્થ

હે મિત્ર ! શ્રી જિનરાજને પામીને કઠોર કર્મને દૂર કરો
અને નરસવને પામીને તે પ્રભુની કૂલપગર ભરવાવડે પૂજા રચો.
એ પ્રભુને સેવો. એ પ્રભુને સાનમાં-એટલે અંતઃકરણમાં સેવવાથી
હે રંગીલા મિત્ર ! તમે શિવરાજને-મોક્ષસુખને પામો. ૧. હે

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૬૫)

મિત્ર ! તમે વેદનીય કર્મને વશ કેમ પડો છો ? કારણ કે તેને તો પ્રભુ સાથે વૈર છે. પ્રભુના-સાહિબના વૈરીનો વિશ્વાસ કરવો નહીં, તો જ સાહિબની મહેરબાની થાય. ૨. આશાતા વેદનીનો બંધ છઠ્ઠા ગુણુઠાણુ સુધી છે અને શાતાવેદનીય તો તેરમે ગુણુઠાણુ કેવળી પણુ બાંધે છે. ૩. શાતા અને અશાતા બંને એક સાથે જ ચૌદમે * ગુણુઠાણુ નાશ પામે છે. એ કર્મ સત્તામાં ને ઉદયમાં હોવાથી કેવળી પણુ અગિયાર પરિસહ સહન કરે છે. ૪. એ કર્મની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ (અશાતા વેદનીની) ત્રીશ કોડકોડી સાગરોપમની છે અને અશાતાની જઘન્ય સ્થિતિ હું સાગરોપમની (એકેદ્રિયને આશ્રીને) છે. હવે શાતાને માટે કહે છે. એની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ પત્તર કોડકોડી સાગરોપમની છે અને જઘન્ય સ્થિતિ (૧૧-૧૨-૧૩ મે ગુણુઠાણુ) બે સમયની છે. આ પ્રમાણે શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં શ્રી શુભવીર પરમાત્માએ શ્રી ગૌતમસ્વામીને ઉત્તર આપીને તેમનો સંશય ટાળેલો છે. ૫-૬.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવણું કે-વેદનીય કર્મના બંધને નિવારનારા પ્રભુની અમે યુષ્પવડે પૂજા કરીએ છીએ.

ચતુર્થ ધૂપપૂજા

હુહા

ઉત્તરાધ્યયને સ્થિતિ લઘુ, અંતરમુહૂર્ત કહાય;
પન્નવણામાં બાર તે, શાતાબંધ સંપરાય. ૧

* છેલ્લા બે સમયે સત્તામાંથી એકેક જાય છે.

(૬૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

શાતાવેહની બંધનું, કારણ પ્રભુપૂર ધૂપ;
મિચ્છત દુર્ગંધ દૂરે ટળે, પ્રગટે આત્મસ્વરૂપ. ૨.

ઢાળ

(વિમળાચળ વેગે વધાવો-એ દેશી)

ચઉમાસી પારણું આવે, કરી વિનતિ નિજ ઘેર
જાવે; પ્રિયા પુત્રને વાત જણાવે, પટકુળ જરી પથરાવે રે,
મહાવીર પ્રભુ ઘેર આવે. જીરણુશેઠજી ભાવના ભાવે રે.
મહાવીર૦ ૧. ઊભી શેરીએ જળ છંટકાવે, જાઈ
કેતકી ફૂલ બિછાવે; નિજ ઘર તોરણ બંધાવે, મેવા
મીઠાઈ થાળ ભરાવે રે. મહાં ૨. અરિહાને દાન જ
દીજે, દેતાં દેખી જે રીઝે; પટમાસી રોગ હરીજે, સીઝે
હાયક ભવ ત્રીજે રે. મહાં ૩. તે જિનવર સનમુખ
જાણું, મુજ મંદિરીએ પધરાણું; પારણું ભડી ભાતે
કરાણું, જુગતે જિનપૂજા રચાણું રે. મહાં ૪. પછી
પ્રભુને વોળાવા જઈશું, કરજોડી સામા રહીશું; નમી
વંદી પાવન થઈશું, વિરતિ અતિ રંગે વરશું રે. મહાં
૫. હયા દાન ક્ષમા શીલ ધરશું, ઉપદેશ સજ્જનને
કરશું; સત્ય જ્ઞાનદશા અનુસરશું, અનુકંપાલક્ષણ
વરશું રે. મહાં ૬. એમ જીરણુશેઠ વહંતા, પરિણામ-
ની ધારે ચઢંતા; શ્રાવકની સીમે ડરંતા, દેવદુંડુભિ
નાહ સુણંતા રે. મહાં ૭. કરી આયુ પૂરણ શુભ

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ નિવારણ પૂજા

(૬૭)

ભાવે, સુરલોક અચ્યુતિ જાવે; શાતાવેદની સુખ પાવે,
શુભવીર વચન રસ ગાવે રે. મહા ૮.

કાલ્ય પહેલા કર્મની ચોથી પૂજા પ્રમાણે કહેવા.

મંત્ર-ૐ હ્રૌં શ્રૌં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં શાતા-
ચંધાપહાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

ચોથી ધૂપપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં આ કર્મની લઘુ સ્થિતિ અંતર્મુદૂર્તની કહી છે, અને શ્રી પન્નવણાજીમાં શાતાવેદનીનો જઘન્ય બંધ બાર મુદૂર્તનો કહ્યો છે તે સાંપરાયિક જાણવો. (માત્ર યોગથી તો બે સમયનો જ સ્થિતિબંધ તેરમે ગુણકાણે* કહ્યો છે.) શાતાવેદનીનો બંધ દશમા સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણકાણા સુધી હોય છે. ૧. શાતાવેદની, બંધના સ્થાનરૂપ પ્રભુની પાસે ધૂપપૂજા કરે કે જેથી મિથ્યાત્વરૂપી દુર્ગંધ દૂર જાય અને આત્મસ્વરૂપ પ્રગટ થાય. ૨.

દાળનો અર્થ

લગવંત મહાવીરસ્વામીને ચોમાસી તપનું પારણું નજીક આવતાં પારણાને દિવસે પ્રાતઃકાળમાં પોતાને ઘરે પધારવા પ્રભુને વિનતિ કરીને જીરણશેઠ પોતાને ઘરે આવ્યા. પ્રિયાને તથા પુત્રને તે વાત જણાવી અને પ્રભુને આવવાના માર્ગમાં (ઘરમાં) પટકુળ જરિયાન વિગેરે ઉત્તમ વસ્ત્રો પાથર્યા. પછી જીરણશેઠx ભાવના

* ૧૧ મે, ૧૨ મે તથા ૧૩ મે ગુણકાણે બે સમયનો બંધ થાય છે પણ તે પ્રદેશ ઉદ્યે વેદવાનો હોવાથી તેને ગણતરીમાં લીધો નથી.

x જૂના નગરશેઠ, તેનું ખરું નામ ધનાવહ છે.

(૬૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજન-સાર્થ

ભાવવા લાગ્યા કે—‘ મહાવીર પ્રભુ આપણે ત્યાં વહોરાવા પધારશે.’ ૧.

પછી જીવજીવે ઉભી શેરીએ જળનો છંટકાવ કરાવ્યો, જાંઘ, કેતકી વિગેરે પુષ્પો ઘિછાવ્યા, પોતાને ઘરે તોરણ બંધાવ્યું અને પ્રભુને વહોરાવવા માટે મેવા ને મીઠાઈના થાળો ભરાવ્યા. ૨. અરિહંત ભગવંતને દાન દઈએ તે વખતે તે દેતાં જોઈને જે ખુશી થાય તેના પણ છ માસના રોગ નાશ પામે અને દાનને દાતા તો ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય. ૩. જીવજીવે વિચારે છે કે—આવા ઉત્તમ પ્રભુની સામે જાંઘ, મારે ઘરે લાવીને (આસન ઉપર) પધરાવીશ (બેસારીશ), સારી રીતે—ભલી ભાતે પાણ્યું કરાવીશ અને યુક્તિપૂર્વક જિનમંદિરમાં જિનપૂજન રચાવીશ અથવા એ પ્રભુની યુક્તિપૂર્વક પૂજન કરીશ. ૪. પછી પ્રભુને વળાવા જશું, હાથ જોડીને પ્રભુની સામે ઊભા રહેશું, પ્રભુને નમીને—વંદન કરીને પવિત્ર થશું અને અત્યંત રંગપૂર્વક—આનંદ સાથે વિરતિ—શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કરશું. ૫. પછી જીવજીવે, સુપાત્રાદિ દાન, ક્ષમા અને ઉત્તમ શીલ—આચારને ધારણ કરશું. સજ્જનોને—પોતાના પરિવારને ધર્મનો ઉપદેશ આપશું, સાચી એવી જ્ઞાનદશાને અનુસરશું અને અનુકંપાલક્ષણવાળું સમકિત પૂરેપૂરી રીતે વરશું. ૬. પાંચમી છઠ્ઠી ગાથાના અર્થ સંબંધી વિશેષ વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે—‘ વિરતિ એટલે દેશવિરતિ નહીં પણ સર્વાવિરતિ એટલે મુનિ-પાણ્ય અંગીકાર કરશું (દેશવિરતિ તો હતા) પછી દયા, દાન, ક્ષમા અને શીલને ધારણ કરશું. સજ્જનોને એટલે ઉત્તમ જનોને અથવા સ્વજનોને ઉપદેશ કરશું. સાચી જ્ઞાનદશાને અનુસરશું અને પૂર્ણ અનુકંપાલક્ષણ (વીશે વસા જીવજીવે)ને વરશું એટલે સ્વીકારશું.’ આવો અર્થ ઠીક લાગે છે. આ પ્રમાણે જીવજીવે જોલે છે અને પરિણામની ધારાએ ચઢતા ચઢતા શ્રાવકની છેલ્લી મર્યાદા-હૃદ સુધી પહોંચે છે; તેવામાં પ્રભુએ અન્ય સ્થળે પાણ્યું કર્યાથી—

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા.

(૬૯)

વહોયાથી ત્યાં પંચદિવ્ય પ્રગટ થયા તેમાં દેવોએ વગાડેલાં હુંડલીનો સ્વર સાંભળ્યો. ૭. (એટલે ભાવની વૃદ્ધિ થતી અટકી ગઈ) પછી આયુ પૂર્ણ થયે મરણ પામીને બારમા અન્યુત દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં ઘણાં ઊંચા પ્રકારનું શાતાવેદનીજન્ય સુખ પામ્યા. આ પ્રમાણે શ્રી શુભવીર-પંડિત વીરવિજયે પર-માત્માના વચનરસનું ગાન કર્યું. ૮.

(આ જીવજીવંતની કથા પાછળ આપેલી છે.)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવતઃ.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—શાતા-વેદનીયના બંધસ્થાનને નિવારનારા પ્રભુની અમે ધૂપવડે પૂજા કરીએ છીએ.

પંચમ દીપક પૂજા

દુહા

શાતાબંધક પ્રાણીયા, દીપે એણે સંસાર;
તેણે દીપક પૂજા કરી, હરીએ દુઃખ અંધાર. ૧

ઢાળ

(ચતુરે ચૈતો ચેતનાવલી-એ દેશી.)

સાંભળજો મુનિ સંયમ રાગે, ઉપશમ એણે ચડિયા
રે; શાતાવેદની બંધ કરીને, શ્રેણિથકી તે પડિયા રે.
સાં ૧. ભાષે ભગવદ્ છકૃતપ બાકી, સાત લવાયુ

(૭૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ઓછે રે; સર્વારથસિદ્ધે મુનિ પહોતા, પૂર્ણાયુ નવિ
 છોછે રે. સાં૦ ૨. શય્યામાં પોઢ્યા નિત્ય રહેવે, શિવ-
 મારગ વિસામો રે; નિર્મળ અવધિજ્ઞાને જાણે, કેવળી
 મન પરિણામો રે. સાં૦ ૩. તે શય્યા ઉપર ચંદ્રવે,
 જુંબખડે છે મોતી રે; વચ્છાં મોતી ચોસઠ મણનું,
 ઝગમગ જલિમ જ્યોતિ રે. સાં૦ ૪. બત્રીશ મણના
 ચઉ પાખળિયા, સોળમણા અડ મણિયા રે, આઠમણા
 સોળસ મુક્તાણ, તિમ બત્રીસ ચઉમણિયા રે. સાં૦ ૫.
 દો મણ કેરાં ચોસઠ મોતી, ઇગસય અડવીસ મણિયા રે;
 દો સય ને વળી ત્રપન મોતી, સવે થઈ ને મણિયા રે. સાં૦
 ૬. એ સઘળાં વિચલા મોતીશું, આણે વાયુયોગે રે;
 રાગરાગણી નાટક પ્રગટે, લવસત્તમ સુરભોગે રે. સાં૦ ૭.
 ભૂખ તરસ છીપે રસલીના, સુર સાગર તેત્રીશ રે; શાતા-
 લહેરમાં ક્ષણ ક્ષણ સમરે, વીરવિજય જગદીશ રે. સાં૦ ૮.

કાવ્ય પ્રથમ કર્મની પાંચમી પૂજા પ્રમાણે કહેવાં.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં શાતોત્તર-
 સ્વપ્રાપણાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

પાંચમી દીપક પૂજનો અર્થ
 દુહાનો અર્થ

શાતાવેદનીના બાંધનારા પ્રાણીઓ આ સંસારમાં દીપે છે (શાલે
 છે), તેથી દીપકની પૂજા પ્રભુ પાસે કરીને દુઃખરૂપી અંધકારને હરીએ
 નાશ કરીએ. ૧.

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૭૨)

ઢાળનો અર્થ

હે ભગ્ય જીવો ! તમે સાંભળજો, સંયમના ઉત્કૃષ્ટ રાગી મુનિ ઉપશમશ્રેણિએ ચઢીને, શાતાવેદનીનો તીવ્ર બંધ કરીને પછી તે શ્રેણિથી પડયા. (ઉપશમશ્રેણિ માંડનાર મુનિ ત્યાંથી પડે જ છે.)

૧. ભગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે કે-‘ તપમાં છટ્ટ તપ બાકી રહેવાથી અને આયુષ્ય સાત લવ * જેટલું ઓછું હોવાથી મુનિ ત્યાંથી પડીને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને પૂર્ણ આયુષ્યે ઉત્પન્ન થાય+ (અર્થાત્ જો છટ્ટ તપ વધારે થઈ શક્યો હોત તો બાકીના કર્મો ક્ષય થઈ જાત ને મોક્ષે જાત અથવા સાત લવ જેટલું આયુષ્ય વધારે હોત તો શુદ્ધ અધ્યવસાયે તેટલા વખતમાં બાકીનાં કર્મો ખપાવીને કેવળજ્ઞાન પામત; પણ ઉપશમશ્રેણિએ કેવળ ન પામત. તે શ્રેણિથી પડી કરીને ક્ષપકશ્રેણિ માંડવી પડત એમ સમજવું.)

૨. હવે સર્વાર્થસિદ્ધ નામના પાંચમા અનુત્તર વિમાનમાં જ્યાં એ મુનિ દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે, તેને નિરંતર શય્યામાં સૂઈ રહેવાનું જ છે અને તે મોક્ષમાર્ગે જતાં માર્ગમાં વિશ્રામ લેવા-રૂપ ભવ છે; કારણ કે ત્યાંથી આયુ પૂર્ણ થયે વ્યવી મનુષ્ય થઈને મોક્ષે જ જવાના હોય છે. તે દેવનું અવધિજ્ઞાન એટલું બધું નિર્મળ હોય છે કે તે જ્ઞાનવડે કેવળીના મનના પરિણામ પણ જાણી શકે છે. (તેની આગળ દ્રવ્યગુણપર્યાયના શાશ્વતા અંશે

* સાત પ્રાણનો એક સ્તોક ને સાત સ્તોકનો એક લવ. ૭૭ લવનું એક મુહૂર્ત-એ ઘડી-૪૮ મિનિટ.

+ આ હકીકત ઉપશમશ્રેણિથી આયુક્ષ્યે પડનાર માટે છે. પતન એ પ્રકારનું હોય છે. આયુક્ષ્યે પડે તો સર્વાર્થસિદ્ધે જઈ દેવ થાય છે અને ગુણદાણનો કાળ પૂર્ણ થવાથી પડે તો પડતાં પડતાં સાતમે, છટ્ટે, પાંચમે, ચોથે ન ટકે તો બીજે થઈને પહેલે ગુણદાણે પણ આવે છે.

(૭૨)

ચોસઠું પ્રકારી પૂજા-સાથ

પડેલા હોય છે, તે વાંચ્યા કરે છે. વાંચતા કાંઈ શંકા પડે તો ત્યાં રહ્યારહ્યા મહાવિદેહાદિકમાં જ્યાં કેવળી લગવંત વિચરતા હોય છે તેને મનથી પૂછે છે. તેનો ઉત્તર કેવળી દ્રવ્યમનવડે આપે છે, તે દેવ સમજે છે. કેવળી લગવંતને આ કાર્યમાં વાપરવા માટે જ દ્રવ્યમન હોય છે.) ૩.

દેવોની તે શય્યા ઉપર એક ચંદ્રરૂપો હોય છે. તેમાં ઝુમખડાની જેમ લટકતા મોતીઓ છે. તેમાં વચલું મોતી ૬૪ મણુ તોલમાં હોય છે, તેની ચાર બાજુ ચાર ૩૨-૩૨ મણુના હોય છે, તેની ફરતા આઠ સોળ-સોળ મણુના હોય છે, તેની ફરતાં સોળ આઠ-આઠ મણુના હોય છે, તેની ફરતા ૩૨ ચાર-ચાર મણુના હોય છે, તેની ફરતા ૬૪ બે-બે મણુના હોય છે, તેની ફરતા ૧૨૮ એકેક મણુના હોય છે-બધા મળીને ૨૫૩ મોતી હોય છે. ૪-૫ ૬. એ બધા મોતી વચલા મોતીની સાથે વાયુવડે અથડાય છે, એટલે તેમાંથી અનેક પ્રકારની રાગ-રાગણીઓ ઉત્પન્ન થાય છે. તે આ લવસત્તમીયાના નામથી ઓળખાતા દેવો સાંભળે છે, તેનો ઉપલોગ લે છે. ૭. ત્યાં તે સુખમાં લીન થયેલ દેવોની ભૂખ-તરસ પણ છીપી જાય છે અર્થાત્ કુધા કે તૃષ્ણા તેમને લાગતી જ નથી. એ પ્રમાણે ૩૩ સાગરોપમનું આયુષ્ય* વ્યતીત કરે છે અને એવી શાતાસુખની લહેરમાં પણ શ્રી વીર પરમાત્માને વારંવાર સંભારે છે-વીરપુરુષોમાં વિજય મેળવનાર એવા જગદીશને યાદ કરે છે; તેનું નામ ભૂલતા નથી. ૮.

ઉપર પૂજામાં દેવશય્યા ઉપરના ચંદ્રઆમાં મોતીઓનો જે તોલ

* એમને ૩૩ પક્ષે શ્વાસોચ્છવાસ ને ૩૩ હજાર વર્ષે આહારની ઈચ્છા થાય છે. તે અનુકૂળ પુદ્ગળો લોભાહારવડે સંક્રમવાથી પૂર્ણ થાય છે. દેવોને કવળાહાર હોતો જ નથી.

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મનિવારણ પૂજા.

(૭૩)

કહ્યો છે-૬૪ મણુ વિગેરે-તે ઉપરથી તે મોતીઓ બહુ મોટા હોવાની કહપના ન કરવી, કારણ કે-તે દેવો એક હાથના શરીર-વાળા હોય છે, એટલે તેની શય્યા અને તેની ઉપરનો ચંદ્રુવો પણ તેના પ્રમાણમાં જ હોવો સંભવે છે; તેથી તે મોતી જેવા દેખાતા પ્રવેત પદાર્થો ધાતુની જેવા અવાજ આપનારા, ભારેપણે પરિણમેલા અને અદ્ય અવગાહનાએ પરિણમેલા પુદ્ગળો સમજવા. એને મોતી જેવા દેખાવના હોવાથી જ મોતી કહેલ છે.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-શાતો-તરસુખ-મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે અમે એ પ્રભુની દીપપૂજા કરીએ છીએ.

ષષ્ઠ અક્ષત પૂજા

દુહા

અક્ષત પૂજાએ કરી, પૂજે જગતદયાળ;
હવે અશાતાવેદની, બંધના ઠાણ નિહાળ. ૧

ઢાળ

(બટાઉની દેશી)

પ્રભુ તુજ શાસન મીઠું રે, સમતા સાધન સાર,
યોગનાલિકા રૂચડી, તે તો જ્ઞાનીને ધરખાર રે;
હું રોળ્યો એણે સંસાર રે, ગુણ અવગુણ સરિખા ધાર રે,
હીરો હાથ ખોળ્યો(યો) અંધાર રે, ન કરી જ્ઞાનીશું
ગોઠડી મેરે લાલ. ૧

(૭૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

શોક કર્યો સંસારમાં રે, પરને પીડા દીધ, ત્રાસ પડાવ્યા
જીવને, જીવ બંધીખાને લીધ રે; મુનિરાજની નિંદા
કીધ રે, મુનિ સંતાપ્યા બહુવિધ રે, રાજ દેવ-
સેનાભિધ રે, એક સરિયશતક પરસિદ્ધ રે. નં ૨.
માણસના વધ આચર્યા રે, છેદન ભેદન તાસ, થાપણ
રાખી ઓળવી, કરી ચાડી પડાવ્યા ત્રાસ રે; દમિયા પર
ક્રોધનિવાસ રે, કેઈ ઝુઝવીયા રહી પાસ રે, કેઈ જીવની
ભાંગી આશ રે, થયો કરખી કપિલા દાસ રે. નં ૩. એમ
અશાતાવેદની રે, બાંધે પ્રાણી અનંત, સૂત્રવિપાકે
સાંભળો, મૃગાપુત્રતણો દષ્ટાંત રે; સુણી કંપે સમકિત-
વંત રે, સુખ અક્ષય પામે એકાંત રે, કરો અક્ષત પૂજા
સંત રે, શુભવીર ભજો ભગવંત રે. નં ૪

કાવ્ય પ્રથમ કર્મની છઠ્ઠી પૂજા પ્રમાણે કહેવા.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં અશાતા-
બંધસ્થાનનિવારણાય અક્ષતં યજામહે સ્વાહા ॥

છઠ્ઠી અક્ષત પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

જગતદયાળ-આખા જગતના સર્વ જીવો પર દયાળુ પરમાત્માની
અક્ષતવડે પૂજા કરીને હવે અશાતાવેદનીના બંધસ્થાન કહું છું
તે નિહાળો-સાંભળો. ૧

દાળનો અર્થ

હે પ્રભુ ! તમારું શાસન મીઠું છે-ભવ્ય જીવોને અત્યંત મીઠું

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૭૫)

લાગે છે. તે સમતા પ્રાપ્ત કરવાનું શ્રેષ્ઠ સાધન છે. તેમાં યોગ-નાળિકા-યોગની શ્રેણિ પણ ઘણી રૂડી છે. તે જ્ઞાનીના ઘરમાં છે. હું ગુણ અવગુણને સરખા ધારીને તના વિવેક વિના આ સંસારમાં રૂઢ્યો છું-ભમ્યો છું. હાથમાં હીરો છતાં અંધારામાં ગુમાવ્યો છે અથવા શોધ્યો છે અને ખરા જ્ઞાનીની ગોઠડી-મિત્રાર્થ કરી નથી.

મેં સંસારમાં અનેક સાચાખોટા કારણે શોક કર્યો, અન્યને પીડાવ્યો કરી, જીવોને ત્રાસ પડાવ્યા, જીવને બાંધીખાને ઘાલ્યા, મુનિરાજની નિંદા કરી, મુનિઓને અનેક પ્રકારે સંતાપ્યા, આ સંબંધમાં દેવસેન નામના રાજાની કથા સચ્ચિયશતકમાં કહેલી પ્રસિદ્ધ છે. ૨ મનુષ્યોનો વધ કર્યો, તેમનું છેદનભેદન કર્યું, પારકી થાપણ ઓળવી, કોઈની ચાડી કરીને ત્રાસ પડાવ્યા, કર્મે અથવા વ્યાધિએ દમ્ભેલાઓ ઉપર ક્રોધ કર્યો, કંઈકને પાસે રહીને લડાવ્યા. કંઈક જીવોની આશા ભાંગી, કપિલાદાસી જેવો કૃપણ થયો. ૩ ઈત્યાદિ કારણોવડે અનંતા પ્રાણીઓ અશાતા વેદની કર્મ બાંધે છે. તે સંબંધી વિપાક સૂત્રમાં મૃગાયુત્રનું (મૃગાલોહીઆનું) દષ્ટાંત છે તે સાંભળો, કે જે સાંભળવાથી સમકિતી જીવો તો કંપી જાડે છે, અને ઉપર જણાવેલા કારણોવડે અશાતાવેદનીય કર્મ ન બાંધવાથી (કારણો ન સેવવાથી) એકાંતે અક્ષય સુખ પામે છે. હે જાણ્યો! તમે પરમાત્માની અક્ષત પૂજા કરો અને શુભવીર પરમાત્માને ભજો—તેમની ભક્તિ કરો.

(વિપાક સૂત્રના બે વિભાગ છે. [એ ૧૧ મું અંગ છે.] સુખવિપાક ને દુઃખવિપાક. તેમાં દુઃખવિપાકના દશ અધ્યયન પૈકી પહેલા અધ્યયનમાં મૃગાલોહીયાનું દષ્ટાંત છે. તેની હકીકત વાંચતાં કઠોર હૃદય પણ કંપી જાડે તેમ છે. એ કથા પાછળ આપેલી છે.)

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

(૭૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે. તેમાં એટલું ફેરવવું કે-
અશાતાખંધસ્થાનના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની અક્ષતવડે પૂજા
કરીએ છીએ.

○

સત્તમ નૈવેદ્યપૂજા

દુહા

ન કરી નૈવેદ્ય પૂજના, ન ધરી ગુરુની શિખ;
લહે અશાતા પરભવે, ધર ધર માગે ભિખ. ૧

ઢાળ

(ઈમન રાગાણી. મારી સહી રે સમાણી-એ દેશી.)

તુજ શાસન રસ અમૃત મીઠું, સંસારમાં નવિ દીઠું રે;
મનમોહન સ્વામી. દીઠું પણ નવિ લાગ્યું મીઠું, નારક
દુઃખ તેણે દીઠું રે. મન૦ ૧. દશવિધ વેદન અતુલ તે
પાવે, દુઃખમાં કાળ ગમાવે રે; મન૦ પરમાધામી દુઃખ
ઉપજાવે, ભવભાવનાએ ભાવે રે. મન૦ ૨. જેમ વિષ
ભુક્તિ તલાર અવાજ, એક નગરે એક રાજ રે. મન૦
શત્રુ સૈન્ય સમાગમ પહેલું, ગામ-ગામ વિષ ભેળ્યું રે.
મન૦ ૩. ધાન્ય મીઠાઈ મીઠા જળમાં, ગોળ ખાંડ તરુણ-
માં રે; મન૦ પડહો બજાવી એમ ઉપદેશે, જે મીઠાં
જળ પીશે રે. મન૦ ૪. ભક્ષ્ય ભોજ્ય રસલીના ખાશે,

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા.

(૭૭)

તે યમમંદિર જાશે રે; મનં દૂર દેશાગત ભોજન કરશે,
ખારાં પાણી પીશે રે. મનં ૫. તે ચિરંજીવ લહે સુખ
શાતા, કદીય ન હોય અશાતા રે; મનં નૃપ આણા કરી
તે રહ્યા સુખીઆ, બીજા મરણ લહે દુઃખીયા રે. મનં
૬. વિષમિશ્રિત વિષયારસ જુતા, બ્રહ્મહત્ત નરક પહોતા
રે; મનં મેઘકુમાર ધન્નો સુખભાજ, શ્રી શુભવીર તે
રાજ રે. મનં ૭.

કાવ્ય પ્રથમ કર્મની સાતમી પૂજા પ્રમાણે કહેવા.

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમત્તેં અશાતોદય-
નિવારણાય નૈવેદ્યં યજ્ઞામહે સ્વાહા ॥

સાતમી નૈવેદ્ય પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

જે પ્રાણીએ પરમાત્માની નૈવેદ્યપૂજા ન કરી અને ગુરુમહારાજ-
ની હિતશિક્ષા હૃદયમાં ધારણ ન કરી તે પ્રાણી પરલવમાં અશાતા પામે
છે અને તેને ઘરે-ઘરે લિખ માગવાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. ૧.

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! તમારા શાસનનો રસ અમૃત સમાન મીઠો
છે-એવું અમૃત સંસારમાં મેં બીજે કોઈ સ્થાનકે જોયું નથી;
પરંતુ એવું અમૃત દીઠા છતાં તે ખરેખરું મીઠું લાગ્યું નહીં,
(એટલે પીધું નહીં) તેથી જ નારકી વિગેરેનું દુઃખ મેં દીઠું-મારે
જોવું પડ્યું. ૧. નારકીપણામાં અત્યંત આકરી એવી દશ પ્રકારની

(૭૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ક્ષેત્રવેદના જીવો પામે છે અને નિરંતર દુઃખમાં જ કાળ ગમાવે છે. ઉપરાંત પરમાધામી દેવો પણ અનેક પ્રકારનાં દુઃખો ઉપજાવે છે. આ હકીકત ભવભાવના ગ્રંથમાં સારી રીતે કહેલી છે. ૨. વિષલોજનના સંબંધમાં ધર્મરાજના તલાર એટલે કોટવાળનો અવાજ (ઉદ્ઘોષણ) આ પ્રમાણે છે—એક નગરીમાં એક રાજા હતો. તેણે ખીજા રાજાનું લશ્કર આવતું જાણી તે લશ્કર આવતા પહેલાં પોતાના પ્રત્યેક ગામમાં ધાન્યમાં, મીઠાઈમાં, મીઠા પાણીમાં, ગોળમાં, ખાંડમાં, વૃક્ષના ફળમાં—બધામાં ઝેર ભેળવ્યું. આ પ્રમાણેની હકીકત આવનાર રાજાએ જાણીને પોતાના કોટવાળ મારફત પડહો વજાવી—ઢોલ ટીપાવીને તેણે જાહેર કર્યું—“સર્વ સૈન્યને એવો ઉપદેશ આપ્યો કે—“આપણા લશ્કરમાંથી જે કોઈ આ ગામોના મીઠા પાણી પીશે, ભક્ત્ય લોજનના રસમાં લીન થઈને તે ખાશે તે તરત જ યમના મંદિરમાં જશે અર્થાત્ મૃત્યુ પામશે; અને જે દૂર દેશથી આવેલું—આપણે ખાસ મંગાવેલું સાધારણ લોજન ખાશે અને અહીંના ખારા પાણી પીશે તે ચિરંજીવ રહેશે—ઘણો કાળ જીવશે, સુખ-શાતા પામશે, તેને કદી પણ અશાતા નહીં થાય.” આ પ્રમાણેની રાજાની આજ્ઞા જેણે પાળી તે સુખી થયા અને જેણે ન પાળી તે દુઃખિયા થયા. ૩-૪-૫-૬.

આ વાતનો ઉપનય એ છે કે—આ સંસારમાં પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં મોહરાજાએ વિષ ભેળવેલું છે, તેથી જે પ્રાણી તેમાં આસક્ત થશે—અત્યંત રસિક બનશે તે દુઃખ પામશે, સંસારમાં પરિભ્રમણ કરશે. જેમ બ્રહ્મદત્ત ચક્રી એ પ્રમાણેના વિષરસમિશ્રિત અન્નજળ જેવા વિષયરસમાં આસક્ત થવાથી નરકે પહોંચેલ છે; અને ધર્મરાજની ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની આજ્ઞા પાળનારા સાંસારિક વિષયસુખમાં આસક્ત નહીં થનારા મેઘકુમાર, ધન્ના—શાળિદ્ર વિગેરે શ્રી શુભવીર પ્રરમાર્ત્માના રાજ્યમાં સુખના ભોજન થયા છે. ૭.

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૭૯)

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવણું કે-
અશાતાવેદનીના ઉદ્યને નિવારવા માટે અમે પ્રભુની નૈવેદ્ય પૂજા
કરીએ છીએ.

અષ્ટમ ફલપૂજા

દુહા

આત્મિક ફળ પ્રગટાવીયું, ટાળી શાત અશાત;
ત્રિશલાનંદન આગળે, ફળ પૂજા પરભાત. ૧

ઢાળ

(રાગ વસંત, નંદકુંવર કેડે પડ્યો, કેમ જળા અમે ભરીએ ?-એ દેશી)

વીરકુંવરની વાતડી કેને કહીએ ? કેને કહીએ રે કેને
કહીએ, નવિ મંદિર બેસી રહીએ, સુકુમાળ શરીર.
વીર૦ એ આંકણી. બાળપણથી લાડકો નૃપ ભાવ્યો;
મળી ચોસઠ ઈંદ્રે મલહાવ્યો; ઈંદ્રાણી મળી હુલરાવ્યો,
ગયો રમવા કાજ. વીર૦ ૧. છોરું ઉછાંછળા લોકના કેમ
રહીએ ? એની માવડીને શું કહીએ ? કહીએ તો અદેખા
થઈએ, નાસી આવ્યા બાળ. વીર૦ ૨. આમલકી કીડા-
વશે વીંટાણો, મોટો ભોરીંગ રોષે ભરાણો; હાથે ઝાલી
વીરે તાણ્યો, કાઠી નાખ્યો દૂર. વીર૦ ૩. રૂપ પિશાચનું

(૮૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

દેવતા કરી ચળિયો, મુજ પુત્રને લેઈ ઉછળિયો; વીરે
મુષ્ટિપ્રહારે વળિયો, સાંભળિયે એમ. વીર૦ ૪. ત્રિશલા
માતા મોજમાં એમ કહેતા, સખીઓને ઓળંભા દેતા;
ક્ષણ ક્ષણ પ્રભુ નામ જ લેતા, તેડાવે બાળ. વીર૦ ૫. વાટ
જેવંતા વીરજી ઘેર આવ્યા, જોજો જેસારી હુલારાવ્યા;
માતા ત્રિશલાએ નહવરાવ્યા, આલિંગન દેત. વીર૦ ૬.
યૌવન વય પ્રભુ પામતાં પરણાવે, પછી સંયમ શું મન
લાવે; ઉપસર્ગની ફેજ હડાવે, લીધું કેવળનાણુ. વીર૦
૭. કર્મસૂદન તપ ભાખિયું જિનરાજે, તણુ લોકની ઠકુ-
રાઈ છાજે; ફળપૂજા કહી શિવકાજે, ભવિને ઉપગાર.
વીર૦ ૮. શાતા અશાતા વેદની ક્ષય કીધું, આપે અક્ષય
પદ લીધું; શુભવીરનું કારજ સીધું, ભાંગે સાદિ
અનંત. વીર૦ ૯.

કાવ્ય પ્રથમ કર્મની આઠમી પૂજા પ્રમાણે કહેવા.

મંત્ર:-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમ૦ પરમે૦ જન્મ૦ શ્રીમતે૦ વેદનીય-
કર્મદહનાય ફલં યજામહે સ્વાહા ॥

આઠમી ફળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

શાતા ને અશાતા વેદનીય કર્મ ટાળીને જેમણે આત્મિક
ફળ પ્રગટ કર્યું છે એવા ત્રિશલામાતાના પુત્ર વીરપરમાત્માની
પાસે પ્રભાતે ફળપૂજા કરીએ. ૧.

તૃતીય દિવસ-વેદનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા.

(૮૧)

દાળનો અર્થ

ત્રિશલા માતા વારંવાર પોતાની સખીઓને કહે છે કે—
 “વીર કુંવરની વાત કેને કહીએ? ઘરમાં તો તે બેસી રહેતો
 જ નથી અને શરીર બહુ સુકુમાળ છે. બાલ્યાવસ્થાથી રાજાનો—
 તેના પિતાનો લાડકો છે, રાજાને મનગમતો છે. ચોસઠ ઈંદ્રોએ
 તેને મલ્હાવ્યો છે—મેરુપર્વત ઉપર લઈ જઈને જન્માભિષેક કર્યો
 છે. ઈંદ્રાણીઓએ તેને પારણામાં હુલરાવ્યો છે. તે પુત્ર મોટો
 થતાં રમવા ગયો. ત્યાં તો લોકોના અનેક ઉછાંછળા છોકરાઓ
 મળ્યા, તે કેમ રહી શકે? તેની માવડીઓને પણ શું કહીએ?
 જો કંઈ કહીએ તો ઉલટા અદેખા થઈએ પણ તે છોકરાઓ
 સાથે ક્રીડા કરતાં એક મિથ્યાત્વી દેવ મારા પુત્રની પરીક્ષા કરવા
 આવ્યો. તે છોકરાઓ આમલકી ક્રીડા કરતા હતા. તેમાં વૃક્ષ
 ઉપર ચડવાનું હતું, તેથી એક વૃક્ષ જેની ઉપર વીરકુંવર ચડ-
 વાના હતા તે વૃક્ષની સાથે મોટા ભોરીંગ(સર્પ)નું રૂપ કરીને
 તે દેવતા વીંટાણો, એટલે તેને જોતાં જ બધા છોકરાઓ ભાગી
 ગયા. વીરકુંવરે તો તેને હાથવડે ઝાલીને ખેંચ્યો અને દૂર
 ફેંકી દીધો, એટલે પેલો પિશાચ(દેવ) કુમારો ભેગો રમવા
 માટે બાળકનું રૂપ કરીને આવ્યો અને રમતમાં હારીને મારા
 કુંવરને ખલે ઉપાડ્યો. પછી એકદમ મોટા તાડનું રૂપ કરીને
 ઉછળ્યો. તેનું આવું કૃત્રિમ રૂપ જોઈ વીરકુંવરે તેના માથામાં
 એક મુષ્ટિ એવી મારી કે તે એકદમ સંકોચાઈને બાળક જેવડો
 થઈ ગયો અને વીરકુંવર તેના ખભા ઉપરથી ઉતરી પડ્યા.
 આ પ્રમાણે વાત સંભળાઈ છે.” ત્રિશલા માતા મોજમાં આવીને—
 આનંદમાં આવીને આ પ્રમાણે સખીઓને કહેતા હતા અને
 ‘મારા પુત્રની તમે તો સંભાળ જ લેતા નથી’ એમ બોલો
 હતા હતા. તેમ જ ક્ષણે ક્ષણે—વારંવાર પ્રભુનું નામ લેતા હતા

(૮૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

અને માણસને મોકલી પુત્રને તેડાવતા હતા-ખોટાવતા હતા. આ પ્રમાણે માતાજી વાટ જીએ છે તેવામાં તો વીરપ્રભુ ઘરે આવ્યા એટલે માતાએ પોતાના ખોળામાં બેસાડીને સારી રીતે તેમને હુલારાવ્યા. પછી સારી રીતે નહવરાવ્યા અને બાથમાં લઈ ને-આલિંગન દઈ ને રાજી થયા. ૧-૬.

આ વીરપ્રભુ અનુક્રમે યૌવનવય પામ્યા એટલે માતા-પિતાએ તેમને પરણાવ્યા. જન્મથી ત્રીશ વર્ષ ઘરવાસમાં રહ્યા પછી પ્રભુએ સંયમ લેવાની ઈચ્છા કરી, ચારિત્ર લીધું અને બાર વર્ષ છદ્મસ્થપણામાં રહી અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો ને પરિપક્ષો સહન કર્યા-ઉપસર્ગની મોટી ફેજને હઠાવી દીધી અને કેવળજ્ઞાન પામ્યા. ૭. એ વીરપ્રભુની ઠંકુરાઈ ત્રણ લોકના સ્વામી તરીકે શોભી રહી છે, તેમણે આ કર્મસૂદન નામનો તપ-૬૪ દિવસ કરવાનો કૈદ્યો છે. તેમ જ ભવ્ય જીવના ઉપકારને માટે તથા શિવસુખની પ્રાપ્તિને માટે આ ફળપૂજા કરવાની તેઓએ બતાવી છે. ૮. પછી તે પરમાત્માએ શાતા અને અશાતા-બંને પ્રકારનું વેદનીય કર્મ ખપાવ્યું અને ચારે અઘાતી કર્મ ખપાવીને પોતે અક્ષયપદ-મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર્યું; એ પ્રમાણે એ શુભવીર પરમાત્માનું કાર્ય સાદિઅનંત ભાંગે સિદ્ધ થયું અર્થાત્ તેઓ સાદિઅનંત ભાંગે (સ્થિતિએ) મોક્ષે પધાર્યા. ૯

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવાનું કે-વેદનીય કર્મનો સર્વથા દાહ કરવા માટે-તેને બાળી મૂકવા માટે અમે પ્રભુની ફળપૂજા કરીએ છીએ.

ચતુર્થ દિવસે અધ્યાપનીય મોહનીય
કર્મસૂદનાર્થ ચતુર્થ પૂજાષ્ટક

પ્રથમ જઠપૂજા

દુહા

- શ્રી શુભવિજય સુગુરુ નમી, માતપિતા સમ જેહ;
બાળપણે બતલાવીઓ, આગમનિધિ ગુણગેહ. ૧.
- ગુરુ દીવો ગુરુ દેવતા, ગુરુથી લહીએ નાણુ;
નાણુથક્રી જગ જાણીએ, મોહનીનાં અહિંસાણુ. ૨.
- કષ્ટ તે કરવું સોહલું, અજ્ઞાની પશુ ખેલ;
જાણુપણું જગ દોહલું, જ્ઞાની મોહનવેત. ૩.
- અજ્ઞાની અવિધે કરે, તપ જપ કિરિયા જેહ;
વિરાધક ષટ્કાયનો, આવશ્યકમાં તેહ. ૪.
- મૂરખ મુખ આગમ સુણી, પડિયા મોહની પાસ;
આગમ લોપે બિહું જણા, નરક નિગોદે વાસ. ૫.
- મૂરખ સંગ અતિ મળે, તો વસીએ વનવાસ;
પંડિતશું વાસો વસી, છેદો મોહનો પાસ. ૬.

(૮૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

કુચ્છ મિચ્છ કષાય સવિ, ભય ધ્રુવબંધી એહ;
શેષ અધ્રુવબંધી કહી, મિચ્છ ધ્રુવોદય ગેહ. ૭.

સગવીશ અધ્રુવોદય કહી, હવે અધ્રુવ સમ મિસ;
સત્તાથી દૂરે કરો, ધ્રુવ સત્તા છવીશ. ૮.

મોહની દૂર થયે થકે, નાસે કર્મ સંભાર;
કારણથી કારજ સધે, પૂજા અષ્ટ પ્રકાર. ૯.

ઢાળ

(ઓધવ માધવને કહેજો-એ દેશી.)

જળપૂજા જુગતે કરીએ, મોહની બંધાણ હરીએ;
વિનતડી પ્રભુને કરીએરે, ચેતન ચતુર થઈ ચૂકયો. નિજ
ગુણ મોહવશે મૂકયો રે. ચેતન૦ ૧. જીવ હણ્યા ત્રસ
જળ ભેટી, દેઈ ફાંસો મોગર કૂટી; મુખ દાબી વાધર
વંટી રે. ચેતન૦ ૨. કલેશ શમ્યા ઉઠિરણીઆ, અરિહા
અવગુણ મુખ ભણીઆ; બહુ પ્રતિપાલકને હણીઆ
રે. ચેતન૦ ૩. ધર્મી ધર્મથી ચૂકવીઆ, સૂરિ પાઠક
અવગુણ લવીઆ; શ્રુતહાયક ગુરુ હેલવીઆ રે. ચેતન૦ ૪
નિમિત્ત વશીકરણે ભરીઓ, તપસી નામ વૃથા ધરીઓ;
પંડિતવિનય નવિ કરીઓ રે. ચેતન૦ ૫. ગામ દેશ
ધર પરજાળ્યા, પાપ કરી અન્ય શિર ઢાળ્યા; કપટ કરી
અહુ જન વાળ્યા રે. ચેતન૦ ૬. બ્રહ્મચારી થઈ ગવ-

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૮૫)

રાણો, પરદારાશુ મુંઝાણો; પરધન દેખી દુહવાણો રે.
ચેતન૦ ૭. પરદ્રોહી મિથ્યાભાષી, વિશ્વાસઘાતી કૂડ-
શાખી, મુનિ છંડી સેવ્યા ખાખી રે. ચેતન૦ ૭. મોહ-
નીબંધ કરી ફરિયો, સિત્તેર કોડાકોડી સાગરિયો, હવે
તુમ શાસનં અવતરિયો રે. ચેતન૦ ૮. શ્રી શુભવીર
મયા કીજે, જીમ સેવક કારજ સીજે; વાંક ગુનો ખખસી
દીજે રે. ચેતન૦ ૯.

। કાવ્યમ્ ।

તીર્થોદકૈર્મિશ્રિતચંદનૌઘૈઃ, સંસારતાપાહતયે સુશીતૈઃ ।
જરાજનીષ્રાંતરજોઽભિશાંત્યૈ, તત્કર્મવાદ્યાર્થમજં યજેઽહં ॥ ૧ ॥

। દ્રુતવિલંબિતવૃત્તદ્વયમ્ ।

સુરનદીજલપૂર્ણઘટૈર્ઘનૈ-ર્ઘુસૃણમિશ્રિતવારિભૃતૈઃ પરૈઃ ।
સ્નપય તીર્થકૃતં ગુણવારિધિં, વિમલતાં ક્રિયતાં ચ નિજાત્મનઃ ॥ ૧ ॥
જનમનોમણિભાજનભારયા, શમરસૈકસુધારસધારયા ।
સકલબોધકલારમણીયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રી પરમ૦ પરમે૦ જન્મ૦ શ્રીમતે૦ મોહ-
નીયબંધસ્થાનનિવારણાય જલં યજામહે સ્વાહા ॥

પહેલી જળપૂજનો અર્થ
દુહાનો અર્થ

શ્રી શુભવિજય નામના સુશુર જે માતા-પિતા તુલ્ય છે

(૯૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાધ

તેમને નમસ્કાર કરીને હવે ચોથા દિવસની પૂજા કરું છું. આ ગુરુએ મને બાહ્યાવસ્થામાં જ ગુણના ધરરૂપ આગમનો નિધિ બતાવેલો છે. ૧. ગુરુમહારાજ દીપક સમાન છે, ગુરુ દેવ સમાન છે, ગુરુથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે અને જ્ઞાનવડે જ જગતમાં મોહનીય કર્મના અહિંસા-બંધસ્થાનો બાણી શકાય છે. ૨. પ્રાણીને કષ્ટ કરવું તે સહેલું છે, પરંતુ અજ્ઞાનીની ક્રિયા બંધી પશુના ખેલ જેવી છે-બાકી જગતમાં બાણપાણું જ દોહ્યલું છે અને એવા જ્ઞાની તે જ મોહનવેલ જેવા વાંચિછત પૂરનારા છે. ૩. અજ્ઞાની જનો અવિધિએ તપ-જપ-ક્રિયા વિગેરે જે કરે છે તેને આવશ્યક સૂત્રમાં ઉલટો ષટ્કાયનો વિરાધક કહેલ છે. ૪. મૂર્ખના સુખેથી આગમ શાસ્ત્રો સાંભળીને અજ્ઞાની જીવો ઉલટા મોહના પાસમાં પડે છે, તે વક્તા-શ્રોતા બંને આગમને લોપનારા થાય છે અને પરિણામે નરક નિગોદમાં જઈને વસે છે. ૫. જે અહીં ઘણા મૂર્ખોનો સંગ મળતો હોય તો વનમાં જઈને વસવું સારું છે; મારે પડિતની સાથે વાસો વસીને મોહનીય કર્મના પાસને છેદો-નાશ કરો. ૬. મિથ્યાત્વ, સોળ કષાય, ભય ને બુદ્ધિસા-એ ૧૬ પ્રકૃતિઓ ધ્રુવબંધી છે-બાકીની ૭ (ત્રણ વેદ, રતિ, અરતિ, હાસ્ય ને શોક) અધ્રુવબંધી છે. એક મિથ્યાત્વ ધ્રુવોદયી છે ને બાકીની ૨૭ અધ્રુવોદયી છે. સમકિતમોહની ને મિશ્રમોહની અધ્રુવસત્તાક છે ને બાકીની ૨૬ ધ્રુવસત્તાક છે. ૭-૮. આ મોહનીય કર્મ દૂર થવાથી કર્મોના મોટા સમૂહનો નાશ થાય છે. એ કાર્ય કારણથી સાધ્ય થાય છે, તેથી પરમાત્માની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવારૂપ કારણ સેવો કે જેથી મોહનીય કર્મના નાશરૂપ કાર્ય સિદ્ધ થાય. ૯

ઢાળનો અર્થ

આ ચેતન ચતુર થઈને ભૂદયો અને પોતાના ગુણોને

ચતુર્થ દિવસ—મોહનીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૮૭)

મોહને વશ થઈને મૂકી દીધા—તણ દીધા. તેટલા માટે પ્રભુની જળપૂજા યુક્તિપૂર્વક કરીએ અને મોહનીયકર્મના બંધના સ્થાન જે આગળ કહેવાશે તે હરીએ-હૂર કરીએ; તેમજ તે સંબંધી વિનંતિ પ્રભુને કરીએ. ૧. હવે મોહનીય કર્મના બંધસ્થાનો કહે છે—

જળાશયમાં સ્થાન કરીને—તેના જળને લેદીને (જળ નાખીને) જે ત્રસ જીવો તેમાં રહેલા હોય તેને હણ્યા, કેટલાક વિકલેન્દ્રિય વિગેરે ત્રસ જીવોને ગળે ફાંસો દઈને મારે તેમ માર્યા, કેટલાકને મોં દાખી દઈને માર્યા અને કેટલાકને વાધર વીંટીને મારી નાખ્યા, શમી ગયેલા કલેશને ઉદ્ધરીને ઊભા કર્યા—તાળ કર્યા, અરિહંતના (અછતા) અવગુણ મુખેથી બોલ્યા, ઘણા માણસોના પ્રતિપાળકને હણ્યા, ધર્મજનોને ધર્મથી ચૂકવ્યા, આચાર્ય ને ઉપાધ્યાયના અવગુણ બોલ્યા અને શ્રુતદાયક એટલે જેની પાસે આપણે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો હોય અથવા બીજાઓને અભ્યાસ કરાવતા હોય તેવા ગુરુની હીલણા કરી, અનેક પ્રકારના સાચા-ખોટા નિમિત્તો કહ્યા અને વશીકરણો કર્યા—કરાવ્યા, તપસ્યા નહીં કરતાં છતાં ખોટું તપસ્વીનું નામ ધારણ કર્યું અને પંડિતોનો યથાયોગ્ય વિનય ન કર્યો. ગામ, દેશ કે ઘર બાળી દીધાં, પોતે પાપકાર્ય કરીને બીજાને માથે ઢાળી દીધાં અને કપટ કરીને ઘણા માણસોને પોતાની તરફ વાળ્યા, પરસ્પરી સાથે લુપ્થ છતાં બ્રહ્મચારી તરીકે ગવાણો—ખોટું બ્રહ્મચારીપણું પ્રગટ કર્યું અને પરની પાસે દ્રવ્ય દેખીને ઈર્ષ્યાથી પોતે દુહવાણો, પરદોહી થયો, મિથ્યાભાષી—અસત્ય બોલનારો થયો, વિશ્વાસઘાતી થયો, ખોટી સાક્ષી પૂરનારો થયો અને અનેક પ્રકારની લાલચથી અન્યની સેવા કરી. ૨ થી ૮.

આ પ્રમાણેના બંધસ્થાનો સેવીને મોહનીય કર્મનો ઉત્કૃષ્ટ બંધ ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ કર્યો અને તેથી સંસારમાં ઘણું પરિભ્રમણ કર્યું. હવે હે નાથ! તમારા શાસનમાં અવતર્યો

(૮૮)

ચોસઠે પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

છું-મનુષ્યનો ભવ પામવા સાથે જૈનધર્મ પણ પ્રાપ્ત થયો છે; તો હે શુભવીર પ્રભુ ! હવે મારા ઉપર કૃપા કરો કે જેથી આ સેવકનું કાર્ય સિદ્ધ થાય. આજ સુધીમાં મારાથી અનેક ગુન્હા થયા હશે તે બધા માફ કરો; કારણ કે મારા ગુન્હાનો હિસાબ ગણો તો તો પાર આવે તેમ નથી. ૬-૧૦.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-મોહનીય કર્મના બંધસ્થાનોના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની જળવડે પૂજા કરીએ છીએ.

દ્વિતીય ચંદનપૂજા

દુહા

બીજી ચંદન પૂજના, પૂજે ભેળી કપૂર;
અડવીશ પયડીમાંહીથી, ચારિત્રમોહની દૂર. ૧

ઢાળ

(રાગ બિહાગ, ઘડી ઘડી સાંભરો સાંઈ સહુણા-એ દેશી)

ચંદન પૂજા ચતુર રચાવે, મોહમહીપતિ મહેલ ખણાવે; ચં૦ ચરિત્રમોહની મૂળ જલાવે, જિનગુણ ધ્યાન અનલ સળગાવે. ચં૦ ૧. ચાર અનંતાનુબંધી વિષયર, સુર વસુદત્ત મુનિરૂપ ધરાવે; ચં૦ ત્રણ નાગ એક નાગણી મહોટી, પડિમોહણ નાગદત્ત ડસાવે. ચં૦ ૨ જવજીવ ચાર વિષય રહેવે, સજ્જનને

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૮૯)

એણિપેરે સમજાવે; ચં૦ નરક લાહે સમકિત ગુણુધાત,
અ તે સમાધિપણું નવિ પાવે. ચં૦ ૩. ચાળીશ સાગર
કોડાકોડિ, બંધ ઉદય સાસ્વાદન ભાવે; ચં૦ આઠમે
ગુણુઠાણે વિષ સત્તા, પર્વત રેખા ક્રોધ કહાવે. ચં૦ ૪.
આઠ ફણાળો માન મહીધર, પથ્થર થંભને કોણુ નમાવે ?
ચં૦ ધનવંશી મૂળ માયા નાગણી, લોભ ક્રીરમજ રંગ
કોણુ હઠાવે ? ચં૦ ૫. મેં વશ ક્રીધા મુનિ કિરિયાથી,
મંત્રમણિમહોરે વશ નાવે; ચં૦ જાંગુળી વાદીને પાણી
ભરાવે, નાગહત્ત વસુદત્ત જગાવે. ચં૦ ૬ સામાયિક દંડક
ઉચ્ચરાવે, એ સમો મંત્ર નકો જગ આવે; ચં૦ શ્રી શુભ-
વીરના શાસનમાંહે, નાગહત્ત અક્ષયપદ પાવે. ચં૦ ૭.

। કાવ્ય અને મંત્ર ।

જિનપતેર્વરગંધસુપૂજનં, જનિજરામરણોદ્ભવમીતિહત્ ।
સકલરોગવિયોગવિપદ્ધરં, કુરુ કરેણ સદા નિજપાવનં ॥ ૧ ॥

સહજકર્મકલંકવિનાશનૈ-રમલભાવસુવાસનચંદનૈઃ ।
અનુપમાનગુણાવલિદાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમ૦ પરમે૦ જન્મ૦ શ્રીમતે૦ અનંતા-
તાનુબંધીકષાયદહનાય ચંદનં યજામહે સ્વાહા ॥

બીજ ચંદનપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

પરમાત્માની બીજ પૂજા ચંદનવડે અંદર કર્યૂર એટલે બરાસ

(૯૦)

ચોસઃ પ્રકારી પૂજા-સાથ

ભેળવીને કરવી અને મોહની કમંની ૨૮ પ્રકૃતિમાંથી ચારિત્ર-મોહનીની ૨૫ પ્રકૃતિઓ દૂર કરવા પ્રાર્થના કરવી. ૧.

ઢાળનો અર્થ

ચંદનની પૂજા બહુ સુંદર રીતે ચતુર પુરુષો રચાવે છે (કરે છે) અને તેના ફળ તરીકે મોહરાજનો મહેલ-તેને રહેવાનું સ્થાન ખાણી નાખે છે-દૂર કરે છે-તેનું મૂળ ખોદી નાંખે છે. તેમાં પ્રથમ ચારિત્રમોહનીનું મૂળ જળાવવા માટે-ખાણી દેવા માટે પરમાત્માના ગુણોના ધ્યાનરૂપ અગ્નિને સળગાવે છે. ૧. ચારિત્રમોહનીમાં પણ પ્રથમ ચાર અનંતાનુબંધી કષાય છે. તે રૂપ ચાર વિષધર વિકૃતીને વસુદત્ત નામે દેવ તે લઈ મુનિનું રૂપ ધારણ કરી પૂર્વલવના મિત્ર નાગદત્તને પ્રતિબોધ આપવા માટે આવે છે. તે ચારમાં ત્રણ નાગ છે અને એક મોટી નાગણી છે. નાગદત્તને પ્રતિબોધ આપવા માટે તેને ડસાવે છે. (આ કથા વિસ્તારથી પાછળ આપેલ છે.) ૨. એ ચારેનું વિષ જીવજીવની સુધી રહે છે. એટલે એ કષાયની સ્થિતિ જીવજીવની છે એમ સજ્જનોને સમજાવે છે. એ કષાયવાળા મૃત્યુ પામીને નરકે જાય છે. એ કષાય આત્માના સમકિતગુણોના ઘાત કરે છે અને તે કષાયવાળો અંત-સમયે સમાધિપાણું પામી શકતા નથી. ૩. એ કષાયની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૪૦ કોડાકોડી સાગરોપમની છે. તેનો બંધ ને ઉદય સાસ્વાદન ગુણકાણા સુધી રહે છે. સત્તામાં એ કષાયનું વિષ આઠમા ગુણકાણા સુધી* રહે છે. એ જાતિનો ક્રોધ પર્વતની રેખા જેવો છે, એટલે પર્વતની રેખા-ફાટ જેમ પૂરાતી નથી તેમ એ જાતિનો ક્રોધ જિંદગી પર્યંત દૂર થઈ શકતો નથી. માન-

* ઉપશમ શ્રેણીવાળો અનંતાનુબંધીની વિસંયોજના કરે છે. ક્ષપક-શ્રેણીવાળો તો એનો ક્ષય જ કરે છે.

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મનિવારણ-પૂજા.

(૯૧)

રૂપી આઠ ફેણવાળો મણિધર પથ્થરના સ્થંભ સરખો છે, અર્થાત્ પથ્થરનો સ્થંભ જેમ નમાવી શકાતો નથી તેમ અનંતાનુબંધી માનવાળા જીવો નમતા નથી-નમ્ર થતા નથી. તે જાતિની માયારૂપી નાગણી ઘનવંશીના મૂળ જેવી છે. દઢ વાંસના મૂળીઆ વાંકાચૂંકા બહુ હોય છે અને ગાઢ તેમ જ ગૂઢ સંધીવાળા હોય છે. તે સીધા થઈ શકતા નથી તેમ આ માયાવાળા જીવો સરલ થઈ શકતા નથી એ જાતિનો લોભ કીરમજના રંગ જેવો છે. કીરમજનો રંગ વસ્ત્રને લાગ્યો હોય-લગાડ્યો હોય તો તે વસ્ત્ર બળે ત્યારે જ જાય છે તેમ આ લોભ પણ મૃત્યુ પર્યંત જતો નથી. તેને કોઈ હઠાવી શકતું નથી. ૪-૫ નાગદત્તની પાસે આવેલ વસુદત્ત મુનિ+ કહે છે કે-“ મેં એ ચારે નાગ-નાગણીને મુનિપણની ક્રિયાવડે વશ કર્યા છે અને મારા કબજામાં (ટોપલામાં) પૂર્યા છે. તે કોઈ પણ મંત્ર, મણિ કે ઋષિદેવના વશમાં આવે તેવા નથી. મોટા મોટા જાદુગરો મંત્રના વાદીને પણ તે પાણી લસાવે છે અર્થાત્ તેને પણ વશ થતા નથી.” આ પ્રમાણે કહ્યા છતાં નાગદત્ત ન સમજવાથી મુનિએ તે સર્પો તેની પાસે છૂટા મૂક્યા. તે નાગદત્તને ડસ્યા. નાગદત્ત બેશુદ્ધ થઈ ગયો. પછી નાગદત્તના કુટુંબીઓની પ્રાર્થનાથી નાગદત્તે મુનિપણું અંગીકાર કરવું તે શરતે તેને વસુદત્ત મુનિ સાવધ કરે છે અને સામાયિક દંડક (સર્વસાવધ યોગના ત્યાગરૂપ) ઉચ્ચરાવી પોતાની સાથે લે છે. એ સામાયિક દંડક (કરેમિ ભંતે) સમાન બીજો કોઈ મહા-મંત્ર આ જગતમાં નથી કે જે મંત્ર પૂર્વોક્ત નાગોનું વિષ ઉતારી શકે. પછી તે નાગદત્ત મુનિપણું પાળીને શ્રી શુભવીર પરમાત્માના શાસનમાં અક્ષયપદ-મોક્ષપદ પામે છે. (વસુદત્ત

+ તેનો મિત્રદેવ વસુદત્ત મુનિનું રૂપ ધારણ કરીને આવેલ છે.

x સર્પાદિકના વિષને દૂર કરનાર મહોરો એક વસ્તુ હોય છે.

(૯૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

દેવ તેને પ્રતિભાધ પમાડીને સ્વસ્થાને જાય છે.) ૬-૭.

(ગંધર્વ નાગદત્તની કથા પાછળ આપેલી છે.)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—
અનંતાનુબંધી કષાયનું દહન કરવા માટે અમે એ પ્રભુની
ચંદનવડે પૂજા કરીએ છીએ.

તૃતીય પુષ્પપૂજા

દુહા

અપચ્ચખાણી ચોકડી, ટાળી અનાદિની ભૂલ;
પરમાત્મ પદ પૂજીએ, કેતકી જાઈને ફૂલ. ૧.

ઢાળ

(રાણીઓ રૂવે રંગમહેલમાં રે—એ દેશી)

ફૂલપૂજા જિનરાજની રે, વિરતિને ધરખાર રે;
સનેહા. તે ગુણલોપક અપચ્ચખાણી, જે કોધાદિક
ચાર રે. સનેહા, ચાર ચતુર ચિત્ત ચોરટા રે, મોહ મહી-
પતિ ઘેર રે. સનેહા. ચાર૦ ૧. ચાળીશ સાગર કોડા-
કોડી, બંધચિતિ અનુસાર રે; સનેહા. ઉદય વિપાક
અખાધા કાળે, વર્ષ તે ચાર હજાર રે. સ૦ ચાર૦ ૨.
અધ ઉદય ચોથે ગુણે રે, નવમે સત્તા ટાળ રે; સનેહા.

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૯૩)

વર્ષે લગે તે પાપ કરીરે, ન ખમાવે ગુરુ બાળરે સં ચારં
૩. તિર્યંચની ગતિ એહથી રે, પુઢવીરેખા ક્રોધ રે;
સનેહા. અસ્થિ નમાવ્યું વરસે નમે રે, બાહુબળી નર-
ચોધ રે. સં ચારં ૪. માયા મિંઢાસિંગ સારીસી રે,
લોભ છે કદ્દમ રંગ રે; સનેહા. અનીતિપુરે બ્યવહા-
રીઓ રે, રણધંટાને સંગ રે. સં ચાં ૫. ચાર ધુતારા
વાણીઆ રે, પાસેથી વાળ્યું વિત્ત રે; સનેહા. રત્નચૂડ
પરે શુભ વિરતિશું, લાગે ચતુરનું ચિત્ત રે. સં ચાં ૬.

॥ કાવ્ય ॥

સુમનસા ગતિદાયિ વિધાયિના, સુમનસાં નિકરૈઃ પ્રભુપૂજનં ।
સુમનસા સુમનો ગુણસંખિના, જન વિધેહિ નિધેહિ મનોર્ધ્વને ॥૧॥

સમયસારસુપુષ્પમાલયા, સહજકર્મકરેણ વિશોધયા ।
પરમયોગબલેન વશીકૃતં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં અપ્રત્યા-
ચ્ચ્યાનીનિવારણાય પુણ્યાણિ યજામહે સ્વાહા ॥

ત્રીજી પુષ્પપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

અપ્રત્યાચ્ચ્યાનાવરણી કષાયની ચોકડીથી થતી અનાદિ કાળની
ભૂલને દૂર કરીને કેતકી બાંધના કૂલવડે પરમાત્માની પૂજા કરીએ. ૧.

દાળનો અર્થ

પ્રભુની પુષ્પપૂજા વિરતિને ત્યાં જ હોય છે અર્થાત્ દેશવિરતિ

(૯૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

મનુષ્યો જ તે પૂજા કરે છે. એ વિરતિગુણને લોપનાર અપ્રત્યા-
જ્યાની કોવાદિક ચાર કષાયો છે. તે પ્રાણીઓને દેશવિરતિપણું
પણુ પ્રાપ્ત થવા દેતા નથી. એ ચાર ચતુર એવા શુભ ચિત્તને
ચોરનારા ચોરટા (ચોર) મોહરાજના ઘરમાં વસનારા છે. (તેના
સેવકો છે) ૧. તેની ઉત્કૃષ્ટ બંધ સ્થિતિ ૪૦ કોડાકોડી સાગરોપમની
છે અને તેની વિપાકોદય સ્થિતિ આબાધાકાળના ચાર હજાર
વર્ષે ઊણી ૪૦ કોડાકોડી સાગરોપમની છે. ૨. તેનો બંધ ને
ઉદય ચોથા ગુણસ્થાન સુધી હોય છે અને સત્તા નવમા ગુણ-
ઠાણે જાય છે. * એ કષાયના ઉદયે પરસ્પર વિરોધ કરીને એક
વર્ષ પર્યંત બાળ કે વૃદ્ધ મનુષ્યો અન્યને ખમાવતા નથી, એટલે
તેની સ્થિતિ એક વર્ષની છે. ૩. એ કષાયથી તિર્યચની ગતિ પ્રાપ્ત
થાય છે. એ જાતિનો કોઈ પૃથ્વીની રેખા જેવો છે. પૃથ્વીની
રેખા એટલે ફાટ વર્ષ દિવસે વરસાદ થાય ત્યારે પૂરાર્થ શકે
છે. એ જાતિનું માન અસ્થિ સમાન છે. અસ્થિને પણ નમા-
વવું-વાળવું હોય તો તે તૈલમર્દનાદિ મહાપ્રયત્ને વર્ષ દિવસે
વળે છે. તે ઉપર જ બાહુબળીનું દષ્ટાંત છે. એ નરયોદ્ધાને
આવેલું-બીજા નાના બંધુઓ જે કેવળી થયેલા તેને ન નમવાનું
માન-અભિમાન એક વર્ષે ટળ્યું હતું; x અને તે ટળતાં જ તેમણે
કેવળજ્ઞાન મેળવ્યું હતું. એ જાતિની માયા મેંઢાના શિંગડા જેવી
દૃઢ વળવાળી હોય છે અને લોભ કાઢવના નિવિડ રંગ સમાન હોય
છે. આ પ્રસંગ ઉપર રત્નચૂડનું ખાસ દષ્ટાંત છે. તેમાં અનીતિ-

* આ હકીકત ક્ષપકશ્રેણી માંડનાર માટે સમજવી. ઉપશમશ્રેણી-
વાળાને તો સત્તામાં રહે છે.

x બાહુબલીને એ માન કષાય એક વર્ષ ટક્યા છતાં તે અપ્રત્યા-
જ્યાની સ્થિતિપરત્વે હતો, રસપરત્વે નહોતો. રસપરત્વે તો તે સંજવ-
લન હતો તેથી જ સર્વવિરતિપણું ટકી રહ્યું હતું.

ચતુર્થ દિવસ—મોહનીય કર્મનિવારણ પૂજા (૮૫)

પુરમાં એક વ્યવહારીઓ છે. ત્યાં ચાર બીજા ધૂતારા વાણીયા રહે છે. તેનાથી રત્નચૂડ હેતરાયો હતો તે રણધંટા વેશ્યાના વચનથી—
તેણે બતાવેલી યુક્તિથી—પોતાનું દ્રવ્ય પાછું વાળી શકે છે. એ જ પ્રમાણે આ કષાયની ચોકડીને જીતનાર પ્રાણીઓ શુભ વિરતિને પામે છે. ચતુર મનુષ્યોનું ચિત્ત તેમાં લીન થઈ શકે છે. ૪-૫-૬ (રત્નચૂડની કથા ઉપનય સાથે પાછળ આપેલી છે.)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વાવત્.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવણું કે—
અપ્રત્યાખ્યાની કષાયોનું નિવારણ કરવા માટે અમે પ્રભુની પુષ્પો-
વડે પૂજા કરીએ છીએ.

ચતુર્થ ધૂપપૂજા

દુહા

પ્રત્યાખ્યાની ચોકડી, દહન કરેવા ધૂપ;
પૂજક ઊર્ધ્વગતિ લહે, વળી ન પડે ભવકૂપ. ૧

ઢાળ

(અનિહાં રે વાલોજી વાય છે વાંસળી રે—એ દેશી.)

અનિહાં રે ધૂપ ધરો જિન આગળે રે, કૃષ્ણાગુરુ ધૂપ
દશાંગ; શ્રેણી ભલી ગુણુડાણુની રે. અનિહાં રે ધૂપધાણું
રચણે જડયું રે, ઘડયું જાત્યમયી કનકાંગ. શ્રેણી ૦ ૧.
અં મુનિવર રૂપ ન દાખવે રે, ચિતિ બંધ પૂરવની

(૯૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

રીત; શ્રેં અં બંધોદય ગુણુડાણે પાંચમે રે, હવે ક્ષપ-
કશ્રેણી વદીત્ત. શ્રેણીં ૨. અં સોળ સામંતને
ભોળવી રે, વચ્ચે ધેરી હણ્યા લઈ લાગ; શ્રેં અં
નાહ આઠે સેનાપતિ રે, નવમાને બીજે ભાગ. શ્રેણી
૩. અં ચઉમાસા લગે એ રહે રે, મરણે નરની ગતિ
બાણ; શ્રેં અં રજરેખા સમો કોધ છે રે, કંઠ્યાંભ
સમાણો માણ. શ્રેણીં ૪ અં માયા ગોમુત્ર સારખી
રે, છે લોભ તે ખંજન રંગ; શ્રેં અં મુનિવરે મોહને
નાસવે રે, રહી શ્રી શુભવીરને સંગ. શ્રેણીં ૫.

॥ કાવ્ય ॥

અગરુમુખ્યમનોહરવસ્તુના, સ્વનિરુપાધિગુણૌઘવિધાયિના ।

પ્રમુશરીરસુગંધસુહેતુના, રચય ધૂપનપૂજનમર્હતઃ ॥ ૧ ॥

નિજગુણાક્ષયરૂપસુધૂપનં, સ્વગુણઘાતમલં પ્રવિકર્ષણં ।

વિશદ્વોધમનંતસુખાત્મકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હૌં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં પ્રત્યાખ્યાનીદ-
હનાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

ચોથી ધૂપપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

પ્રત્યાખ્યાની કષાયનો ચોકડીનું દહન કરવા માટે ધૂપપૂજ
કરવી. તે પૂજનો પૂજક ઊર્ધ્વગતિ-દેવગતિને પામે છે અને તે
પ્રાણી લવકૂપમાં પડતો નથી. ૧.

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ નિવારણ પૂજા

(૯૯)

ઢાળનો અર્થ

કૃષ્ણાગુરુનો ધૂપ તેમજ દશાંગ ધૂપ પરમાત્માની આગળ ધરવો. તેની ચાલતી ઊંચી શિખા ઊંચી ગુણુશ્રેણીની પ્રાપ્તિને સૂચવે છે. તેને માટેનું ધૂપધાણું જાત્યવંત સુવર્ણનું અને રત્ને જડેલું કરાવવું. ૧. હવે પ્રત્યાખ્યાની કષાયની ચોકડી માટે કહે છે કે-એ કષાય હોય ત્યાં સુધી મનુષ્યને સર્વવિરતિ-મુનિપણું પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. તેનો સ્થિતિબંધ અપ્રત્યાખ્યાની પ્રમાણે ૪૦ કોડાકોડી સાગરોપમનો છે. વિપાક ઉદય અબાધાકાળે (૪૦૦૦ વર્ષ) ઊણો તેટલો છે. તેનો બંધ ને ઉદય પાંચમા ગુણુઠાણા સુધી રહે છે. ત્યારપછી ક્ષપકત્રેણિને અંગે કહે છે કે-એ શ્રેણિ માંડનાર મુનિ સોળે સામંતને * લોળવીને-પોતાના ગુણુસમૂહમાં ઘેરી લઈને તેને હણી નાખે છે. તેમાં ખીજી ત્રીજી બે ચોકડીના કષાયરૂપ આઠ સેનાપતિ તો નવમા ગુણુઠાણાને ખીજે ભાગે x નાશ પામે છે. ૩. આ ચોકડીની સ્થિતિ ચાર માસની કહી છે. એ કષાયમાં મરણ પામતો જીવ મનુષ્યગતિ પામે છે. એ જાતિનો ક્રોધ રજની-ધૂળની રેખા જેવો છે, માન કાષ્ટના સ્થંભ સમાન છે, માયા ગૌમુત્રની આકૃતિ સરખી છે અને લોભ બંજનના એટલે અંજનના-કાજળના રંગ જેવો છે. મુનિમહારાજ શ્રી શુભવીર પરમાત્માના પ્રસંગમાં રહીને મોહનીય કર્મને નષ્ટ કરે છે. આ ચોકડીના ઉદયનો તો તેઓ નાશ કરે જ છે. ૪-૫

* મોહરાજના સામંતરૂપ સોળે કષાયને. x પેલી ચોકડી આઠમે ગુણુઠાણે જાય છે, ખીજી બે ચોકડી નવમા ગુણુઠાણાને ખીજે ભાગે જાય છે અને સંજવલન ક્રોધ, માન ને માયા તે ગુણુઠાણા સાતમા, આઠમા ને નવમા ભાગે જાય છે, લોભ દશમે ગુણુઠાણે જાય છે.

(૬૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-પ્રત્યાખ્યાની ચોકડીનું દહન કરવા માટે અમે ધૂપવડે પ્રભુની પૂજા કરીએ છીએ.

પંચમ દીપકપૂજા

દુહા

સંજવલનની ચોકડી, જળ જાણે તખ ગેહ;
જ્ઞાનદીવો પરમટ હુવે, દીપક પૂજા તેહ. ૧

ઢાળ

(ચંદ્રપ્રભુ જિન ચંદ્રમા રે—એ દેશી.)

જગદીપકની આગળે રે, દીપકનો ઉદ્યોત; સંજવ-
લનો જવલતે થકે રે, ભાવદીપકની જ્યોત હો જિનજી!
તેજે તરણીથી વડો રે, દોય શિખાનો દીવડો રે; પ્રગટે
કેવળ જ્યોત. એ આંકણી ૧. બંધ થિતિ પૂરવ પરે રે,
સંજવલનો તિગ જાણુ; બંધ ઉદય સત્તા રહે રે, અનિ-
ચદ્દી ગુણુઠાણુ. હો જિનજી ૦ ૨. લોભ દશા અતિ
આકરી રે, નવમે બંધ પલાય; ઉદય ને સત્તા જાણીએ
રે, જે સૂક્ષ્મસંપરાય. હો જિનજી ૦ ૩. સાહિબ શ્રેણે
સંચર્યા રે, લોભનો ખંડ પ્રચંડ; ગુણુઠાણુ સરિખો
કરી રે, ખેરવ્યો ખંડોખંડ. હો જિનજી ૦ ૪. પક્ષ લગે

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા. (૯૯)

મતિ દેવની રે, જળ રેખા સમ ક્રોધ; નેત્રલતા સમ
માનથી રે, ચરમ ચરણનો રોધ. હો જિનજી ૫. માયા
અવલેહી સમી રે, લોભ હરિદ્રા રંગ; ક્ષાયિક ભાવે
કેવળી રે, શ્રી શુભવીર પ્રસંગ. હો જિનજી ૬.

॥ કાવ્ય ॥

भवति दीपशिखापरिमोचनं, त्रिभुवनेश्वरसद्गानि शोभनं ।
स्वतनुकांतिकरं तिमिरं हरं, जगति मंगलकारणमांतरं ॥ १ ॥
शुचिमनात्मचिदुज्ज्वलदीपकै-ज्वलितपापपतंगसमूहकैः ।
स्वकपदं विमलं परिलेभिरे, सहजसिद्धमहं परिपूजये ॥ २ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં સંજ્વલનજ્વલ-
નાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

પાંચમી દીપકપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

સંજ્વલન કષાયની ચોકડી જ્યારે આત્મારૂપ ગૃહમાંથી જાય
ત્યારે તેમાં જ્ઞાનરૂપી દીપક પ્રગટ થાય. તે નિમિત્તે આ દીપક-
પૂજા કરવાની છે. ૧.

દાળનો અર્થ

જગદીપક એવા પરમાત્માની આગળ દીપકનો ઉદ્યોત કરવાથી
સંજ્વલન કષાય ળળી જાય છે-નાશ પામે છે અને તેથી ભાવ-
દીપકની-કેવળજ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટ થાય છે. હે જિનેશ્વર !
તેજમાં સૂર્યથી પણ વિશેષ તેજવાળો, જ્ઞાનદર્શનરૂપ બે શિખા
છે જેની એવો દીવો તે કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શનરૂપ જ્યોતિવડે

(૧૦૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ઝળકી રહેલો છે. ૧. એ ચોકડીની બંધસ્થિતિ પૂર્વની ચોકડીની જેટલી ૪૦ કોડાકોડી સાગરોપમની છે. તે સંજવલન સંબંધી પ્રથમના ત્રણ કષાય (ક્રોધ, માન, માયા)નો બંધ, ઉદય ને સત્તા અનિયત્રી નામના નવમા ગુણુઠાણુ સુધી રહે છે. ૨. સંજવલન લોભની દશા બહુ આકરી છે. તેનો બંધ તો નવમે ગુણુઠાણુ અટકે છે, પણ ઉદય ને સત્તા દશમા સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણુઠાણુ સુધી રહે છે. ૩. સાહેબ-ભાવિત આત્મા મુનિરાજ ક્ષપકશ્રેણિએ ચઝ્યા-સંચર્યા, તેમણે નવમે ગુણુઠાણુ લોભના ખંડોખંડ કરીને દશમા ગુણુઠાણુની સ્થિતિ જેટલા રાખેલા તે ત્યાં ખંડોખંડ-તમામ ખંડ ખેરવી નાખ્યા. ૪. એ કષાયની એક પખવાડીયાની સ્થિતિ છે. એ કષાયવાળા દેવગતિ બાંધે છે. તેનો ક્રોધ પાણીની રેખા જેવો છે, માન નેતરની લતા જેવો છે, માયા વાંસની ઉતારેલી છાલ (અવલેખિકા) જેવી છે અને લોભ હળદરના રંગ જેવો છે; એટલે તે ચારે કષાય સહેજે નાશ પામે તેવા છે. તે છેલ્લા ચારિત્ર-યથાખ્યાતનો રોધ કરનારા છે-તેને રોકનારા છે. તે કષાયનો ક્ષાયિક ભાવ કરીને અર્થાત્ તેનો સર્વથા ક્ષય કરીને શ્રી શુભવીર પરમાત્માના પ્રસંગથી જીવ કેવળી થાય છે-કેવળજ્ઞાન પામે છે-૫-૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-સંજવલન કષાયનું દહન-કરવા માટે અમે પ્રભુની દીપવડે પૂજા કરીએ છીએ.

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૧૦૧)

ષષ્ઠ અક્ષતપૂજા

દુહા

નવ નોકષાય તે ચરણમાં, રાગ-દ્વેષ પરિણામ;
કારણ જેહ કષાયના, તિણે નોકષાય તે નામ. ૧

ઢાળ

વીર કને જઈ વસીએ ચાલોને સખી ! વીર કને
જઈ વસીએ. એ આંકણી. અક્ષત પૂજા જિનની
કરતાં, અક્ષય મંદિર વસીએ; હાસ્યાદિ ખટ ખટપટકારી,
તાસ વહન નવી પસીએ. ચાલો ૧. હાસ્ય રતિ દશ
કોડાકોડી, સાગર બંધન કસીએ; ચરતિ ને ભય શોક
દુગંચ્છા, વીશ કોડાકોડી ખસીએ. ચાલો ૨. ભય રતિ
હાસ્ય દુગંચ્છા અપૂરવ, શેષ પ્રમત્ત બંધ ધસીએ;
ઉદય અપૂરવ સત્તા નવમે, પંચમ ભાગે નસીએ.
ચાલો ૩. કાજવ ઉદ્ધરતાં મુનિ દેખે, સોહમપતિ
મોહ વસીએ; મોહ નડિયા નાણથી પડિયા, કાઉ-
સગ્ગમાં મુનિ હસીએ. ચાલો ૪. મોહની હાસ્ય વિનોદે
વસતાં, જેમ તેમ મુખથી ભસીએ; કોઈ દિન રતિ કોઈ
દિન ચરતિમાં, શોકમસી લેઈ ધસીએ. ચાલો ૫.
સંસારે મુખ લેશ ન દીકું, ભયમોહની ચઉ દિશિએ;
ચરણદુગંચ્છા ફળ ચંડાળે, જન્મ. મેતારજ ઋષિએ.
ચાલો ૬. મોહમહીપતિ મહાતોફાને, મુંઝાણા અહો-

(૧૦૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

નિશિચે, શ્રી શુભવીર હજૂરે રહેતાં, આનંદ લહેર
વિલસીચે. આલો० ૭.

॥ કાવ્ય ॥

ક્ષિતિતલેઽક્ષતશર્મનિદાત્મકં, ગણિવરસ્ય પુરોઽક્ષતમંડલં ।

ક્ષતવિનિર્મિતદેહનિવારણં, ભવપયોધિસમુદ્ધરણોદયતં ॥ ૧ ॥

સહજભાવસુનિર્મલતંડુલૈ વિપુલદોષવિશોધકમંગલૈઃ ।

અનુપરોધસુબોધવિધાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં હ્રાસ્ય-
ષટ્કનિવારણાય અક્ષતાનિ યજામહે સ્વાહા ॥

છટ્ટી અક્ષત પૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

નવ નોકષાય તે ચારિત્રમાં વર્તતા છતાં રાગ-દ્વેષના પરિણામ-
રૂપ બાણુવા. કષાયના કારણભૂત હોવાથી-તેના સહચારી હોવાથી
તેનું નામ નોકષાય છે. ૧.

ઢાળનો અર્થ

હે સખી ! ચાલ, આપણે વીરપરમાત્મા પાસે જઈને રહીએ,
કારણ કે જિનેશ્વરની અક્ષતપૂજા ભાવપૂર્વક કરવાથી અક્ષયમંદિરમાં
વસવાનું પ્રાપ્ત થાય છે. આ સંસારમાં હાસ્યાદિક છ ખટપટના
કરનારા છે, તેથી તેનું તો મુખ પણ જોવા લાયક નથી. ૧. તે
છ નોકષાયમાં હાસ્ય ને રતિની બંધસ્થિતિ દશ કોડાકોડી સાગ-
રોપમની ઉત્કૃષ્ટી છે અને બાકીના ચાર અરતિ, ભય, શોક ને
દુઃખની સ્થિતિ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની છે. ૨. ભય, રતિ,

ચતુર્થ દિવસ—મોહનીય કર્મનિવારણ પૂજા.

(૧૦૩)

હાસ્ય ને દુઃગંધાનો બંધ અપૂર્વકરણ ગુણઠાણે નાશ પામે છે અને અરતિ ને શોકનો બંધ પ્રમત્ત ગુણઠાણે નાશ પામે છે. તે છએનો ઉદય અપૂર્વકરણ ગુણઠાણા સુધી હોય છે ને સત્તા નવમા અનિવૃત્તિબાદર ગુણઠાણાના પાંચમા ભાગ સુધી હોય છે. ૩. એક મુનિ કાળે ઉદરીને તે સંબંધી કાઉસગ્ગ કરતા હતા, તે વખતે ભાવની વિશુદ્ધિથી અવધિજ્ઞાન થયું, તેમાં સોહમપતિ-સૌધર્મેન્દ્રને મોહને વશે ઈદ્રાણીને મનાવતા જોઈને હસવું આવ્યું, તેથી મોહનીકર્મે-હાસ્ય મોહનીવડે નડેલા તે મુનિ જ્ઞાનથી પડયા અર્થાત્ આવેલું અવધિજ્ઞાન ચાલ્યું ગયું. આટલું તેનું બળ સમજવું. ૪. હાસ્યમોહનીને વશ થવાથી હાસ્યવિનોદ કરતાં જેમ તેમ મોઢેથી બોલાય છે; અને કોઈ દિવસ રતિમાં લીન થવાય છે, કોઈ દિવસ અરતિમાં લીન થવાય છે અને કોઈ દિવસ શોક-મોહનીને વશ થઈ મશીવડે મોહું ઘસ્યું હોય તેવા સ્થાન મુખ-વાળા થવાય છે. ૫. આ સંસારમાં લેશમાત્ર પણ સુખ દીકું નથી. ચારે બાજુ ભય, ભય ને ભય જણાયો છે. ભયમોહનીએ એવી અસર કરી છે. દુઃગંધા મોહનીને વશ થવાથી-મેતાર્યમુનિએ પૂર્વભવમાં ચારિત્રની દુઃગંધા કરી તેથી તેઓને ચંડાળના કુળમાં ઉત્પન્ન થવું પડ્યું. ૬. મોહરાજના મોટા તોફાનમાં રાતદિવસ આ પ્રાણી મુંઝાયેલો રહે છે. તેમાંથી છૂટીને જો શુભવીરની હજૂરમાં રહેવાય તો એકાંત આનંદની લહેરમાં વિલસવાનું પ્રાપ્ત થાય અર્થાત્ મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત થાય. ૭.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-હાસ્યાદિ-ષટ્કના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની અક્ષતપૂજા કરીએ છીએ.

(૧૦૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સ્થાવર

સત્તમ નૈવેદ્ય પૂજા

કુહા

આહારે વેદ ઉદય વધે, જેહથી બહુ જંજળ;
નિર્વેદી આગળ ઠવો, ભરી નૈવેદ્યનો થાળ. ૧

ઢાળ

(રાગ મારુ-પરજિયાની ચાલ.)

મળીને વિછડશે નહીં કોય રે, મનમાન્યા મોહન-
ને મળીનેઁ આંકણી. વેદે વાહ્યો જીવ, વિષયી થયો
રે, ભવમાંહી ઘણું ભટકાય રે, મનઁ મોહની ઘર
વસ્યો, મોહની ખોળતો રે, મળ્યે મોહન ન ઓળખાય
રે. મં ૧. જે ગુણુએણે ચઢ્યા, વેદ ઉદયે પડ્યા,
અષાઢાભૂતિ મુનિરાય રે; મં એમ અનેક તે ચૂક્યા,
તપબળ વને ચૂક્યા, શક્યા નહીં વેદ છુપાય રે. મં
૨. મહાનિશિથે કહ્યા, ભવ બહુલ લહ્યા, વેદઉદયે રૂપી
રાય રે; મં વેદવિલુદ્ધા પ્રાણી, લહે સંપત હાણી,
રાવણુ નમે સીતાના પાય રે. મં ૩. દેવ અચ્યુત-
નિવાસી, પૂરવ પ્રિયા પાસી, મળુઅનારીશું લપટાય
રે; મં પન્નવણુએ કહ્યા, વેદવિવશ રહ્યા, ઘર છંડી
વિદેશે જાય રે. મં ૪. ગળે કંસો ધરે, કંપાપાત કરે,
માતપિતાશું ન લજાય રે; મં વેદ ત્રિહું ઉદયાણે, નવમે

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા (૧૦૫)

ગુણુડાણે, મિથ્યાતે નપું બંધાય રે. મં ૫. નવમ દુબ્ધ
સુધી, પુરુષ પ્રિયા બંધી, હવે સત્તાથી છેદાય રે; મં
નર નપુંસક નારી, નવમેથી હારી, પદ ત્રણ ચોથાને
ભાય રે. મં ૬. નરીથી નપું બેડી, સાગર કોડાકોડી,
દશ પંદર વીશ કહાય રે. મં વેદે નજ્યો જજ્યો,
સંસારી ધજ્યો, નિર્વેદી ચજ્યો નહીં છાંય રે. મં
૭. અબ તું સ્વામી મળ્યો, નરભવજ ઈળ્યો, નૈવેદ્ય
પૂજા ઈળદાય રે; મં શ્રી શુભવીર હજૂરે, રહેા આનંદ-
પૂરે, ભવવેદન વિસરી જાય રે. મં ૮.

। કાવ્યમ્ ।

અનશનં તુ મમાસ્તિવતિ બુદ્ધિના, રુચિરમોજનસંચિતમોજનં ।
પ્રતિદિનં વિધિના જિનમંદિરે, શુભમતે વત ઢૌકય ચેતસા ॥ ૧ ॥
કુમતબોધવિરોધનિવેદકૈ-વિંહિતજાતિજરામરણાંતકૈઃ ।
નિરશનૈઃ પ્રચુરાત્મગુણાલયં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં વેદત્રિક-
સુદનાય નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

સાતમી નૈવેદ્ય પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

આહાર કરવાથી વેદના ઉદયમાં વૃદ્ધિ થાય અને તેથી અનેક
પ્રકારની જંજળ ઊભી થાય, તેથી નિર્વેદી પાસે નૈવેદ્યનો થાળ
ધરો કે જેથી તમને નિર્વેદીપણું પ્રાપ્ત થાય. ૧.

(૧૦૬)

ચોક્કસ પ્રકારી પૂજા-સાથ

ઢાળને અર્થ

હે ભવ્યાત્માઓ ! તમે મનમાન્યા-મનંગમતા મોહન-પરમાત્માને મળીને વિછડશો. મા-છૂટા પડશો. મા-તેને હૃદય-માંથી દૂર કરશો. નહીં. વેદના ઉદયથી પ્રેરાયેલો જીવ વિષયી થાય છે અને તેથી સંસારમાં ઘણું ભટકે છે. આ આત્મા મોહનીકર્મના ઘરમાં વસ્યો, ત્યાં મોહનીને ખોળી, તેમાં કદાચ મોહન-પરમાત્મા મળ્યા પણ તેને ઓળખી શક્યો નહીં. ૧. મુનિઓ ગુણશ્રેણિએ ચઢેલા, પરંતુ વેદનો ઉદય થવાથી જેમ અપાઢભૂતિ મુનિ* પડ્યા તેમ અન્ય પણ પડે છે. એમ અનેક મુનિઓ ચૂક્યા અને કરેલા તપનું બગ વનમાં મૂકીને આવ્યા; કારણ કે ઉદય પામેલા વેદને છુપાવી-રોકી શક્યા નહીં. ૨. આ પ્રમાણે અનેક મુનિની હકીકત મહાનિશિથ સૂત્રમાં કહેલી છે; તેમજ વેદના ઉદયથી રૂપી રાજાને+ પણ ઘણા ભવો કરવા પડ્યા છે, વેદમાં વિલુબ્ધ થયેલા પ્રાણીઓ પોતાની સંપત્તિની પણ હાનિ કરે છે-તેની હાનિ થાય છે. જેમ રાવણ પ્રતિવાસુદેવ છતાં પણ સીતાને પગે લાગે છે. ૩. કોઈક અચ્યુત દેવલોકનિવાસી દેવ પૂર્વભવની પ્રિયા મનુષ્યણીના પાસમાં ફસાઈને તેની સાથે લપટાણો, જેથી મરણ પામીને તેની કુક્ષી-માં જ ઉત્પન્ન થવું પડ્યું-ઉત્પન્ન થયો. શ્રી પન્નવણ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-વેદને પરવશ થયેલા મનુષ્યો ઘર છોડીને પરદેશમાં જાય છે, ગળે ફાંસો ખાય છે, ઝંપાપાત કરે છે અને માતાપિતાથી પણ લજવાતા નથી. ત્રણે વેદનો ઉદય નવમા ગુણઠાણ સુધી રહે છે. નપુંસક વેદનો બંધ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે જ હોય છે, અને સ્ત્રીવેદ

* અપાઢભૂતિની કથા પાછળ આપેલી છે. + રૂપી રાજાની કથા પાછળ આપેલી છે.

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા. (૧૦૭)

ને પુરુષવેદ નવમા ગુણકાણાના બીજા ભાગ સુધી બંધાય છે. હવે સત્તાથી નવમા ગુણકાણાના છઠ્ઠા, ત્રીજા ને ચોથા ભાગે પુરુષવેદ, નપુંસકવેદ ને સ્ત્રીવેદ અનુક્રમે જાય * છે. ૪-૫-૬. પુરુષવેદ, સ્ત્રીવેદ ને નપુંસકવેદની અનુક્રમે દશ, પંદર ને વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટી રિથિત છે. એવા મહાદુર્ઘટ વેદથી નડેલો હું સંસારી થયો છું, પણ મને નિર્વેદી-પરમાત્મા આજ સુધી મળી શક્યા નથી-તેની શીતળ છાયા હું મેળવી શક્યો નથી. ૭. હવે હે પરમાત્મા ! આ ભવમાં તમે મળ્યા છે; તેથી મારો મનુષ્ય ભવ સફળ થયો છે અને નૈવેદ્ય પૂજા મને ફળદાયક થઈ છે. હે આત્મા ! હવે શ્રી શુભવીર પરમાત્માની હજારમાં, આનંદથી ભરપૂર થઈ ને રહે કે જેથી આ સંસારની વેદના માત્ર ભૂલી જવાય-પ્રાપ્ત ન થાય. ૮.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-ત્રણ વેદનો છેદ કરવા માટે અમે પ્રભુની નૈવેદ્યવડે પૂજા કરીએ છીએ.

અષ્ટમ ફળપૂજા

દુહા

મોહ મહાભટ કેસરી, નામે તે મિથ્યાત;
ફળપૂજા પ્રભુની કરી, કરશું તેહનો ધાત. ૧

* નપુંસકવેદ નવમા ગુણકાણાના ત્રીજા ભાગે, સ્ત્રીવેદ ચોથા ભાગે અને પુરુષવેદ છઠ્ઠા ભાગે જાય છે. (એ ગુણકાણાના કુલ નવ ભાગ છે.)

(૧૦૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

હાળ.

(રાગ-વસંત-ધ્રુમાલ-અહો મેરે લલના-એ દેશી)

મોહ મહીપતિ મહેલમાં બેઠે, દેખે આયો વસંત;
 લલના. વીરજિણુંદ રહે વનવાસે, મોહસેં ન્યારો ભગ-
 વંત, ચતુરાકે ચિત્ત ચંદ્રમા હો. ૧. મંજરી પીંજરી
 કોયલ ટહુકે, પુલી ફળી વનરાય; લલના. ધર્મરાજ
 જિનરાજજી ખેલે, હોરી ગોરી અજગવી કાય. ચતુરાં
 ૨. સંતોષ મંત્રી વડો મુખ આગે, સમકિત મંડળી
 ભૂપ; લલના. સામંત પંચ મહાવ્રત છાજે, ગાજે
 માર્દવ ગજરૂપ. ચતુરાં ૩. ચરણ કરણ ગુણ પાયદળ
 ચાલે, સેનાની શ્રુતબોધ; લલના. શીતાંગરથ શિર
 સાંઈ સુહાવે, અધ્યવસાય જસ યોધ. ચતુરાં ૪. મોહ-
 રાય પણ ધણે સમે આયો, માયા પ્રિયા સુત કામ;
 લલના. મંત્રી લોભ ભટ દુર્ધર કોધા, હાસ્યાદિ પટ
 રથ નામ. ચતુરાં ૫. મિથ્યાત મંડળિક રાય અટારો,
 બંધ ઉદય નિજ ડાણ; લલના. સમકિત મિશ્ર મોહની
 લધુ ભાઈ, ઉદયે સત્તમ સમ જાણ. ચતુરાં ૬. સિત્તેર
 સાગર કોડાકોડી, મિથ્યાતનો સ્થિતિ બંધ; લલના, સત્તા
 ત્રણની અડ ગુણડાણે, માનહસ્તીએ ચાલે ધંધ.
 ચતુરાં ૭. તસ રક્ષક મન જિન પલટાયો, મોહ તે
 ભાગ્યો જય; લલના. ધ્યાન કેસરિયા કેવળ વરિયા,

ચતુર્થ દિવસ-મોહનીય કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૧૦૬)

વસંત અનંત ગુણ ગાય. ચતુરાં ૮. તે શુભવીર
જિણુંદે દાખ્યો, કર્મસૂદન તપ એહ; લલના. તપક્ષ
ક્ષણપૂજા કરી યાચો, સાચો સાંધશું કરો નેહ. ચતુરાં ૯.

॥ કાવ્યમ્ ॥

શિવતરોર્ફલદાનપરૈનૈવૈ-વૈરફલૈઃ કિલ પૂજય તીર્થપં ।

ત્રિદશનાથનતક્રમપંકજં, નિહતમોદ્ધમહીધરમંડલં ॥ ૧ ॥

શમરસૈકસુધારસમાધુરૈ-રનુભવાલ્યફલૈરભયપ્રદૈઃ ।

અહિતદુઃખહરં વિભવપ્રદં, સકલસિદ્ધમદ્ધ પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં દર્શન-
મોહનીનિવારણાય ફલં યજામહે સ્વાહા ॥

આઠમી ક્ષણપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

મોહ રાજાનો મોટો સુભટ કેશરીસિંહ જેવો જેનું નામ
મિથ્યાત્વ છે તેનો પ્રભુની ક્ષણપૂજા કરીને હું ઘાત કરીશ-
તેને આત્માથી દૂર કરીશ. ૧.

ઢાળનો અર્થ

મોહરાજાએ પોતાના મહેલમાં બેઠા બેઠા વસંતને આવતો
દીઠો. તે વખતે વીર પરમાત્મા છદ્મસ્થપણે વનવાસમાં રહેતા હતા.
તે ભગવંત મોહથી ન્યારા હતા અને તે ચતુર મનુષ્યોના ચિત્તરૂપ
આતકને ચંદ્રમા સમાન વહાલા હતા. ૧.

વસંતઋતુ બેસવાથી આંખાની પીંજરા વર્ણની મંજરી ઉપર
કોયલ ટહુકા કરી રહી છે, વનરાજી-વનસ્પતિઓ કુલેલી-

(૧૧૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ફળેલી હોય છે અને ધર્મરાજ એવા જિનરાજ આજવતા-
(સરલતા)રૂપ ગોરી[ત્રી]ની સાથે હોરી ખેલે છે. ૨.

વીરપ્રભુ મોહરાજને નષ્ટ કરવા-તેની સાથે યુદ્ધ કરવા નીકળ્યા તે વખતે સંતોષરૂપી મોટો મંત્રી આગળ રહેલ છે અને તે સમકિતરૂપી મંડળીનો સ્વામી છે, પાંચ મહાવતરૂપ પાંચ સામંતો સાથે છે અને માર્દવરૂપ હાથી સાથે રહ્યો સતો ગર્ભાવ કરી રહ્યો છે. ચરણસિત્તરી ને કરણસિત્તરીરૂપ પાયદળ સેના સાથે ચાલે છે. તેનો સેનાની શ્રુતબોધ નામનો છે અને (અઠાર હજાર) શીલાંગરૂપ રથ ઉપર સાંઈ-સ્વામી બિરાજેલા છે તેમ જ અધ્યવસાયરૂપ યુદ્ધ થવાનું છે. ૩-૪.

હવે મોહરાજ પણ તે વખતે ત્યાં આવ્યો. તેની સાથે માયા-રૂપ પ્રિયા છે, કામદેવરૂપ પુત્ર છે, લોભરૂપ મંત્રી છે અને દુર્ધર ક્રોધરૂપ સુભટો છે. હાસ્યપદ્ધત નામનો મોહરાજને બેસવાનો રથ છે. એનો મંડળિક રાજા મિથ્યાત્વ નામે છે તે ઘણો આકરો છે. તે મિથ્યાત્વમોહનીનો બંધ ને ઉદય પહેલાં મિથ્યાત્વ ગુણકાણા સુધી જ છે, સમકિતમોહની ને મિશ્રમોહની-રૂપ તેના બે નાના ભાઈ છે. મિશ્રમોહનીનો ઉદય ત્રીજે ગુણકાણે જ છે અને સમકિતમોહનીનો ઉદય સાતમા ગુણકાણા સુધી છે. (બંધમાં તો એ બે પ્રકૃતિ છે જ નહીં.) ૫-૬. મિથ્યાત્વ મોહનીનો સ્થિતિબંધ ઉત્કૃષ્ટ સીત્તેર કોડકોડી સાગરોપમનો છે, તે ત્રણે દર્શનમોહનીની સત્તા ચોથાથી અગિયારમા સુધી આઠ ગુણકાણે છે; અને તે મિથ્યાત્વ મંડળિક રાજા અનંતાનુબંધી માનરૂપી હસ્તી ઉપર બેસીને ધાંધલ કરતો ચાલે છે. ૭. એવામાં મોહરાજના સૈન્યનું રક્ષણ કરનાર જે આત્મા વિલાવદશામાં વર્તતો હતો તેનું મન જિનેશ્વરે પલટાવ્યું એટલે તરતજ મોહરાજ

ચતુર્થ* દિવસ-મોહનીય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૧૧)

તેા ભાગવા જ માંડ્યો. તેના જવાથી બીજાં ઘાતીકર્મેની જતાં વાર લાગી નહીં એટલે ધ્યાનરૂપ કેશરીઆ કરનારા પરમાત્મા કેવળજ્ઞાનને વર્યા-પામ્યા અને વસંતઋતુ તે પ્રભુના અનંતા શુભો ગાવા લાગ્યો. ૮. એ શુભવીર પરમાત્માએ કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી કર્મસૂદન નામનો આ તપ પ્રરૂપ્યો છે. આ તપનું ફળ ફળપૂજા કરીને માગો અને પરમાત્માની સાથે સાચો સ્નેહ કરો. ૯.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-દર્શન-મોહનીના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની ફળપૂજા કરીએ છીએ.

નોટ:-ચાર કષાયોની ચોકડીની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૪૦ કોડાકોડ સાગરોપમની કહી છે અને બીજી રીતે તેના અનંતાનુબંધી વિગેરે ચાર પ્રકારની સ્થિતિ જવજવ, વરસ, ચાર માસ ને પક્ષની કહી છે.

આ સ્થિતિ વિશિષ્ટ પ્રકારે કરાતા વર્તમાન કષાયોની સમજની એટલે તેમાં વિશેષ રહેશે નહીં.

અથ પંચમ દિવસ અધ્યાપનીય આયુ- કર્મસૂદનાર્થ પંચમ પૂજાષ્ટક

પ્રથમ જલપૂજા

દુહા

પંચમ કર્મતણી કહું, પૂજા અષ્ટ પ્રકાર;
મોહરાય દરબારમાં, જીવિત કારાગાર. ૧

ચાર અઘાતી આડિખાં, બંધોદય સુવિચાર;
સત્તાએ પણ જોડીએ, અમુવ પણ નિરધાર. ૨

ચાર ગતિમાં જીવડો, આયુકર્મને યોગ;
બંધ ઉદયથી અનુભવે, સુખ-દુઃખકેરા ભોગ. ૩

ચરમશરીરી વિણ જીકે, જીવ ધણે સંસાર;
સમય સમય બાંધે સહી, કર્મ તે સાત પ્રકાર. ૪

અંતરમુહૂર્તે આડિખું, ભવમાં એક જ વાર;
બાંધી અબાંધા અનુભવી, સંચરિયા ગતિ ચાર. ૫

એમ પુદ્ગળપરાવર્તના, કરી સંસારે અનંત;
નિર્ભયહાયક નાથજી, મળિયો તું ભગવંત. ૬

પંચમ દિવસ—આયુષ્ય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૧૩)

જળપૂજા યુગતે કરી, ધરી પ્રભુ ચરણે શિશ;
ચાર પયડીમાં સુરગતિ, હાયક ઠાણ કહીશ. ૭
ઢાળ

(શીતળજિન સહજનંદી—એ દેશી.)

તીર્થોદ્ધક કળશા ભરીએ, અભિષેક પ્રભુને કરીએ;
પ્રાતિહાર જ શોભા ધરીએ, લઘુ ગુરુ આશાતન હરીએ.
સહુણા સંત! એ રીતે કીજે, દેવ આયુ લહે ભવ બીજે.
સહુણાં ૧. પરમાતમ પૂજા રચાવે, સમતારસ ધ્યાન
ધરાવે; શોક સંતાપ અદ્ય કરાવે, સાધુ સાધવીને વહો-
રાવે. સં ૨. ગુણી રાગ ધરે વ્રત પાળે, સમકિત ગુણને
અભુઆળે; જયણા અનુકંપા ઢાળે, કરે ગુરુવંદન
ત્રણ કાળે. સં ૩. પંચાગ્નિ તાપ સહંતા, બ્રહ્મચારી
વનમાં વસંતા; કષ્ટે કરી દેહ દમંતા, બાળતપસી
નામ ધરંતા. સં ૪. બંધ કરતો સાતમે જાણો, ઉદયે
ચોથો ગુણુઠાણો; ઓઘે સુર આયુ પ્રમાણો, સત્તા
ઉપશમ ગુણુઠાણો. સં ૫. લોક લોકોત્તર ગુણુધારી,
અંતે પરિણામ સમારી; દેવલોકમાંહે અવતારી, શુભ-
વીર વચન બલિહારી. સં ૬.

॥ કાવ્યમ્ ॥

તીર્થોદ્ધકૈર્મિશ્રિતચંદ્રનૌઘૈઃ, સંસારતાપાહતયે સુશીતૈઃ ।

જરાજનીપ્રાંતરજોઽમિશાંત્યૈ, તત્કર્મદાહાર્થમર્જં યજેઽહં ॥ ૧ ॥

(૧૧૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

। દ્રુતચિલ્લિલિતવૃત્તદ્વયમ્ ।

સુરનદીજલપૂર્ણઘટૈર્ધનૈર્ધુસુણમિશ્રિતવારિમૃતેઃ પરૈઃ ।

સ્નપય તીર્થકૃતં ગુણવારિધિં, વિમલતાં ક્રિયતાં ચ નિજાત્મનઃ ॥૧॥

જનમનોમણિભાજનભારયા, શમરતૈકસુધારસધારયા ।

સકલબોધકલારમણીયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં દેવાયુ-
બંધસ્થાનનિવારણાય જલં યજામહે સ્વાહા ॥

પહેલી જળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

હવે પાંચમા કર્મનો નાશ કરવા માટે તે સંબંધી અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરું છું. મોહરાજના દરબારમાં જીવતા કારાગૃહ જેવું આ પાંચમું આયુકર્મ છે. ૧. ચાર અઘાતી કર્મમાં પહેલું આયુકર્મ છે. તેની ઉત્તરપ્રકૃતિ ચાર ગતિના આયુરૂપ ચાર છે. તે બંધમાં, ઉદયમાં અને સત્તામાં અધ્રુવ છે. ૨. આયુકર્મના યોગથી આ જીવ ચારે ગતિમાં અનેક પ્રકારના કર્મોના બંધ ને ઉદયથી અનેક પ્રકારનાં સુખ-દુઃખ ભોગવે છે. ૩. આ સંસારમાં ચરમ-શરીરી સિવાયના સર્વે જીવો સમયે સમયે સાત કર્મો બાંધે છે અને આઠમું આયુકર્મ માત્ર અંતર્મુદૂર્ત સુધી ભવમાં એક જ વાર બાંધે છે. તે બાંધ્યા પછી તેનો અબાધાકાળ તે ભવપૂરતો વ્યતિક્રમે એટલે જીવ ચાર ગતિમાંથી જે ગતિનું આયુ બાંધ્યું હોય તે ગતિમાં સંચરે છે-જાય છે. ૪-૫. એ પ્રમાણે આ જીવે આ સંસારમાં અનંતા પુણ્યગણપરાવર્તો કર્યા છે. હવે આ ભવમાં હે નાથ! હે ભગવંત! નિભયપણું આપનાર તમે મળ્યા છો;

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મનિવારણ પૂજા (૧૧૫)

તેથી તમને-તમારા ચરણમાં શિશ નમાવીને, તમારી યુક્તિપૂર્વક જળપૂજા કરીને આયુકર્મની ચાર પ્રકૃતિ પૈકી સુરગતિના આયુ નામની પ્રથમ પ્રકૃતિ શાથી બંધાય છે ? તેના સ્થાનકો કહીશ. ૬-૭.

ઢાળનો અર્થ

તીર્થોદ્ધકના કળશો ભરીને પરમાત્માનો અભિષેક કરીએ, અષ્ટ પ્રાતેહાર્યની શોભા કરીએ અને તેમની નાની-મોટી આશા-તનાઓ દૂર કરીએ-તજીએ. હે સલુણા મિત્ર ! એ રીતે કરવાથી બીજે ભવે દેવાયું પ્રાપ્ત કરીએ. ૧. જે મનુષ્ય પરમાત્માની પૂજા રચાવે, સમતારસમાં વર્તી તેમનું ધ્યાન ધરે, શોક સંતાપ ઘટાડે અને સાધુ-સાધ્વીને શુદ્ધ રીતે આહારાદિ વહોરાવે, ગુણી ઉપર રાગ ધરે, વ્રતો લઇને પાળે, સમકિત ગુણને ઉજવળ કરે, જયણાથી વર્તે, જીવો પર અનુકંપા કરે, ત્રણ કાળ ગુરુવંદન કરે તે દેવાયુ બાંધે. ૨-૩. વળી જે પંચાગ્નિના તાપ સહન કરે, બ્રહ્મચારીપણે વનમાં રહે, કષ્ટવડે દેહને દમે અને બાળ-તપસ્વી નામ ધરાવે તે પણ દેવાયુ બાંધે. ૪. એનો બંધ સાતમા ગુણુઢાણા સુધી છે, ઉદય ચોથા ગુણુઢાણા સુધી છે અને એઘે સુરાયુની સત્તા અગિયારમા ગુણુઢાણા સુધી હોય છે; કારણ કે દેવાયુ બાંધેલ જીવ ઉપશમત્રેણિ માંડીને અગિયારમા ગુણુઢાણા સુધી જાય છે. ૫. લૌકિક ને લૌકોત્તર ગુણને ધારણ કરવાવાળા અને અંતસમયે શુભ પરિણામે વર્તતા જીવો દેવલોકમાં અવતરે છે એવા શુભવીર પરમાત્માનાં વચન છે. તે પ્રભુની બલિહારી છે. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-દેવાયુ બંધસ્થાનના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની જળપૂજા કરીએ છીએ.

(૧૧૬)

ચોસઠું પ્રકારી પૂજા-સાથે

દ્વિતીય ચંદનપૂજા

દુહા

પર્યાપ્તિ પૂરી કરી, સમકિતદષ્ટિ દેવ;
નહવણુ વિલેપન કેશરે, પૂજે જિન તતખેવ. ૧

ઢાળ

(કેશા વેશ્યા કહે રાગીજી, મનોહર મનગમતા-એ દેશી.)

દુનિયામાં દેવ ન દુબજી, જિનવર જયકારી; કરું
અંગ વિલેપન પૂજીજી, જિનવર જયકારી. તેમ સમ-
કિતી સુર પૂજીજી, જિં મિથ્યાત્વી પણ કઈ બૂઝીજી.
જિં ૧. તિહાં પહેલી ભવન નિકાયજી, જિં એક
સાગર અધિકું આયજી; જિં ઉત્તરથી દક્ષિણ હીણાજી,
જિં નવમાં દોય પલિય તે ઊણાજી. જિં ૨. વ્યંતર
એક પલિયનું આયજી, જિં સુણુ સાહિબ ત્રીજી
નિકાયજી; જિં સહસ લક્ષ વરસ અધિકેરેજી, જિં
રવિ ચંદ્ર પલ્યોપમ પૂરેજી. જિં ૩. ગ્રહ ઋષિ તારક
જોડાયજી, જિં પલ્ય અર્ધ ને ચોથે પાય; જિં સૌધર્મે
સાગર દોયજી, જિં બીજે અધિકેરાં હોયજી. જિં
૪. દોય કલ્પે સગહીય જાણોજી, જિં એ પરમાયુ
પરિમાણોજી; જિં દશ ચઉદશ સત્તર દીનેજી, જિં
મહાશુક લગે તે લીનેજી. જિં ૫. હવે કીજે અધિક

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૧૭)

એક એકજી, જિં એકત્રીશ નવ ગ્રૈવેકજી; જિં
તેત્રીશ તે પંચ વિમાનેજી, જિં સમકિતદષ્ટિ તિહાં
માનેજી. જિં ૬. શિવસાધક બાધક ટાણેજી, જિં
સુરસુખ તે દુઃખ ફરી જાણેજી; જિં કલ્યાણક રંગે
ભીનાજી, જિં શુભવીર વચન રસ લીનાજી. જિં ૭.

॥ કાવ્ય ॥

જિનપતેર્વરગંધસુપૂજનં, જનિજરામરણોદ્ભવમીતિહત્ ।
સકલરોગવિયોગવિપદ્ધરં, કુરુ કરેણ સદા નિજપાવનં ॥ ૧ ॥

સહજકર્મકલંકવિનાશનૈ-રમલભાવસુવાસનચંદનૈઃ ।
અનુપમાનગુણાવલિદાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં સુરાયુ-
નિગડમંજનાય ચંદનં યજામહે સ્વાહા

બીજી ચંદન પૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

સમકિતદષ્ટિ દેવતા દેવપણામાં ઉત્પન્ન થઈ પર્યાપ્તિ પૂરી કરી
(પર્યાપ્તિ થઈ) પ્રથમ સ્નાનાદિ કરી, પૂજન સામગ્રી લઈને તરત જ
નંદવણ, વિદ્યેપન અને કેશરવડે શાશ્વત સિદ્ધાયતનમાં રહેલા
પ્રભુને પૂજે છે. ૧

ઢાળનો અર્થ

હે જયકારી-જયવંતા જિનેશ્વર ! તમારી સમાન આ દુનિયા-
માં બીજો કોઈ દેવ નથી. હું તમારે અંગે વિદ્યેપન પૂજા કરું છું.

(૧૧૮)

ચોસક પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

આ પ્રમાણે કહીને સમકિતદષ્ટિ દેવ પ્રભુની પૂજા કરે છે અને તે બેઠને કેટલાક મિથ્યાત્વી દેવો પણ બૂઝે છે—સમકિત પામે છે ૧. હવે દેવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય કેટલું હોય તે કહે છે. તેમાં પ્રથમ ભુવનપતિની દશ નિકાય છે. તેમાંની પહેલી અસુરકુમાર નિકાયના ઉત્તર બાબુના દેવોનું આયુષ્ય એક સાગરોપમ ઝાઝેરું છે અને દક્ષિણ બાબુના દેવોનું એક સાગરોપમનું છે. બીજા નાગકુમારાદિ નવ નિકાયના ઉત્તર બાબુના દેવોનું આયુ બે પદ્યોપમનું છે અને દક્ષિણ બાબુના દેવોનું બે પદ્યોપમમાં કાંઈક ઓછું છે. ૨. વ્યંતરોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય એક પદ્યોપમનું છે. હવે ત્રીજા જ્યોતિષની નિકાયનું આયુષ્ય કહે છે. ચંદ્રનું એક પદ્યોપમ ને એક લાખ વર્ષનું, સૂર્યનું એક પદ્યોપમ ને એક હજાર વર્ષનું, ગ્રહનું એક પદ્યોપમનું, નક્ષત્રનું અર્ધ પદ્યોપમનું અને તારાનું પા (૦૧) પદ્યોપમનું છે. સૌધર્મ દેવલોકના દેવોનું બે સાગરોપમનું, ઇશાન દેવલોકમાં બે સાગરોપમ ઝાઝેરું, ત્રીજા સનકુમારમાં સાત સાગરોપમનું, ચોથા મહેન્દ્રમાં સાત સાગરોપમ ઝાઝેરું એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય જાણવું. પાંચમા બ્રહ્માદેવલોકે દશ સાગરોપમનું, છઠ્ઠા લાંતક દેવલોકે ચૌદ સાગરોપમનું અને સાતમા મહાશુક દેવલોકે સત્તર સાગરોપમનું આયુષ્ય જાણવું. ૩-૪-૫. ત્યારપછી દરેક દેવલોકે એકેક સાગરોપમ વધારવું, નવ ઐવેયકમાં પણ એકેક સાગરોપમ વધારવું, એટલે નવમા ઐવેયકમાં ૩૧ સાગરોપમનું આયુ જાણવું. (આઠમે દેવલોકે ૧૮ નું, નવમે ૧૬ નું, દશમે ૨૦ નું, અગ્યારમે ૨૧ નું ને બારમે અચ્યુત દેવલોકે ૨૨ સાગરોપમનું જાણવું. ઐવેયકમાં પહેલે ઐવેયકે ૨૩ નું અને તેમાં એકેક વધતાં નવમે ૩૧ સાગરનું જાણવું.) પાંચ અનુત્તર વિમાને ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમનું આયુ જાણવું. તે પાંચે વિમાનોમાં સમકિતદષ્ટિ જીવો જ ઉપજે છે. ૬. સમકિતદષ્ટિ દેવો

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૧૬)

દેવપણાના સુખને પણ શિવસુખના સાધકપણામાં આધકરૂપ હોવાથી દુઃખરૂપ માને છે. બારમા દેવલોક સુધીના કલ્પોપપન્ન દેવો પ્રભુના કલ્યાણકોના રંગમાં લીના રહ્યા સતા અર્થાત્ તીર્થંકરોના કલ્યાણકાદિકનો મહોત્સવ કરતા સતા અને શુભવીર પરમાત્માના વચનરસમાં લીન થયા સતા પોતાના આયુષ્યને નિર્ગમાવે છે-વ્યતીત કરે છે. ૭.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-દેવાયુરૂપ બેડીને તોડવા માટે અમે પ્રભુની ચંદનપૂજા કરીએ છીએ.

તૃતીય પુષ્પપૂજા

કુહા

ત્રીજી કુસુમની પૂજના, પૂજે નિત્ય જિનરાય;
પાંડિત સંગ કરે સદા, શાસ્ત્ર ભણે ધરે ન્યાય. ૧
ન્યાયે ઉપરાજણ કરે, જયણાયુત મુનિદાન;
ભદ્રક ભાવે નવિ કરે, આરંભ નિંદા ઠાણ. ૨
પરઉપગારાદિ ગુણે, બાંધે મણુઅનુ આય;
તુજ શાસન રસિયા થઈ, શિવમાર્ગે કેઈ જાય. ૩

ઢાળ

(આસણુરા યોગી-એ દેશી.)

કુસુમની પૂજા કર્મ નસાવે, નાગકેતુ પરે ભાવે રે;

(૧૩૦)

ચોસક પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

સુણુજે જગ સ્વામી. આયુ નિકાચિત છે પણ તેહથી,
કર્મનું જોર હઠાવે રે. સુણુજે ૧. શ્રેણિક સરિખા
તુજ ગુણ રાગી, કર્મની ખેડી ન ભાંગી રે; સુ ૦ સુક-
માલિકા ઉપનય અહિં ભાવો, સાર્થવાહ ધર લાગી રે.
સુ ૦ ૨. આશી લાખ પૂરવ ધરવાસે, જિનવર વિરતિ
ન આવે રે; સુ ૦ બંધ તુરીય સત્તા ઉઠ્યેથી, કેવળી અંતે
પાવે રે. સુ ૦ ૩. ત્રણ પદ્યોપમ યુગલિક આયુ, કલ્પતરુ
ફળ લીના રે; સુ ૦ સંખાયુ નર શિવ આધિકારી, જાય
તે ભવ વ્રતહીના રે. સુ ૦ ૪ પૂરવ કોડી ચરણ ફળ હારે,
મુનિ આધિકે રે આય રે; સુ ૦ શ્રી શુભવીર અચળ સુખ
પાવે, ચરમ ચોમાસું જાય રે. સુ ૦ ૫.

॥ કાઢ્યમ્ ॥

સુમનસા ગતિદાયિ વિદ્યાયિના, સુમનસાં નિકૃતૈઃ પ્રમુપૂજનં ।
સુમનસા સુમનો ગુણસંગિના, જન વિદ્યેહિ નિદ્યેહિ મનોઽર્ચને ॥૧॥
સમયસારસુપુષ્પસુમાલયા, સહજકર્મકરેણ વિશોધયા ।
પરમયોગબલેન વશીકૃત, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નરાય-
બંધનિવારણાય કુસુમાનિ યજામહે સ્વાહા ॥

ત્રીજી પુષ્પપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

હવે જીવ મનુષ્યનું આયુ કયા કયા નિમિત્ત કારણોથી બાંધે

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૨૧)

તે કહે છે. ત્રીજી કુસુમપૂજાવડે નિરંતર જિનેશ્વરની પૂજા કરે, પાંડિતોનો સંગ કરે, નિરંતર શાસ્ત્રાભ્યાસ કરે, ન્યાયને ધારણ કરે, ન્યાયવડે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરે, યાતનાપૂર્વક મુનિરાજને દાન દે, ભદ્રકલાવે વર્તે, વિશેષ આરંભ-સમારંભ ન કરે, પારકી નિંદા ન કરે, પરોપકારાદિ કરે-આટલા કારણોવડે જીવ મનુષ્યનું આયુ બાંધે અને તમારા શાસનના રસિયા કોઈ જીવો તેથી મોક્ષે પણ જાય. ૧-૩.

ઢાળનો અર્થ

કુસુમની પૂજા પૂર્વકર્મનો નાશ કરે છે તેમજ નાગકેતુની જેમ શુભ ભાવના ભાવે છે તેના પણ પૂર્વકર્મ નાશ પામે છે. હે ત્રણ જગતના સ્વામી! મારી વાત સાંભળજો. નિકાચિત આયુ બાંધ્યું હોય તો પણ* આપની પૂજા કર્મના જોરને હઠાવે છે-મોજું પાડે છે. ૧. શ્રેષ્ઠિક રાજા જેવા તમારા રાગીની પણ કર્મની ખેડી ન ભાંગી અને નરકે જવું પડ્યું. તે બાળતમાં સુકુમાલિકા કથાનો ઉપનય પણ વિચારવો કે જેને બીલકુલ સંસારમાં રહેવા ઇચ્છા નહોતી છતાં સાર્થવાહને ત્યાં સ્ત્રીપણે રહેવું પડ્યું. (આ કથા પાછળ આપી છે.) ૨. નિકાચિત કર્મ હોવાથી જ શ્રી ઋષભદેવ પરમાત્મા જેવાને ત્રાશી લાખ પૂર્વ સુધી ગૃહવાસે રહેવું પડ્યું. વિરતિ ઉદ્યમાં ન આવી. આ મનુષ્યાયુનો બંધ ચોથા ગુણકાણા સુધી અને ઉદ્ય સત્તા ચૌદમા ગુણકાણા સુધી હોય છે. કેવળી પણ ભવના અંતે તેને ખપાવે છે. ૩. યુગલિકનું ત્રણ પદ્યોપમનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ હોય છે અને તે કદપવૃક્ષના ફળમાં લીન રહે છે. એટલે આ આયુની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેટલી જાણવી. સંજ્યાતા આયુષ્યવાળા મનુષ્યો જ શિવના-મોક્ષના અધિકારી થઈ શકે છે. તેમાં જે વ્રતહીન રહે છે તે ચારે ગતિરૂપ ભવમાં જાય છે-ભટકે છે.

* આયુકર્મનો પ્રકૃતિબંધ નિકાચિત જ થાય છે.

(૧૨૨)

ચોસક પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

૪. કોડપૂર્વથી વધારે આયુષ્યવાળા મનુષ્યો યુગલિક જ હોય છે તેથી કોડપૂર્વના ચારિત્રમાં મનુષ્યનું તેવું વધારે આયુષ્ય બાંધનારા મુનિ* તે યુગલિક ભવમાં જાય છે તેથી ચારિત્રરૂપ કૃણ અથવા મોક્ષરૂપ કૃણ પામી શકતા નથી. (યુગલિકો મૃત્યુ પામીને દેવગતિમાં જ જાય છે.) શુભવીર પરમાત્મા પોતાના ભવના છેલ્લા ચોમાસામાં સર્વ કર્મ ખપાવીને અચળ સુખ-શિવસુખ પામ્યા છે તેમ અન્ય તીર્થંકર પણ ચોછામાં ચોછા તેટલા (૭૨ વર્ષના) આયુષ્યવાળા જ મોક્ષે જાય છે. ૫.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-મનુષ્યાયુના બાંધતું નિવારણ કરવા માટે અમે પ્રભુની પુષ્પપૂજા કરીએ છીએ.

ચતુર્થ ધૂપપૂજા

દુહા

કર્મ સમિધ દહન ભણી, ધૂપઘટા જિનગેહ;
કનક હુતાશન યોગથી, જાત્યમયી નિજ દેહ. ૧
જિન ગુણ સંગ સુગંગમે, છલકત ઝલકત હંસ;
આયુકલંક ઉતારતાં, શોભે નિર્મળ વંશ. ૨
નિર્મળ વંશ નિહાળીને, કુળવાંતી ધરનાર;
પરધર રમતો દેખીને, સમજાવે ભરથાર. ૩

* મુનિપણું વર્તતા મનુષ્યાયુ બાંધાતું જ નથી, સમકિતી જીવ પણ વર્તે સમકિતે દેવાયુ જ બાંધે છે. મુનિપણામાં કાંઈક વિરાધક ભાવે જ મનુષ્યાયુ બાંધાય છે.

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મ-નિવારણ પૂજ. (૧૨૩) શ્રી

ઢાળ

(સગ-યોગ આશાવરી. ઊઠ ભમરા કંકણી પર બેઠા-એ દેશી.)

જિનગુણ ધૂપઘટા વાસંતી, ફુળવંતી પરદારુંગી.
મત જરે પિયા તુજ વારુંગી, બાળ ખેલમેં નવિ
બતલાયો, અખ નયને લલકારુંગી. મતં ૧. માતપિતા
સયણા લજવાતે, લાજત દશ દોસદારુંગી; મતં એ તુજ
ખ્યાલ ખૂરો દુનિયામેં, કયા મેં મુખ દેખારુંગી? મતં
૨. રચણી ઘોરમેં ચોર ફીરત હૈ, પિયુ હરરોજ પોકા-
રુંગી; મતં ઇતને દિન ઓઝલમેં રહેતી, સહેતી
દુનિયા ગારુંગી. મતં ૩. તિન લોક સાહિબકી
આના, મેં તેરે શિર ધારુંગી; મતં દીપકી જ્યોતમેં
મંદિર રહેના, પરધર ચાર વિસારુંગી. મતં ૪. ચાર
સજ્જએ ફૂલ બીછાઉં, છતિયાસેંબી. લગારુંગી;
મતં રંગમહેલમેં સહેલ કરંતા, ગોદમેં પુત્ત રમા-
રુંગી, મતં ૫. ગંગાનીરસેં અંગ પખારું, નાથ
સગાસે તારુંગી; મતં નવલ વધૂસેં પુત્ત સગાઈ,
મંગળતૂર બજારુંગી. મતં ૬. નાથસેં હોતી કંત
પનોતી, સખિયાં ગીત ઉચ્ચારુંગી; મતં શ્રી શુભવીર
ચતુર ચોરીમેં, શિર પર લૂણ ઉતારુંગી. મતં ૭.

॥ કાવ્યમ્ ॥

અગરુમુખ્યમનોહરવસ્તુના, સ્વનિરુપાધિગુણૌઘવિધાયિના ।

પ્રમુશરીરસુગંધસુદેહુના, રચય ધૂપનપૂજનમહંતઃ

॥ ૧ ॥

(૧૨૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજન-સાથ

નિજગુણાક્ષયરૂપસુધૂપનં, સ્વગુણઘાતમલપ્રવિકર્ષણં ।

વિશદ્વોધમનં તસુઆત્મકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નરાયણિ-
માત્ અંતરંગકુટુંબપ્રાપ્તયે ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

ચોથી ધૂપપૂજનો અર્થ

ઢાળનો અર્થ

કર્મરૂપી કાછોને બાળી નાખવા માટે જિનમંદિરમાં ધૂપ-
ઘટા કરવી એ રીતે કરવાથી કનક જેમ અગ્નિના સંયોગથી
જ્વલત્યમથી પ્રગટ થાય છે-તીપી નીકળે છે તેમ આ આત્મા
પણ નિર્મળ દેહને પામે છે. ૧. જિનગુણરૂપી ગંગાના તરંગમાં
આત્મારૂપી હંસ છળકે છે ને ઝળકે છે-આનંદ કરે છે. આયુ-
રૂપ કલંક(કર્મ) ઉતારવાથી-દૂર કરવાથી આ આત્માનો નિર્મળ
વંશ શોભી નીકળે છે. ૨. એ પ્રમાણે નિર્મળ વંશવાળા થયેલા
આત્માને જોઈને તેની કુળવંતી ઘરનારી(સુમતિ) પોતાના
ભર્તારને કવચિત્ કવચિત્ પરઘરમાં-પૌરુષગણિક ભાવમાં રમતા
દેખીને સમજાવે છે-તેના મૂળ સ્વરૂપની ઓળખાણ પાડે છે. ૩.

x ઢાળનો અર્થ

જિનગુણરૂપ ધૂપઘટાથી સુગંધી થયેલી કુળવંતી સ્ત્રી પોતાના
પતિને પરદારા સાથે (કુમતિ સાથે) રમતા જોઈને કહે છે
કે-“હે પતિ ! તમે તેને ત્યાં ન જાઓ. હું તમને વારું છું.
આજ સુધી તમને બાધ્યાવસ્થાને લઈને-બાળકીડા કરતા જોઈને
કહેતી નહોતી-ખરી વાત બતાવતી નહોતી પણ હવે તો તમે

x આ ઢાળ હિંદી ભાષામાં અનુપ્રાસ મેળવીને બનાવી છે.

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મનિવારણ-પૂજા. (૧૨૫)

ઉમર લાયક થયેલા હોવાથી આંખના ઇસારાવડે સૂચવું છું-
લલકારું છું કે-હે પતિ ! તમારા આ પ્રમાણે પરધરમાં જવાથી
તમારા માતપિતા લજવાય છે અને તમારા દશ પ્રકારના યતિ-
ધર્મરૂપ દશ દોસ્તદરો (મિત્રો) પણ લાજે છે. (આમાં ભાવ-
કુટુંબની વધારે સ્પષ્ટતા કરવાની છે.) અત્યારે તમારો ખ્યાલ
છે તે બહુ ખરાબ છે, તેથી હું પણ આ લોકમાં શું મેં હું
દેખાહું ? મને પણ શરમ આવે છે. ૨. હું તમને દરરોજ પોકાર
કરીને કહું છું કે-આ અજ્ઞાનરૂપી ઘોર અંધારી રાત્રિમાં કામ-
ક્રોધાદિ ચાર ક્રૂર્યા કરે છે. આજ સુધી તો હું ઓઝલમાં રહેતી
હતી અને દુનિયાની ગાળો સહેતી હતી, પણ હવે તો હું
ઓઝલમાંથી બહાર નીકળી છું તેથી તમારે માથે ત્રણ લોકના
સાહિબ-પરમાત્માની આજ્ઞા ધારણ કરાવીશ. હવે તમારે જ્ઞાનરૂપ
દીપકની જ્યોતિવાળા ઘરમાં જ રહેવું. તમારો પરધરમાં (પૌદ્-
ગણિક ભાવમાં) થતો ચાર-પ્રચાર હું બંધ કરાવીશ. ૩-૪.
આપની +ચાર સુખશય્યામાં હું ફૂલ બિછાવીશ અને તમને
હૃદયની સાથે લગાડી આલિંગન કરીશ. એ રીતે રંગમહેલમાં
રહેવાથી અને તમારી સાથે સહેલ કરવાથી મને વિવેકરૂપ પુત્ર થશે, તેને
હું ખોળામાં રાખીને રમીડીશ. ૫ મારું અંગ ધર્મરૂપ ગંગાના પવિત્ર
જળમાં પખાળીશ અને હે નાથ ! તમને સગાઓમાં-કુટુંબમાં
તારી દઢશિ-આગેવાન કરીશ. પછી પુત્રની યોગ્ય કુળવધૂ સાથે
સગાઈ કરીશ અને તેના વિવાહપ્રસંગે મંગળવાણીઓ બબ્બવીશ.
૬. સ્વામીના પ્રસંગથી હું પુત્રપનોત્તી કહેવાઈશ. સખીઓની
સાથે ગીતો ગાઈશ અને શ્રી શુભવીર પરમાત્માની ભક્તિરૂપ
ચતુર-સુંદર ચોરીમાં પુત્રને માથે લૂણ ઉતારીશ. ” ૭.

+ જિનેશ્વરના મતની સફલતા, કામભોગની અવાંછા, સ્વલાભસંતોષ
અને અરનાન વાંછા-આ ચાર સુખશય્યા કહેલી છે.

(૧૨૬)

ચોસઃ પ્રકારી પૂજા—સાર્થ

આ પૂજનો ઉપનય સારી રીતે સમજવા યોગ્ય છે.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—
મનુષ્યગતિના આયુનો બંધ દૂર કરવાથી થનારી અંતરંગ કુટુંબની
પ્રાપ્તિને માટે અમે પ્રભુની ધૂપપૂજા કરીએ છીએ.

પંચમ દીપક પૂજા

દુહા

મનમંદિર દીપક જીસ્યો, દીપે જાસ વિવેક;
તસ તિરિઆયુ નહિ કદા, થાનક બંધ અનેક. ૧

ઢાળ

(ચોરી વ્યસન નિવારીએ—એ દેશી)

દીપકપૂજા જિનતણી, નિત્ય કરતાં હો અવિવેક
તે જાય કે; અવિવેક કરી આતમા, બંધ પાડે હો તિર્થ-
ચનું આય કે. અજ્ઞાની પશુ આતમા. ૧. એ આંકણી.
શીલ રહિત પરવંચકા, ઉપદેશે હો પોષે મિથ્યાત કે;
વણિજ કરે કૂડ તોલશું, મુખ ભાષે હો કુકર્મની વાત
કે. અં ૨. વસ્તુ ઉત્તમ હીણ જાતિશું, ભેળવીને હો
વેચે નાદાન કે; માયા કપટ કૂડ શાખીઓ, કરે ચોરી
હો નિત્ય આરત ધ્યાન કે. અં ૩. થઈ ધીરોળી સાધત્રી,

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૨૭)

શેઠ સુંદર હો નંદન મણિયાર કે; અવિવેકે પરભવ લહે,
ગોહબ્ધિ હો દેડક અવતાર કે. અં ૪. કૂડકલંક ચઢા-
વતાં, નીલ કાપોત હો લેશ્યા પરિણામ કે; શ્રી શુભવી-
રના નિંદકી, તિરિઆયુ હો બાંધે એણે ઠામ કે. અં ૫.

॥ કાવ્ય ॥

भवति दीपशिखापरिमोचनं, त्रिभुवनेश्वरसद्गनि शोभनं ।
स्वतनुकांतिकरं तिमिरं हरं, जगति मंगलकारणमांतरं ॥ १ ॥
शुचिमनात्मचिदुज्ज्वलदीपकै-ज्वलितपापपतंगसमूहकैः ।
स्वकपद् विमलं परिलेभिरे, सहजसिद्धमहं परिपूजये ॥ २ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં તિર્ય-
ગાયુબંધસ્થાનનિવારણાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

પંચમ દીપકપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

મનરૂપી મંદિરમાં દીપક જેવો વિવેક જેને દીપી રહ્યો છે
તે પ્રાણી તિર્યંચનું આયુ બાંધવાના અનેક સ્થાનકો છે તે સેવે
નહીં, એટલે તિર્યંચનું આયુ બાંધે નહીં. ૧

ઢાળનો અર્થ

શ્રી જિનેશ્વરની દીપકપૂજા નિરંતર કરવાથી અવિવેક નાશ
પામે છે. અવિવેકવડે જ આત્મા તિર્યંચના આયુષ્યનો બંધ કરે
છે. એવા અજ્ઞાની આત્માને પશુ તુલ્ય બાણવા. ૧. હવે તિર્યંચ-
નું આયુ શાથી બંધાય તે કહે છે-શીલ વિનાના, પરને ઠગ-
નારા, ઉપદેશવડે રાત્રિ-દિવસ મિથ્યાત્વનું પોષણ કરનારા, ખોટા

(૧૨૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

તોલ-માન-માપવડે વ્યાપાર કરનારા, કુકર્મની વાતો મોઢે કહેનારા, ઉત્તમ વસ્તુમાં હલકી વસ્તુ લેળવીને નાદાનીથી વેચનારા, માયા-કપટ કરનારાં, ખોટી સાક્ષી પૂરનારા, ચોરી કરનારા, નિરંતર આત્તધ્યાન ધ્યાનારા જીવો તિર્યચ્ચત્રું આયુ ખાંધે છે. ૨-૩. એવા નિમિત્તો પૈકી કોઈ કોઈ નિમિત્ત એવવાથી એક સાધ્વીને ગરોળી થવું પડ્યું હતું.* અને સુંદર શેઠને કલંક આપનાર બ્રાહ્મણી તથા નંદ મણિયાર પણ તિર્યચ્ચત્રું પામ્યાં હતા. એ પ્રકારના અવિવેકથી પ્રાણી પરભવમાં ઘોનો અથવા દેડકાનો અવતાર પામે છે. ૪. કોઈની ઉપર ખોટું કલંક ચઢાવવાથી અને નીલ તથા કાપોત લેશ્યાના પરિણામથી શ્રી શુભવીર પરમાત્માની નિંદા કરનારાં મનુષ્યો તિર્યચ્ચગતિનું આયુષ્ય ખાંધે છે. ૫.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે તિર્યચ્ચા-યુના બંધરથાનોનું નિવારણ કરવા માટે અમે પ્રભુની દીપપૂજા કરીએ છીએ.

ષષ્ઠ અક્ષતપૂજા

દુહા

અક્ષત પૂજા કીજીએ, અક્ષયપદ દાતાર;
પશુઆં રૂપ નિવારીને, નિજ રૂપે કરનાર. ૧

* પરિગ્રહની અત્યંત મૂર્છાથી સાધ્વી ગરોળી થયેલ છે.

x આ બંને કથા પાછળ આપી છે.

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૨૯)

ઢાળ

(મન મોહન મેરે-એ દેશી.)

તુમ અમ પહેલે એકડા, મન મોહન મેરે; મળીયા
વાર અનંત, મન મોહન મેરે. શીઘ્રપણે કેમ સાહિબા ?
મં આપ હુવા ભગવંત. મં ૧. આળસુ મંદ પર-
ધીને, મં અંતર પડિયો ભય; મં એકલડાં મેં
આચર્યાં, મં તિરિયગતિનાં આય. મં ૨. એકેંદ્રિય-
માંહે રહ્યો, મં બાવીશ વર્ષ હજાર; મં કુલ્લક ભવ
સત્તર કર્યાં, મં શ્વાસોશ્વાસ મોઝાર. મં ૩. બેઈંદ્રિય
ગુરૂ આયુથી, મં જીવે વરસ તે બાર; મં ઓગણ-
પચાસ વાસરા, મં તેઈંદ્રિય અવતાર. મં ૪. છમોસી
ચઉરિંદિયા, મં પદ્ય પણિંદી તીન; મનં બંધ કહ્યો
સાસ્વાદને, મં ઉદયે પંચમ લીન. મં ૫. સત્તા ખસી
ગઈ સાતમે, મં પૂજ્ય હુવા શુભવીર; મં હું પણ
મળિયો અવસરે, મં પૂજું અક્ષતે થઈ થિર. મં ૬.

॥ કાવ્ય ॥

ક્ષિતિતલેઽક્ષતશર્મનિદાનકં, ગણિવરસ્ય પુરોઽક્ષતમંડલે ।

ક્ષતવિનિર્મિતદેહનિવારણં, ભવપયોધિસમુદ્ધરણોદયતં ॥ ૧ ॥

સહજભાવસુનિર્મલતંડલૈર્વિપુલદોષવિશોધકમગલૈઃ ।

અનુપરોધસુબોધવિધાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં તિર્યંગા-
નિવારણાય અક્ષતં યજામહે સ્વાહા ॥

(૧૩૦)

ચોસઃ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

છટ્ટી અક્ષતપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

અક્ષયપદના દાતાર એવા પરમાત્માની અક્ષતવડે પૂજા કરીએ કે જે પશુપણાનું રૂપ દ્વર કરીને મૂળરૂપે-આત્મસ્વરૂપે પ્રગટ કરનાર છે. ૧.

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! મારા મનના ઓહન ! તમે અને અમે પૂર્વે અનંતી વાર એકઠા એક રૂપે મળેલા છીએ; પણ તમે તો ઉતાવળે ભગવંત [સિદ્ધ] થઈ ગયા અને હું તો સંસારીનો સંસારી રહ્યો. ૧. આગસુ, મંદ ને પરાધીન એવા મારા ને તમારા વચ્ચે અંતર વધતું જ ગયું અને મેં એકલાએ વારંવાર તિર્યંચ ગતિનું આયુષ્ય ખાંધ્યું. ૨. તિર્યંચગતિ પૈકી એકેંદ્રિયમાં હું ઉત્કૃષ્ટ એક ભવમાં બાવીશ હજાર *વર્ષ સુધી રહ્યો અને ક્ષુદ્ધલક ભવો એક શ્વાસોશ્વાસમાં સત્તર ઝાઝેરા* કર્યા. ૩. બેઈંદ્રિય-પણામાં ઉત્કૃષ્ટ આઉમે બાર વર્ષ રહ્યો, તેઈંદ્રિયમાં ૪૯ દિવસ રહ્યો અને ચૌરેંદ્રિયમાં છ માસ રહ્યો, પંચેંદ્રિય તિર્યંચમાં ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પદ્યોપમ રહ્યો આ તિર્યંગાયુનો બંધ બીજા સાસ્વાદન ગુણઠાણા સુધી થાય છે, ઉદય પાંચમા ગુણઠાણા સુધી રહે છે અને સત્તા સાતમે ગુણઠાણે નાશ પામે છે. (આ પ્રમાણે તેનો નાશ કરીને) શ્રી શુભવીર પરમાત્મા પૂજ્ય થયા છે, હું પણ યોગ્ય અવસરે આવી મળ્યો છું તેથી સ્થિર થઈને અક્ષતવડે હું તેમની પૂજા કરું છું (અને અક્ષયપદ માશું છું.) ૪ થી ૬.

* પૃથ્વીકાયનું ઉત્કૃષ્ટાયુ ૨૨૦૦૦ વર્ષનું છે તે અપેક્ષાએ.

× સુક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત જીવોના ૨૫૬ આવળીના ક્ષુદ્ધલકભવની અપેક્ષાએ.

પંચમ દિવસ—આયુષ્ય કર્મ નિવારણ પૂજા

(૧૩૧)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—તિર્યગાયુના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની અક્ષતવડે પૂજા કરીએ છીએ.

સત્તમ નૈવેદ્ય પૂજા

દુહા

અણાહારી પદ મેં કર્યા, વિગ્ગહ ગદ્ય અણુંત;
નૈવેદ્ય પૂજા ફળ દીઓ, અણાહારી પદ સંત. ૧

ઢાળ

(માતા યશોદાજી હુલરાવે, ભાવ્યો મન ગોપાળ;
બાળપણે વાલ્હો—એ દેશી.)

આહાર કરતાં અહોનિશ માચ્યો, નાચ્યો ધણે સં-
સાર; સાંભળ વિશરામી, નૈવેદ્ય થાળ ઠવી જિન આગે,
માગું પદ અણાહાર. સાંભળું દેતાં નહીં તુજ વાર,
સાં તુજ સરિખો દાતાર; સાં નહિ કોઈ આ સંસાર,
સાં ત્રિશક્તા માત મહાર; સાં મુજ અવગુણ ન
વિચાર. સાં ૧. મહ મત્સર લોભી અતિ વિષયી, જીવ-
તણો હણનાર; સાં મહારંભી મિથ્યાતી રૌદ્રી, ચોરીનો
કરનાર. સાં ધાતક જિન અણગાર, સાં વ્રતનો
ભંજણહાર, સાં મદિરા માંસ આહાર, સાં ભોજન
નિશિ અંધાર, સાં ગુણી નિંદાનો ઢાળ, સાં લેશ્યા

(૧૩૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ધૂર અધિકાર, સાં નારકીમાં અવતાર, સાં એણે
લક્ષણ નિરધાર, સાં અવગુણનો નહીં પાર, સાં (પણ)
આવ્યો તુજ દરબાર, સાં નિજરૂપ દિયો એક વાર, સાં
જેમ વિદ્યાધર ઉપગાર; માં સંજીવની ખૂટી ચાર, સાં
સાંજે કીધો ભર્તાર, સાં શુભવીર વડો આધાર, સાં ૨.

। કાવ્યમ્ ।

અનશનં તુ મમાસ્તિવતિ બુદ્ધિના, રુચિરભોજનમસંચિતભોજનં ।
પ્રતિદિનં વિધિના જિનમંદિરે, શુભમતે વત ઢોંકય ચેતસા ॥ ૧ ॥

કુમતબોધવિરોધનિવેદકૈ-વિહિતજાતિજરામરણાંતકૈઃ ।

નિરશનૈઃ પ્રચુરાત્મગુણાલયં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નરકાયુ-
બંધસ્થાનનિવારણાય નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

સાતમી નૈવેદ્યપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

હે પ્રભુ ! વિગ્રહગતિમાં તો મેં અણાહારીપણું અનંતી વાર
પ્રાપ્ત કર્યું પણ તે કાંઈ ઉપયોગી નહોતું, માટે આપની આ
નૈવેદ્ય પૂજા કરું છું તેના ફળ તરીકે આપ સાદિઅનંત એવું
અણાહારીપદ (મોક્ષપદ) આપો. ૧

ઢાળનો અર્થ

હે પ્રભુ ! હું આહાર કરતાં રાત્રિ-દિવસ તેમાં મર્યો-મગ્ન
થયો અને આ સંસારમાં અનેક પ્રકારે નાર્યો. હે વિશ્રામના
સ્થાનરૂપ પ્રભુ ! તે સાંભળો. હું નૈવેદ્યનો ઢાળ આપની પાસે

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મ-નિવારણ પૂજા. (૧૩૩)

ધરીને અણુહારી પદ માણું છું. તમને દેતાં વાર લાગે તેમ નથી. તારા જેવો આ સંસારમાં બીજો કોઈ હાતાર નથી. હે ત્રિશલા માતાના પુત્ર! તમે મારા અવગુણનો વિચાર ન કરશો. (કેમકે તેનો વિચાર કરે તો તો પાર આવે તેમ નથી.) ૧.

હવે નરકાયુબંધના સ્થાન કહે છે-મહવાળો, લોભી, મત્સરવાળો, અત્યંત વિષયી, જીવોનો હણનારો (હિંસક), મહારંભી, મિથ્યાત્વી, રૌદ્રધ્યાની, ચોરીનો કરનારો, જૈનમુનિનો ઘાત કરનારો, વ્રત લઈને ભાંગનારો, મદિરા-માંસનો ભોગી, અંધકારમાં રાત્રિભોજન કરનારો, ગુણીજનોની નિંદા કરવાની ટેવવાળો અને કૃષ્ણલેશ્યાવાળો જીવ નરકમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થાય છે. આવા લક્ષણો મારામાં પણ હોવાથી નિરધારપણે મારામાં અવગુણનો તો પાર નથી, પણ તમારે દરબારે આવ્યો છું તેથી એક વાર મને મારું રૂપ આપો અર્થાત્ મારા મૂળ સ્વરૂપને પ્રકટ કરો કે જેથી હું સિદ્ધસ્વરૂપી થઈ જાઉં. જેમ ઉપગારી વિદ્યાધરના કહેવા પ્રમાણે સંજીવની છુટી ચરાવવાથી એક સ્ત્રીએ પોતાના પતિને મૂળરૂપે પ્રકટ કર્યો* તેમ આપ કરો. હે શુભવીર પ્રભુ! મારે તમારો મોટો આધાર છે.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-નરકાયુના બંધસ્થાનોનું નિવારણ કરવા માટે અમે પ્રભુની નૈવેદ્યવડે પૂજા કરીએ છીએ.

અષ્ટમ ફલપૂજા

દુહા

બંધન બેડી ભંજવા, જિનગુણધ્યાન કુહાર;
ફળપૂજથી તે હુવે, ફળથી ફળ નિરધાર. ૧

* આ કથા પાછળ આપવામાં આવી છે.

(૧૩૪)

ચોસક પ્રકારી પૂજા-સાથે

ઢાળ

(પરિગ્રહ મમતા પરિહરે—એ દેશી)

ઢાળ

ફળપૂજા વીતરાગની, કરતાં દુઃખ પલાય; સલુણે
 અરિહા પૂજા અરોચકા. જીવ તે નરકે જાય. સલુણે
 ફળ ૧. બંધસમય ચિત્ત ચેતીએ, શ્યો ઉદયે સંતાપ;
 સહુ શોક વધે સંતાપથી, શોક નરકની છાપ. સં
 બંધ ૨. ઇગિ તીગ સગ દશ સત્તર, બાવીસ ને તેત્રીસ;
 સં સાગર સાતે નરકમાં, નારકી પાડે ચીસ. સં ૩.
 દશવિધ દાહક વેદના, પૈતરણીના દુઃખ; સં પરમાધામી
 વશ પડ્યા, ઘડી ન પામે સુખ. સં ૪. જાતિસ્મરણે
 જાણતા, અનુભવીઆ અવદાત; સં તો પણ રાવણ
 જૂઝતો, લક્ષ્મણ શું કરી ઘાત. સં ૫. પરમાધામી
 દેખીને, નાખે અગ્નિ મઝાર; સં ચોથી નરકે બુઝ્યા,
 સીતેંદ્રે તેણીવાર સં ૬. રાય વસુ નરકે પડ્યા, સુભૂમ
 સરિખા વીર; સં સાંભળી હઠડાં કમકમે, ધૂળ વછૂટે
 શરીર. સં ૭ આદિ તુરિય બંધ ઉદયથી, સત્તા સાતમે
 ઢાળ; સં કર્મસૂદન તપ ફળ દિયો, શ્રીશુભવીર
 દયાળ. સં બંધ ૮.

॥ કાવ્ય ॥

શિવતરોર્ફલદાનવરૈર્નૈવૈ-વૈરફલૈઃ કિલ પૂજય તીર્થપં ।

ત્રિદશનાથનતક્રમપંકજં, નિહતમોહમહીધરમંડલં ॥ ૧ ॥

પંચમ દિવસ-આયુષ્ય કર્મનિવારણ પૂજા (૧૩૫)

શમરસૈકસુધારસમાધુરૈ-રનુભવાલ્ચકલૈરભયપ્રદૈઃ ।

અહિતદુઃખહરં વિભવપ્રદં, સકલસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નરકાયુનીગડ-
વિફલાય ફલં યજામહે સ્વાહા ॥

આઠમી ફળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

કર્મના બંધનરૂપ ભેડીને ભાંગવા માટે જિનેશ્વરના ગુણગુણ
ધ્યાન તે કુઠારરૂપ છે, તે ફળપૂજાથી પ્રાપ્ત થાય તેમ છે; કેમકે
ફળથી ફળ અવશ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. ૧

દાળનો અર્થ

વીતરાગ પરમાત્માની ફળપૂજા કરવાથી દુઃખો દૂર થાય છે
અને અસ્થિતની પૂજાના અરોચક-રુચિ વિનાના જીવો પ્રાપ્ત
નરકે જાય છે. ૧. આત્માએ કર્મનો બંધ કરતી વખતે ચિત્તથી
ચેતવું જોઈએ; કારણ કે ઉદ્ય વખતે સંતાપ કરવાથી શું લાભ
છે? સંતાપથી તો બલશે શોક વધે છે અને શોક છે તે નરકની
છાપતુલ્ય છે. ૨. સાતે નરકના જીવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ અનુક્રમે
એક, ત્રણ, સાત, દસ, સત્તર, બાવીશ ને તેત્રીશ સાગરોપમનું
સમજવું * એ જીવો દુઃખે પીડાયા સતા ચીસ પાડ્યા કરે છે.
૩. ત્યાં દશ પ્રકારની દાહક એટલે ક્ષેત્રવેદના છે, વૈતરણી વિગેરેના
દુઃખો ભોગવવાં પડે છે, પરમાધામીને વશ પડેલા તેઓ એક
ઘડી-ક્ષણમાત્ર પણ સુખ પામતા નથી. (એ બીજા પ્રકારની વેદના
છે.) ૪. નારકીના જીવો જાતિસ્મરણવડે પૂર્વભવના અનુભવેલા

* પહેલી નરકે ૧, બીજાએ ૩, ત્રીજાએ ૭, ચોથીએ ૧૦, પાંચમીએ
૧૭, છઠ્ઠીએ ૨૨ અને સાતમીએ ૩૩ સાગરોપમનું આયુ ઉત્કૃષ્ટ હોય છે.

(૧૩૬)

ચોસઃ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

વૃત્તાન્તને જાણી શકે છે, તેથી પૂર્વભવના વૈરને લઈને ત્યાં જેમ રાવણુ લક્ષ્મણની સાથે લડતો હતો તેમ પરસ્પર ઘાત કરતા સતા લડે છે. (આ ત્રીજા પ્રકારની વેદના છે.) ૫. પરમાધામીઓ તેને એ પ્રમાણે માંહોમાંહે લડતા જોઈને અગ્નિ-કુંડમાં નાખે છે. એ રાવણુ અને લક્ષ્મણને સમજાવવા સીતેંદ્રે આરમા દેવલોકમાંથી ત્યાં-ચોથી નરકમાં આવીને ખૂઝવ્યા છે-સમજાવ્યા છે ને લાતા વાર્યા છે. (પરમાધામીને પણ વધારે દુઃખ ન દેવા ભલામણ કરી છે.) ૬. વસુ રાજા અસત્ય બોલવાથી નરકે ગયો. સુભૂમચક્રવર્તી જેવો વીર અતિલોભથી સાતમી નરકે ગયો. તે જીવોના નરકના દુઃખો સાંભળતાં હૃદય કમકમે છે અને શરીરમાં ધ્રૂજ વછૂટે છે. ૭. આ નરકગતિના આયુનો ખંધ પહેલે ગુણુઠાણુ જ થાય છે, ઉદય ચોથા ગુણુઠાણુ સુધી અને સત્તામાંથી સાતમે ગુણુઠાણુ નાશ પામે છે. તે કર્મનો નાશ કરવા માટે આ કર્મસૂદન તપ શ્રી શુભવીર પરમાત્માએ-તે દયાળુએ કહેલો છે. તે તપ આ કર્મના નાશરૂપ ફળ આપો. ૮.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-નરકગતિના આયુરૂપ બેડીનો ધ્વંસ કરવા માટે અમે પ્રભુની ફળપૂજા કરીએ છીએ.

૫૪ દિવસે અધ્યાપનીય નામ-

કર્મસૂદનાર્થ ૫૪ પૂજાષ્ટક

પ્રથમ જળપૂજા

દુહા

- પ્રણમું શ્રી શંખેશ્વરો, સાહિબ સુગુણ પવિત્ત;
મુજ ગુરુ ઉપગારે કરી, ક્ષણ ક્ષણ આવે ચિત્ત. ૧
- નામકર્મ હવે દાખલું, ચિત્રક સરખું જેહ;
નટ જેમ બહુ રૂપો કરે, તેમ શુભ અશુભે તેહ. ૨
- ઊંચ નીચ દેહાકૃતિ, ખંપણ દેહે હોય;
કૃષ્ણ નીલ જાડો ઘણું, અશુભ નામ તે જોય. ૩
- રૂપે હરિ બળ સારિખા, તે શુભનામ વખાણ;
મધ્ય તનુ પીત ઉજળો, સુંદર રાતો વાન. ૪
- જૈન ધર્મ રાતો રહે, ગાય ગુણી ગુણગ્રામ;
તેણે શુભનામ તે સંપજે, ઇતર અશુભ તે નામ. ૫
- નામકર્મ દૂરે કરી, પામ્યા ભવનો પાર;
સિદ્ધ અરૂંધી પદ ભણી, પૂજા અષ્ટ પ્રકાર. ૬

(૧૩૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

ઢાળ

(સુતારીના બેટા તને વિનવું રે લોલ—એ દેશી.)

પિંડપયડી ચૌદ પખાળવા રે લોલ, અભિષેક કરું અરિહંત જો; જસ જ્ઞાનદશા રજિયામણી રે લોલ, કરે જ્ઞાની કર્મનો અંત જો. જ્ઞાનીની ગોઠડી માઠડી રે લોલ, ૧ નર દેવ નિરય તિરિયા ગદ્ય રે લોલ, ઇગ વિગલ પણિંદી જાત જો; તરુ ક્રીડો ક્રીડી માખી થયો રે લોલ, શું વખાણું આપણી બુનિયાત જો ? જ્ઞાં ૨. તનુ ઉરલ વિઉંવાહારગા રે લોલ, તેજ કર્મ અનાદિના સાથ જો; ત્રણ આદિ ઉપાંગને ટાળવા રે લોલ, તુજ સરિખો ન મળિયો નાથ જો. જ્ઞાં ૩. ઇણે નામે બંધન સંઘાતના રે લોલ, પણ બંધક ગ્રાહક પાંચ જો; ખટ્ટ સંઘયણ આદિ કેવળી રે લોલ, જો વજ્રઋષભનારાય જો. જ્ઞાં ૪. સંસારે ઋષભનારાય છે રે લોલ, નારાય અરધ નારાય જો; ક્રીડી છેવડું પંચમ કાળમાં રે લોલ, ગયા રત્ન રહ્યા તનુ કાય જો. જ્ઞાં ૫. સમયઉરંસ નિગોહ સાદિયે રે લોલ, કુખડું વામણ સંઠાણ જો; હુંડવાળાનું એકે ન પાંસરું રે લોલ, હવે વર્ણાદિ વીશ પ્રમાણ જો. જ્ઞાં ૬. ગંધ વર્ણ ફરસ રસ પુગળા રે લોલ, વીશ સોળ બોલે ગ્રહવાય જો; જીવ યોગ્ય ગ્રહણ અડ વર્ગણા રે લોલ, રાગદ્વેષનો

૫૪ દિવસ-નામ કર્મ નિવારણ પૂજા (૬૩૬)

રસ ધોળાય જો. જ્ઞાં ૭. અનુપૂર્વી કહી ગતિ ચારની
રે લોલ, જય તાણ્યો ઋષભ ધર નાથ જો; શુભ અશુભ
આલ ઇંડી કરી રે લોલ, શુભવીરને વળગો હાથ જો. જ્ઞાં ૮.

॥ કાવ્ય ॥

તીર્થોદકૈર્મિશ્રિતચંદનોઘૈઃ, સંસારતાપાહતયે સુશીતૈઃ ।

જરાજનીપ્રાંતરજોઽભિશાંત્યૈ તત્કર્મદાહાર્થમજં યજેઽહં ॥ ૧ ॥

। દ્રુતવિલંબિતવૃત્તદ્વયમ્ ।

સુરનદીજલપૂર્ણઘટૈર્ઘનૈ-ર્ધુસ્તુનમિશ્રિતવારિમૃતૈઃ પરૈઃ ।

સ્નપય તીર્થદ્રુતં ગુણવારિધિ, વિમલતાં ક્રિયતાં ચ નિજાત્મનઃ ॥૧॥

જનમનોમણિભાજનભારયા, શમરસૈકસુધારસધારયા ।

સકલબોધકલારમણીયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં પિંડ-
પ્રકૃતિવિચ્છેદનાય જલં યજામહે સ્વાહા ॥

પહેલી જળપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

સુગુણવડે પવિત્ર એવા શ્રી શંખેશ્વર પરમાત્માને પ્રણામ
કરું છું અને મારા ગુરુ જેમણે મારા ઉપર કરેલા પારાવાર
ઉપગારૈવડે ક્ષણે ક્ષણે જે ચિત્તમાં આવે છે-સાંભરે છે.
(તેમને પણ પ્રણામ કરું છું.) હવે નામકર્મની વાત કરું છું
કે-તે ચિતારા જેવું છે. નટ જેમ અનેક પ્રકારના રૂપો ધારણ કરે છે
તેમ આ નામ કર્મ પણ શુભ-અશુભ પ્રકૃતિઓવડે અનેક પ્રકારના
રૂપ લેવારવે છે. ૨. શરીરની બહુ ઊંચી કે નીચી આકૃતિ,

(૧૪૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

શરીરમાં ખોડ—ખાંપણ, શરીરે કાળો, નીલો અને ઘણો જાડો એ બધું અશુભ નામકર્મના ઉદયથી થાય છે. ૩. રૂપે હરિ એટલે વાસુદેવ તેમજ બળ કહેતાં બળદેવ જેવા થાય છે તે શુભ નામકર્મના ઉદયથી થાય છે, તેમજ મધ્યમ રીતનું શરીર અને પીળો, ઉજ્જવળ કે રાતો શરીરનો વાન તે પણ શુભ નામકર્મથી થાય છે. ૪. જૈન ધર્મમાં રક્ત રહે, ગુણી જનોના ગુણુગ્રામ ગાય, તે તેથી શુભ નામકર્મ બંધાય અને તેથી ઇતર રીતે—વિપરીત રીતે વર્તે તો અશુભ નામકર્મ બંધાય ૫. એવા નામકર્મને સર્વથા દૂર કરીને જે જીવો ભવનો પાર પામી ગયા છે તે સિદ્ધપણે અરૂપી થયા છે. તે પદ પામવા માટે તે પરમાત્માની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવાની છે. ૬.

ઢાળનો અર્થ

નામકર્મની પિંડપ્રકૃતિ ચૌદ છે. તેમને પખાળવા માટે—દૂર કરવા માટે હું શ્રી અરિહંતનો જળવડે અભિષેક કરું છું કે જેમની જ્ઞાનદશા અત્યંત રળિયામણી છે—મનોહર છે. એવા જ્ઞાનીઓ જ કર્મનો અંત કરે છે. જ્ઞાનીની ગોઠડી—મિત્રાઈ ઘણી મીઠી છે. ૧. એ ચૌદ પિંડપ્રકૃતિમાં પ્રથમ ગતિનામકર્મ નરગતિ, દેવગતિ, નરકગતિ ને તિર્યંચગતિ—એમ ચાર પ્રકારે છે. બીજું જાતિનામકર્મ એકેન્દ્રી, વિકલેન્દ્રી એટલે બેઘંદ્રિય, તેઘંદ્રિય ને ચૌરેન્દ્રિય તથા પંચેન્દ્રિય એમ પાંચ પ્રકારે છે. તે જાતિનામના ઉદયથી હું એકેન્દ્રિયપણે વૃક્ષ, બેઘંદ્રિયપણે કીડા, તેઘંદ્રિયપણે કીડી, ચૌરેન્દ્રિયપણે માખી અને પંચેન્દ્રિયપણે મનુષ્ય વિગેરે થયો છું. મારી યુનીયાતના હું શા વખાણુ કરું? ૨. ત્રીજા શરીરનામકર્મના ઔદારિક વૈકિય, આહારક, તેજસ અને કાર્મણુ—એમ પાંચ ભેદ છે. તેમાં તેજસ ને કાર્મણુનો તો અનાદિ સંબંધ છે. ચોથા અંગોપાંગનામકર્મના પ્રથમના ત્રણ શરીરરૂપ ત્રણ ભેદ છે. તેને ઢાળવા માટે આજ સુધી

૫૪ દિવસ-નામ કર્મ નિવારણ પૂજા

(૧૪૧)

તારા જેવો નાથ મને મળ્યો નથી. ૩. પાંચમું બંધનનામકર્મ ને છઠ્ઠું સંઘાતનામકર્મ પાંચ શરીરના નામ પ્રમાણે પાંચ પાંચ પ્રકારે છે. એટલે તેના બંધક-બાંધનારને ગ્રાહક-મેળવનાર પણ પાંચ પ્રકારે છે. સાતમું સંઘયણનામકર્મ છ પ્રકારે છે. તેમાં પહેલા વજ્રઋષભ-નારાય સંઘયણથી જીવ કેવળી થઈને મોક્ષે જઈ શકે છે. બાકી બીજા માત્ર સંસારના જ હેતુરૂપ ઋષભનારાય, નારાય, અર્ધનારાય, કીલિકા ને છેવડું-એ પાંચ પ્રકાર છે. તેમાં આ પાંચમ કાળમાં તો છેવડું સંઘયણ જ છે. રત્ન સમાન શરીરો ગયા ને અત્યારે કાચ સમાન શરીરો રહ્યા છે. ૪-૫. આઠમું સંસ્થાનનામકર્મ છ પ્રકારે છે. સમ-ચૌરસ, ન્યગ્રોધ, સાદિ, વામન, કુખ્જ અને હુંડક—તેમાં હુંડક સંસ્થાનવાળાનું તો એકે અંગ પાધરું હોતું નથી. ત્યારપછી વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શ એ ચાર નામ કર્મ નવમા, દશમા, અગિયારમા ને બારમા છે. તેના અનુક્રમે ૫-૨-૫-૮ એમ વીશ ભેદ થાય છે. તેમાંથી ૧૬ એક સાથે ગ્રહણ કરાય છે કારણ કે આઠ પ્રકારના સ્પર્શમાં ચાર ચાર પરસ્પર વિરોધી હોવાથી આઠ સાથે ગ્રહણ કરાતા નથી. જીવને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય આઠ પ્રકારની વર્ગણાઓ છે. તે રાગ દ્વેષના રસને વશ થયેલો ઘોળના પરિણામવાળો આત્મા યથા યોગ્યપણે ગ્રહણ કરે છે. ૬-૭. તેરમું અનુપૂર્વીનામકર્મ છે, તે ચાર ગતિ પ્રમાણેના ચાર નામવાળું છે. તે અનુપૂર્વીનામકર્મના ઉદ્યતી નાથે બાંધેલા વૃષભની જેમ આ જીવ તેણે બાંધેલી ગતિરૂપ ઘરમાં બંધ છે. ચૌદમું અશુભ ને શુભવિહાયોગતિનામકર્મ* છે. તે બંને પ્રકારની ચાલ છોડી દઈને શુભવીર પરમાત્માને હાથે વળગો કે જેથી હે આત્મા! તમારું કલ્યાણ થાય. ૮.

* વૃષભ ને હંસની જેવી ચાલવાળી સારી ગતિ તે શુભવિહાયો-ગતિ અને ઉંટ ને ગર્દભાદિની જેવી નકારી ગતિ તે અશુભ-વિહાયોગતિ બાળવી.

(૧૪૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—નામકર્મની ચૌદ
પિંડપ્રકૃતિના વિચ્છેદ માટે અમે પ્રભુની જળપૂજા કરીએ છીએ.

દ્વિતીય ચંદનપૂજા

દુહા

દશ તિગ જિનધર સાચવી, પૂજશું અરિહંત;
દશ યતિધર્મ આરાધીને, કરું થાવર દશ અંત. ૧

ઢાળ

(પ્રજના વાલ્હાને વિનતિ રે—એ દેશી)

સાતે શુદ્ધિ સમાચરી રે, પૂજશું અમે રંગે લાલ;
કેસર ચંદનશું ઘસી રે, સ્વામી વિલેપન અંગે લાલ.
લાલ સુરંગી સાહિબો રે. ૧. ભૂ જળ જલણ અનિલ
તરુ રે, થાવર પંચ પ્રકારો લાલ; સૂક્ષ્મ નામકરમથક્રી
રે, ભરિયા લોકમઝારો લાલ. લાલ ૨. નિજ પર્યાપ્તિ
પૂર્ણ વિના રે, મરતા તે અપજતા લાલ; સાધારણ
તરુજાતિમાં રે, જીવ શરીરે અનંતા લાલ. લાલ ૩. અંગ
ઉપાંગ જે થિર નહીં રે, નામ અચિર તે દીઠો લાલ;
નાભિ હેઠે અશુભાકૃતિ રે, દુર્ભાગ લોક અનીઠો લાલ.
લાલ ૪. ન ગમે જે સ્વર લોકમાં રે, દુઃસ્વર ખેદનું
ધામો લાલ; સાચું લોકને નવિ ગમે રે, વચન અના-

૫૪ દિવસ-નામ કર્મ નિવારણ પૂજા

(૧૪૩)

દેવ નામો લાલ. લાં ૫. અપજસ નામથી નિંદતા
રે, ખેદ વિના લોક અનેકો લાલ; શ્રી શુભવીરને નવિ
હોવે રે, એ દશમાંહેની એકો લાલ. લાં ૬.

॥ કાવ્યમ્ ॥

જિનપતેર્વરંગધસુપૂજનં, જનિજરામરણોદ્ભવમીતિહૃત્ ।

સકલરોગવિયોગવિપદ્ધરં, કુરુ કરેણ સદા નિજપાવનં ॥૧॥

સહજકર્મકલંકવિનાશનૈ-રમલભાવસુવાસનચંદનૈઃ ।

અનુપમાનગુણાવલિદાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં સ્થાવર-
દશકનિવારણાય ચંદનં યજ્ઞમદે સ્વાહા ॥

ખીજી ચંદન પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

જિનેશ્વરના મંદિરમાં જઈ દશ ત્રિક જાળવીને અરિહંત
પરમાત્માની પૂજા કરશું અને દશ પ્રકારના યતિધર્મને આરાધીને
સ્થાવરદશકનો અંત કરશું. ૧.

દાળનો અર્થ

સાતે પ્રકારની શુદ્ધિ* જાળવીને અમે આનંદથી પ્રભુને પૂજશું
અને કેશર-ચંદન સાથે ઘસીને તેનાવડે પ્રભુના અંગે વિલેપન
કરશું. મારો સાહિબો લાલ સુરંગી (અત્યંત સુશોભિત) છે તેને
વિશેષ લાલ સુરંગી બનાવશું. ૧.

* ભૂમિશુદ્ધિ, ઉપકરણશુદ્ધિ, મનશુદ્ધિ, વચનશુદ્ધિ, કાયશુદ્ધિ,
વસ્ત્રશુદ્ધિ અને ધનશુદ્ધિ

(૧૪૪)

ચોસઠું પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

હવે સ્થાવરદશક-નામકર્મની દશ પ્રકૃતિ સમજાવે છે-પ્રથમ સ્થાવરનામકર્મના ઉદયથી પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ ને વનસ્પતિ એ પાંચે સ્થાવર કહેવાય છે. અને બીજા સૂક્ષ્મનામકર્મના ઉદયથી થયેલા એ પાંચે સ્થાવર સૂક્ષ્મવડે આ લોક સર્વાત્ર ભરેલો છે. ૨. ત્રીજા અપર્યાપ્તનામકર્મના ઉદયથી જીવ સ્વયંજય પર્યાપ્ત પૂરી કર્યા વિના મરણ પામે છે. ચોથા સાધારણનામકર્મના ઉદયથી જીવ સાધારણ વનસ્પતિકાયમાં ઉપજે છે કે જેમાં એક શરીરમાં અનંતા જીવો રહેલા હોય છે. ૩. પાંચમા અસ્થિરનામકર્મના ઉદયથી શરીરના અમુક અંગ-ઉપાંગ અસ્થિર જોવામાં આવે છે. છઠ્ઠા અશુભનામકર્મના ઉદયથી નાભિ નીચેનો ભાગ અશુભ ગણાય છે અને સાતમા દુર્ભંગનામકર્મના ઉદયથી જીવ લોકમાં અનિષ્ટ લાગે તેવો થાય છે. ૪. આઠમા દુઃસ્વરનામકર્મના ઉદયથી તેનો સ્વર લોકમાં ગમતો નથી અને દુઃખનું ધામ થાય છે. નવમા અનાદેયનામકર્મના ઉદયથી તેનું વચન પણ લોકમાં ગ્રહણ કરાતું નથી-ગમતું નથી. ૫. દશમા અપયશનામકર્મના ઉદયથી ખેદનું કારણ આપ્યા વિના પણ લોકો તેને નિંદે છે. આ દશ પ્રકૃતિમાંથી એકે પ્રકૃતિ શ્રી શુભવીર પરમાત્માને હોતી નથી, કારણ કે તેમણે નામકર્મનો સર્વથા ક્ષય કરેલો છે. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-સ્થાવરદશકનું નિવારણ કરવા માટે અમે પ્રભુની ચંદનપૂજા કરીએ છીએ.

૫૪ દિવસ-નામ કર્મ નિવારણ-પૂજા.

(૧૪૫)

તૃતીય પુષ્પપૂજા

દુહા

એ દશ પચડી પાપની, પાપે બંધ કરંત;
ત્રસદશ પામે જીવડો, જીમ અંશે પુણ્યવંત. ૧

ઢાળ

(રહો રહો રે જાદવ દો ઘડિયા-એ દેશી)

રહો રહો રે રસભર દો ઘડિયાં, દો ઘડિયાં દિલસે
અડિયાં. રહોં એ આંકણી. કુસુમની પૂજા કરી ફળ
માગું, પરમાત્મ પાઉં પડિયાં. રહોં પુણ્ય ઉદય ત્રસ-
નામ ધરાયો, અળ તુમ વાર નહીં ઘડિયાં. રહોં ૧.
વિકળેંદ્રી પંચેંદ્રી કહાયો, પ્રભુ ઓળખાણ હવે પડિયાં;
બાદરનામ જે નજરે દેખે, ઉવેખે કિમ નજરે અડિયાં ?
રહોં ૨. થઇ પર્યાપ્તો લખિધકરણે, ચરણે આયો ન
વિછડિયાં; એક તનુ એક જીવ કહાવે, પ્રત્યેકમાં પણ
અમે વડિયાં. રહોં ૩. હંતાદિક તનુ થિર થિરનામે,
તહવિ મન અમે થિર કરિયાં; નાભિ ઉપર તનુ શુભ
સહુ દેખે, તિણે તુમ હૃદયકમળ ધરિયાં. રહોં ૪.
સર્વને વહાલો સુભગથી લાગું, જળ અમ ધર તુમ
પાવડિયાં; સુસ્વર સુણતાં લાગે મીઠો, તુજ ગુણ
અંબામંજરિયાં. રહોં ૫. આદેયનામ વચન જગ
માને, શ્રી શુભવીર સુખે અડિયાં; જસ ગુણ ગાવે લોક

(૧૪૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

બનાવે, તે જસનામ તે તુમ વડિયાં. રહો ૦ ૬.

॥ કાવ્યમ્ ॥

સુમનસા ગતિદાયિવિધાયિના, સુમનસાં નિકરૈઃ પ્રભુપૂજનં ।

સુમનસા સુમનો ગુણસંગિના, જન વિઘેહિ નિઘેહિ મનોઽર્ચને ॥૧॥

સમયસારસુપુષ્પમાલયા, સહજકર્મકરેણ વિશેઠયા ।

પરમયોગબલેન વશીકૃતં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥૨॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં ત્રસ-
દશકનિવારણાય પુષ્પાણિ યજામહે સ્વાહા ॥

ત્રીજી પુષ્પપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

ગત પૂજામાં કહી તે સ્થાવરદશક નામની પ્રકૃતિઓ પાપથી બંધાય છે અને તે પાપપ્રકૃતિ કહવાય છે. હવે ત્રસદશક કહું છું કે તે પુણ્યવંત જીવ પુણ્યના અંશથી બાંધે છે—પુણ્યથી પામે છે. ૧.

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! તમે બે ઘડી મારા દિલમાં અડીને—સ્પર્શ કરીને રહો કે જેથી હું આપની પુષ્પપૂજા કરીને—આપને પગે પડીને તેનું ફળ માગું. હું પુણ્યના ઉદ્યથી પ્રથમ ત્રસનામકર્મથી ત્રસપણું પામ્યો છું. હવે આપને ફળ આપવામાં ઘડીની પણ વાર લાગે તેમ નથી. હું ત્રસપણામાં વિકલેંદ્રી, પંચેન્દ્રિય એવા નામથી ઓળખાણો, પરંતુ પ્રભુની ઓળખાણ તો હવે પડી. હું બીજા બાહર-નામકર્મથી સૌ નજરે દેખે તેવો થયો, તો હવે નજરે ચડ્યા પછી આપ મને કેમ ઉવેખી શકશો ? હું ત્રીજા પર્યાપ્તનામકર્મથી લળિધ અને કરણ બંને પ્રકારનો પર્યાપ્તો થઈ આપને ચરણે આપ્યો.

૧૪ દિવસ-નામ કર્મ-નિવારણ પૂજા.

(૧૪૭)

છું, તેા હવે વીછડશો નહીં-મારાથી છૂટા પડશો નહિ. એક શરીર-માં એક જીવ હોય તે ચોથા પ્રત્યેકનામકર્મથી જીવ પ્રત્યેક કહેવાય છે, તેમાં પણ હું વડાઈ-મોટાઈ પામ્યો છું. ૧-૩. પાંચમા સ્થિર-નામકર્મથી દાંત વિગેરે અંગોપાંગ સ્થિર થાય છે, તથાપિ અમે તેા અમારું મન પણ તમારામાં સ્થિર કર્યું છે. નાભિ ઉપરનું શરીર છટ્ટા શુભનામકર્મના ઉદ્દયથી શુભ કહેવાય છે. તેને સહુ શુભપણે જુએ છે. તે શુભપણાથી મેં આપને મારા હૃદયકમળમાં ધારણ કર્યા છે. ૪. સાતમા સુભગનામકર્મથી હું સર્વને વહાલો લાગું છું અને તેથી જ અમારા ઘરમાં-અંતરમાં તમારા પગલાં થયા છે. આઠમા સુસ્વરનામકર્મથી મારો સ્વર સૌને મીઠો લાગે છે, પણ તે તમારા ગુણરૂપ આમ્રની મંજરીના સેવનનું ફળ છે. તમારા ગુણગ્રામ કરવાથી જ હું સુસ્વર-વાળો થયો છું. ૫. નવમા આદેયનામકર્મથી જગતમાં સૌ માને તેવા વચનવાળો આ જીવ થયો છે, તે પણ શ્રી શુભવીર પરમાત્મા મારે મુખે ચઢ્યા છે તેનો જ પ્રભાવ છે. દશમા જસનામ-કર્મથી લોકો જસ (યશ) ગાય છે-પોતાનો મુખ્ય (મુરખી) બનાવે છે તે પણ તમારાવડે જ-તમારા પ્રતાપથી જ થયેલ છે. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-ત્રસદશકના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની પુણ્યપૂજા કરીએ છીએ.

(૧૪૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ચતુર્થ ધૂપપૂજા

દુહા

ધૂપે જિનવર પૂજીએ, પ્રત્યેક* દાહનહાર;
પયડિ ન જાયે મૂળથી, જળ લગે એ સંસાર. ૧

દાળ

(વીરજિણુંદ જગત ઉપગારી-એ દેશી.)

આજ ગઈ મનકેરી શંકા, જળ તુમ દર્શન દીક
જી; દૂર ગઈ લોકસન્ના છારી, આગમ અભિય તે
મીઠ જી. આજં ૧. ગુરૂલધુ અંગે એક ન હોવે,
અગુરૂલધુ તે જાણુ જી; સાસ ઉસાસ લહે પજજતો,
સાસોસાસ પ્રમાણુ જી. આજં ૨. લંબગાત્ર મુખમાં
પડજીભી, પયડી ઉદય ઉપધાત જી; બળિયો પણ નવિ
મુખ પર આવે, નામ ઉદય પરાધાત જી. આજં ૩. તાપ
કરે રવિખિંબ જે જીવા, આતપનામ કહાય જી; અંગ
ઉપાંગ સુતાર પુતળિયાં-નિર્માણુ ઘાટ ઘડાય જી. આજં
૪. વૈક્રિય સુર ખજુઓ શશિખિંબે, તાપ વિના પરકાશ
જી; ઉદ્યોત નામકર્મ મેં જાણ્યું, આગમ નયન ઉજાસ
જી. આજં ૫. કેવળ ઉપજે ત્રિભુવન પૂજે, વર અતિ-
શય ગભીર જી; જિનનામઉદયે સમવસરણમાં, બેઠા
શ્રી શુભવીર જી. આજં ૬.

* આઠ પ્રત્યેક પ્રકૃતિને.

૫૪ દિવસ-નામ કર્મ-નિવારણ પૂજા.

(૧૪૯)

॥ કાવ્યમ્ ॥

અગરુમુખ્યમનોહરવસ્તુના, સ્વનિરુપાધિગુણૌઘવિધાયિના ।

પ્રમુશરીરસુગંધસુહેતુના, રચય ધૂપનપૂજનમર્હતઃ ॥ ૧ ॥

નિજગુણાક્ષયરૂપસુધૂપનં, સ્વગુણઘાતમલપ્રવિકર્ષણં ।

વિશદબોધમનંતસુસ્વાત્મકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥૨॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં પ્રત્યે-
કાષ્ટપ્રકૃતિનિવારણાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

ચોથી ધૂપપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

નામકર્મની આઠ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ છે. તેનું દહન કરનાર શ્રી જિનેશ્વરની ધૂપવડે પૂજા કરીએ. એ આઠ આકૃતિઓ જ્યાં સુધી આ સંસાર નાશ ન પામે ત્યાં સુધી મૂળમાંથી (સત્તામાંથી) જતી નથી. ૧.

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! આજે જ્યારે મેં તમારા દર્શન કર્યા ત્યારથી મારા મનમાંથી શંકા માત્ર દૂર ગઈ અને છારભૂત લોકસંજ્ઞામાં તણાતો હતો તેને પણ મેં છાંડી-તણ દીધી. આ આપના મીઠા એવા આગમરૂપ અમૃતનો પ્રભાવ છે. ૧.

હવે નામકર્મની આઠ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કહે છે. ૧ આ શરીર ભારે કે હલકું ન થાય, પણ મધ્યમ વજનવાળું રહે તે અગુરુ-લઘુનામકર્મના ઉદ્યથી સમજવું. ૨ પર્યાપ્તપણું પામીને શ્વાસો-શ્વાસ સુખપૂર્વક લે તે શ્વાસોશ્વાસનામકર્મ જાણવું. ૩ શરીરનો કોઈ ભાગ લાંબો થાય, મોઢામાં પડજીલી થાય ઇત્યાદિક ઉપધાત-

(૧૫૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

*નામકર્મના ઉદ્યતી જાણવું. ૪ બીજો બળવાન હોય છતાં પણ જેની સામે થઈ શકે નહીં તેને પરાધાતનામકર્મનો ઉદ્ય જાણવો. ૫. સૂર્યના બિંબમાં-તેના વિમાનમાં રહેલા એકેન્દ્રિય જીવો જે તાપ કરે છે તેને આંતરનામકર્મનો ઉદ્ય જાણવો. ૬. સુતાર જેમ પૂતળીના અંગોપાંગ બરાબર ઘડે છે, તે પ્રમાણે શરીરમાં અંગોપાંગનું યથાયોગ્ય નિયમન થવું તે નિર્માણનામકર્મથી જાણવું. ૭. ઉત્તરદૈકિય શરીર કરનારા દેવતા, ખજુઓ (ખઘોત) અને ચંદ્રના બિંબમાં-જ્યોતિષીઓના વિમાનમાં રહેલા એકેન્દ્રિય જીવો જે તાપ વિના પ્રકાશને આપે છે તે ઉદ્યોતનામકર્મના ઉદ્યતી જાણવું. એ પ્રમાણે મેં આગમરૂપ તત્ત્વના પ્રકાશથી જાણ્યું છે. ૮ કેવળ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી શ્રી શુભવીર પરમાત્મા સમવસરણમાં બિરાજે છે અને ત્રિભુવનના જીવો જે તમને પૂજે છે અને ગંભીર એવા શ્રેષ્ઠ અતિશયો પ્રગટ થાય છે તે જિનનામકર્મના ઉદ્યતી જાણવું. ૨ થી ૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-આઠ પ્રત્યેક પ્રકૃતિના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની ધૂપપૂજા કરીએ છીએ.

પંચમ દીપક પૂજા

દુહા

વીશ કોડાકોડી સાગરુ, મૂળ ગુરૂ ચિતિ બંધાય;
ઉત્તરપયડી નિહાળવા, દીપકપૂજા રચાય. ૧

* પોતાના શરીરના જ વધારાથી દુઃખી થાય તે ઉપધાતનામકર્મ.

૫૪ દ્વિવસ-નામ કર્મ નિવારણ પૂજા

(૧૫૧)

ઢાળ

(સાહિબા મોતીડા હમારો—એ દેશી)

દીપકપૂજા જ્યોતિ જગાવું, ઉત્તરપચડી તિમિર
હરાવું; સાહિબ તેં ચિતિબંધ ખપાવ્યો, સેવકનો હવે
લાગ તે ફાવ્યો. સાહિબા સંસાર અટારો, મોહના મુજ
તારો. ૧. સુહુમ વિગલતિગ બંધ અદાર, મણુઅદુગે
પત્તર અવધાર; સંઘયણાગિઈ જુગલ કરીશ, દશ ઉપર
દુગ વુઢી ને વીશ. સાહિબાં ૨. સુરભિ મધુર શીત
શુભ ચઉ ફાસા, ચિર છ સુગઈ સુરદુગ દશ ખાસા; પીતા-
મ્લે વળી રક્ત કષાયે, નીલ કટુક વળી કૃષ્ણ તીખાયે.
સાં ૩. સાડાબાર પત્તર યુગ એકે, સાડાસત્તર વીશ
ઠવીએ વિવેકે; વૈકિય નિરય તિરિ ઉરલ દુગકા, તેય પણ
અથિર છ તસ સાસ ચઉક્કા. સાં ૪. થાવર કુખગઈ
જાતિ પણિંદી, પાપ ફરસ દુર્ગંધ એગિંદી; છત્તીશ પચ-
ડીને વીશશું જોડી, સઘળે સાગર કોડાકોડી. સાં ૫.
આહારક દુગ જિનનામ કરંતો, સાગર એક કોડાકોડી
અંતો; જે જિનનામ નિકાચિત કીજે, તો શુભવીર
હુવે ભવ ત્રીજે. સાં ૬.

॥ કાવ્યં ॥

भवति दीपशिखापरिमोचनं, त्रिभुवनेश्वरसन्नि
स्त्वतनुकांतिकरं तिमिरं हरं, जगति मंगलकारणमातरं ॥१॥

(૧૫૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

શુચિમનાત્મચિદુજ્જ્વલદીપકૈ-જ્વલિતપાપપતંગસમૂહકૈઃ ।

સ્વકપદં વિમલં પરિલેભિરે, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નામકર્મ-
સ્થિતિબંધનિવારણાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

પંચમ દીપકપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

નામકર્મની મૂળ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીશ કોડકોડી સાગરોપમની છે, તેની ઉત્તરપ્રકૃતિઓની સ્થિતિ કેટલી કેટલી છે ? તે નિહાળવા-જાણવા માટે હું પ્રભુની દીપકપૂજા રચું છું. ૧.

દાળનો અર્થ

પરમાત્માની દીપકપૂજા કરીને આત્મામાં જ્ઞાનરૂપી જ્યોતિ જગાવું-જાગૃત કરું અને નામકર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિરૂપ તિમિરને નાશ કરું. હે સાહિબા ! તમે નામકર્મનો સ્થિતિબંધ ખપાવ્યો છે, તે પ્રમાણે કરવાનો હવે મને લાગ કાઠ્યો છે-મળ્યો છે. હે પ્રભુ ! આ સંસાર(સમુદ્ર) તરવો અટારો છે.-મુશ્કેલ છે. હે મન-મોહન પ્રભુ ! તમે મને તારો. (હું એવી પ્રાર્થના કરું છું) ૧.

મૂક્ષમત્રિક (મૂક્ષમ, અપર્યાપ્ત ને સાધારણ) ને વિકળત્રિક- (બેઈદ્રિ, તેઈદ્રિ ને ચૌરેદ્રિ) ની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૮ કોડકોડી સાગરોપમની છે. મનુષ્યદ્વિક(મનુષ્યગતિ ને મનુષ્યાનુપૂર્વી)ની સ્થિતિ ૧૫ કોડકોડીની છે. સંઘયણ ને આકૃતિ એટલે સંસ્થાન તેના યુગળ યુગળની સ્થિતિ દશ કોડકોડીથી બધે કોડકોડીની વધતી યાવત વીશ કોડકોડી સુધી છે. એટલે વજ્રઋષભનારાય પહેલું સંઘયણ ને સમચોરસ પહેલું સંસ્થાન તેની સ્થિતિ ૧૦ ની,

(૧૫૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

જિનનામકર્મની સ્થિતિ અંતઃકોડાકોડીની જાણવી* અને જો જિનનામનો નિકાચિત અંધ કયો હોય તો ત્રીજે ભવે જ શ્રી શુભવીર (તીર્થંકર) થાય એમ સમજવું. ૩-૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-નામકર્મના સ્થિતિઅંધના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની દીપપૂજા કરીએ છીએ.

ષષ્ઠ અક્ષતપૂજા

દુહા

વન્ન ચઉ તેઅ કમ્મણ, અગુરૂલધુ નિર્માણ;
ઉપધાત નવ ધુવળંધી છે, અવન્ન અધુવા જાણ. ૧

ઢાળ

(ત્રીજે ભવ વરથાનક તપ કરી-એ દેશી)

અક્ષતપૂજા જિનની કરતાં, નામકર્મ ક્ષય જાવે;
નામની સર્વ અધાતી પચડી, વરતે નિજનિજ ભાવે રે
પ્રાણી! અરૂપી ગુણ નીપજાવો, પૂજ્યની પૂજા રચાવો રે
પ્રાણી! અરૂપી ૧. થાવર ચઉ આતપ છેવડું, હુંડ
નિરચદુગ જાણું; ધગિ દુ તિ ચઉ જીઉખાંધે, પામી પ્રથમ

* આમાં કુલ ૮૩ ઉત્તરપ્રકૃતિની સ્થિતિ જણાવી છે. ૧૫ અંધન તે પ સંધાતનની સ્થિતિ જણાવેલ નથી. તેની સ્થિતિ તે તે જાતના શરીરની સ્થિતિ પ્રમાણે સમજવી. એટલે નામકર્મની કુલ ૧૦૩ પ્રકૃતિ થશે.

૫૪ દિવસ-ત્રાસ કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૧૫૫)

ગુણુઠાણુ રે પ્રાણી ! અં ૨. મજ્જાગિધિસંધયણુ તિરિદુગ,
દોહગતિગ ઉઘોત; અશુભવિહાયોગતિસાસ્વાદન, બંધક
હે ભગવંત રે પ્રાણી ! અં ૩. મણુઅ ઉરલદુગ મૂર
સંધયણુ, ચોથે બંધ કહાવે; અજસ અથિરદુગ છડે
બંધે, દશમે જસ બંધાવે રે પ્રાણી ! અં ૪. અગુર-
લધુ ચઉ જિન નિરમાણુ, સુરદુગ સુહગધ કહીએ;
તસ નવ ઉરલ વિણુ તણુ અંગા. વરણાદિક ચઉ લહીએ
રે પ્રાણી ! અં ૫. સમચઉરસ પણિંદી જાતિ, બાંધે અડ
ગુણુઠાણે; બંધહેતુ શુભવીર ખપાવે, ઉજ્જવળ ધ્યાનને
ઠાણે રે પ્રાણી ! અં ૬.

॥ કાવ્ય ॥

ક્ષિતિતલેઞ્જતશર્મનિદાનકં, ગણિવરસ્ય પુરોઽક્ષતમંડલં ।
ક્ષતવિનિર્મિતદેહનિવારણં, ભવપયોધિસમુદ્ધરણોદયતં ॥ ૧ ॥
સહજભાવસુનિર્મલતંડુલૈ-ર્ષિપુલદોષવિશોધકમંગલઃ ।
અનુપરોધસુબોધવિધાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રૌં શ્રૌં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નામ-
કર્મબંધનિવારણાય અક્ષતાનિ યજામહે સ્વાહા ॥

છટ્ટી અક્ષતપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

વર્ણાદિચતુષ્ક (વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શ), તેજસ, કાર્મણુ,
અગુરુલધુ, નિર્માણુ ને ઉપદાત—આ નવ પ્રકૃતિ મુવબંધી છે, ને

(૧૫૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

બાકીની ૫૮ પ્રકૃતિ અધ્રુવબંધી છે. ૧. (પાંચમી પૂજામાં ૮૩ પ્રકૃતિની સ્થિતિ કહી છે તેમાં વર્ણુદ્વિચતુષ્કના ઉત્તરભેદ ૨૦ કહેલા છે. તેને માત્ર ચતુષ્ક તરીકે ચાર જ ગણતાં તેમાંથી ૧૬ ઘટે છે. એટલે બાકીની ૬૭ પ્રકૃતિનો બંધ કયા કયા ગુણુઠાણા સુધી છે તે આ પૂજામાં કહેલ છે. (ધ્રુવબંધી અધ્રુવબંધી મળીને ૬૭ કહેલી છે.)

ઢાળનો અર્થ

જિનેશ્વરની અક્ષતપૂજા કરવાથી નામકર્મનો ક્ષય થાય છે. તેની બંધી ઉત્તરપ્રકૃતિઓ પણ અઘાતી છે. તે પોતપોતાના ભાવમાં વર્તે છે. હે પ્રાણી ! તમે પૂજ્યની પૂજા રચાવો અને એ રીતે અરૂપી ગુણ નિષ્પન્ન કરો. નામકર્મના ક્ષયથી જ અરૂપી ગુણ પ્રગટે છે. ૧.

સ્થાવરચતુષ્ક, આતપ, છેવડું સંઘયણ, હુંડક સંસ્થાન, નારકદ્વિક (નારકગતિ ને નારકાનુપૂર્વી), એકેંદ્રી, બેઈદ્રી, તેઈદ્રી, ચૌરેંદ્રી જાતિ—આ ૧૩ પ્રકૃતિઓ પહેલે ગુણુઠાણે જ બંધાય છે. ૨. મધ્યના ચાર સંસ્થાન ને ચાર સંઘયણ, તિર્યચ્ચદ્વિક, દુર્લાગ્યત્રિક, ઉદ્યોત, અશુભવિહાયોગતિ—આ ૧૫ પ્રકૃતિઓ હે ભગવંત ! બીજા સાસ્વાદન ગુણુઠાણ સુધી બંધાય છે. ૩. મનુષ્યદ્વિક, ઔદારિકદ્વિક, પહેલું સંઘયણ, આ પાંચ પ્રકૃતિનો ચોથા ગુણુઠાણા સુધી બંધ છે. અપયશ, અસ્થિરદ્વિક એ ત્રણનો છઠ્ઠા ગુણુઠાણા સુધી બંધ છે અને યશનામકર્મનો દશમા ગુણુઠાણા સુધી બંધ છે. ૪. અશુરલઘુચતુષ્ક (અશુર-લઘુ, ઉપઘાત, પરાઘાત, શ્વાસોશ્વાસ), જિનનામ, નિર્માણ, સુરદ્વિક, શુભવિહાયોગતિ, ત્રસનવક (યશ વિના), ઔદારિક વિનાના ૪ શરીર ને બે શરીરના અંગોપાંગ, વર્ણુદ્વિચતુષ્ક, સમચારસ સંસ્થાન, પચેંદ્રિય જાતિ—આ ૩૦ પ્રકૃતિનો આઠમા ગુણુઠાણા સુધી બંધ છે. આ પ્રમાણેની પ્રકૃતિઓના બંધના હેતુ ઉજ્જવળ

૫૪ દિવસ-નામ કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૫૭)

ધ્યાનને વખતે શ્રી શુભવીર પરમાત્મા ખપાવે છે અર્થાત્ શુભ ધ્યાનના યોગથી તેને ખપાવે છે. ૪-૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્ .

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવણું કે-નામ- કર્મના બંધના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની અક્ષતપૂજા કરીએ છીએ.

○

સત્તમ નૈવેદ્યપૂજા

દુહા

ચક્રિવન્ન તેઅ કમ્મણુ, નિમિણુ અથિર થિર દોય;
અગુરુલધુ ધ્રુવઉદયિની, શેષ અધ્રુવ તે જોય. ૧

ઢાળ

(દેખો ગતિ દેવની રે—એ દેશી)

નૈવેદ્યપૂજા ભાવીએ રે, પુદ્ગળ આહાર ગ્રહંત;
ભાગ અસંખે આહારતા રે, નિર્જરે ભાગ અનંત. જગત-
ગુરુ આપજો રે, આપજો પદ અણાહાર. જગતં ૧.
એહ રીતે દૂરે હુએ રે, નામ ઉદય જળ જાય; સુહુમ-
તિગાયવ ધૂર ગુણે રે, ઉદય કહે જિનરાય. જગતં ૨.
બીજે વિગળ ધંગ થાવરુ રે, ચોથે અણાધજ્જ દોય;
પૂંવી દુહગ વૈકિય દુગે રે, દેવ નિરયગતિ જોય. જગતં
૩. તિરિગઈ ઉઘોત પાંચમે રે, છટ્ટે આહારક દોય; ચર-
મસંહન તિમ સાતમે રે, રિષભદુગા ઉપશમે હોય.

(૧૫૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

જગત૦ ૪. ઉરલ અથિર ખગઈ દુગા રે, પત્તેયતિગ છ
સંઠાણુ; તેય કમ્મ ધુર સંધયણુને રે, અગુરલધુ ચઉ
જાણુ. જગત૦ ૫. દુસર સુસર ચઉવના રે, નિરમાણુ
ઉદય સયોગી; સુભગાઈજજ જસ તસતિગો રે, નર-
ગઈ પણિંદી અયોગી. જગત૦ ૬. જો જિનનામ ઉદય
હુવે રે, તો તીર્થ કર લીધ; યોગ નિરોધ કરી હુવા રે,
શ્રી શુભવીર તે સિદ્ધ. જગત૦ ૭.

॥ કાવ્ય ॥

અનશનં તુ મમાસ્તિવતિ બુદ્ધિના, રુચિરમોજનસંચિતમોજનં ।
પ્રતિદિનં વિધિના જિનમંદિરે, શુભમતે વત ઢૌકય ચેતસા ॥૧॥
કુમતવોધવિરોધનિવેદકૈ-વિહિતજાતિજરામરણાંતકૈઃ ।
નિરશનૈઃ પ્રચુરાત્મગુણાલયં, સદ્વજસિદ્ધમદ્ધં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રૌં શ્રીં પરમ૦ પરમે૦ જન્મ૦ શ્રીમતે૦ નામ-
કર્મોદયવિચ્છેદનાય નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

સાતમી નૈવેદ્ય પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

વર્ણાદિચતુષ્ક, નિર્માણ, તૈજસ, કાર્મણુશરીર, અસ્થિર
ને સ્થિર-એ જો અને અગુરલધુ નામકર્મ-આ દશ પ્રકૃતિ
ધ્રુવોદયી * છે ને બાકીની અધ્રુવોદયી છે. ૧. તે પ્રકૃતિઓનો ઉદય
કયા કયા ગુણદાણા સુધી છે તે કહે છે;-

* કર્મગ્રંથ પાંચમામાં ઉપરની દશ ઉપરાંતની શુભ ને અશુભ મળી
૧૨ પ્રકૃતિઓ ધ્રુવોદયી કહી છે.

૫૪ દિવસ-નામ કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૧૫૬)

ઢાળનો અર્થ

પરમાત્માની નૈવેદ્યપૂજા કરતાં ભાવીએ કે-આ જીવ સમયે સમયે સ્વયોગ્ય પુણ્યોને આહારપણે ગ્રહણ કરે છે; તેમાંથી અસંખ્યાતમે ભાગે આહારપણે પરિણમાવે છે અને પૂર્વજન્મ કર્મમાંથી સમયે સમયે અનંતમે ભાગે નિર્જરાવે છે. આ પ્રમાણે અવિચ્છિન્ન કરવાથી હવે તો હું કાયર થયો છું, તેથી હે પરમાત્મા ! હે જગદ્ગુરુ ! તમે મને કાયમનું અણાહારી પદ આપજો. મારી એ પ્રાર્થના છે.

૧. આ પ્રમાણેની આહારના પુણ્યો સમયે સમયે ગ્રહણ કરવાની પ્રવૃત્તિ જ્યારે નામકર્મ સર્વથા નાશ પામે ત્યારે જ અટકે તેમ છે. હવે સૂક્ષ્મત્રિક ને આતપનામકર્મ-એ ચાર પ્રકૃતિનો ઉદય પહેલા ગુણઢાણા સુધી છે. વિગળત્રિક, એકેન્દ્રિયજ્ઞતિ ને સ્થાવર નામકર્મ-એ પાંચનો ઉદય બીજા ગુણઢાણા સુધી છે. અનાદેય ને અજસ નામકર્મ, ચાર અનુપૂર્વી, દુર્ભાગ્યનામકર્મ, વૈકલ્પિક, દેવગતિ ને નારકગતિ એ અગ્યારનો ઉદય ચોથા ગુણઢાણા સુધી છે. તિર્યચગતિ ને ઉદ્યોત નામકર્મનો ઉદય પાંચમા ગુણઢાણા સુધી છે. આહારકદ્વિકનો ઉદય છઠ્ઠા ગુણઢાણા સુધી છે છેલ્લા સંઘયણુ-ત્રિકનો ઉદય સાતમા ગુણઢાણા સુધી છે, ઋષભનારાય ને નારાય એ બે સંઘયણુનો ઉદય અગ્યારમા ઉપશાંત મોહ ગુણઢાણા સુધી છે. ઔદારિક શરીર ને અંગોપાંગ, અસ્થિર ને અશુભ નામકર્મ, બે પ્રકારની ખગતિ (વિહાયોગતિ), પ્રત્યેકત્રિક, છએ સંસ્થાન, તૈજસ, કાર્મણુ, પ્રથમ સંઘયણુ, અગુરુલઘુચતુષ્ક, હ્રસ્વર, સુસ્વર, વર્ણુદ્વિચતુષ્ક અને નિર્માણુ એ ૨૬ પ્રકૃતિઓનો ઉદય તેરમા સયોગી ગુણઢાણા સુધી છે. સુભગ, આદેય, યશ, ત્રસત્રિક, નરગતિ ને પાંચેન્દ્રિયજ્ઞતિ-એ ૮ પ્રકૃતિનો ઉદય ચૌદમા અયોગી ગુણઢાણા સુધી છે. જો જિનનામનો ઉદય થવાનો હોય તો તે જીવ તીર્થંકરપણું પામે છે અને તેનો ઉદય તેરમે ગુણઢાણે થાય છે, ચૌદમા ગુણઢાણા

(૧૬૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

સુધી રહે છે. પછી યોગનિરોધ કરીને શ્રીશુભવીર પરમાત્મા જેમ સિદ્ધ થયા તેમ સિદ્ધિપદને પામે છે. ૭.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત

મંત્રનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે, 'તેમાં એટલું ફેરવવું પડે કે—નામ-કર્મના ઉદયનો વિચ્છેદ કરવા માટે અમે પ્રભુની નૈવેદ્યપૂજા કરીએ છીએ.

૮

અષ્ટમ ફલપૂજા

દુહા

આહારકસગ જિણુ નરદુગ, વૈકિયની અગિયાર;
એ અધ્રુવ સત્તા કહી, બીજી ધ્રુવ સંસાર. ૧

ઢાળ

(પ્રભાતે ઉઠીને માતા મુખડું જોવે—એ દેશી)

આવી રૂડી ભગતિ મેં પહેલાં ન જાણી, સંસારની
માયામાં મેં તો વલોવ્યું પાણી—આવી રૂડીં એ આંકણી
કલ્પતરુનાં ફળ લાવીને, જે જિનવર પૂજે; કાળ અનાદિ-
કર્મ તે સંચિત, સત્તાથી ધૂજે. આવીં ૧. થાવર તિરિ
નિરયાયવ એ દુગ, ઇગ વિગલા લીજે; સાધારણ નવમે
ગુણકાણે, ધૂરભાગે છીજે. આવીં ૨. કેવળ પામી શિવ-
ગતિગામી, રૌલેશી કરણે; ચરમ સમય દો માંહે સ્વામી,
અંતિમ ગુણકાણે. આવીં ૩. બાકી નામકરમની પયડી,

૫૪ દિવસ-નામ કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૧૬૧)

સઘળી તિહાં જાવે; અજરામર નિઃકલંક સ્વરૂપે, નિઃકર્મા
જાવે. આવી૦ ૪. તે સિદ્ધકેરી પડિમા પૂજે, સિદ્ધમયી
હોવે; નાહી ઘોઈ નિર્મળ ચિત્તે, આરિસો જાવે. આવી૦
૫. કર્મસૂઠન તપકેરી પૂજા, ફળ તે નર પાવે; શ્રીશુભ-
વીર સ્વરૂપ વિલોકે, શિવવહુ ધર આવે. આવી૦ ૬.

॥ કાવ્યમ્ ॥

શિવતરોઃ ફલદાનપરૈર્નવૈર્વરફલૈઃ કિલ પૂજય તીર્થપં ।

ત્રિદશનાથનતક્રમપંકજં, નિહતમોહમહીધરમંડલં ॥ ૧ ॥

શમરસૈકસુધારસમાધુરૈ-રતુભવારખ્યફલૈરભયપ્રદૈઃ ।

અહિતદુઃસ્વહરં વિમવપ્રદં, સકલસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નામકર્મ-
સત્તાવિચ્છેદનાય ફલં યજામહે સ્વાહા ॥

આઠમી ફળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

આહારકસમૂહ (આહારક શરીર, આહારક અંગોપાંગ,
આહારક સંઘાતન, આહારક આહારક, આહારક તૈજસ, આહાર-
ક કર્મણુ ને આહારક તૈજસકાર્મણુ-એ ચાર બંધન. કુલ ૭)
જિનનામ, નરહુગ (નરગતિ, નરાનુપૂર્વી) અને વૈક્રિય એકાદ-
શક (આહારકસમૂહ પ્રમાણે વૈક્રિયની પણ સાત ઉપરાંત દેવગતિ,
દેવાનુપૂર્વી, નરકગતિ, નરકાનુપૂર્વી)-આ ૨૧ પ્રકૃતિઓ અધ્રુવ-
સત્તાક સમજવી. બાકી ૮૨ પ્રકૃતિઓ આ સંસારમાં ધ્રુવસત્તાક
સમજવી. ૧. (અહીં સત્તામાં ૧૦૩ પ્રકૃતિ ગણી છે.)

(૧૧૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! તમારી આવી શ્રેષ્ઠ ભક્તિ હું પહેલાં ન સમજ્યો, તેથી મેં સંસારની માયામાં ફેગટ પાણી જ વહોવું. હવે કાંઈક ભક્તિ જાણી છે—ઓળખી છે. હે પ્રભુ ! કલ્પવૃક્ષના ફળો લાવીને જે જિનેશ્વરની પૂજા કરે છે—જિનેશ્વરની પાસે ધરે છે તેના અનાદિ કાળના સંચિત કરેલાં કર્મો સત્તામાં રહેલા તે ધૂળે છે અર્થાત્ ખરવા માંડે છે. ૧.

સ્થાવરદ્વિક (સ્થાવર અને સૂક્ષ્મ), તિર્યંચદ્વિક (તિર્યંચ-ગતિ ને તિર્યંચાનુપૂર્વી), નરકદ્વિક (નરકગતિ ને નરકાનુપૂર્વી), આતપદ્વિક (આતપ ને ઉદ્યોત), એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિયત્રિક ને સાધારણનામકર્મ—એ તેર પ્રકૃતિઓ નવમા ગુણકાણના પહેલા ભાગે સત્તામાંથી જાય છે. ૨. પછી કેવળજ્ઞાન પામીને શિવ-ગતિગામી જીવ શૈલેશીકરણ કરે છે ત્યારે તે સ્વામી ચૌદમે ગુણકાણે છેલ્લા બે સમયમાં બાકીની ૮૦ પ્રકૃતિઓ ખપાવે છે. [દ્વિચરમ સમયે ૭૦ ને ચરમ સમયે ૧૦ ખપાવે છે, તે નામ સાથે નીચે લખી છે.] એટલે પ્રથમ ૧૩ જતાં બાકી રહેલી નામકર્મની બધી (૮૦) પ્રકૃતિઓ ત્યાં જ સત્તામાંથી જાય છે.* એટલે આત્મા અજરામર, નિઃકલંક સ્વરૂપી અને નિષ્કર્મા થાય છે. ૩-૪ તે સિદ્ધ પરમાત્માની પડિમાને જે પૂજે છે તે સિદ્ધસ્વરૂપી થાય છે. નાહી-ધોઈ નિર્મળ ચિત્તે જ્ઞાનરૂપ આરિસામાં જોનાર તે આત્મા આ કર્મસૂદન તથા સંબંધી ફળપૂજા કરીને તેનું ફળ પામે છે. એટલે તે જ્ઞાનરૂપ આદ્યશ માં શ્રી શુભવીર પર-માત્માનું સ્વરૂપ જોઈને શિવવહુના ઘરમાં (મોક્ષમાં) જાય છે. ૫—૬.

“ચરમશરીરી જીવ ૧૪ મા ગુણકાણના દ્વિચરમ સમયે

* અહીં નામકર્મની ૮૩ પ્રકૃતિ ગણત્રીમાં લીધી છે.

૧૪ દિવસ-નામ કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૧૬૩)

દેવદિક, વિહાયેશતિદિક, વર્ણ ૫, ગંધ ૨, રસ ૫, સ્પર્શ ૮, શરીર ૫, સંઘાતન ૫, બંધન ૫, નિર્માણનામ, સંઘયણ ૬, અથિર, અશુભ, દુર્ભાગ, દુઃસ્વર, અનાદેય, અયશ, સંસ્થાન ૬, અગુરૂલધુ, ઉપઘાત, પરાઘાત, ઉચ્છ્વાસ, અપર્યાપ્ત, પ્રત્યેક, સ્થિર, શુભ, સુસ્વર, ઉપાંગ ૩-એ ૭૦ પ્રકૃતિઓ અપાવે છે અને ચરમસમયે મનુષ્યદિક, ત્રસત્રિક, યશ, આદેય, સુભગ, જિનનામ, પંચેન્દ્રિય-જ્ઞાતિ-એ ૧૦ પ્રકૃતિઓ અપાવે છે.”

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું. કે-નામકર્મની સત્તાનો વ્યવચ્છેદ કરવા માટે અમે પ્રભુની કૃપાપૂજા કરીએ છીએ.

છતિ ૫૭૪ દિવસ અધ્યાપનીય નામકર્મ પૂજા સંમાપ્ત

સમમ દિવસે અધ્યાપનીય ગોત્રકર્મ- સૂદનાર્થ સપ્તમં પૂજાષ્ટકં

પ્રથમ જલપૂજા

દુહા

ગોત્રકર્મ હવે સાતમું, વ્યાપ્યું ઇણે સંસાર;
ગોત્રકર્મ છેદ્યા વિના, નવિ પામે ભવપાર. ૧

ચક્રદંડ સંયોગથી, ઘડતો ઘટ કુંભાર;
ધી ભરિયો ઘટ એકમેં, એકમેં મહિરા છાર. ૨

ઊંચ નીચ ગોત્રે કરી, ભરિયો આ સંસાર;
કર્મદહન કરવાભણી, પૂજા અષ્ટપ્રકાર. ૩

ઢાળ

(રાગ-અલૈયો બીલાવલ-મેં કીનો નહીં પ્રભુ વિના ઔર શું
રાગ-એ દેશી.)

કેસરવાસિત કનક કળશશું, જળપૂજા અભિષેક;
સમકિત રંગે સદ્ગુરુ સંગે; ધરતો વિનય વિવેક. મેં કીનો
સહી યા રીત ગોત્રકો બંધ, યા રીત ગોત્રકો બંધ. મેં
કીનો આંકણી. ૧. બહુશ્રુતભક્તિ કરતાં સઘળાં, પૂજ્યા
યુગપરધાન; ગીતારથ એકાકી રહેતાં, પામે જગ બહુ-

સપ્તમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ નિવારણ પૂજા. (૧૬૫)

માન. મેં ક્રીનો૦ ૨. અજ્ઞાની ટોળે પણ ભોળે, બોળે
પથ્થર નાવ; આલોચણ દેતો ભદ્રકને, પામે વિરાધક
ભાવ. મેં ક્રીનો૦ ૩. બૌદ્ધગુરુને બાણે હણતો, પગ
અણુફરસી રાય; અજ્ઞાની મુનિ ઉગ્રવિહારી, બાજીગરને
ન્યાય. મેં ક્રીનો૦ ૪. મંડુઆ શ્રાવકને કહે સ્વામી,
હોયે જિનધર્મ આશાત; અણુબળયો શ્રુત અર્થ વહંતાં,
સાચી ગુરુગમ વાત. મેં ક્રીનો૦ ૫. જ્ઞાની ગુરુની સેવા
કરતાં, આરાધે જિનધર્મ; અણુવ્રત ધરતો તપ અનુસ-
રતો, નિર્મલ ગુણ ગ્રહે ધર્મ. મેં ક્રીનો૦ ૬. ભણે ભણાવે
વળી જિનઆગમ, આશાતન વરજંત; શ્રી શુભવીર
જિનેશ્વર ભગતે, ઉત્તમ ગોત્ર બાધંત. મેં ક્રીનો૦ ૭.

। કાવ્ય ।

તીર્થોદકૈર્મિશ્રિતચંદનોઘૈઃ, સંસારતાપાહતયે સુગીતેઃ ।

જરાજનીપ્રાંતરજોઽભિશાંત્યૈ, તત્કર્મદાહાર્થમજં યજેઽહં ॥ ૧ ॥

। દ્રુતવિલંબિતવૃત્તદ્વયમ્ ।

સુરનદીજલપૂર્ણઘટૈર્ધનૈઃ-ધુસ્તુણમિશ્રિતવારિભૃતૈઃ પરૈઃ ।

સ્નપય તીર્થકૃતં ગુણવારિધિં, વિમલતાં ક્રિયતાં ચ નિજાત્મનઃ ॥૧॥

જનમનેમણિભાજનભારયા, શમરસૈકસુધારસધારયા ।

સકલબોધકલારમણીયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુનિવા-
રણાય શ્રીમતે જિનેંદ્રાય ગોત્રકર્મબંધનિવારણાય જલં યજામહે
સ્વાહા ॥

(૧૬૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

પ્રથમ જળપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

હવે સાતમું ગોત્રકર્મ કે જે આ સંસારમાં વ્યાપી રહેલું છે, તે ગોત્રકર્મને છેદ્યા વિના આ ભવનો-સંસારનો પાર પામી શકાતો નથી. ૧. ચક્ર ને ઢાંડના સંયોગથી કુંભાર જેમ અનેક જાતના ઘડાઓ ઘડે છે અને પછી ઘી ભરવા યોગ્ય ઘડામાં ઘી ભરાય છે ને મદિરા કે કૂચો ભરવા યોગ્ય ઘડામાં મદિરા કે કૂચો ભરાય છે તેમ જિંચગોત્ર ને નીચગોત્રવડે વ્યાપ્ત જીવોથી આ સંસાર ભરેલો છે. તે ગોત્રકર્મનું ઢહન કરવા માટે હું અષ્ટપ્રકારી પૂજા રચું છું. ૨-૩.

ઢાળનો અર્થ

કેશરાદિવડે વાસિત જળથી ભરેલા કંચનના કળશોવડે હું પ્રભુને અભિષેક કરી જળપૂજા કરું છું. સદ્ગુરુના સંગથી સમ-કિતના રગથી હું વિનય વિવેકને ધારણ કરું છું, અને પ્રાર્થના કરું છું કે મેં હવે કહીશ તે રીતે (ઉચ્ચ) ગોત્રકર્મનો બંધ કરેલો છે. ૧. બહુશ્રુતની ભક્તિ કરતા મેં સર્વે યુગપ્રધાનોની પૂજા કરી. ગીતાર્થો એકલા રહે છે તો પણ જગતમાં બહુમાન પામે છે. ૨. અજ્ઞાની ગુરુ ભોળા મુનિઓના ટોળા સાથે રહે છે, છતાં તે પત્થરના નાવમાં ખેસનારની જેમ પોતાને અને સાથેના સૌને સમુદ્રમાં બોળે છે-ખૂડાડે છે. તેમજ કોઈ ભદ્રિક મુનિને અઘટતી આલોચણ દેવાથી તે વિરાધક ભાવને પામે છે. ૩. અજ્ઞાની રાજા બૌદ્ધ ગુરુ પાસેની અમુક ચીજ લેવા માટે જેમ ગુરુને પગ અડાડાય નહીં એટલું જ શિખેલ હોવાથી બૌદ્ધગુરુને પગ અડાડ્યા વિના બાણે હણે છે ને પછી ચીજ લે છે. તેમ અજ્ઞાની મુનિ ઉચ્ચ વિહાર કરે તો પણ તે બાણગરના નાટક જેવું છે. ૪. મદ્રક શ્રાવકને* વીર-

* આનું ખરું નામ મદુઆ જણાય છે, તેનો અધિકાર શ્રી ભગવતી સૂત્રના ૧૮ માં શ્લોકમાં છે. તે કથા પાછળ આપેલી છે.

સમમ દિવસ-ગોત્રકર્મ નિવારણ પૂજા (૧૬૭)

પરમાત્માએ કહ્યું હતું કે-અજ્ઞાણપણે શ્રુતનો અર્થ કહેવાથી જિનધર્મની આશાતના થાય છે, કારણ કે ખરી વાત તો ગુરુ-ગમથી જ જાણી શકાય છે. ૫. જ્ઞાની ગુરુની સેવા કરવાથી જિનધર્મની આરાધના થાય છે. તેવી રીતે જિનધર્મની આરાધના કરે, અણુવ્રતોને ધારણ કરે, તપસ્યા કરે, નિર્મળપણે-નિરભિ-માનીપણે રહે, કોઈના પણ પરમ(ક્રેષ્ઠ) ગુણને અડણુ કરે, જિનાગમ ભણે ને ભણાવે, તેની આશાતના વર્જે, શ્રી શુભવીર પરમાત્માની ભક્તિ કરે-એ રીતે કરવાથી જીવ ઉચ્ચ ગોત્રકર્મ ઓંધે છે. ૬-૭.

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-ગોત્રકર્મના અંધનું નિવારણ કરવા માટે અમે પ્રભુની જળપૂજા કરીએ છીએ.

દ્વિતીય ચંદનપૂજા

દુહા

જ્ઞાનાદિક નવિ હણે, અંધ ઉદયમાં કાચ;
તિણે અધાતી તે કહી, ગોત્રની પયડી દોચ. ૧

દાળ

(પ્રતિમા લોપે પાપીયા, યોગવહન ઉપધાન જિનજી-એ દેશી)

જિનતનુ ચંદન પૂજતાં, ઉત્તમ કુળ અવતાર;
જિનજી ! ગોત્રવડે પ્રાણી વડો, માન લહે સંસાર.
જિનજી ! તું સુખિયો સંસારમાં. ૧. ઉત્તમ કુળના
ઉપન્યા, સૂત્રે કહ્યા અણુગાર; જિન વાચક સૂરિ પદવી

(૧૬૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

લહે, ઉચ્ચગોત્ર અવતાર. જિં ૨. ઉચ્ચ ભોગ વળી
રાજવી, હરિવંશે જિનદેવ; જિં ૦ વાસવ કલ્પે આવતાં,
ચક્રી હરિ બળદેવ. જિં ૦ ૩. નીચગોત્ર થાવર સમા,
મણિ હીરા ઝલકંત; જિં ૦ ગંગા ક્ષીરસમુદ્રના, યમુના
જળ વહંત. જિં ૦ ૪. કલ્પતરુ સહકારના, કેતકી
પત્ર ને ફૂલ; જિં ૦ મંગળકારણ શિર ધરે, મંદ પત્રન
અનુકૂળ. જિં ૦ ૫. ઇશ સંસારે પ્રાણિયા, ઉત્તમ ગોત્ર
વિશેષ; જિં ૦ માન લહે મધવા વળી, બાહુબળી
ભરતેશ. જિં ૦ ૬. ધર્મરચણની યોગ્યતા, ઊંચ ગોત્ર
કહાય; જિં ૦ શ્રી શુભવીર જિનેશ્વર, સિદ્ધારથ કુળ
જાય. જિં ૦ ૭.

॥ કાવ્ય ॥

જિનપતેર્વરંગધસુપૂજનં, જનિજરામરણોદ્ભવમ્મીતિહત્ ।
સકલરોગવિયોગવિપદ્ધરં, કુરુ કરેણ સદા નિજપાવનં ॥ ૧ ॥
સહજકર્મકલંકવિનાશનૈ-રમલભાવસુવાસનચંદનૈઃ ।

અનુપમાનગુણાવલિદાયક, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં ઉચ્ચ-
ગોત્રાતીતાય ચંદનં યજામહે સ્વાહા ॥

બીજ ચંદન પૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

ગોત્રકર્મની બંને ઉત્તરપ્રકૃતિ બાંધમાં કે ઉદયમાં આત્માના
સ્નાહિકે ગુણને હણતી નથી તેથી તે અઘાતી કહેવાય છે. ૧.

સમમ દિવસ-ગોત્રકર્મ નિવારણ પૂજા

(૧૬૯)

ઢાળનો અર્થ

પરમાત્માને શરીરે ચંદનની પૂજા કરવાથી ઉત્તમ કુળમાં અવતાર થાય છે. ઉચ્ચ ગોત્રથી જ પ્રાણી આ સંસારમાં ઘણો મોટો ગણાય છે ને માન મેળવે છે. હે પ્રભુ! આ સંસારમાં તું જ સુખીઓ છે. ૧. સૂત્રાદિકમાં અણુગણેને-મુનિઓને પણ ઉચ્ચગોત્રના ઉપજેલા કહ્યા છે અને ઉચ્ચગોત્રના ઉપજેલા મુનિઓ જ ઉપાધ્યાયની તેમ જ આચાર્યાદિકની પદવી મેળવી શકે છે. ૨ જિનેશ્વર પણ ઉચ્ચકુળ, ભોગકુળ, રાજન્યકુળ તેમજ હરિવંશકુળ વિગેરેમાં જ ઉપજે છે, તેમજ દેવલોકમાં ઈંદ્રપણું, ચક્રવર્તીપણું, વાસુદેવપણું ને બળદેવપણું પણ ઉચ્ચગોત્રમાં જ ગણાય છે, સૌ ઉચ્ચગોત્રી જ હોય છે. ૩. નીચગોત્રવાળા ગણાતા છતાં સ્થાવરમાં પણ ઝળકતા એવા હીરા ને મણિ પૃથ્વીકાયમાં, ગંગા-યમુનાના અને ક્ષીરસમુદ્રાદિકનાં પાણી કે જેને વંદન કરાય છે તે અપ્કાયમાં, કલ્પવૃક્ષ ને આંખા વિગેરેના ફળ અને કેતકી વિગેરેના પત્ર ને પુષ્પ વનસ્પતિકાયમાં ઉત્તમ ગણાય છે અને તે મસ્તકે ચડાવાય છે. પવન પણ મંદ મંદ વાતો હોય તે અનુકૂળ ગણાય છે. ૪-૫. આ પ્રમાણે સંસારમાં ઉત્તમ ગોત્રથી પ્રાણીઓ વિશેષ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. ઈંદ્ર અને બાહુબળી તથા ભરતાદિક પણ ઉત્તમ કુળમાં ઉપજવાથી જ વિશેષ માન પામ્યા છે. ૬. ધર્મરત્નની યોગ્યતા પ્રાયઃ ઉચ્ચગોત્રવાળામાં વિશેષ ગણાય છે. એ જ કારણથી શ્રી શુભવીર પરમાત્મા પણ બ્રાહ્મણના કુળમાંથી સિદ્ધાર્થરાજના કુળમાં આવેલા છે. ૭.

કાન્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-ઉચ્ચ-ગોત્રને પણ દૂર કરનારા પ્રભુની અમે ચંદનવડે પૂજા કરીએ છીએ.

(૬૭૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

તૃતીય પુષ્પપૂજા

દુહા

જિનવર ફૂલે પૂજતાં, ઉચ્ચગોત્ર બંધાય;
ઉત્તમ કુળમાં અવતરી, કર્મ રહિત તે થાય. ૧

ઢાળ

(સુણ ગોવાળણી ! એ દેશી.)

સુણ હયાનિધિ ! ઉત્તમ કુળ અવતરતાં પાર ન
આવ્યો; સદ્ગુરુ મળ્યે, તુજ આગમ અજવાળે મુજ
સમન્નવ્યો. આંકણીં સમકિત સંયુત વ્રત આચરતાં,
જિનપૂજા ફૂલપગર ભરતાં; શ્રાવક મુનિ દશમું ગુણ
ધરતાં, ઊંચ ગોત્રતણો બંધ જ કરતા. સુણ૦ ૧. તુમે
સત્તા ઉદ્યે અનુભવિયો, શૈલેશીકરણ કરી ખવિયો; તે
રસ ચખવી મુજ હેળવિયો, એક ખામી જે નવિ ભેળ-
વિયો. સુણ૦ ૨. એક સમયે એક જ બંધાયે, તિણે એ
અઘ્રુવબંધી થાયે; સત્તોદય અઘ્રુવ કહેવાયે, સુખિયા
થઈએ જબ એ જાવે. સુણ૦ ૩. લઘુબંધે અડ મુહૂરત
કરિયો, ઊંચગોત્રે ગુરુઠીઈ આચરિયો; દશ કોડાકોડી
સાગરિયો, દશશેં વરસે ભોગવી ફરીયો. સુણ૦ ૪. હવે
મેં તુજ આણા શિર ધરિયા, થઈ અંતકોડાકોડી સાગ-
રિયો; મોટા દરિયો પણ મેં તરિયો, શુભવીર પ્રભુ
સેવન ફળિયો. સુણ૦ ૫.

સમમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૭૧)

॥ કાવ્યં ॥

સુમનસા ગતિદાયિ વિધાયિના, સુમનસાં નિકરૈઃ પ્રભુપૂજન ॥

સુમનસા સુમનો ગુણસંગિના, જન વિધેહિ નિધેહિ મનોઽર્ચને ॥ ૧ ॥

સમયસારસુપુષ્પસુમાલયા, સહજકર્મકરેણ વિશેઘયા ।

પરમયોગબલેન વશીકૃતં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં ઉચ્ચગોત્ર-
સ્થિતિવિચ્છેદનાય પુષ્પાણિ યજામહે સ્વાહા ॥

ત્રીજી પુષ્પપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

જિનેશ્વર લગવંતની પુષ્પવડે પૂજા કરવાથી ઉચ્ચગોત્ર બંધાય છે ને તેથી ઉત્તમ કુળમાં અવતરી ધર્મ આરાધીને જીવ કર્મ રહિત થાય છે. ૧

ઢાળનો અર્થ

હે દયાના સમુદ્ર! ઉત્તમ કુળમાં અવતરવા છતાં પણ મારો સંસારનો છેડો આવ્યો નહીં. મને સદ્ગુરુ મળ્યા ત્યારે તારા આગમરૂપ અજવાળાવડે તેણે સમજાવ્યો-ખરી વાત સમજાવી. સમકિત સંયુક્ત વ્રતોને આચરવાથી ને જિનેશ્વરને કૃતના પગર ભરવાવડે પૂજા કરવાથી શ્રાવક ઉચ્ચગોત્રનો બંધ કરે છે અને મુનિ યાવત દશમા ગુણકાણા સુધી ઉચ્ચગોત્રનો બંધ કરે છે. ૧. તે ઉચ્ચગોત્રને આપે સત્તામાં રાખી ઉદ્યથી અતુલવીને શૈલેશી-કરણ કયું ત્યારે ખપાવ્યું. મને પણ તે રસ ચખાડી તમે હેળવ્યો ખરો, પરંતુ એક ખામી રહી કે તમે મને તમારી

(૧૭૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

સાથે લેળવ્યો નહીં. ૨. ગોત્રકર્મની એ પ્રકૃતિમાં એક સમયે એક બંધાય છે તેથી એ અધ્રુવબંધી કહેવાય છે. સત્તામાં ને ઉદયમાં પણ એ અધ્રુવ કહેવાય છે. જ્યારે તે કર્મ સત્તામાંથી ને ઉદયમાંથી સર્વથા જાય ત્યારે ખરા સુખી થવાય છે. ૩. ઉચ્ચ-ગોત્રનો જઘન્યબંધ આઠ મુહૂર્તનો હોય છે ને ઉત્કૃષ્ટબંધ દશ કોડાકોડી સાગરોપમનો હોય છે, અને તે એક હજાર વર્ષના અબાધાકાળ પછી ઉદયમાં આવે છે. હું તે પ્રમાણે લોગવતો થકો આ સંસારમાં ફર્યો છું. ૪ હવે મેં આપની આજ્ઞા મસ્તકે ચડાવી અર્થાત્ સમકિત પામ્યો એટલે તેની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અંતઃકોડાકોડીની થઈ. એ રીતે હું મોટો દરિયો તો તર્યો. હે પ્રભુ! એ બધું આપની સેવાનું ફળ છે. (હવે છેલ્લી પ્રાર્થના તેટલા બંધને પણ ખપાવવાની છે.) ૫.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-ઉચ્ચગોત્રના સ્થિતિબંધનો વિચ્છેદ કરનારા પ્રભુની અમે પુણ્યવડે પૂજા કરીએ છીએ.

ચતુર્થ ધૂપપૂજા

દુહા

પયડી દોય અધાતિની, ગોત્રકર્મની એહ;
નીચગોત્ર કારણ કહું, જે અનુભવિયાં તેહ. ૧

દાણ

(ગાયો ગૌતમગોત્ર મુણીંદ, રસ વૈરાગ્ય ઘણો આયો-એ દેશી.)
જિનવર અંગે પૂજા ધૂપ, ધૂપગતિ ઊંચે ભાવી;
આમી પંચેંદ્રિયનાં રૂપ, નીચગતિ મુજ કેમ આવી ? ૧

સપ્તમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૭૩)

કહિયે કારણ સુણજે દેવ, તુજ આગમરસ નવિ ભાવ્યો;
 ન કરી બહુશ્રુતકેરી સેવ, અરુચિપણું અંતર લાવ્યો. ૨
 ભણે ભણાવે મુનિવર જેહ, નિંદા તેહતણી ભાખી;
 પરગુણ ઢાંકી અવગુણ લેહ, કૂડી વાતતણો સાખી. ૩
 વિણદીઠી અણસાંભળી વાત, લોક વચ્ચે ચલવે પાપી;
 ચાડી કરતાં પાડી જાતિ, વાડી ગુણતણી કાપી. ૪
 ગુણ અવગુણ મેં સરખાં કીધ, અરિહા ભક્તિ નવી કીધી;
 ઉત્તમ કુળ જાતિ પરસિદ્ધ, વાહ્યો મદ ગારવ ગિદ્ધિ. ૫
 નીચ ઠાણ સેવતા નાથ, બંધે નીચગોત્ર કરિયો;
 શ્રીશુભવીરનો ઝાલ્યો હાથ, સહેજે ભવસાયર તરિયો. ૬

॥ કાવ્ય ॥

અગરુમુખ્યમનોહરવસ્તુના, સ્વનિરુપાધિગુણૌઘવિધાયિના ।

પ્રમુશરીરસુગંધસુહેતુના, રચય ધૂપનપૂજનમર્હતઃ ॥ ૧ ॥

નિજગુણાશ્વયરૂપસુંધૂપન, સ્વગુણઘાતમલપ્રવિકર્ષણ ।

વિશદબોધમનંતસુખાત્મકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નીચ-
 ગોત્રબંધસ્થાનોઽછેદનાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

ચોથી ધૂપપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

ગોત્રકર્મની બંને ઉત્તરપ્રકૃતિ અઘાતી છે. તેમાં નીચગોત્ર શાથી
 બંધાય છે તેના કારણ જે મેં પૂર્વે અનુભવ્યા છે તે હું કહું છું. ૧

(૧૭૪)

ચોસક પ્રકારી પૂજા-સાથ

ઠાળનો અર્થ

જિનેશ્વરને અંગે એટલે તેમની સમીપે હું ધૂપપૂજા કરું છું. તે ધૂપની ગતિ તો ઊંચી હોય છે છતાં હું પચેન્દ્રિયપણું પામીને પણ નીચગોત્રપણું કેમ પામ્યો ? મારી નીચગતિ કેમ થઈ ? તેના કારણે હે પરમાત્મા ! હું કહું છું તે સાંભળો. પ્રથમ તો મને તમારા આગમનો રસ લાગ્યો નહીં-ગમ્યો નહીં; મેં બહુશ્રુતની સેવા કરી નહીં, ઊલટું અંતરમાં તેમના પ્રત્યે અરુચિપણું લાગ્યો. ૧-૨. જે મુનિરાજને લણુ-લણાવે તેની નિંદા કરી, પારકા ગુણ ઢાંકી દીધા અને અવગુણ લીધા-પ્રગટ કર્યા. ખોટી વાતમાં સાક્ષી થયો. વગર દીઠી ને વગર સાંભળેલી વાત કોઈના અપવાદની-નિંદાની મેં પાપીએ લોકમાં ચલાવી અને કોઈની ચાડી કરીને મારી જાતને હલકી પાડી તેમજ મારા ગુણની વાડી મેં કાપી નાખી. ૩-૪. ગુણ ને અવગુણ તો સરખા જ કરી નાખ્યા અર્થાત્ ગુણનું બહુમાનાદિ ન કર્યું, અરિહંતની ભક્તિ પણ ન કરી, પ્રસિદ્ધ એવી ઉત્તમ જાતિ કે ઉત્તમ કુળ જ્યારે પામ્યો ત્યારે મેં તેનો મદ કર્યો, ગારવ કર્યો, તેમાં ગૃહ-આસક્ત થઈ ગયો. ૫. આ પ્રમાણે નીચગોત્ર બાંધવાના સ્થાનોને સેવવાથી મેં નીચ-ગોત્રનો બાંધ કર્યો પણ હવે તો શ્રી શુભવીર પરમાત્માનો હાથ આપ્યો છે, તેથી હું માનું છું કે ભવસાગર તરી ગયો છું અર્થાત્ સહેજે-વગરપ્રયાસે ભવસમુદ્ર તરી જઈશ એવી ખાત્રી થઈ છે. ૬

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-નીચગોત્રના બાંધસ્થાનોનો ઉચ્છેદ કરવા માટે પ્રભુની અમે ધૂપપૂજા કરીએ છીએ.

સમમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૭૫)

પંચમ દીપકપૂજા

દુહા

કાગપ્રસંગે હંસ નૃપ-બાણ પ્રાણ પરિહાર;
ગંગાજળ જળધિ ભળે, નીચકાણ સુવિચાર. ૧

ઢાળ

(બુગટું કોઈ રમશે નહીં રે—એ દેશી)

ફાનસ દીપક જ્યોતિ ધરી રે, પૂજા રચું મનોહાર;
પ્રભુજી! નીચ કુળે હવે નહીં રહું રે. પૂજા અરુચિ-
ભાવે કરી રે, નીચ કુળે અવતાર. પ્રભુજી ૧. તુજ
આગળ નવિ દીપ ધર્યો રે, નાપિક^x હાથ મસાલ; પ્ર૦
માતંગ બુંગીત જાતિ કહી રે, કાઢે અશુચિ ખાળ. પ્ર૦
૨. માળી ગોવાલી તેલી કોળી રે, મોચી ને શુચિકાર;
પ્ર૦ ત્રણ વનેચર પાપિયા રે, હોય અફાસ વિચાર. પ્ર૦
૩. વણીમગ માહણ રાંક કુલી રે, ભિક્ષુક કુળ અવતાર;
પ્ર૦ જિનદર્શન નવિ શિશ નમે રે, તે શિર વહેતા ભાર.
પ્ર૦ ૪. ગર્હભ જંબુક નીચ તિરિ રે; કિલ્લિવિષયા જે
દેવ; પ્ર૦ ઝાડુ દીએ સુર આગળે રે, પરભવ નિંદક દેવ.
પ્ર૦ ૫. જીવમરિચી કુળમહથી રે, વિપ્ર ત્રિહંડિક થાય;
પ્ર૦ શ્રીશુભવીર જિનેશ્વરુરે, દેવાનંદા ધર જાય. પ્ર૦ ૬.

^x નાપિક-વાળંદ દીવી ધરતાર. એને નાપિત પણ કહે છે.

(૧૭૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

॥ કાવ્યમ્ ॥

भवति दीपशिखापरिमोचनं, त्रिभुवनेश्वरसद्गानि शोभनं ।
स्वतनुकांतिकरं तिमिरं हंरं, जगति मंगलकारणमातरं ॥ १ ॥

શુચિમનાત્મચિદુજ્જ્વલદીપકૈ-ર્જ્વલિતપાપપતંગસમૂહકૈઃ ।
સ્વકપદં વિમલં પરિલેભિરે, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજ્યે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં નીચ-
ગોત્રોદયનિવારણાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

પાંચમી દીપકપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

કાગડાની સોખત કરવાથી હંસ પક્ષી રાજના બાણનો ભોગ
થઈ પડ્યો અને પ્રાણ ગયા.* વળી જેમ ગંગાજળ સમુદ્રમાં ભળ-
વાથી ખારું થાય છે તેમ ઉત્તમ જીવ પણ નીચ કુળમાં ઉપજવાથી
નીચપણાને પામે છે. ૧.

દાળનો અર્થ

જ્ઞાનસમાં રાખેલ દીપકની જ્યોતિ પ્રભુ પાસે ધરીને હું મનો-
હર એવી દીપકપૂજા કરું છું અને કહું છું કે-હે પરમાત્મા !
હવે હું નીચ કુળમાં નહીં રહું-નહીં ઉત્પન્ન થાઉં. આજ
સુધી તો મેં આપની પૂજા અરુચિભાવે કરેલી તેથી નીચ
કુળમાં ઉપજતો હતો. હે પ્રભુ ! તમારી આગળ જેણે દીપક
ધર્યો નહીં તેને નાપિક અર્થાત્ વાળદ થઈને હાથમાં મસાલ
લઈ બીજા પાસે ઊભા રહેવું પડે છે. જેણે તમારી શુદ્ધ જળવડે

* આ કથા પાછળ આપવામાં આવી છે.

સપ્તમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૭૭)

પ્રક્ષાલ કરી નહીં તે માતંગ(ઢેઢ) અથવા હલકી નિંદિત જાતિમાં ઉપજે છે અને તેને દુર્ગંધીની ખાળ કાઢવી પડે છે. ૧-૨. વળી તમારી સ્પર્શના નહીં કરવાના વિચારવાળા જીવો માણી, ગોવાળ, તેલી (ધાંચી), કોળી, મોચી ને શુચિ કરનારા ઢેઢ અર્થાત્ લંગી થાય છે, અથવા તે પાપી ત્રણ પ્રકારનું* હલકું વન-ચરપણું (તિર્યંચપણું) પામે છે કે જેને લોકો સ્પર્શ પણ કરતા નથી. ૩. વળી તમારી આશાતના કરનારા વણિમગના (હલકા આપારીના) અને બ્રાહ્મણ, રાંક, કોળી અથવા બીજા લિક્ષુકના કુળમાં અવતરે છે. તમને દર્શનનિમિત્તે જે મસ્તક નમાવતા નથી તેને મસ્તક ઉપર પારકા ભાર વહન કરવા પડે છે-મજૂર થવું પડે છે. ૪. પૂર્વભવમાં-પાછલા ભવમાં પ્રભુની કે દેવશુર વિગેરેની નિંદા કરવાની દેવવાળા ગધેડા કે શિયાળીઆ જેવા હલકી જાતિના તિર્યંચ થાય છે અથવા કીલ્ખીચિયા દેવ થાય છે કે જેને દેવોની આગળ ઝાડુ કાઢવું પડે છે-સાફસૂફ રાખવું પડે છે. ૫. બુઝો! કુળનો મદ કરવાથી મરિચી અનેક ભવમાં વિપ્ર અને ત્રિદંડી થયેલ છે અને છેવટ શુભવીરના ભવમાં પણ દેવાનંદાની કુક્ષીમાં ઉપજવું પડેલ છે-તેને ઘેર જાય છે; તેથી પરનિદા ન કરવી, કુળાદિકનો મદ ન કરવો અને પર-માત્માની ભક્તિ કરવી; એથી વિપરીત રીતે વર્તનારને ઉપર જણાવેલા નીચકુળાદિકની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-નીચગોત્રનો ઉદય નિવારવા માટે અમે પ્રભુની દીપપૂજા કરીએ છીએ.

* ગધેડો, શિયાળ ને જુડ.

(૧૭૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ષષ્ઠ અક્ષત પૂજા

દુહા

નીચકુળોદય જિનમતિ, દૂરથકી દરબાર;
તુજ મુખ દર્શન દેખતાં, લોક વડો વ્યવહાર. ૧.

ઢાળ

(વઢો વીર જિનેશ્વર રાયા—એ દેશી.)

અક્ષતપૂજા ગોધુમકેરી, નીચગોત્ર વિખેરી રે; તુજ
આગમરૂપ સુંદર શેરી, વઢ નહીં ભવકેરી રે. અક્ષત૦
૧. સાસાયણુ લગે બંધ કહાવે, પાંચમે ઉદયે લાવે રે;
ગુણઢાણુ જળ છડું આવે, ઉદયથી નીચ ખપાવે રે.
અ૦ ૨. હરિકેશી ચંડાળે જાયા, સંયમધર મુનિરાયા
રે; નીચગોત્ર ઉદયેથી પલાયા, ઊંચકુળે શ્રુત ગાયા રે.
અ૦ ૩. સમય અયોગી ઉપાંતે આવે, સત્તા નીચ
ખપાવે રે; અધ્રુવબંધી ઉદય કહાવે, ધ્રુવ સત્તા તિરિ-
લાવે રે. અ૦ ૪. સાતઘયા દોય ભાગ લધેરી, જીવવિ-
પાકી વડેરી રે; વીશ કોડાકોડી સાગરકેરી, એ ચિતિ-
બંધ ઘણેરી રે. અ૦ ૫. એ ચિતિબંધ કરંતા સ્વામી,
તુમ સેવા નવિ પામી રે; શ્રીશુભવીર મળ્યા વિસરામી,
હવે કિમ રાખું ખામી રે ? અ૦ ૬.

॥ કાવ્યસ્ ॥

ક્ષિતિતલેઽક્ષતશર્મનિદાનકં, ગણિવરસ્ય પુરોઽક્ષતમંડલં ।

ક્ષતવિનિર્મિતદેહનિવારણં, ભવપયોધિસમુદ્ધરણોદ્યતં ॥ ૧ ॥

સમમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૧૭૯)

સહજભાવસુનિર્મલતંદુલૈ વિપુલદોષવિશોધકમંગલૈઃ ।

અનુપરોધસુબોધવિધાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં તીર્થ-
ગોત્રસત્તાસ્થિતિબંધનિવારણાય અક્ષતં યજામહે સ્વાહા ॥

છઠ્ઠી અક્ષતપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

નીચ કુળના ઉદયથી જિનમતિ (જીનધર્મ) પામ્યા છતાં પણ તમારા દરબારમાં-દેરાસરમાં દૂરથી તમારા મુખના દર્શન થઈ શકે છે, કારણ કે લોકમાં-જગતમાં વ્યવહારની મુખ્યતા છે. ૧

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! તમારી અક્ષતપૂજા *ગોધુમવડે કરતાં નીચ ગોત્ર વિખરી જાય છે-નાશ પામે છે અને તમારા આગમરૂપ નગરની સુંદર શેરી નજરે પડે છે, તેમજ વડ એવી ભવની દેરી-સંસારની પરિબ્રમણતા દૂર થાય છે. ૧. આ નીચગોત્રકર્મનો સાન્વાદન ગુણુઢાણુ લગે બંધ છે અને પાંચમા ગુણુઢાણુ સુધી ઉદય છે. છઠ્ઠું ગુણુઢાણુ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે ઉદયમાંથી નીચ ગોત્ર ખપી જાય છે. ૨. હરિકેશી ચંડાળના કુળમાં ઉત્પન્ન થયા પણ જ્યારે તે સંયમધર મુનિ થયા ત્યારે નીચગોત્ર ઉદયમાંથી ખપી ગયું અને ઉચ્ચકુળનો ઉદય થયો, કારણ કે મુનિપણમાં ઉચ્ચકુળનો ઉદય જ શાસ્ત્રમાં કહેલો છે. ૩. અયોગી ગુણુઢાણુ ઉપાંત સમયે (દ્વિચરમસમયે) નીચગોત્ર સત્તામાંથી ખપે છે. તે અધ્રુવબંધી

* અક્ષત પૂજામાં ગોધુમ(ઘઉં) પણ વપરાય છે. ગુરુ પાસે તેના વડે ગઢુંલી કરાય છે તેથી જ તેનું નામ ગઢુંલી કહેવાય છે.

(૧૮૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

અને અધુવોદયી પ્રકૃતિ છે, સત્તામાં તિર્થચપણમાં ધ્રુવ છે. ૪. એ પ્રકૃતિ જીવવિપાકી છે અને તેની જઘન્યગ્નિથિતિ સાતૈયા બે ભાગ એટલે કે સાગરોપમની (એકેન્દ્રિયઆશ્રાને) છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમની છે. ૫. એવો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ-અંધ કરવાથી હે પ્રભુ! હું તમારી સેવા પામી શક્યો નહોતો, પણ હવે તો શ્રી શુભવીર પરમાત્મા વિશ્રામના સ્થાનરૂપ મળ્યા છે, તો હું એ કર્મનો ક્ષય કરવામાં ખામી કેમ રાખીશ? અર્થાત્ નહીં જ રાખું. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થપૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—નીચગોત્રકર્મની સત્તા ને સ્થિતિબંધના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની અક્ષત પૂજા કરીએ છીએ.

સત્તમ નૈવેદ્યપૂજા

દુહા

નૈવેદ્યપૂજા સાતમી, સાત ગતિ અપમાન;
કરવા વરવા શિવગતિ, વિવિધ જાતિ પકવાન. ૧

ઢાળ

(હમ મગન ભયે પ્રભુ ધ્યાનમેન્એ દેશી.)

મીઠાઈમેવા જિનપદધરતાં, અણાહારી પદ લીજીએ;
જિનરાજની પૂજા કીજીએ. વિગ્રહગતિમાં વાર અનંતી,
પામે પણ નવિ રીઝીએ. જિં ૧. ઊંચ નીચગોત્રે
તે હોવે, કારણ દૂર કરીજીએ; જિં ૦ અરિહા આગે

સપ્તમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૮૧)

રાગે માગો, સેવકને શિવ હીજીએ જિં ૨ અગુરુ-
લઘુપદ ગોત્રવિનાશી, પામ્યા બંધન છીજીએ, જિં
યોગ વિયોગી રહત અયોગી, ચરમ તિલાગ ઘટી-
જીએ, જિં ૩. આત્મપ્રદેશમયી અવગાહન, શિવક્ષેત્ર
તે રહીજીએ; જિં બત્રીશ અંગુળ લઘુ અવગાહન,
ક્ષેત્રસમી ગુરુ લીજીએ, જિં ૪. મસ્તક સમ સઘળા
લોકાંતે, ગુરુગમ ભાવ પતીજીએ; જિં અગુરુલઘુ
અવગાહના એકે, સિદ્ધ અનંત નમીજીએ, જિં ૫.
ફરસિત દેશ પ્રદેશ અસંખ્ય, ગુણ અનંત ઠવીજીએ;
જિં શ્રીશુભવીર જિનેશ્વર આગમ-અમૃતનો રસ
પીજીએ, જિં ૬.

॥ કાવ્ય ॥

અનશનં તુ મમાસ્તિવતિ બુદ્ધિના, રુચિરભોજનસંચિતભોજનં ।
પ્રતિદિનં વિધિના જિનમંદિરે, શુભમતે વત ઢૌકય ચેતસા ॥ ૧ ॥

કુમતબોધવિરોધનિવેદકૈ-વિહિતજાતિજરામરણાંતકૈઃ ।

નિરશનૈઃ પ્રચુરાત્મગુણાલયં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં અગુરુ-
લઘુગુણપ્રાપણાય નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

સાતમી નૈવેદ્ય પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

સાતમી નૈવેદ્યપૂજા વિવિધ જાતિના પકવાન્નવડે હું સાત ગતિને

(૧૮૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

દૂર કરીને આઠમી શિવગતિ વરવા માટે કરું છું ૧. (સ્થાવર-સૂક્ષ્મ, સ્થાવરબાદર, વિકલેન્દ્રિય, તિર્યચપન્થેન્દ્રિય, દેવતા, નારકી અને મનુષ્ય-એમ અનેક રીતે સાત ગતિ સમજવી.)

ઠાળનો અર્થ

પરમાત્માની પૂજા મીઠાઈ-મેવા વિગેરે ધરવાવડે કરવાથી આણાહારી પદ મેળવી શકાય છે; તેથી પ્રભુની નૈવેદ્યપૂજા અવશ્ય કરવી. આણાહારીપણું એક, બે કે ત્રણ સમયનું તો વિગ્રહગતિમાં અનંતી વખત આ જીવે પ્રાપ્ત કર્યું છે, પણ તેથી કાંઈ રીઝવાનું નથી; અર્થાત્ મારે તો નિરંતરનું આણાહારી પદ જોઈએ છીએ. તે સિદ્ધાવસ્થામાં છે એટલે તેની પ્રભુ પાસે માગણી છે ૧.

ઉચ્ચગોત્ર ને નીચગોત્રની પ્રાપ્તિ જેનાથી થાય એવા કારણો દૂર કરીએ અને અરિહંત પરમાત્મા પાસે ભક્તિરાગથી માગીએ કે મને શિવ(મોક્ષ) આપો. ૨. ગોત્રકર્મનો ક્ષય થવાથી આ સંસારના બંધન દૂર થાય છે અને અગુરૂલઘુગુણની-તે પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેને માટે ચૌદમા અયોગી ગુણઠાણે યોગનો વિયોગ કરીને અયોગી થવાની જરૂર છે. તે વખતે જીવની જે છેલ્લી શરીરાવગાહના હોય છે તેમાંથી ત્રીજો ભાગ ઘટે છે, ને રૂં ભાગની અવગાહના રહે છે; તેટલી આત્મપ્રદેશમય અવગાહના શિવક્ષેત્રમાં પણ રહે છે. ત્યાં જઘન્ય અવગાહના ૩૨ અંગુળની હોય છે (એટલે જઘન્ય બે હાથની અવગાહનાવાળા મનુષ્યો સિદ્ધિ પામતા હોવાથી તેના રૂં ભાગની એટલે ૩૨ અંગુળની અવગાહના રહે છે.) અને ઉત્કૃષ્ટી અવગાહના તે સિદ્ધિક્ષેત્ર જેટલી હોય છે. (સિદ્ધિક્ષેત્ર *યોજનના ૨૪ મા ભાગનું એટલે ૩૩૩ ધનુષ્ય ને ૩૨ અંગુળનું છે. ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્યની અવગાહનાવાળા મનુષ્યો સિદ્ધ થતા હોવાથી તેની

* આ યોજન ઉત્સેધ અંગુળનું સમજવું.

સમમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ નિવારણ પૂજા.

(૧૮૩)

કે અવગાહના તેટલી જ હોય છે.) ૩-૪. સિદ્ધના જીવોનાં સર્વના મસ્તકો તો લોકાંતે અડેલા હોવાથી સમાન હોય છે. તે હકીકત ગુરુગમથી સમજવા યોગ્ય છે. તેની અવગાહના અગુરુલધુ છે અને જ્યાં એક સિદ્ધ છે ત્યાં તેટલી જ અવગાહનાવાળા અનંતા સિદ્ધો પણ રહેલા છે. ૫. અને તેના દેશ-પ્રદેશને એટલે આછા-વધત્તા ભાગને ચારે દિશાએ તેમજ નીચે-નીચે ફરસેલા એવા સિદ્ધો તે કરતાં અસંખ્યાતગુણો અનંતા હોય છે. આ પ્રમાણે શ્રી શુભવીર પરમાત્માના આગમરૂપ અમૃતનો રસ પીવાથી સમજી શકાય છે. ૬.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-આત્માનો અગુરુલધુ ગુણ પ્રગટ કરવા માટે અમે ધૂપવડે પ્રભુની પૂજા કરીએ છીએ.

અષ્ટમ ફલપૂજા

દુહા

ગોત્રકર્મ નાશે કરી, સિદ્ધ હુવા મહારાજ;
ફળપૂજા તેહની કરી, માગો અવિચળ રાજ. ૧

દાળ

(કેરબાની દેશી.)

મેં બી સેવક તરે પાયકા, દુનિયાકે સાંઈ! મેં બી સેવક તરે પાયકા. સેવક હમ કેઈ કાળકા, દુનિયાંકે સાંઈ! મેં બીં આંકણી. સુણીએ દેવાધિદેવા, ફળ પૂજાકી સેવા, દીજીએ શિવફળ રાજીએ; દું મેં પરિશાટન થઈ, અકુસમાણ ગઈ, જીત્યો જગતકેરી બાજીએ.

(૧૮૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

દુ૦ મેં૦ ૧. ગોત્ર કરમ હરી, જ્યોતસેં જ્યોત મળી,
 આપ બિરાજે રંગમહેલમેં; દુ૦ મેં૦ સુખ અનંત
 લહે, સેવક દૂર રહે, લાજીએ અમો સારા શહેરમેં.
 દુ૦ મેં૦ ૨. સંસારસુખ લીયો, વગ્ગ અનંત કીયો,
 તો ભી ન એક પરદેશમેં; દુ૦ મેં૦ સિદ્ધકો સુખ લીનો,
 તાકો એકાંશ કીનો, માવે ન લોક આકાશમેં. દુ૦ મેં૦
 ૩. તાકો જો અંશ દેવે, તામેં કયા હાનિ હોવે ? સાહિબ
 ગરીબ નિવાજીએ; દુ૦ મેં૦ મહેર નજર જોવે, સેવક કામ
 હોવે, લોકલોકોત્તર છાજીએ. દુ૦ મેં૦ ૪. કર્મ કઠિન
 જડયો, સાંયુકે મુખ ચડયો, ખાત કરત હમ લાજીએ;
 દુ૦ મેં૦ આપહી તેજે ગાયો, કર્મપડળ છાયો, ઇતનો
 અંતર ભાંજીએ. દુ૦ મેં૦ ૫. શ્રેણિક આદિ નવા, ઓખી
 સાંયુકી સેવા, જિનપદ લેત બિરાજીએ; દુ૦ મેં૦ સાચી
 ભગતિ કહી, કારણ યોગ સહી, કારજ કોડી દીવાજીએ.
 દુ૦ મેં૦ ૬. કર્મસૂદન તપે, નામ પ્રભુકો જપે, જગીએ
 જ્ઞાન અવાજીએ; દુ૦ મેં૦ કોઈ ન નામ લેવે, સ્વામી
 આશીષ દેવે, શ્રી શુભવીરબળે ગાજીએ. દુ૦ મેં૦ ૭.

॥ કાવ્ય ॥

શિવતરોઃ ફલદાનપરૈર્નવૈ-વૈરફલેઃ કિલ પૂજય તીર્થપં ।
 ત્રિદશનાથનતક્રમપંકજં, નિહતમોહમહીધરમંડલં ॥ ૧ ॥
 શમરસૈકસુધારસમાધુરૈ-રનુભવાશ્ચફલૈરભયપ્રદૈઃ ।
 અહિતદુઃસ્વહરં વિભવપ્રદં, સકલસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

સત્તમ દિવસ-ગોત્ર કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૮૫)

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં ગોત્રા-
તીતાય ફલંયજામહે સ્વાહા ॥

આઠમી ફલપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

ગોત્રકર્મનો નાશ કરવાથી મહારાજા પરમાત્મા સિદ્ધ થયા છે, તેમની ફળપૂજા કરીને હું શિવપદનું અવિચળ રાજ્ય મારું છું. ૧

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! હું પણ તમારા ચરણકમળનો સેવક છું. હે દુનિયાના-ત્રણ જગતના સ્વામી ! હું પણ તમારો કેઈ કાળનો-ખડું વખતનો કિંકર છું.

હે દેવાધિદેવ ! સાંભળો. આ ફળપૂજારૂપ સેવા સ્વીકારો અને તેના બદલામાં રાજી થઈને શિવફળ આપો, જેથી હું કર્મોને આત્માથી છૂટા કરી અસ્પર્શમાન ગતિએ ત્યાં જઈને ઉપજી અને આ જગતની બાજી કે જેથી હું જીતાયેલો છું તેને જીતું. ૧. આપ તો ગોત્રકર્મનો નાશ કરીને જ્યોતિમાં જ્યોતિ મિલાવીને મોક્ષરૂપી રંગમહેલમાં બિરાજો છો અને અનંતું સુખ ભોગવો છો. આ સેવક તમારાથી અત્યંત દૂર રહેલો છે પણ તેથી હું આ સંસારરૂપી શહેરમાં રહેતાં બહુ જ શરમાઉં છું-લાજી છું. ૨. આ સંસારના તમામ સુખને એકત્ર કરી તેનો વર્ગ કર્યો એટલે તદ્દગુણ કયું; પરંતુ તે આપના અસંખ્ય પ્રદેશના સુખમાંહેના એક પ્રદેશના સુખ જેટલું પણ ન થયું. સિદ્ધ પરમાત્માને જે સુખ છે તેનો એક અંશ લેવામાં આવે તો તે લોકલોકમાં પણ ન સમાય. ૩. હે પરમાત્મા ! તેનો-તમારા સુખનો એક અંશ મને આપો તો તેમાં તમને શી હાનિ થાય તેમ છે ? હે સાહેબ !

(૧૮૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

હે ગરીબનિવાજ ! એટલી તો આ ગરીબ સેવક ઉપર નિવાજ (કૃપા) કરો. જો આપની મહેર નજર થાય તો સેવકનું કામ થઈ જાય અને લોકિકમાં ને લોકોત્તરમાં હું શોભું. ૪. જો કે હું તો કઠિન કર્મોથી જડેલો-સંકળાયેલો છું, પરંતુ આપને મુખે ચડયો છું, તે છતાં મારી આવી સ્થિતિ રહેલી હોવાથી હું વાત કરતાં લાભું છું. આપ તો તેજસ્વરૂપીપણે ગવાણા છો અને હું તો કર્મના પડળે છવાયેલો છું, તો હે પ્રભુ ! હવે એટલો અતર લાગી નાખો. ૫. શ્રેણિક વિગેરે નવ જણે* આપના વખતમાં જિનપદ (તીર્થંકરનામકર્મ) ઉપાર્જન કર્યું તે આપની સેવાનું-કૃપાનું જ પરિણામ છે. તેમણે આપની સાચી ભક્તિ કરી, કારણ કાર્યનો યોગ મળ્યો, તો તેને કરોડગણું ફળ આપી દીવાળ્યા-રાણ કર્યાં. ૬. અમે પણ આ કર્મસૂદન તપ કરીએ છીએ, જ્ઞાનદશાએ જાગૃત થઈ અવાજ (પ્રાર્થના) કરીએ છીએ, હવે જો આપ આશિષ આપો તો હે શુભવીર પરમાત્મા ! અમે આપને બળે ગાણ રહીએ અને અમારું કોઈ નામ પણ લઈ શકે નહીં. ૭.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-જેમણે ગોત્રકર્મ સર્વથા દૂર કર્યું છે એવા પરમાત્માની અમે ફળવડે પૂજા કરીએ છીએ.

ઇતિ સક્તમ દિવસ અધ્યાપનીય ગોત્રકર્મ પૂજા સમાપ્ત

* શ્રી વીર પ્રભુના સમયમાં સુલસા, શ્રેણિક, અંબડ, રેવતી, સુપાર્શ્વ (વીર પ્રભુના કાકા), શંખ, આનંદ, કૂણિક અને ઉદાયી રાજા. આ નવે મનુષ્યોએ તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું છે.

અષ્ટમ દિવસ અધ્યાપનીય અંતરાય- કર્મસૂદનાર્થ પૂજાષ્ટક

પ્રથમ જ઼઼પૂજા

દુહા

શ્રી શંખેશ્વર શિર ધરી, પ્રણમી શ્રી ગુરુપાય;
વંચિતપદ વરવા ભણી, ટાળીશું અંતરાય. ૧
જિમ રાજ રીઝયો થકો, દેતાં દાન અપાર;
ભંડારી ખીજ્યો થકો, વારંતો તેણીવાર. ૨
તિમ એ કર્મ ઉદયથકી, સંસારી કહેવાય;
ધર્મ કર્મ સાધન ભણી, વિવન કરે અપાર. ૩
અરિહાને અવલખને, તરિયે ઇણ સંસાર;
અંતરાય ઉચ્છેદવા, પૂજા અષ્ટ પ્રકાર. ૪

ઢાળ

(આંખાના વડલા હેઠે ભર્યા રે, સરોવર લહેરો લે છે રે-એ દેશી.)

જળપૂજા કરી જિનરાજ, આગળ વાત વીતી
કહો રે; કહેતાં નવિ આણો લાજ, કર જોડીને આગળ
રહો રે. જળ૦ ૧. જિનપૂજનો અંતરાય, આગમલોપી

(૧૮૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

નિંદા ભજી રે; વિપરીત પ્રરૂપણા થાય, દીનતાણી કરુણા તજી રે. જળાં ૨. તપસી ન નમ્યા અણગાર, જીવતાણી મેં હિંસા સજી રે; નવિ મળિયો આ સંસાર, તુમ સરિખો રે શ્રીનાથજી રે. જળાં ૩. રાંક ઉપર ક્રીધો કોપ, માઠાં કર્મ પ્રકાશિયા રે; ધર્મ મારગનો લોપ, પરમારથ કેતાં હાંસિયા રે. જળાં ૪. ભણુતાને કયો અંતરાય, દાન દિયંતા મેં વારિયા રે; ગીતારથને હેલાય, જૂઠ ઓલી ધન ચોરિયા રે. જળાં ૫. નર પશુઆં બાળક દીન, ભૂખ્યાં રાખી આપે જમ્યો રે; ધર્મવેળાએ બળહીન, પરદારાશુ રંગ રમ્યો રે. જળાં ૬. કૂડે કાગળિયે વ્યાપાર, થાપણુ રાખીને ચોળવી રે; વેચ્યા પરદેશ મોઝાર, બાળકુમારિકા ભોળવી રે. જળાં ૭. પંજરિયે પોપટ દીધ, કેતી વાત કહું ઘણી રે? અંતરાય કરમ એમ ક્રીધ, તે સવિ જાણો છો જગઘણી રે. જળાં ૮. જળ પૂજંતી દ્વિજનારી, સોમસિરિ મુગતિ વરી રે; શુભવીર જગત આધાર, આણા મેં પણ શિર ધરી રે. જળાં ૯

॥ કાવ્યં ॥

તીર્થોદકૈર્મિશ્રિતચંદનોઘૈઃ, સંસારતાપાહતયે સુશીતેઃ ।

જરાજનીપ્રાંતરજોઽભિશાંત્યૈ, તત્કર્મદાહાર્યમજં યજેઽહં ॥૧॥

દ્રુતવિલંબિતવૃત્તદ્વયમ્

સુરનદીજલપૂર્ણઘટૈર્ધનૈર્-ધુસૃણમિશ્રિતવારિભૃતૈઃ પરૈઃ ।

સ્નપય તીર્થકૃતં ગુણવારિધિ, વિમલતાં ક્રિયતાં ચ નિજાત્મનઃ ॥૧॥

અષ્ટમ દિવસ-અંતરાય કર્મ-નિવારણ પૂજા (૧૮૯)

જ્ઞાનમનોમણિભાજનભારયા, શમરસૈકસુધારસધારયા ।

સકલબોધકલારમણીયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં વિઘ્ન-
સ્થાનકોચ્છેદનાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

પ્રથમ જળપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

શ્રી શંખેશ્વર પરમાત્માને ચરણે નમસ્કાર કરી, સદ્ગુરુના ચરણમાં પ્રણામ કરી વાંછિતપદને મેળવવા માટે અંતરાયકર્મને ટાળશું. ૧. જેમ રાત્રી રીઝ્યો હોય અને પુષ્કળ દાન આપવા ભંડારીને હુકમ કરે, પણ જો ભંડારી ખીજેલો હોય તો રાત્રીને વારે અથવા આપતાં વિલંબ કરે તેમ આ અંતરાયકર્મના ઉદયથી જીવ સંસારી કહેવાય અને ધર્મકાર્ય કરતાં અંતરાયકર્મ વચ્ચે વિઘ્ન કરે-કરવા ન દે. ૨-૩. અરિહંતના આલંબનથી આ સંસાર તરી જવાય તેમ છે, તેથી અંતરાયકર્મનો ઉચ્છેદ કરવા માટે હું શ્રી જિનેશ્વરની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરું છું. ૪.

ઢાળનો અર્થ

શ્રી જિનેશ્વરની જળપૂજા કરીને તેમની આગળ આપણી પોતાની વીતેલી વાતો કહો. તે કહેતાં મનમાં જરા પણ લજ્જા આણુશો નહીં. હાથ જોડી પ્રભુ આગળ ઊભા રહીને કહેજો. ૧. (હવે અંતરાયકર્મ કયા કયા કારણો સેવવાથી મેં બાંધ્યું છે અથવા બંધાય છે તે કહે છે:—)

જનિપૂજામાં અંતરાય કર્યો, આગમ લોખ્યા, પારકી નિંદા કરી, વિપરીત પ્રપણાઓ કરી, દીન ઉપરની કરુણા તજી દીધી,

(૧૬૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

તપસ્વી એવા મુનિને નમસ્કાર ન કર્યો, જીવેની હિંસા કરી. હે પરમાત્મા ! આ સંસારમાં તમારા જેવો નાથ મને મળ્યો નહીં તેનું આ પરિણામ છે. ૨-૩. વળી મેં રાંક ઉપર કોપ કર્યો, કોઈનાં માઠાં કર્મો પ્રકાશિત કર્યાં, ધર્મમાર્ગોનાં લોપ કર્યો, પરમાર્થની વાતો કરનારાની હાંસી કરી, ભણનારને ભણવામાં અંતરાય કર્યો, કોઈ દાન દેનારને વાર્યા-દાન દેવા ન દીધું, ગીતાર્થોની હેલણા કરી, જૂઠું બોલ્યો, પારકું દ્રવ્ય ચોર્યું, સેવકો, પશુઓ, બાળકો ને દીન જનોને ભૂખ્યા રાખીને પોતે જમ્યો, ધર્મ કરતી વખતે બળહીન થયો અને પરસ્ત્રી સાથે આનંદથી રમ્યો, (તે વખત બળ આવ્યું), ખોટા કાગળો (હુંડીઓ) લખીને વ્યાપાર કર્યો, પારકી થાપણ રાખીને ઓળવી, નાના બાળકોને અને કુંવારી કન્યાઓને ભોળવીને પરદેશમાં વેચ્યા, પોપટને પાંજરામાં પૂર્યા. હે પરમાત્મા ! આવી કેટલીક વાત કરું ? મેં આવા અનેક પ્રકારોવડે અંતરાયકર્મ બાંધ્યું. હે નાથ ! હે જગદાણી ! આપ તે બધી હકીકત જ્ઞાનવડે જાણો છો. ૪-૮. પ્રભુની જળપૂજા કરવાથી સોમશ્રી બ્રાહ્મણી મુક્તિપદને પામી છે. શ્રી શુભવીર પરમાત્મા જગતના આધારભૂત છે, તેમની આજ્ઞા મેં પણ મસ્તકે ધારણ કરી છે. ૯. (સોમશ્રીની કથા શ્રી વિજયચંદ કેવળીના ચરિત્રમાં છે. તેનું ભાષાંતર અમે છપાવેલું છે ત્યાંથી વાંચવી.)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-અંતરાય-કર્મ બાંધવાના સર્વે કારણોનો ઉચ્છેદ કરવા માટે અમે પ્રભુની જળપૂજા કરીએ છીએ.

અષ્ટમ દિવસ-અંતરાય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૯૧)

દ્વિતીય ચંદનપૂજા

દુહા

શીતળ ગુણુ જેમાં રહ્યો, શીતળ પ્રભુમુખરંગ;
આત્મ શીતળ કરવા ભણી, પૂજે અરિહાત્યંગ. ૧
અંગવિલેપન પૂજના, પૂજે ધરી ધનસાર;
ઉત્તરપયડી પાંચમાં, દાનવિધન પરિહાર. ૨

દાળ

(કામણુગારો એ કૂકડો રે-એ દેશી.)

કરપી ભૂંડો સંસારમાં રે, જેમ કપીલા નાર; દાન
ન દીધું મુનિરાજને રે, શ્રીણિકને દરબાર. કરપીં ૧.
કરપી શાસ્ત્ર ન સાંભળે રે, નિણે નવિ પામે ધર્મ; ધર્મ
વિના પશુ પ્રાણિયા રે, છ'ડે નહીં કુકર્મ. કરપીં ૨.
દાનતણા અંતરાયથી રે, દાનતણા પરિણામ; નવિ પામે
ઉપદેશથી રે, લોક ન લે તસ નામ. કરપીં ૩. કૃપ-
ણતા અતિ સાંભળી રે, નાવે ધર અણુગાર; વિશ્વાસી
ધર આવતા રે, કલ્પે મુનિ આચાર. કરપીં ૪. કરપી
લક્ષ્મીવંતને રે, મિત્ર સજ્જન રહે દૂર; અલ્પધની ગુણ
દાનથી રે, વંછે લોક પકુર. કરપીં ૫. કલ્પતરુ કનકા-
ચળે રે, નવિ કરતા ઉપગાર; તેથી મરુધર રૂંડો કેરડો
રે, પંથગ છાંય લગાર. કરપીં ૬. અંદનપૂજા ધન

(૧૯૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

વાપરે રે, ક્ષયઉપશમ અંતરાય; જિમ જયસૂર ને શુભ-
મતિ રે, ક્ષાયક ગુણ પ્રગટાય. કરપીં ૭, શ્રાવક દાન-
ગુણે કરી રે, તુંગિયા ભંગ દુવાર; શ્રીશુભવીરે વખા-
ણિયા રે, પંચમ અંગ મોઝાર. કરપીં ૮.

॥ કાવ્ય ॥

જિનપત્તેર્વેરંગધસુપૂજનં, જનિજરામરણોદ્ભવમીતિદ્વત્ ।
સકલરોગવિયોગવિપદ્ધરં, કુરુ કરેણ સદા નિજપાવનં ॥ ૧ ॥
સહજઃ સર્વકલંકવિનાશનૈ-રમલભાવસુવાસનચંદનૈઃ ।
અનુપમાનગુણાવલિદાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં દાનાં-
તરાયનિવારણાય ચંદનં યજામહે સ્વાહા ॥

ખીજી ચંદન પૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

જેમનામાં શીતળ ગુણ રહેલો છે અને જેમના મુખનો રંગ
પણુ શીતળ છે-શાંત છે એવા પરમાત્માના અંગની આત્માને
શીતળતા કરવા માટે (શીતળ દ્રવ્યથી) પૂજ કરો. ૧. પ્રભુના
અંગે ધનસારવડે વિલેપન પૂજ કરો કે જેથી અંતરાય કર્મની
પાંચ ઉત્તરપ્રકૃતિમાંથી પહેલી દાનાંતરાય પ્રકૃતિનો પરિહાર-
નિવારણ થાય. ૨.

દાળનો અર્થ

આ સંસારમાં કૃપણ મનુષ્ય અત્યંત ભૂંડો કહેવાય છે.
જેમ કપિલા દાસી કે જેણે શ્રેષ્ઠિક રાજાના દરબારમાં રાજાનો
હુકમ થયા છતાં પણ મુનિરાજને દાન દીધું નહીં-દેવાની ચોકખી

અષ્ટમ-દિવસ અંતરાય કર્મ નિવારણ પૂજા

(૧૯૩)

ના પાડી. ૧. કૃપણ મનુષ્યો શાસ્ત્રો સાંભળતા નથી અને તેથી ધર્મ પામતા નથી. ધર્મ સાંભળવા જઈએ તો ગુરુ કાંઈક ખર્ચ કરવાનું બતાવશે એટલા માટે તે ગુરુ પાસે જતા જ નથી, તેથી ધર્મ પામ્યા વિના તે પશુ-પ્રાણી જેવા રહે છે અને કુકર્મોને છાંડતા નથી. ૨. પૂર્વે કોઈને દાન દેતાં અંતરાય કર્યો હોય તો તેથી આ ભવમાં દાનાંતરાયનો ઉદય થાય છે, અને તેવા મનુષ્યો ગુરુના ઉપદેશથી પણ દાનગુણ પામી શકતા નથી. લોકો પ્રભાતમાં તેનું નામ પણ લેતા નથી. ૩. કોઈ માણસ અતિ કૃપણ છે એમ સાંભળે છે તો મુનિરાજ પણ તેને ઘરે વહોરવા જતા નથી; કારણ કે વિશ્વાસુને* ઘરે જ વહોરવા જવાનો મુનિરાજનો આચાર છે-ત્યાં જવું જ તેમને કલ્પે છે. ૪. કૃપણ લક્ષ્મીવંત હોય છતાં તેનાં મિત્રો-સ્વજનો તેનાથી દૂર રહે છે, અને અલ્પ ધનવાળો પણ જો દાની હોય છે તો લોકો તેની ઉજ્જવળતાને ચાહે છે-વાંચે છે. (તેની પાસે જાય છે.) ૫. કલ્પવૃક્ષ જો કે મેરુપર્વત ઉપર રહેલા છે પણ તે ઉપકાર કરી શકતા નથી તેથી શા કામના છે ? તે કરતાં તો મારવાડમાં રહેલો કેરડો સારો છે કે જે પંથીજનોને થોડી પણ છાયા આપે છે. ૬. અંતરાયકર્મનો જેને ક્ષયોપશમ થયો હોય છે તે પ્રભુની ચંદનપૂજામાં ધન વાપરી શકે છે અને જેમ જયસૂર ને શુભમતિએ પ્રભુની ભક્તિ કરીને, પરિણામે ક્ષાયક ગુણ પ્રગટાવ્યા તેમ તે પણ પ્રગટાવે છે. ૭. દાનના ગુણવડે શોભતા એવા તુંગિયાનગરીના શ્રાવકોના દ્વાર નિરંતર ચાચકો માટે ખુલ્લા રહેતા હતા, એમ કહીને પાંચમા અંગ શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં શ્રીશુભવીર પરમાત્માએ તેના વખાણ કર્યા છે-તેને પ્રશંસ્યા છે. ૮. (આમાં સૂચવેલી જયસૂર ને શુભમતિની કથા પણ

* અહીં અતિ કૃપણને અવિશ્વાસુની પંક્તિમાં ગણ્યો છે.

(૧૯૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

શ્રી વિજયચંદ્ર કેવળા ચરિત્રના ભાષાંતરમાં છે.)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-દ્વનાંતરાયના નિવારણ માટે અમે પ્રભુની ચંદનપૂજા કરીએ છીએ.

તૃતીય પુષ્પપૂજા

દુહા

હવે ત્રીજી સુમનસતણી, સુમનસ કરણ સ્વભાવ;
ભાવ સુગંધી કરણ ભણી, દ્રવ્યકુસુમ પ્રસ્તાવ. ૧
માલતી ભૂલે પૂજતી, લાભવિધન કરી હાણુ;
વણિગસુતા લીલાવતી, પામી પદ નિરવાણુ. ૨

ઢાળ

(એમાં આવોજી, કહું એક વાતડલી-એ દેશી.)

મન મંદિર આવો રે, કહું એક વાતડલી; અજ્ઞા-
નીની સંગે રે, રમિયો રાતડલી. ૧. વ્યાપાર કરેવા રે,
દેશ વિદેશ ચલે; પરસેવા હેવા રે, કોડી ન એક મળે.
૨. રાજગ્રહી નગરે રે, દુમક એક ફરે; ભિક્ષાચર
વૃત્તિએ રે, દુઃખે પેટ ભરે. ૩. લાભાંતરાયે રે, લોક ન
તાસ દીએ; શિલા પાડતો રે, પહોતો સાતમીએ. ૪.
ઢંઢણુ અણુગારો રે, ગોચરી નિત્ય ફરે; પશુઆં અંત-

અષ્ટમ દિવસ—અંતરાય કર્મ નિવારણ પૂજા (૧૯૫)

રાયે રે, આહાર વિના ત્રિયરે. ૫. આદીશ્વર સાહિબ રે,
સંયમ ભાવ ધરે; વરસીતપ પારણું રે, શ્રેયાંસરાય ધરે.
૬. મિથ્યાતે વાહ્યો રે, આરત ધ્યાન કરે; તુજ આગમ
વાણી રે, સમકિતી ચિત્ત ધરે. ૭. જિમ પુણીઓ શ્રાવક
રે, સંતોષ ભાવ ધરે; નિત્ય જિનવર પૂજે રે, ફૂલના
પગર ભરે. ૮. સંસારે ભમંતા રે, હું પણ આવી
મળ્યો; અંતરાય નિવારક રે, શ્રી શુભવીર મળ્યો. ૯.

॥ કાવ્ય ॥

સુમનસા ગતિદાયિ વિધાયિના, સુમનસાં નિકરૈઃ પ્રમુપૂજનં ।
સુમનસા સુમનો ગુણસંગિના, જન વિધેહિ નિધેહિ મનોઽર્ચને ॥૧॥
સમયસારસુપુષ્પસુમાલયા, સદ્વજકર્મકરેણ વિશોધયા ।
પરમયોગબલેન વશીકૃતં, સદ્વજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥૨॥

મંત્ર—ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં લામાં-
તરાયોચ્છેદનાય પુષ્પાણિ યજામહે સ્વાહા ॥

ત્રીજી પુષ્પપૂજનો અર્થ

દુડાનો અર્થ

હવે પરમાત્માની ત્રીજી સુમનસની એટલે પુષ્પની (પુષ્પો-
વડે) પૂજા કરો કે જેનો સુમનસ એટલે સારા મનવાળા કરવા-
નો સ્વભાવ છે. આત્માને ભાવસુગંધીવડે સુગંધિત કરવા
માટે આ દ્રવ્યકુસુમ જે સુગંધી હોય છે તેનો પ્રસ્તાવ કરવામાં
આવે છે એટલે કે તેનાવડે પૂજા કરવામાં આવે છે. ૧. એક
વણિકની પુત્રી લીલાવતી માલતીના પુષ્પોવડે પ્રભુને પૂજી

(૧૮૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

લાભાંતરાયનો ક્ષય કરી નિર્વાણ પદને પામી છે. ૨. (આ કથા પણુ શ્રી વિજયચંદ્ર કેવળી ચરિત્રના લાભાંતરમાં છે.)

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! તમે મારા મનરૂપી મંદિરમાં પધારો કે જેથી હું એક વાત આપને કરું. હે સ્વામી ! હું અજ્ઞાનીની સોળતમાં આખી રાત રમ્યો છું અર્થાત્ આજ સુધીનું અનેક ભવોનું આયુષ્ય વ્યતિક્રમાવ્યું છે. ૧. (આ પૂજામાં લાભાંતરાય સંબંધી હકીકત કહે છે.) હું વ્યાપાર કરવા માટે દેશ-વિદેશમાં ગયો, પારકી સેવા કરી, પણ એક કોડી પણ મળી નહીં. ૨. તે ઉપર દષ્ટાંત કહે છે કે-રાજગૃહ નગરીમાં એક દ્રમક (લિક્ષુક) ફરતો હતો. તે લિક્ષાચારવૃત્તિ કરતો હતો, છતાં પેટ પણ મહાદુઃખે ભરતો હતો અર્થાત્ પેટ ભરવા જેટલું પણ દુઃખે મળતું હતું. તેને લાભાંતરાયનો ઉદય હતો તેથી લોકો તેને આપતા નહોતા. એટલા ઉપરથી તેને લોકો ઉપર એટલો દ્રેષ થયો કે તે નગર ઉપર એક મોટી શિલા પાડી દેવા માટે નજીકના વૈભાર પર્વત ઉપર ચડ્યો, ત્યાંથી એક શિલા પાડતાં તે જ પડી ગયો અને તે શિલા નીચે કચડાઈ મરણ પામીને સાતમી નરકે ગયો. ૩-૪. ઢંઢણુ અણુગાર કે જે સંસારીપણામાં કૃષ્ણ વાસુદેવની ઢંઢણુ રાણીના પુત્ર હતા, તે નિત્ય ગોચરી માટે ફરતા હતા, પણ લાભાંતરાયનો ઉદય હોવાથી તે શુદ્ધ મુનિ છતાં પૂર્વ ભવમાં પશુઓને અંતરાય કરેલો હોવાથી લોકો તેને આપતા નહોતા અને આહાર વિના રહેતા હતા. ૫. આદીશ્વર પરમાત્મા સંયમભાર ધારણ કર્યા પછી પૂર્વના લાભાંતરાયને લીધે એક વર્ષ પર્થાત આહાર ન પામ્યા. છેવટે વર્ષીતપનું પારણું ધ્રેયાંસ રાજાને ત્યાં શેરડીના રસવડે કર્યું. ૬. આ પ્રકારે જ્યારે લાભાંતરાયનો ઉદય હોય છે ત્યારે મિથ્યાત્વે વાસિત જીવ આર્તધ્યાન કરે છે

અષ્ટમ દિવસ-અંતરાય કર્મ-નિવારણ પૂજા. (૧૬૭)

અને સમકિતી જીવ, તમારા આગમની વાણીને ચિત્તમાં ધારણ કરે છે. એટલે તે પૂર્વે આંધેલા લાભાંતરાયનો ઉદય જાણી આર્ત-ધ્યાન કરતો નથી. ૭. જેમ પુણિયો શ્રાવક દરરોજ માત્ર ૧૨૫ દોકડા-બે આના જ રૂની પૂણી વેચીને પેદા કરતો હતો, પરંતુ તેમાં સતોષ રાખતો હતો. અને દરરોજ પરમાત્માની પૂજા કરી તેમની પાસે ફૂલના પગર ભરતો હતો. ૮. હે પરમાત્મા ! સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં હું પણ આપની પાસે આવ્યો છું અને અંતરાય કર્મને નિવારનારા તમે શ્રી શુભવીર પ્રભુ મને મળ્યા છો. ૯.

આ પૂજામાં સૂર્યવેલી ઢંઢણકુમારની, આદીશ્વરપ્રભુની અને પુણીઆ શ્રાવકની કથા પાછળ આપવામાં આવી છે.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-લાભાંતરાયનો ઉચ્છેદ કરવા માટે અમે પ્રભુની પુણ્યપૂજા કરીએ છીએ.

ચતુર્થ ધૂપપૂજા

દુહા

કર્મકઠિન xકઠ દાહવા, ધ્યાન +હુતાશન યોગ;
ધૂપે જિન પૂજા દહો, અંતરાય જે ભોગ. ૧
એક વાર જે ભોગમાં, આવે વસ્તુ અનેક;
અશન પાન વિલેપને, ભોગ કહે જિન છેકx ૨

x કાઠ + અગ્નિ. x છેક-ચતુર. જિનછેક-તીર્થંકર.

(૧૯૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ઢાળ

(રાગ આશાવરી. છેડા નાંજ-એ દેશી.)

બાજ બાજ બાજ ભૂદ્યો બાજ, ભોગવિધન ધન
 ગાજ. ભૂદ્યોં આગમજ્યોત ન તાજ, ભૂં કર્મકુટિલ
 વશ ંકાજ. ભૂં સાહિબ સુણ થઈરાજ; ભૂં એ
 આંકણી. કાળ અનાદિ ચેતન રઝળે, એક વાત ન
 સાજ *મયણાભયણી ન રહે છાની, મળિયા માત
 પિતાજ. ભૂં ૧. અંતરાયથાનક સેવનથી, નિર્ધનગતિ
 ઉપરાજ; કૃપની છાયા કૂપ સમાવે, ઈચ્છા તિમ સવિ
 ભાંજ. ભૂં ૨. પ્રનૈગમ એક નારી ધૂતી પણ, ઘેબર
 ભૂખ ન ભાંગી; જમી જમાઈ પાછો વળિયો, જ્ઞાનદશા
 તવ જગી. ભૂં ૩. કમહી કળે ધનપતિ થાવે, અંત-
 રાય ફળ આવે; રોગી પરવશ અન્ન અરુચિ, ઉત્તમ
 ધાન્ય ન ભાવે. ભૂં ૪ ક્ષાયકભાવે ભોગની લળિય,
 પૂજા ધૂપ વિશાળા; વીર કહે ભવ સાતમે સિંધ્યા,
 વિનયધર ભૂપાળા. ભૂં ૫.

॥ કાઢ્યં ॥

અગરુમુખ્યમનોહરવસ્તુના, સ્વનિરુપાધિગુણૌઘવિધાયિના ।

પ્રમુશરીરસુગંધસુદેતુના, રચય ધૂપનપૂજનમર્હતઃ ॥ ૧ ॥

નિજગુણાક્ષયરૂપસુધૂપનં, સ્વગુણઘાતમલપ્રવિકર્ષણં ।

વિશદબોધમનંતસુહ્રાત્મકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

÷ આત્મા * સુરસુંદરી. મયણાસુંદરીની જાહેન. x. વાણિયે.

અષ્ટમ દિવસ-અંતરાય કર્મ-નિવારણ પૂજા

(૧૯૬)

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં ભોગાં-
તરાયદહનાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

ચોથી ધૂપપૂજનો અર્થ

હુહાનો અર્થ

કઠણુ-આકરાં કર્મરૂપ કાષ્ટને બાળી દેવા માટે ધ્યાનરૂપી અગ્નિ જગાવીને-ધૂપવડે શ્રી જિનેશ્વરની પૂજા કરીને જે ભોગાંતરાય કર્મ છે તેને બાળી નાખો. ૧. એક વાર જ ભોગમાં આવી શકે એવી અનેક વસ્તુઓ-ભોજન, પાણી, વિલેપન વિગેરેને શ્રી તીર્થંકર મહારાજ ભોગ કહે છે. ૨. (તે ન ભોગવી શકાય તેનું નામ ભોગાંતરાય કહે છે.)

ઢાળનો અર્થ

હે પરમાત્મા ! ભોગાંતરાય કર્મરૂપ વરસાદના ગર્જરવમાં હું મારી બાજી બધી ભૂલી ગયો. એ કર્મરૂપ વાહળના અંધકારમાં આગમરૂપી-જ્ઞાનરૂપી જ્યોત મારી તાજી-વિકસ્વર ન રહી અને આ કાજી એટલે આત્મા તે કુટિલ(વાંકા) એવા કર્મને વશ થઈ ગયો. હે સાહિબ ! આ બધી મારી વીતક વાત કહું છું તે તમે મારા પર રાજી થઈને સાંભળો.

અનાદિ કાળથી આ ચેતન સંસારમાં રહ્યો છે. તેની એકે વાત સાજી-યથાસ્થિત નથી. આ કારણથી જ મયણાસુંદરીની બહેન (શ્રીપાલ-રાજની સ્ત્રીની બહેન) સુરસુંદરી જ્યારે તેના માતાપિતા તેની ભેળા થયા ત્યારે એવી રોવા માંડી કે કોઈ રીતે છાની રહે નહીં, તેને પોતાની બધી પાછલી વાત સાંભરી આવી. (આ કથા પાછળ આપેલી છે.) ૧. હે પ્રભુ ! મેં અંતરાયકર્મ આંધવાના સ્થાનકો સેવવાથી નિર્ધનપણું ઉપાર્જન કર્યું-નિર્ધન થયો, તેથી જેમ

(૨૦૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

કૂવાની છાયા કૂવામાં જ સમાય તેમ મારી ઇચ્છા માત્ર મનમાં જ સમાઈ ગઈ-ભાંગી ગઈ. દ્રવ્ય વિના એકે ઇચ્છા પૂરી થઈ નહીં. ૨. એક વણિકે એક સ્ત્રીને ધૂતી-છેતરી અને તેમાં જે પૈસા મળ્યા તેના ઘેબર પોતાને ખાવા માટે કરાવ્યા, પણ તે તેને ખાવા મળ્યા નહિ ઘેબર કરાવીને પોતે નહાવા ગયો. ત્યાં તેનો જમાઈ ઘરે આવ્યો, એટલે સાસુએ હેતથી તેને ઘેબર ખવરાવી દીધા. તે ખાઈને બહાર નીકળ્યો એટલે સસરાજી સામા મળ્યા. પછી ઘરમાં જઈને જમવા બેઠા ત્યાં તો બાણમાં જે આવતું હતું તે જ આવ્યું-ઘેબર ન આવ્યા. કારણ પૂછતાં હકીકત બાણી એટલે પછી જ્ઞાનદશા બાળી અર્થાત્ પોતાના ભોગાંતરાય કર્મનું ભાન થયું. ૩. કદી અજ્ઞાનકષ્ટાદિ કરવાથી બીજા ભવમાં ધનપતિ થાય તો પણ જે ભોગાંતરાયકર્મ બાંધેલ હોય તેનું ફળ આડું આવે-તેનો ઉદય થાય એટલે રોગી થાય, પરવશ થાય, અન્ન ઉપર અરુચિ થાય, મમ્મભ્યુશેઠની* જેમ સારું ધાન્ય ભાવે જ નહિ એવી સ્થિતિ થાય. ૪. આ ધૂપપૂજા કરીને હે પ્રભુ! હું ભોગની લબ્ધિ ક્ષાયિક ભાવે પ્રાપ્ત થાય એમ ઇચ્છું છું-માગું છું. આ પૂજા કરવાથી સાતમા ભવે વિનયધર રાજા સિદ્ધિપદને પામ્યા છે, એમ શ્રી વીરપ્રભુએ જ કહેલું છે. ૫.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-ભોગાંતરાય કર્મનો નાશ કરવા માટે અમે પરમાત્માની ધૂપપૂજા કરીએ છીએ.

* મમ્મભ્યુ શેઠ પાસે પુષ્કળ લક્ષ્મી છતાં તેને તેજ ને ચોળા સિવાય બીજું કંઈ પચતું નહોતું, ભાવતું પણ નહોતું.

અષ્ટમ દિવસ—અંતરાય ક્રમ નિવારણ પૂજા

(૨૦૧)

પંચમ દીપકપૂજા

દુહા

ઉપભોગ વિધન પતંગીએ, પડત જગત જીઉ જ્યોત;
ત્રિશલાનંદન આગળે, દીપકનો ઉઘોત. ૧

ભોગવી વસ્તુ ભોગવે, તે કહીએ ઉપભોગ;
ભૂષણ ચીવર વણભા, ગેહાદિક સંયોગ. ૨

ઢાળ

(રાગ—કાશી. અરનાથકું સદા મોરી વંદના—એ દેશી)

વંદના વંદના વંદના રે, જિનરાજકું સદા મોરી
વંદના. એ આંકણી. ઉપભોગ અંતરાય હઠાવી, ભોગી
પદ મહાનંદના રે; જિં અંતરાય ઉદયે સંસારી, નિર-
ધન ને પરછંદના રે. જિનં ૧. દેશવિદેશે ધરધર સેવા,
ભીમસેન નરિંદના રે; જિં સુણિય વિપાક સુખી ગિર-
નારે, હેલક તેહ મુણીંદના રે. જિં ૨. બાવીશ વરસ
વિયોગે રહેતી, પવનપ્રિયા સતી અંજના રે; જિં નળ
દમયંતી સતી સીતાજી, ખડ્ગાસી આકંદના રે. જિનં
૩. મુનિવરને મોદક પડિલાભી, પછી કરી ઘણી નિંદના
રે; જિં શ્રેણિક દેખે પાઉસ * નિશિએ, મમ્મણ શેઠ
વિડંબના રે. જિનં ૪ ઇમ સંસાર વિડંબન દેખી,

* વર્ષા ઢાળની રાત્રીએ.

(૨૦૨)

ચોસક પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

ચરણ ચાહું જિનચંદના રે; જિં ચકવી ચાહે ચિત્ત
 *તિમિરારિ, ભોગી ભ્રમર ચરવિંદના + રે. જિનં પ.
 જિનમતિ ધનસિરિ દોય સાહેલી, દીપકપૂજા અખંડના
 રે; જિં શિવ પામી તિમ ભવિ પદ પૂજે, શ્રી શુભવીર
 જિણંદના રે. જિનં ૬.

॥ કાવ્યમ્ ॥

भवति दीपशिखापरिमोचनं, त्रिभुवनेश्वरसद्गानि शोभनं।
 स्वतनुकांतिकरं तिमिरं हरं, जगति मंगलकारणमातरं ॥ २ ॥
 शुचिमनात्मचिदुज्ज्वलदीपकै-ज्वलितपापपतंगसमूहकैः ।
 स्वकपदं विमलं परिलेभिरे, सहजसिद्धमहं परिपूजये ॥ २ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં તૂર્યબંધ-
 (ઉપભોગાંતરાય)ઉચ્છેદનાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

પાંચમી દીપક પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

ઉપભોગાંતરાયરૂપ પતંગીએ જગતના જીવોની જ્ઞાનરૂપી
 જ્યોતિમાં પડીને બળી જાય-ભસ્મ થઈ જાય તેટલા માટે ત્રિશલા-
 નંદન-મહાવીર-પ્રભુની પાસે દીપકનો ઉદ્યોત-પ્રકાશ કરીએ.
 ૧. જે વસ્તુ એક વાર ભોગવ્યા પછી પણ વારવાર ભોગવાય તે
 આભૂષણો, વસ્ત્રો, સ્ત્રી, ઘર વિગેરે સંયોગમાં આવતી વસ્તુઓ
 ઉપભોગ કહેવાય છે. ૨.

* સૂર્ય. + કમળ.

અજમ દિવસ-અંતરાય કર્મ નિવારણ પૂજા.

(૨૦૩)

ઢાળનો અર્થ

શ્રી જિનેશ્વરને મારી વંદના, વંદના, -વારંવાર વંદના હો. જે જિનેશ્વર ઉપભોગાંતરાયને હઠાવીને મહાનંદપદ જે મોક્ષપદ તેના ભોક્તા-ભોગી થયેલા છે. ઉપભોગાંતરાયના ઉદયથી સંસારી જીવો નિર્ધન થાય છે, પારકા તાબેદાર થાય છે, દેશવિદેશમાં પરિભ્રમણ કરવું પડે છે અને ભીમસેન રાજાની જેમ ઘરે ઘરે સેવા કરવી પડે છે. તેણે પૂર્વભવે મુનિરાજની હેલના-અપભ્રાજના કરી હતી ત પોતાના પૂર્વભવના વિપાકો સાંભળીને પ્રાંતે ગિરનારજી ઉપર મુખી થયા અર્થાત્ મોક્ષપદને પામ્યા. ૧-૨. (ભીમસેન રાજાની કથા પાછળ આપેલી છે.)

ઉપભોગાંતરાયના ઉદયથી પવનંજયની સ્ત્રી ને હનુમાનની માતા અજનાદેવીને બાવીશ વર્ષનો પતિવિયોગ રહ્યો, નગદમયંતીને બાર વર્ષનો વિયોગ રહ્યો. તેમ જ સીતા સતીને પતિવિયોગે છ મહિના આકંઠ કરવું પડયું. ૩. મુનિરાજને મોઢક વહોરાવ્યા પછી 'અરે! આ મેં શું કર્યું? આવા ખાવા જેવા લાડુ આપી દીધા!' એમ તેની નિંદા કરવાથી ઉપભોગાંતરાય બાંધનાર મમ્મણ શેઠની + વિડંબના શ્રાણુક રાજાએ વર્ષાઋતુમાં રાત્રીએ પોતાના મહેલમાં રહ્યા રહ્યા જોઈ. ૪. આ પ્રમાણે સંસારમાં થતી વિડંબના દેખીને ચક્રવાટી * જેમ સૂર્યને ઇચ્છે છે અને ભોગી એવા ભ્રમરે જેમ કમળને ઇચ્છે છે તેમ હું શ્રી જિનચંદ્રના ચરણને-તેની સેવાને ચાહું છું. ૫. જિનમતી ને ધનશ્રી અને સખીઓ અખંડ દીપકપૂજા કરવાથી શિવપદને પામી તેમ તમે પણ શ્રી શુભવીર પરમાત્માને પૂજે કે જેથી તમે પણ તેવું

× અજનાસુંદરી. દમયંતી અને સીતાની કથા બહુ પ્રસિદ્ધ હોવાથી આપવામાં આવી નથી. + મમ્મણ શેઠની કથા પાછળ આપેલી છે.

* ચક્રવાક-ચક્રવાકીને રાત્રે વિયોગ જ રહે છે.

(૨૦૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

સુખ પામો. ૬. (આ કથા પણ વિજયચંદ્રકેવળી ચરિત્ર ભાષાં-
તરમાં છે)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-ઉપભોગાંત-
રાયનો ઉચ્છેદ કરવા માટે અમે પ્રભુની દીપપૂજા કરીએ છીએ.

૪

ષષ્ઠ અક્ષતપૂજા

દુહા

વીર્યાવિધન ધન પડળમેં, અવરાણું રવિતેજ;
કાળ ગ્રીષ્મ સમ જ્ઞાનથી, દીપે આત્મ સતેજ. ૧
અક્ષત શુદ્ધ અખંડશું, નંદાવર્ત વિશાળ;
પૂરી પ્રભુ સન્મુખ રહી, થુણિયે જગતદયાળ. ૨

ઢાળ

જિણુંદા પ્યારા; મુણીંદા પ્યારા; દેખોરી જિણુંદા
ભગવાન, દેખોરી જિણુંદા પ્યારા-એ આંકણી. ચરમ
પયડીકો મૂળ વિખરિયાં, ચરમ તીરથ +સુલતાન; દે૦
હરશન દેખત મગન ભયે હૈ, માગત ખાયક દાન. દેખો૦ ૧
પંચમ વિધનકા ખય ઉપશમસે, હોવત હમ નહીં લીન;
દે૦ પાંગળ બળહીના દુનિયામેં, વીરો સાળવી દીન.
દેખો૦ ૨ હરિ બળ ચક્રી શક જ્યું બળિયે, નિર્બળ કુળ

+ તીર્થના રાજ.

અષ્ટમ દિવસ-અંતરાય કર્મ-નિવારણ પૂજા (૨૦૫)

અવતાર; દે૦ બાહુબળી બળ અક્ષય ક્રીનો. ધન ધન
વાલીકુમાર. દેખો૦ ૩ સફળ ભયો નર જન્મ હમેરો,
દેખત જિન દેહાર; દે૦ લોહચમક જ્યું ભગતિસેં હળિયે,
Xપારસ સાંધ *વિચાર. દે૦ ૪ ક્રીરયુગળ+ત્રીહી અંચુમે
ધરતે, જિન પૂજન ભયે દેવ; દે૦ અક્ષતસેં અક્ષય પદ
દેવે, શ્રી શુભવીરક્રી સેવ. દેખો૦ ૫.

॥ કાવ્યમ્ ॥

ક્ષિતિતલેઽક્ષતશર્ભનિદાનકં, ગણિવરસ્ય પુરોઽક્ષતમણ્ડલં ।

ક્ષતવિનિર્મિતદેહનિવારણં, ભવપયોધિસમુદ્ધરણોદયતં ॥ ૧ ॥

સહજભાવસુનિર્મલતંદુલૈ વિપુલદોષવિશોધકમંગલૈઃ ।

અનુપરોધસુબોધવિધાયકં, સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમે૦ જન્મં શ્રીમતે૦વીર્યાંતરાય-
વિચ્છેદનાદય અક્ષતં યજામહે સ્વાહા ॥

છટ્ટી અક્ષતપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

વીર્યાંતરાયરૂપ વાદળાના પડળામાં આત્મારૂપ સૂર્યનું તેજ અવ-
રાયેલું છે. તે ગ્રીષ્મકાળમાં હોય તેવા વિશેષ તેજવાળા જ્ઞાનરૂપ
સૂર્યનો ઉદય થવાથી આત્મા તેજવાળો થાય અને દીપ્તિ નીકળે. ૧.
શુદ્ધ (ઉજ્જવળ) અને અખંડ અક્ષતવડે વિશાળ નંદાવર્ત પૂરી,
પ્રભુ સન્મુખ ઊભા રહી જગતદયાળ પ્રભુને થુણીએ-તેમની
સ્તવના કરીએ. ૨.

x પાર્શ્વ મણિ. * સ્વામી. + શાળ.

(૨૦૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

ઢાળનો અર્થ

મુનિઓમાં તેમજ સામાન્ય કેવળી(જિન)માં ઇંદ્ર સમાન એવા પ્રભુને બુદ્ધિ. જિનેંદ્ર ભગવાનનાં દર્શન કરો, (કે જેથી તમારા પાપકર્મ દૂર થાય.) અંતરાય કર્મની છેલ્લી (પાંચમી) વીર્યાંતરાયરૂપ પ્રકૃતિને મૂળથી વિખેરીને-નાશ કરીને હે પરમાત્મા વીરપ્રભુ! તમે છેલ્લા શાસનના રાજા તીર્થંકર થયા છો. આપના દર્શન કરીને અમે હર્ષમાં મગ્ન થયા છીએ અને આપની પાસે ક્ષાયિક ભાવે વીર્યગુણનું દાન માગીએ છીએ. (તે ગુણ અમને ક્ષાયિક ભાવે પ્રગટ થાય એમ ઇચ્છીએ છીએ.)

૧. એ પાંચમી અંતરાય કર્મની પ્રકૃતિના ક્ષય ઉપશમથી અમે લીન થઈએ-ખુશી થઈએ તેમ નથી, એ પ્રકૃતિના ઉદયથી આ જગતમાં લૂના, પાંગળા, બળહીણ એવા અનેક પ્રકારના જીવો થાય છે. વીરો સાળવી પણ એથી જ લીન થયેલો છે. ૨. વાસુદેવ, બળદેવ, ચક્રવર્તી અને ઇંદ્ર જેવા બળિયા પણ એ પ્રકૃતિના ઉદયથી આગામી ભવમાં નિબળ કુળમાં જન્મે છે-નિર્બળ થાય છે, અને પ્રકૃતિનો દઢ ક્ષયોપશમ કરવાથી બાહુબળી જેવા અક્ષય બળવાન થાય છે કે જેને ચક્રવર્તી પણ જીતી શકતા નથી; તેમજ વાલીકુમારને પણ ધન્ય છે કે જે રાવણ જેવા પ્રતિવાસુદેવને પણ કાખમાં ઘાલી સમુદ્ર ફરતો ફેરો મારી આગ્યા હતા. એવો આ પ્રકૃતિના દઢ ક્ષયોપશમનો પ્રભાવ છે. ૩. હે પ્રભુ! આપના દર્શન થવાથી અમારો મનુષ્ય જન્મ સફળ થયો છે. હવે આપને સાંધને-પ્રભુને પાર્શ્વમણિ જેવા બાણીને અમે લોહચમકની જેમ ભક્તિવડે આપની સાથે હળીમળી જવા માગીએ છીએ. એટલે સુવર્ણરૂપ થઈ જવા ઇચ્છીએ છીએ. ૪. કીર-પોપટ તેનું યુગળ આંચમાં શાળ લાવીને પ્રભુની પાસે ધરવાથી-પ્રભુપૂજા કરવાથી દેવ થયેલ છે. શ્રી શુભવીર પ્રભુની અક્ષતવડે

અજમ દિવસ-અંતરાય કર્મ-નિવારણ પૂજા (૨૮૭)

પૂજા કરવાથી તે પૂજા અક્ષયપદ્મને-મોક્ષને આપે છે. ૫.
(કીરત્યુગળની કથા શ્રી વિજયચંદ કેવળી ચરિત્ર ભાષાંતરમાં છે.)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત, તેમાં એટલું ફેરવણું કે-વીર્યાંત-
રાયનો સર્વથા નાશ કરવા-તેને દહન કરવા માટે અમે પ્રભુની
અક્ષતપૂજા કરીએ છીએ.

સત્તમ નૈવેદ્ય પૂજા

દુહા

નિર્વેદી આગળ ધરો, શુચિ નૈવેદ્યનો થાળ;
વિવિધ જાતિ પકવાનશું, શાળિ અમૂલક દાળ. ૧
અણાહારી પદ મેં કર્યા, વિગ્રહગઈએ અણુંત;
હૂર કરો ઇંમ કીજીએ, દિયો અણાહારી ભહંત. ૨

દાળ

(રાગ-કાશી-અખિયનમેં ગુલજરા એ દેશી.)

અખિયનમેં અવિકારા જિણુંદા, તેરી અખિય-
નમેં અવિકારા—આંકણી. રાગદ્વેષ પરમાણુ નિપાયા,
સંસારી સવિકારા; જિં શાંતરુચિ પરમાણુ નિપાયા,
તુજ મુદ્રા મનોહરા. જિં ૧. દ્રવ્ય ગુણ પરજાય
ને મુદ્રા, ચઉ ગુણ ચૈત્ય ઉદારા; જિં પંચ વિધન
ધન પડળ પસાયા, દીપત કિરણ હજારા. જિં ૨.

(૨૦૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

કર્મવિનાશી સિદ્ધસ્વરૂપી, ધગિતીસ ગુણ* ઉપચારા;
 જિં વરણાદિક વીરા દૂર પલાયા, આગધ પંચ નિ-
 વારા. જિં ૩. તીન વેહકા છેદ કરાયા, સંગ રહિત
 સ સારા; જિં અશરીરી ભવબીજ દહાયા, અંગ કહે
 આચારા. જિં ૪. અરૂપી પણ રૂપારોપણસે, ઇવણા
 અનુયોગદારા; જિં વિષમ કાળ જિનબિંબ જિના-
 ગમ, ભવિયણકું આધારા. જિં ૫. મેવા મીઠાઈ
 થાળ ભરીને, ખટ્તરસ ભોજન સારા; જિં મંગળ તૂર
 બળવત આવો, નરનારી કર થારા. જિં ૬. નૈવેદ્ય
 ઠવી જિન આગે માગો, હલિ નૃપ સૂર અવતારા; જિં
 ટાળી અનાદિ આહારવિકારા, સાતમે ભવ અણાહારા.
 જિં ૭. સગવિહ શુદ્ધિ સાતમી પૂજા, સગઘં સગ-
 ભયહારા; જિં શ્રી શુભવીર વિજયપ્રભુ પ્યારા, જિન
 આગમ જ્યકારા. જિં ૮.

॥ કાવ્ય ॥

અનશનં તુ મમાસ્તિત્વતિ બુદ્ધિના, રુચિરભોજનસંચિત્તમોજનં ।
 પ્રતિદિનં વિધિના જિનમંદિરે, શુભમતે ચત દૌકય ચેતસા ॥ ૧ ॥
 કુમતબોધવિરોધનિવેદકૈ-વિદિતજાતિજરામરણાંતકૈઃ ।
 નિરશનૈઃ પ્રચુરાત્મગુણાલયં સહજસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

* આમાં ૩૧ ગુણ ગણાવ્યા છે તે સિવાય બીજી રીતે પણ ૩૧ ગુણ ગણાય છે, તે આ પૂજના અર્થમાં છેવટે લખ્યા છે.

અષ્ટમ દિવસ—અંતરાય કર્મ—નિવારણ પૂર્ણ (૨૦૯:)

મંત્ર-ૐ હૌ શ્રી પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં સિદ્ધ-
પદપ્રાપ્તયાય નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

સાતમી નૈવેદ્યપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

નિર્વેદી એવા પરમાત્માની આગળ પવિત્ર એવા નૈવેદ્યનો થાળ વિવિધ પ્રકારના પકવાન્નોથી અને શાળ એટલે ચોખા અને અમૂલ્ય એવી દાળ વિગેરે રસવતીથી ભરેલો ધરો અને પછી કહેા કે—‘હે પ્રભુ ! મેં વિગ્રહગતિમાં તો અણાહારીપણું અનંતી વખત પ્રાપ્ત કર્યું છે પણ તેનો મારે ખપ નથી તેથી હે ભગવંત ! તેવા અલ્પઅણાહારી પદને દૂર કરીને કાયમનું અણાહારીપણું જે સિદ્ધસ્થાનમાં છે તે આપો.’ ૧-૨.

દાળનો અર્થ

હે જિનેન્દ્ર ! તમારી આંખમાં અવિકારીપણું છે, કિંચિત્ માત્ર પણ વિકાર નથી. આ સંસારી જીવો રાગ-દ્વેષના પરમાણુ-એથી બનેલા છે તેથી તેઓ સવિકારી છે અને તમારી મુદ્રા શાંતરુચિવાળા પરમાણુએથી બનેલી છે, તેથી તે અત્યંત મનોહર અને અવિકારી છે. ૧. આપની ચૈત્ય એટલે પ્રતિમા દ્રવ્યથી, ગુણથી, પર્યાયથી અને મુદ્રાથી ચારે પ્રકારે ગુણવાળી છે-ઉત્તમ છે. આપે પાંચે અંતરાયરૂપ ગાઢ પડળને તદ્દન દૂર કરેલા હોવાથી આપ સહસ્ર કિરણવાળા સૂર્યની જેવા દીપ્તો છો. ૨. આપ આઠે કર્મનો વિનાશ કરી સિદ્ધસ્વરૂપી થયા છો અને આપનામાં ઉપચારથી ૩૧ ગુણ ઉત્પન્ન થયા કહેવાય છે. ૩૧ ગુણ કયા ? આપનામાંથી વર્ણ, ગંધ, રસ ને સ્પર્શના વીશ ઉત્તરભેદો દૂર ગયા છે. પાંચે આગતિ-એટલે ચાર ગતિ મનુષ્યાદિ ને પાંચમી ભોક્ષ ગતિ

(૨૧૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથે

તેમાં (હવે આવવું નથી) આવવું તે આગતિ, તેને દૂર કરી છે-
 નિવારી છે. ત્રણ વેદનો છેદ કર્યો છે. સંસારના સંગથી રહિત-અસંગી
 થયા છે. ભવરૂપી બીજ આપે બાળી નાશ્યું છે તેથી અજન્મા થયા
 છે. આ પ્રમાણે શ્રી આચારાંગ સૂત્રમાં કહેલું છે. ૩-૪. વળી આપ
 અરૂપી થયા છે, પરંતુ તેમાં રૂપનું આરોપણ કરીને આપની પ્રતિમા
 બનાવવામાં આવે છે તે પૂજનિક છે એમ શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્ર
 કહે છે. (આ પ્રમાણે ૨૦-૫-૩-૧-૧-૧=૩૧ ગુણ થાય છે) આ
 વિષમ કાળમાં-પાંચમા આરામાં જિનબિંબ ને જિનાગમ [સિદ્ધાંતો]
 તેનો જ ભવ્ય જીવોને આધાર છે. ૫. હે ભવ્યાત્માઓ! તમે
 મેવા-મીઠાઈના તેમજ ષડ્રસ ભોજનના થાળ ભરીને તે થાળો
 પુરુષો તથા સ્ત્રીઓના હાથમાં આપીને મંગળ વાજાંત્રો બળવતાં
 પ્રભુ પાસે આવો અને તેમની પાસે તે નૈવેદ્યના થાળો સ્થાપન
 કરીને જેમ હળી-ખેડૂત રાજા* થયેલ છે, તે સુરભવ કરી અનાદિ
 કાળનો આહારનો વિકાર ટાળી દઈ સાતમે ભવે અણાહારીપદ
 પામ્યા તેમ અમે પામીએ, એવું પ્રભુની પાસે માગો. આ સાત
 પ્રકારની શુદ્ધિ સહિત+ કરેલી સાતમી પૂજા સાત ગતિ અને
 સાત ભયને હરનારી છે. પ્યારા એવા શ્રી શુભવીર પરમાત્મા અને
 જિનના આગમ જયવંત વર્તે છે. ૬-૮.

બીજી રીતે ૩૧ ગુણ આઠ કર્મના નાશથી ઉત્પન્ન થાય છે.
 ૫ જ્ઞાનાવરણીય, ૯ દર્શનાવરણીય, ૨ વેદનીય, ૨ મોહનીય
 (દર્શન ને ચારિત્ર), ૪ આયુ, ૨ ગોત્ર, ૨ નામ (શુભ ને
 અશુભ), ૫ અંતરાય. કુલ ૩૧.

* હળી રાગની કથા શ્રી વિજયચંદ્રકવળી ચરિત્રમાં છે.

+ સાત શુદ્ધિ-ભૂમિશુદ્ધિ, ઉપકરણશુદ્ધિ, વસ્ત્રશુદ્ધિ, મનશુદ્ધિ,
 વચનશુદ્ધિ, કાયશુદ્ધિ અને દ્રવ્યશુદ્ધિ.

અષ્ટમ દિવસ-અંતરાય કર્મ-નિવારણ પૂજા. (૧૧૧)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ માટે અમે પ્રભુની નૈવેદ્ય પૂજા કરીએ છીએ.

અષ્ટમ ફલપૂજા

દુહા

અષ્ટ કર્મદળ ચૂરવા, આઠમી પૂજા સાર;
પ્રભુ આગળ ફળ પૂજતાં, ફળથી ફળ નિરધાર. ૧
દૈંદ્રાદિક પૂજા ભણી, ફળ લાવે ધરી રાગ;
પુરુષોત્તમ પૂજા કરી, માગે શિવફળત્યાગ.* ૨

દાળ

(રાગ ધનાશ્રી. ગીરુઆરે ગુણુ તુમતણા-એ દેશી.)

પ્રભુ તુજ શાસન અતિ ભલું, માને સુરનર રાણો રે;
મિચ્છ અભવ્ય ન ઓળખે, એક અંધ એક કાણો રે. પ્ર૦૧
આગમ વચણે જાણીએ, કર્મતણી ગતિ ખોટી રે;
તીસ કોડાકોડી સાગરુ, અંતરાય થિતિ મોટી રે. પ્ર૦૨
ધ્રુવબંધી ઉઢયી તથા, એ પાંચે ધ્રુવ સત્તા રે;
દેશવાતિની એ સહી, પાંચે અપરિચિત્તા રે. પ્ર૦૩
સંપરાય બંધે કહી, સત્તા ઉઢયે થાકી રે;
ગુણુઠાણું લહી બારમું, નાઠી જીવવિપાકી રે. પ્ર૦૪

* શિવફળનો ત્યાગ એટલે દાન માંગા.

(૨૧૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

જ્ઞાન મહોદય તેં વર્યો, ઋદ્ધિ અનંત વિલાસી રે;
 ફળપૂજા ફળ આપીએ, અમે પણ તેહના આશી રે. પ્ર૦૫
 કીરયુગળ શું દુરગતા, નારી જિમ શિવ પામી રે;
 અમે પણ કરશું તેહવી, ભક્તિ ન રાખું ખામી રે. પ્ર૦૬
 સાચી ભક્તે રીઝવી, સાહિબા દિલમાં ધરશું રે;
 ઓચ્છવ રંગ વધામણા, મનવાંચિત સર્વ કરશું રે. પ્ર૦૭
 કર્મસુદન તપતરુ ફળે, જ્ઞાન-અમૃત રસ ધારા રે;
 શ્રી શુભવીરને આશરે, જગમાં જ્યજ્યકારા રે. પ્ર૦૮

। કાવ્યમ્ ।

શિવતરોર્ફલદાનપરૈર્નૈવૈર્વરફલૈઃ કિલ પૂજય તીર્થપમ્ ।
 ત્રિદશનાથનતક્રમપંકજં, નિહતમોદમહીધરમંડલમ્ ॥ ૧ ॥
 શમરસૈકસુધારસમાધુરૈર્નુભવાલ્ક્યફલૈરભયપ્રદૈઃ ।
 અહિતદુઃસ્વહરં વિભવપ્રદં, સકલસિદ્ધમહં પરિપૂજયે ॥ ૨ ॥

મંત્ર-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમં પરમેં જન્મં શ્રીમતેં અષ્ટમ-
 કર્મોચ્છેદનાય ફલં યજામહે સ્વાહા ॥

આઠમી ફળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

આઠ કર્મના અથવા આઠમા કર્મના દળને x ચૂરવા માટે આઠમી
 પૂજા કરવાની છે. પ્રભુની આગળ ફળવડે પૂજા કરવાથી ફળની-
 મોક્ષફળની પ્રાપ્તિ અવશ્ય થાય છે. ૧. ઈદ્રાદિક પણ પ્રભુની પૂજા

x લક્ષકરને અથવા કર્મના પુદ્ગળોને.

અષ્ટમ દિવસ-અંતરાય કર્મ નિવારણ પૂજા (૨૧૩)

કરવા કલ્પવૃક્ષાદિના ફળો લાવે છે, તેથી તે પ્રમાણે પુરુષોત્તમ-પરમાત્માની ફળપૂજા કરી તમે શિવફળનું દાન માગો-‘અમને મોક્ષફળ આપો’ એમ કહો. ૨.

દાળનો અર્થ

હે પ્રભુ! તમારું શીસન અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે. તેને દેવના અને મનુષ્યના રાણા જે ઈંદ્ર અને રાજાઓ તે માને છે-માન્ય કરે છે. માત્ર જે જીવો મિથ્યાત્વી કે અભવ્ય હોય છે તે તેને ઝોળખતા નથી, કારણ કે તેમાં એક અંધ છે અને બીજો કાણો છે. મિથ્યાત્વી અજ્ઞાનવડે-મિથ્યાત્વીના ઉદ્યવડે (જ્ઞાન-ક્રિયારૂપ બંને નેત્રો ન હોવાથી) અંધ છે, અને અભવ્ય ક્રિયા કરે છે, પણ સમ્યગ્જ્ઞાન રહિત છે તેથી એક આંખે કાણો કહેવાય છે. ૧. સિદ્ધાંતના વચનોથી જાણીએ છીએ કે કર્મોની ગતિ બહુ ખોટી છે. જીવોને સંસારમાં બ્રમણ કરાવનારી છે. અંતરાય કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોડકોડી સાગરોપમની છે. ૨. એની પાંચે ઉત્તરપ્રકૃતિઓ ધ્રુવબંધી છે, ધ્રુવઉદ્યી છે, ધ્રુવસત્તાક છે, દેશધાતી છે અને અપરાવર્તમાન છે. ૩. એનો અંધ સૂક્ષ્મસંપરાય દશમાં ગુણુઠાણુ સુધી છે, અને સત્તામાંથી ને ઉદ્યમાંથી બારમું ગુણુઠાણું જીવ પામે ત્યારે તે ગુણુઠાણુને અંતે જાય છે અને જીવવિપાકી છે. ૪. હે પ્રભુ! તેં એનો ક્ષય કરીને જ્ઞાનમહોદય-કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ છે અને આત્માની અનંતી ઋદ્ધિના વિલાસી-લોકતા થયા છો. અમે પણ તે ફળની આશા ધરાવનારા છીએ તેથી ફળપૂજા કરીને ‘ફળ આપો’ એમ માગીએ છીએ. ૫. કીરયુગળ-પોપટનું જોડલું અને દુર્ગતા સ્ત્રીx એ ફળપૂજા કરવાથી જેમ મોક્ષને

x કીરયુગળ ને દુર્ગતા સ્ત્રીની કથા શ્રી વિજયચંદ કેવળી ચરિત્રના બાષાંતરમાં છે ત્યાંથી વાંચવી.

(૨૧૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાર્થ

પામ્યા છે તે જ પ્રમાણે અમે પણ આપની ભક્તિ કરશું, તેમાં ખામી રાખશું નહીં. અને એવી સાચી શુદ્ધ અંતઃકરણની ભક્તિથી સાહિબને-આપને રીઝવીને આપને દિલમાં ધારણ કરશું. એટલે પછી ઓછવરંગ વધામણા થશે અને અમે અમારા બધા મનોવાંચ્છિત પૂર્ણ કરશું. ૬-૭. આ કર્મસૂદન તપરૂપ વૃક્ષ ફળિભૂત થાય અને તેમાંથી જ્ઞાનરૂપી અમૃતની ધારા પ્રગટે એટલે હે શુભવીર પ્રભુ ! તમારા આશ્રયથી અમારો પણ જગતમાં જય-જયકાર થાય. ૮.

(આ આઠે પૂજામાં અષ્ટપ્રકારી પૂજા ઉપરની કથાઓના નામો સૂચવ્યા છે તે કથાઓ આ પુસ્તકનું કદ વધી જવાના કારણથી તેમ જ તેનો વિષય કર્મને લગતો ન હોવાથી અમે દાખલ કરેલ નથી. તે આઠે કથાઓ શ્રી વિજયચંદ્ર કેવળી ચરિત્રના લાખાંતરમાં છે.)

કાવ્યનો અર્થ પ્રથમ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, એમાં એટલું ફેરવવું કે-આઠમા અંતરાયકર્મનો મૂળથી નાશ કરવા માટે અમે પરમાત્માની ફળપૂજા કરીએ છીએ.

કલ્હશ

(રાગ-ધનાશ્રી. તૂઠો તૂઠો રે—એ દેશી.)

ગાયો ગાયો રે મહાવીર જિનેશ્વર ગાયો—આંકણી ત્રિશલામાતા પુત્ર નગીનો, જગનો તાત કહાયો; તપ તપતાં કેવળ પ્રગટાયો, સમવસરણ વિરચાયો રે. મહાં

૧. રચણ સિંહાસન બેસી ચઉમુખ, કર્મસુદણ તપ ગાયો; આચારદિનકરે વર્ધમાનસૂરિ, ભવિ ઉપગાર રચાયો રે. મહાં ૨. પ્રવચનસારઉદ્ધાર કહાવે, સિદ્ધસેનસૂરિરાયો; દિન ચઉસદ્દી પ્રમાણે એ તપ, ઉજમણે નિરમાયો રે. મહાં ૩. ઉજમણાથી તપબળ વાધે, એમ ભાષે જિન-રાયો; જ્ઞાન ગુરુ ઉપગરણ કરાવો, ગુરુગમ વિધિ વિર-ચાયો રે. મહાં ૪. આઠ દિવસ મળી ચોસઠ પૂજા, નવ નવ ભાવ બનાયો; નરભવ પામી લાહો લીજે, પુણ્યે શાસન પાયો રે. મહાં ૫. વિજયજિનેંદ્રસૂરીશ્વર રાજ્યે, તપગચ્છકેરો રાયો; ખુશાલવિજય માનવિજય વિબુ-ધના, આગ્રહથી વિરચાયો રે. મહાં ૬. વડ ઓશવાળ ગુમાનચંદ સુત, શાસન રાગ સવાયો; ગુરુભક્તિ શા ભવાનચંદ નિત્ય, અનુમોહન ફળ પાયો રે. મહાં ૭. મૃગ બળદેવ મુનિ રથકારક, ત્રણ હુવા એક યાયો; કરણ કરાવણ ને અનુમોહન, સરિખા ફળ નિપજાયો રે. મહાં ૮ શ્રીવિજયસિંહસૂરીશ્વરકેરા, સત્યવિજય બુધ ગાયો; કર્પૂરવિજય તસ ખીમાવિજય જસ, વિજય-પરંપર ધ્યાયો રે. મહાં ૯. પંડિત શ્રીશુભવિજય સુગુરુ મુજ, પામી તાસ પસાયો; તાસ શિષ્ય ધીરવિજય સલુણા, આગમરાગ સવાયો રે. મહાં ૧૦. તસ લઘુ

x આ કથા પણ પાછળ આપેલી છે.

(૨૧૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

અંધવ રાજનગરમેં, મિથ્યાત પુંજ જલાયો; પંડિત
વીરવિજય કવિ રચના, સંઘ સકળ સુખદાયો રે. મહા ૦
૧૧. પહેલો ઉત્સવ રાજનગરમેં, સંઘ મળી સમુદાયો;
કરતા જિમ નંદીશ્વર દેવા, પૂરણ હર્ષ સવાયો રે. મ ૦ ૧૨

કવિત

શ્રુતજ્ઞાન અનુભવતાન મંદિર બજાવત ધંટા કરી,
તવ મોહપુંજ સમૂલ જલતે ભાગતે સગ ઠીકરી;
હમ રાજતે જગ ગાજતે દિન અખય તૃતીયા આજ થેં;
શુભવીર વિક્રમ વેદ મુનિ વસુ ચંદ્ર(૧૮૭૪)વર્ષવિરાજતે.

(આ કળશ દરરોજ એકેક કર્મની આઠ-આઠ પૂજા ભણાવીને
પ્રાંતે કહેવાનો છે.)

કળશનો અર્થ

મેં મહાવીર જિનેશ્વરના ગુણોનું ગાન કર્યું. ત્રિશલા માતાના
પુત્રશ્રેષ્ઠ કે જેમણે તપ તપીને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું એટલે
તરત જ દેવોએ સમવસરણ રચ્યું. તેમાં રત્નસિંહાસન ઉપર
ઝેસીને તેમણે ચતુર્ભુજે કર્મસૂદન તપ પ્રરૂપ્યો-કહ્યો. તે તપ શ્રી
આચારદિનકર ગ્રંથમાં લખ્યજીવોના ઉપકાર માટે શ્રી વર્ધમાન-
સૂરિએ વર્ણવ્યો, તેમજ શ્રી પ્રવચનસારોદ્ધાર ગ્રંથમાં શ્રી સિદ્ધ-
સેનસૂરીશ્વરે એ તપ કહ્યો-તે તપ ૬૪ દિવસ પ્રમાણ-આઠ ઓળી-
વડે કરવાનો છે અને તેની પ્રાંતે ઉજમણું કરવાનું છે. ૧-૨-૩.

ઉજમણું કરવાથી તપનું ફળ વૃદ્ધિ પામે છે એમ શ્રી જિનેશ્વર
કહ્યું છે. તે ઉજમણા માટે જ્ઞાનના, દર્શનના અને ગુરુને વાપરવાના
(ચારિત્રના) ઉપગરણો કરાવો અને તેનો વિધિ ગુરુગમથી જાણીને

કળશ

(૨૧૭)

સારી રીતે ઉઘાપન કરો. તે ઉઘાપનમાં આઠ દિવસ મળીને ૬૪ પૂજા જે ઉપર કહી ગયા તે ભણાવો અને તેમાં નવા-નવા શુભ ભાવ ઉત્પન્ન કરો. આ મનુષ્યનો ભવ પામીને તેમાં ખરેખરો તે જ લહાવો લેવાનો છે. હે ભગ્યો ! આ જૈનશાસન પૂર્વના પુણ્યોદયથી જ પ્રાપ્ત થયું છે. ૪-૫.

તપગરદના રાજા શ્રી વિજયજિનેન્દ્રસૂરિના વર્તતા રાજ્યમાં શ્રી પુશાલવિજયજી અને શ્રી માનવિજયજી ઉપાધ્યાયના આગ્રહથી આ પૂજાની રચના મેં કરી છે. વડચોશવાળા જ્ઞાતિના શુભાનંદના પુત્ર જેને સવાયો શાસનનો રાગ છે એવા ભવાનંદે ગુરુભક્તિ-પૂર્વક આ રચનાની અનુમોદના કરીને તદ્યોગ્ય ફળ મેળવ્યું છે. હરણુ, બળભદ્ર મુનિ અને રથકારક એ ત્રણેએ જેમ કરણુ, કરાવણુ ને અનુમોદન-કરવું, કરાવણુ ને અનુમોદણુ-તેથી સરખા ફળની પ્રાપ્તિ કરી છે-ત્રણે પાંચમે દેવલોકે દેવ થયા છે, તેમ આ કાર્યમાં પણ કરનાર પંડિત વીરવિજયજી, કરાવનાર પુશાલવિજય ને માનવિજય ઉપાધ્યાય અને અનુમોદનાર ચોશવાળા ભવાનંદ ત્રણે સરખા ફળ મેળવો એ જ કર્તા કહે છે. ૬-૮.

શ્રી વિજયસિંહસૂરીશ્વરના ક્રિયાઉદ્ધાર કરનાર શિષ્ય સત્ય-વિજય ઉપાધ્યાય થયા, તેમના કર્પૂરવિજય થયા, તેમના ક્ષમા-વિજય થયા-એ પ્રમાણે વિજયપરંપરા ચાલી. તે ક્ષમાવિજયના શિષ્ય શુભવિજય થયા કે જે મારા ગુરુ થાય છે. તેમના પ્રસાદને પામીને મેં આ રચના કરી છે. તેમના મુખ્ય શિષ્ય શ્રી ધીરવિજયજી ઉત્તમ અને આગમના સવાયા રાગવાળા થયા, તેમના લઘુ ગુરુભાઈ કે જેમણે રાજનગર(અમદાવાદ)માં મિથ્યાત્વનો પુજા ખાળી નાખ્યો-હુંદક પક્ષને નિરુત્તર કર્યો એવા શ્રી વીરવિજયજી પંડિતે સકળ સંઘને સુખકારક એવી આ રચના કરી છે. આ રચના થયા પછી પહેલો રાજનગરમાં

येासठ प्रकारी पूज्ज-सार्थ

કવિતનો અર્થ

૬તિ ચોસઠ પ્રકારી પૂજા
અર્થ સહિત સમાપ્ત.

શ્રી કર્મસૂદન તપનો વિધિ વિગેરે

આઠ કર્મના નામ અને તપનું યંત્ર.

યંત્ર	ઉપવાસ તિવિહારી.	એકાસણા તિવિહારથી.	એકસિશ્થ (દાણા) ઠામ ચોવિહાર.	એકલઠાણું ઠામ ચોવિહાર	એકદત્તી ઠામ ચોવિહાર.	નિવિ તિવિહારથી	આયંબિલ તિવિહારથી.	અષ્ટ કવલ. ઠામ ચોવિહાર.
સાનાવરણી	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૮
દર્શનાવરણી	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૮
વેદની	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૮
મોહની	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૮
આયુ	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૮
નામ	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૮
ગોત્ર	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૮
અંતરાય	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૧	૮

હંમેશની ક્રિયાવિધિ

જે વખત પ્રતિક્રમણ, જે વખત પરિલેહણ, ત્રણ વખત દેવ વાંદવા, વીશ નવકારવાળી ગણવી, ભૂમિ ઉપર સંધારે સૂવું, અહોરાત્રિ પ્રહાર્યર્થ પાળવું, દેરાસરજીમાં પ્રભુજીનું સનાત્ર ભણાવી જે કર્મની ઓળી ચાલતી હોય તે કર્મની આઠ પૂજા ભણાવવી અને સ્તવનાદિ કહી, આરતી, મંગળદીપક ઉતારી છેવટે શાંતિકળશ કરવો.

(૨૨૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

બીજી રીતે—પ્રથમ દિવસે જ્ઞાનાવરણીય, બીજે દિવસે દર્શનાવરણીય, ત્રીજે દિવસે વેદનીય, ચોથે દિવસે મોહનીય, પાંચમે દિવસે આયુ, છઠ્ઠે દિવસે નામ, સાતમે દિવસે ગોત્ર, આઠમે દિવસે અંતરાય—એ મુજબ પણ એક ઓળી આઠ દિવસની થઈ શકે છે. તેના કાઉસગ્ગ, ખમાસમણ, નવકારવાલીનું પદ, સાથીયા આઠે દિવસ દરેક કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિની સંખ્યા પ્રમાણે જુદી જુદી રીતે કરવા. બદામ આદિ ફળ પણ તેટલા મૂકવા. તે રીતે કુલ ૧૫૮ પૂજા કરવા. તેમાં આઠ કર્મની ઉત્તરપ્રકૃતિ આ પ્રમાણે સમજવી. ૫-૬-૨-૨૮-૪-૧૦૩-૨-૫. કુલ ૧૫૮.

કાઉસગ્ગ કરવા માટે—ખમાસમણ દઈ ઇચ્છાં સંદિસહ ભંગવન્ ! જ્ઞાનાવરણીયકર્મ ક્ષયકરણ નિમિત્તં કાઉસગ્ગ કરું ? ઈચ્છં. જ્ઞાનાવરણીયકર્મ ક્ષયકરણ નિમિત્તં કરેમિ કાઉસગ્ગં અન્નથ્યં કહીને પાંચ લોગસ્સનો ચદેસુ નિમ્મલયરા સુધી કાઉસગ્ગ કરી, નમો અરિહંતાણું કહી પારીને પ્રગટ લોગસ્સ કહેવો. એ મુજબ દરેક કર્મ માટે ઉત્તરપ્રકૃતિની સંખ્યા પ્રમાણે લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કરવો. નવકારવાળી તો વીશ જ ગણવી. તેમાં પાંચ ગણાયા પછી બોલવું પડે તો બોલવું અને દશ ગણ્યા પછી જરૂર હોય તો ઉઠવું; તે સિવાય વચમાં બોલાય તેમ જ ઉઠાય નહીં.

૧ શ્રી કેવળજ્ઞાનગુણધરાય નમઃ એમ હૃદયમાં ચિતવી એક મણકો મૂકવો. (આઠે દિવસ જુદા જુદા પદ બોલવા.)
 ૨ શ્રી કેવળદર્શનગુણધરાય નમઃ ૩ શ્રી અવ્યાખાધ-
 સુખધરાય નમઃ ૪ શ્રીક્ષાયકસમકિતગુણધરાય નમઃ
 ૫ અક્ષયસ્થિતિગુણધરાય નમઃ ૬ શ્રી અમૂર્તગુણધરાય
 નમઃ ૭ અગુરૂલઘુગુણધરાય નમઃ ૮ શ્રી અનંતવીર્ય-
 ગુણધરાય નમઃ આ આઠ દિવસના જુદા જુદા પદ નવકાર-
 વાલી ગણવા માટેના છે.

શ્રી કર્મસૂત્ર તપનો વિધિ

(૨૨૧)

સવારે ઉઠ્યા પછી રાતે સૂતા સુષીમાં તમામ ક્રિયા રોજ-રોજની પૂરી કરવી ફાલતુ વખતનો સજ્જાય ધ્યાન, ભાવના, ધર્મચર્યા આદિમાં ઉપયોગ કરવો.

સૂચના

એકાસણું, એકલઠાણું, એકદત્તિ, નિવિ, આયંખિલ એ પાંચ તપ ભરે ભાણે ખાવાના છે, પણ તેમાં ઊણોદરી તપ લક્ષમાં રાખવાથી પ્રમાદ ઘટે છે, જાત્રતિ રહે છે અને શરીર તથા આત્માનું આરોગ્ય જળવાય છે. પીરસેલમાંથી એકું મૂકવાનું નથી, થાળી આદિ વાસણુ ઘોઘને પીવાના છે, ખાતાં ખાતાં એકા મોઢે બોલવાનું નથી, જરૂર હોય તો પાણી પીને બોલવાનું છે. છટ્ટો (ખાવાનો છેલ્લો) અષ્ટ કવલ નામનો તપ છે તે તો મૂળમાં જ ચોથા ભાગનો આહાર હોવાથી ઊણોદરી તપ પૂરી રીતે ખુલ્લો સમજાય છે, પણ તે કેવળ મોઢામાં મૂકતાં મુશ્કેલી પડે, ખરાબ દેખાવ થાય અને બીજા અનુમોદન—અનુકરણ કરતાં અટકી જાય તેવા કવળ ન લેવાનો ઉપયોગ રાખવાથી વધારે લાભ છે. મતલબ ચાલુ રીતે લેતા હોઈ એ તેવો જ કવળ લેવો. એકલઠાણું તપમાં ફક્ત પોતાના ખાવાના જમણા હાથનો કેાણીથી પાંચ આંગળી સુધીનો ભાગ જ હલાવવા સિવાય બાકીનું શરીર હલાવવાનું નથી તથા આંખોને ભાણા સિવાય બીજી તરફ હલાવવી ચલાવવી બંધ રાખવાની છે.—આ તપ વધારે કઠણ છે.

એકદત્તિ એટલે મૂળ તો અન્નહર્યો સાણસ પોતાની મરંજ મુજબ એક વાર પીરસે તેટલું જ વાપરવાનો તપ છે, પરંતુ એ મુશ્કેલ હોવાથી અન્નહર્યો માણસ અનુભવ વિના વધુ ઓછું પીરસે જેથી અનુભવી માણસ તપવાળાને પૂછીને પીરસે છે તે સુલભ છે અને ઘણા ભાગે તેમ જ યાય છે પાણી અને ભોજન બંને એક એક વખત પીરસેલ વાપરવાનું. આ તપ મહાકલ્યાણકારી છે.

(૨૨૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-સાથ

ખાતાં-ખાતાં મૌન રહેવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો નવો બંધ બ્રૂટકે છે અને આત્માને વિચારણા કરવાનો પૂરેપૂરો અવકાશ મળે છે, તેવો લાભ મેળવવાનો તેમાં ખાસ હેતુ છે.

સર્વ લાઘ્યોને ઉપાશ્રયમાં પોતાના ઘરના ખીછાના તથા ધર્મોપકરણ સહિત સૂવાનું છે અને ક્રિયા લેગા મળીને કરવાની છે. અને સર્વ બહેનોને શ્રાવિકાના ઉપાશ્રયમાં પોતાના ખીછાના તથા ધર્મોપકરણ સાથે સૂવાનું છે અને ક્રિયા લેગા મળીને કરવાની છે.

ફક્ત દેરાસરજીમાં સનાત્ર, અષ્ટપ્રકારી પૂજા, ખમાસમણ, સાથીયા, ચૈત્યવંદન, બપોરના-મધ્યાહ્નકાળના દેવ વાંદવા, શાંતિકળશ કરવો, આ ક્રિયામાં લાઘ્ય-બહેનોએ વિવેકસર સાથે રહેવાનું છે.

પૂરતા વ્યવસાયી અને વિસ્તારી લાઘ્ય-બહેનો તેમ જ વેપારી લાઘ્યોને વચલા ફાજલ પડતા વખતમાં ઘેર કે દુકાને જઈ શકાય છે. ઉપરની બધી કરણી મુનિરાજ માફક તેમ જ પડિમાધર કે પૌષ્ઠવાળા શ્રાવક માફક કરવાની નથી, ઘરે કે દુકાને જવાય છે, પરંતુ ઘરે કે દુકાને જનારાએ પોતાના આત્માને નુકશાન કરનારા વિષયકષાયનો ચેપ ન લાગે તેમ સાવધાન રહેવું જરૂરનું છે.

ખાતાં ખાતાં બચકારાનો કે સબડકાનો અવાજ ન થાય તેમ ઉપયોગ રાખવો. વૈરાગ્યવાન, શ્રદ્ધાવાન, બોધવાન જીવો વૃત્તિસંક્ષેપ ને રસત્યાગ નામના બે તપને આમાં મેળવી શકે છે. સાધ્યબિંદુ સાધવા અને આઠ કર્મને શોષવા આ તપ પરમાત્માએ પ્રકાશ્યો છે.

પ્રથમ વિભાગ સંપૂર્ણ.

વિભાગ બીજો

કથા સંગ્રહ

પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મપૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૨)

૧. બુદ્ધિવલ્લભ ઉપર રોહકની કથા

“બુદ્ધિમાન મનુષ્યની ભક્તિપૂર્વક આરાધના કરવી, પણ તેને કોપાયમાન કરવો નહિ. બુદ્ધિમાન પુરુષ સર્વ કાર્યોમાં રોહકાદિકની જેમ સહાય કરનાર થાય છે.”

માળવ દેશમાં ઉજ્જયિની નામે નગરી હતી. તે નગરની નજીક નટોનું નાનું સરખું એક ગામ હતું. તેમાં ભરત નામે નટ રહેતો હતો. તેની પ્રથમની પત્ની મરી ગઈ હતી. તેને રોહક નામનો એક દીકરો હતો, પણ તે બાલ્યવયનો હતો. પોતાની તથા પોતાના પુત્રની સેવા કરવા માટે તે નટ તરત જ બીજી સ્ત્રી પરણ્યો. તે સ્ત્રી રોહકની અન્ન-પાન વિગેરેની બરોબર સંભાળ કરતી નહોતી; તેથી એક દિવસે રોહકે તેને કહ્યું કે:—“માતા! તમે મારી સાથે બરોબર સરખાઈથી વર્તતા નથી, તો તમારે સહન કરવું પડશે.” ચોરમાન માતાએ ઇર્ષ્યાથી કહ્યું કે—“અરે રોહક! તું મને શું કરી શકવાનો છે?” રોહકે કહ્યું કે—“હું એવું કરીશ કે જેથી તું આવીને મારે પગે પડીશ.” આમ કહ્યા છતાં તેની અવજ્ઞા કરીને તે સ્ત્રીએ પોતાના વર્તનમાં સુધારો કર્યો નહીં. રોહકને પણ તે દિવસથી આરંભીને અપરમાતાને શિક્ષા આપવાનો ઘણો દૃઢ આગ્રહ થઈ ગયો.

એક દિવસ રાત્રે તે અચાનક તેના પિતાને કહેવા લાગ્યો

(૨૨૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

કે—“ અરે પિતાજી ! પિતાજી ! આ કેઈ પુરુષ આપણા ઘરમાંથી આવ્યો જાય છે. ” આ પ્રમાણે તે બાળકનું વચન સાંભળીને તેના પિતાના મનમાં શંકા પડી કે—“ ખરેખર ! મારી પત્ની કુમાર્ગંગામિની હોવી જોઈએ. ” આ પ્રમાણે શંકાને વશ થવાથી તેનો તેની ઉપરનો રાગ શિથિલ થઈ ગયો ત્યારથી તે તેની સ્ત્રીની સાથે સારી રીતે બોલતો નહોતો, પુષ્પ કે તાંબૂળાદિ તેને લાવી આપતો નહોતો, ખાનગી કહેવા લાયક વાતોથી તેને દૂર રાખતો હતો. તે સ્ત્રીએ આ પ્રમાણે દેખીને વિચાર્યું કે—“ ખરેખર. આ બધું આ બાળકનું જ એષ્ટિત દેખાય છે; નહિ તો મારામાં દોષનો અભાવ છતાં મારા પતિ એકાએક મારાથી વિમુખ શા માટે થઈ જાય ? ” પછી તેણીએ રોહકને કહ્યું કે—“ વત્સ ! શું તારું આ કામ છે કે જેથી તારા પિતા મારાથી પરાડ્મુખ થઈ ગયા છે ? ” રોહકે કહ્યું કે—“ હા, તું કેમ મને સારી રીતે રાખતી નથી ? ” તેણીએ કહ્યું કે—“ હવે પછીથી હું તને સારી રીતે રાખીશ. ” પછી બાળકે કહ્યું કે—“ તો સારું, હવે ખેદ કરીશ નહિ તારી સાથે મારા પિતા પ્રથમની જેમ જ વર્તે તેવું કરી દઈશ. ” ત્યારપછીથી તે સ્ત્રી રોહકને સારી રીતે રાખવા લાગી. રોહક પણ એક દિવસ રાત્રીએ ચંદ્રમા પ્રકાશતો હતો ત્યારે પ્રથમની શંકા દૂર કરવા માટે બાળચેષ્ટા કરતાં કરતાં પોતાની જ છાયા આંગળીના અઅભાગવડે પિતાને દેખાડીને બોલ્યો કે—“ અરે પિતાજી ! જુઓ, આ પુરુષ જાય છે, જાય છે. ” તેણે તેમ કહ્યું, એટલે તરત જ તેનો પિતા પરપુરુષના પ્રવેશને નિવારવા અને તેનો નાશ કરવા તીક્ષ્ણ અણીવાળું શસ્ત્ર ઉપાડીને દોડ્યો અને બાળકને પૂછવા લાગ્યો કે—“ અરે પુત્ર ! બોલ તે ક્યાં જાય છે ? ” રોહકે બાળચેષ્ટા કરતાં કરતાં અંગૂળીવડે પોતાની છાયા દેખાડીને

બુદ્ધિશાળી રોહકની કથા

(૨૨૫)

કહ્યું કે—“પિતાજી ! આ જુઓ, તે માણસ નાસી જાય છે.” તે દેખીને લજ્જા પામી તેના પિતા પાછો વળ્યો અને અંતઃકરણમાં વિચારવા લાગ્યો કે—“પહેલાં પણ આવો જ પુરુષ દીકો હશે. બાળકના વચનથી મારી પત્નીને મેં વ્યભિચારિણી ચિંતવી અને તેની સાથે રાગ ઓછો કર્યો, તેથી મને ધિક્કાર છે !” પછી પશ્ચાત્તાપપૂર્વક તેના ઉપર પ્રથમ કરતાં પણ અધિક રાગવાળો થયો. રોહકે વિચાર્યું કે—“મેં આ સ્ત્રીનું વિપરીત કર્યું છે તેથી ખેદ પામેલી તે કોઈ વખત મને મારી નાખશે.” આમ વિચારીને તે હમેશાં પોતાના પિતાની સાથે જ જમતો હતો—એકલો જમતો નહતો.

એક દિવસ તે તેના પિતા સાથે ઉજ્જયિની ગયો. પોતાના ગામ કરતાં ઘણી સુંદર ઉજ્જયિનીને દેખીને વિસ્મિત મનવાળો તે રોહક આસપાસ જોતો જોતો વિચાર કરવા લાગ્યો. પછી પિતાની સાથે તે નગર બહાર નીકળ્યો. તે વખતે ‘હું કાંઈક ભૂલી ગયો’ તેમ યાદ આવવાથી ક્ષિપ્રા નદીના કાંઠા ઉપર રોહકને ઘેસાડીને તેના પિતા તે વસ્તુ લાવવા માટે પાછો ઉજ્જયિનીમાં ગયો. રોહકે નદીતીરે ઘેસી ક્ષિપ્રાનદીની રેતીમાં બાળપણની કીકા કરતાં ચિત્રામણ કાઢી આખી ઉજ્જયિની નગરી ચીતરી. તેવામાં ઉજ્જયિનીનો રાજા તે સ્થળે આવ્યો. રાજા તેનો ઘોડો રોહકે આળેખેલી ઉજ્જયિનીની વચ્ચે થઈને ચલાવવા લાગ્યો. તે જોઈને રોહકે કહ્યું કે—“અરે રાજપુત્ર ! આ રસ્તે થઈને ઘોડો ચલાવશો નહિ.” રાજાએ પૂછ્યું કે—“કેમ ?” રોહકે કહ્યું કે—“શું તમે આ રાજકુળ વિગેરે દેખતા નથી ?” પછી કૌતુકથી રાજાએ અશ્વ ઉપરથી નીચે ઉતરીને ચિત્રામણ જોયું, તો તેણે આખી નગરી ચિત્રેલી જોઈ. તેણે તે બાળકને પૂછ્યું કે—“અરે ! તેં પહેલાં કોઈ વખત આ નગરી જોઈ હતી ?” રોહકે કહ્યું કે—“કોઈ વખત જોઈ નહોતી, આજે જ મારે ગામથી હું

(૨૨૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા—અંતર્ગત કથાઓ.

અહીં આવેલ છું.” રાજાએ તે વાત સાંભળીને વિચાર્યું કે:—
 “અહો! આ બાળકનું બુદ્ધિકૌશલ્ય કેટલું છે?” પછી રાજાએ
 રોહકને પૂછ્યું કે—“વત્સ! તારું નામ શું અને તું કયા
 ગામનો રહેવાસી છે?” રોહકે કહ્યું કે—“મારું નામ રોહક છે,
 હું નટનો પુત્ર છું અને પાસેના ગામમાં રહું છું.” આ સમયે
 રોહકનો બાપ નગરીમાંથી પાછો આવ્યો. પછી બંને પોતાના ગામ
 તરફ ચાલ્યા.

રાજા સ્વસ્થાને જઈ વિચારવા લાગ્યો કે:—“મારે પાંચસોમાં
 એક મંત્રી ઓછો છે. જો આ રોહકને સર્વ મંત્રીમંડળમાં શ્રેષ્ઠ
 મંત્રીપદે સ્થાપીને મહાબુદ્ધિશાળી એવા તેને પ્રથમ મંત્રી કરું,
 તો મારું રાજ્ય બહુ સારી રીતે ચાલે. પ્રાચીન બુદ્ધિબળથી યુક્ત
 એવો રાજા અલ્પ બળવાળો હોય તો પણ શારીરિક બહુ બળ-
 વાળા અલ્પબુદ્ધિથી જીતી શકાતો નથી; પરંતુ બુદ્ધિબળવાળો
 સુખેથી લીલામાત્રમાં વિજય પ્રાપ્ત કરે છે.”

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને કેટલાક દિવસ પછી રોહકની
 બુદ્ધિની પરીક્ષા કરવા માટે સામાન્ય રીતે તે ગામના મુખ્ય
 પુરુષોને ઉદ્દેશીને તેણે હુકમ કર્યો કે:—“તમારા ગામની
 બહાર એક મોટી શિલા છે, તેને ઉપાડીને રાજાના મંડપને યોગ્ય
 એવી તેની છત્રી બનાવરાવો.” આવો રાજાનો હુકમ આવવાથી
 રાજાનો તે હુકમ અશક્ય છે તેમ વિચારીને સર્વ મનમાં આકુળ-
 વ્યાકુળ થઈ ગયા, નગરની બહાર તેઓ સર્વ એકઠા થયા અને
 પરસ્પર પૂછવા લાગ્યા કે:—“રાજાના આ હુકમનું શું કરવું?
 રાજાનો આ આદેશ હુકર છે, તે કાર્ય કોઈ રીતે બની શકે તેમ
 નથી; પરંતુ જો તેના આદેશાનુસાર કરશું નહિ તો મહાઅનર્થ
 થવા સંભવ છે.” આ પ્રમાણે આકુળવ્યાકુળ થયેલા તે સર્વેને
 વિચાર કરતાં કરતાં મધ્યાહ્ન થયો. રોહક તેના બાપની સાથે જ

બુદ્ધિશાળી રોહકની કથા

(૨૨૭)

જન્મતો હતો પરંતુ તેનો પિતા તો ગામના લોકો એકઠા થયા હતા ત્યાં ગયો હતો, તેથી ભોજનનો સમય થયો તો પણ તે આવ્યો નહિ; તેથી રોહક તેના પિતા પાસે આવ્યો અને રોતો રોતો કહેવા લાગ્યો કે:-“હું કુધાથી બહુ પીડાઉં છું, તેથી ભોજન માટે એક-દમ ઘેર આવો.” તેના બાપ ભરતે કહ્યું કે:-“વત્સ! તું બાળક હોવાથી સુખી છો; આપણા ગામ ઉપર આવેલ કષ્ટ તું બાજીતો નથી.” રોહકે પૂછ્યું કે:-“શું કષ્ટ આવ્યું છે?” ભરતે રોહકને રાજાનો હુકમ સવિસ્તર કહી સંભળાવ્યો. બુદ્ધિની વિશિષ્ટતાથી તરત જ કાર્યસિદ્ધિનું તાત્પર્ય બાણીને રોહક બોલ્યો કે:-“તમે આમાં આકુળવ્યાકુળ શા માટે થાઓ છો? તે શિલાની નીચે રાજાને ચોગ્ય મંડપ થાય તેટલું ખોદો, યથાસ્થાને સ્તંભો ગોઠવો અને ફરતી ભીંત કરીને તેને કળીચુના વિગેરેથી તથા ચિત્રામણથી શણગારીને શોભીતી અતિ રમણીય છત્રી બનાવી રાજાને ખબર આપો.” તેનું આ કથન સાંભળીને સર્વેએ કહ્યું કે-“બરાબર.” પછી બધા લોકો સ્વગૃહે ભોજન કરવા ગયા. જમીને તે શિલાવાળી જગ્યાએ બધા આવ્યા અને રોહકે કહ્યું તે પ્રમાણે કાર્ય આરંભ્યું. કેટલેક દિવસે તે મંડપનું કાર્ય પૂર્ણ થયું અને તે મંડપની ઉપર શિલા આચ્છાદનરૂપ થઈ ગઈ. રાજાએ નિયોજેલા માણસોએ જઈને રાજાને કહ્યું કે-“મહારાજ! તે ગામના લોકોએ આપની આજ્ઞાનુસાર મંડપ તૈયાર કર્યો છે.” રાજાએ પૂછ્યું-“કેવી રીતે તૈયાર કર્યો?” પછી બધાએ મંડપ જે પ્રમાણે બનાવ્યો હતો તે સમગ્ર હકીકત રાજાને કહી. રાજાએ પૂછ્યું કે-“આ કાર્ય કેની બુદ્ધિથી થયું?” તેઓએ કહ્યું કે-“ભરતના પુત્ર રોહકની બુદ્ધિથી આ કાર્ય કરવામાં આવ્યું છે.”

પછી ફરીથી રોહકની બુદ્ધિની પરીક્ષા કરવા માટે રાજાએ એક મંદાને મોકલ્યું અને કહેવરાવ્યું કે-“આ ઘેટું હાલમાં

(૨૨૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

એક પલ પ્રમાણ વજનમાં છે. પંદર દિવસ પછી તેટલા ને તેટલા જ વજનવાળું તેને રાખીને અત્રે મોકલજો. તે વજનમાં વધે પણ નહિ અને ઘટે પણ નહિ તેમ કરજો.” આ પ્રમાણેનો રાજાનો હુકમ આવવાથી લોકો બધા પૂર્વવત્ આકુળબ્યાકુળ થયા અને ફરીથી તે બાળતનો વિચાર કરવા એકઠા થયા. આ વખતે રોહકને પણ વિચાર કરવા માટે માનપૂર્વક તેઓએ બોલાવ્યો. અત્રેસર પુરુષોએ રોહકને કહ્યું કે—“ વત્સ ! પહેલાં પણ રાજાના આદેશરૂપી દુર્લભ સમુદ્ર તારી બુદ્ધિરૂપી સેતુવડે તે અમને સર્વેને તાર્યા છે. અત્યારે પણ તારી બુદ્ધિથી ઉત્તમ સેતુ બાંધ કે જેના ઉપયોગથી રાજાના આ નવા આદેશરૂપ સમુદ્રને પણ આપણે તરી જઈએ.” તે સાંભળી રોહકે કહ્યું કે “ એક વરુને તેની પાસે બાંધો અને ઘાસ વિગેરે સારી રીતે, ખવરાવીને તેને પુષ્ટ કરો. ઘાસાદિ ખાવાથી તે દુર્બળ થશે નહિ અને વરુને દેખીને તે પુષ્ટ થશે નહિ.” તેઓએ તે પ્રમાણે કર્યું. પખવાડીયું પૂર્ણ થયું એટલે તેઓએ તે ઘેટો રાજા પાસે મોકલી દીધો. તેનો તોલ કરતાં તે પ્રથમની જેટલો જ વજનમાં થયો.

વળી કેટલાક દિવસ પછી રાજાએ એક કુકડો મોકલ્યો, અને કહેવરાવ્યું કે “ આ કુકડાને બીજા કુકડા વિના યુદ્ધ કરાવજો.” આ પ્રમાણે રાજાનો હુકમ આવવાથી ફરીથી સર્વે એકઠા થયા. રોહકને તેઓએ બોલાવ્યો. રાજાના તેને સંભળાવી એટલે તરત જ રોહકે એક મોટો કાચ મંગાવ્યો અને તેને સારી રીતે સાફ કરાવ્યો. પછી તે કાચને તે કુકડા સામે મૂક્યો, એટલે રાજાનો તે કુકડો પોતાનું જ પ્રતિબિંબ કાચમાં દેખી “ આ મારો પ્રતિપક્ષી બીજો કુકડો આવ્યો છે” તેમ માનીને અહંકારપૂર્વક તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. ‘તિથિ’એ ઘણું કરીને જડબુદ્ધિવાળા હોય છે.’ આ પ્રમાણે બીજા કુકડા વગર પણ તે રાજ્ય

બુદ્ધિશાલી રોહકની કથા

(૨૨૯)

તરફથી આવેલા કુકડાને યુદ્ધ કરતો જોઈને સર્વે લોકો વિસ્મિત થયા. રાજાને તે હકીકત નિવેદન કરવામાં આવી.

વળી કેટલાક દિવસ પછી રાજાએ હુકમ મોકલ્યો કે—
“તમારા ગામમાં અતિ સુંદર વેળુ(રેતી) છે, તેથી તે સુંદર વેળુમાંથી કેટલાંક સારાં દોરડાં બનાવરાવીને અત્રે મોકલજો”
રાજાનો આવો હુકમ આવવાથી ફરી સર્વે એકઠા થયા અને રોહકને પૂછ્યું. તેણે પ્રત્યુત્તર કહેવરાવ્યો કે—“અમે તો નટ છીએ. નૃત્યાદિ કરી જાણીએ છીએ. વેળુનાં દોરડાં કેવાં હોય તે જાણતા નથી, પરંતુ રાજાના હુકમનો તો અવશ્ય અમલ કરવો જ જોઈએ; માટે રાજદરબાર મોટો છે. ત્યાં જૂના વખતના ઘણા વેળુનાં દોરડાં પડ્યાં હશે, તેમાંથી એકાદું દોરડું નમૂના તરીકે અત્રે મોકલજો. તેથી તે નમૂના પ્રમાણે નવાં વેળુનાં દોરડાં બનાવરાવીને અમે મોકલશું.” રાજપુરુષોએ આ સંદેશો રાજાને કહ્યો. રાજા નિરુત્તર થઈ ગયો અને કાંઈ પણ પ્રત્યુત્તર મોકલી શક્યો નહિ.

વળી કેટલાક દિવસ પછી એક રોગગ્રસ્ત અને મરી જાય તેવા વૃદ્ધ હસ્તીને તે ગામ મોકલ્યો અને કહેવરાવ્યું કે—“આ હાથી મરી જાય તો પણ મરી ગયો છે એવા સમાચાર કહેવરાવશે નહિ; અને તેના સમાચાર હમેશાં કહેવરાવજો. જો હમેશાં નહિ કહેવરાવો તો તમારા ગામનો મોટો દંડ કરવામાં આવશે.” આવો હુકમ આવવાથી ગામના લોકો એકઠા થયા અને રોહકની તે બાબતમાં સલાહ પૂછી. તેણે કહ્યું કે—“આ હાથીને ઘાસાદિ ખવરાવો. પછી જે યોગ્ય હશે તે કરશું.”
રોહકના કથનાનુસાર તેઓએ તેને ઘાસાદિ નાખ્યું, છતાં રાત્રે તે હાથી મરણ પામ્યો. પછી રોહકનાં વચનથી ગામના અગ્રપુરુષોએ રાજા પાસે જઈને કહ્યું કે—“મહારાજ! આજે તે હસ્તી બેસતો નથી, ઊઠતો નથી, ઘાસ ખાતો નથી, નિહારાદિ કરતો નથી,

(૨૩૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

ઉશ્વાસ નિઃશ્વાસ મૂકતો નથી, શું કહીએ? કોઈ પણ જાતની ચેષ્ટા કરતો નથી” ત્યારે રાજાએ પૂછ્યું કે—“શું તે હસ્તી મરી ગયો?” ત્યારે તે લોકોએ કહ્યું કે—“આપ તેમ કહી શકો છો, અમે તેમ કહેતા નથી.” તેઓએ આ પ્રમાણે કહ્યું એટલે રાજાએ મૌનનું અવલંબન કર્યું. પછી ગામના લોકો સ્વગૃહે ગયા.

વળી ફરી રાજાએ આદેશ મોકલ્યો કે—“તમારા ગામમાં સ્વચ્છ સ્વાદિષ્ટ જળથી ભરેલો ડૂવો છે તે અત્રે તાકીદે મોકલાવો.” આ હુકમના અમલ માટે ગ્રામ્યલોકોએ રોહકને પૂછ્યું એટલે તેણે પ્રત્યુત્તર કહેવરાવ્યો કે—“અમારો ગામડાનો ડૂવો સ્વભાવથી બહુ શરમાળ અને ખીકણ હોય છે. તે પોતાની જાતના ડૂવા વગર અન્ય કોઈનો વિશ્વાસ કરતો નથી, તેથી નગરના કોઈ એક ડૂવાને અત્રે મોકલજો, જેથી તેના ઉપરના વિશ્વાસથી તેની સાથે અમારો ડૂવો તરત જ ત્યાં આવશે.” આ પ્રમાણે રાજાસેવકોને નિરુત્તર કરીને પાછા મોકલ્યા. તેઓએ તે હકીકત રાજાને નિવેદન કરી. પોતાના અંતઃકરણમાં રોહકની બુદ્ધિના અતિશાયીપણાના વખાણ કરતો રાજા મૌન ધારી રહ્યો.

વળી કેટલાક દિવસ પછી “ગામના પૂર્વ દિશાના વનખંડને પશ્ચિમ દિશામાં ફેરવી નાખજો.” આવો રાજાનો હુકમ થવાથી રોહકને પૂછીને ગ્રામ્ય લોકોએ પોતાનો રહેવાસ વનખંડની પૂર્વ દિશાએ ફેરવી નાખ્યો, તેથી ગામની પશ્ચિમ દિશામાં વન આવી ગયું. તે હકીકતની પણ રાજાને ખબર આપવામાં આવી.

વળી ફરીથી રાજાએ કહેવરાવ્યું કે—“અગ્નિ વિના ક્ષીર રાંધીને મોકલજો.” તેથી સર્વેએ એકઠા થઈ ને રોહકને તે બાબત માટે પૂછ્યું. રોહકે કહ્યું કે—“ચોખાને પાણીથી પલાળી સૂર્યના કિરણોથી ગરમ થઈ ગયેલા ઘાસ તથા પલાલાદિની ગરમીમાં ચોખાથી ભરેલી થાળી મૂકવી, એટલે રાંધાઈ જશે.” તેઓએ

બુદ્ધિશાલી રોહકની કથા

(૨૩૧)

તે પ્રમાણે કયું. ક્ષીર તૈયાર થઈ એટલે રાજાને તે હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને રાજા ચિત્તમાં બહુ રાજ થયો.

પછી રાજાએ રોહકનો અતિશય બુદ્ધિવૈભવ માનીને તેને બોલાવવા માટે હુકમ મોકલ્યો કે—“જે બાળકે મારા બધા આદેશો પોતાના બુદ્ધિબળથી અમલમાં મૂક્યા છે, તેણે અવશ્ય અત્રે આવવું; પરંતુ તેણે શુકલપક્ષ અગર કૃષ્ણપક્ષમાં આવવું નહિ, રાત્રે અગર દિવસે આવવું નહિ, છાયા અગર તાપમાં આવવું નહિ, વાહન પર બેસીને આવવું નહિ, તેમ પગે ચાલીને પણ આવવું નહિ, માર્ગે અગર ઉન્માર્ગે આવવું નહિ, નાહીને આવવું નહિ તેમજ નાદ્વા વગર પણ આવવું નહિ.” આ પ્રમાણેનો હુકમ આવવાથી રોહકે કંઠ સુધી સ્નાન કર્યું અને બળદ-ગાડીના બે પૈડાના—બે ચીલાના વચલા ભાગ ઉપર એક બેટાને નીચે રાખી તેનાં ઉપર બેસીને પગે ચાલતો માથે ચાલણીને છત્ર તરીકે રાખીને અમાવાસ્યા અને એકમના સંગમના સમયે સંધ્યા-કાળે રાજા પાસે આવ્યો. વળી ખાલી હાથે રાજા, દેવ અને ગુરુ પાસે જવું નહિ તેમ વિચારીને હાથમાં માટીનો પિંડ રાખી તે નજરાણા તરીકે મૂક્યો. રાજાએ રોહકને પૂછ્યું કે—“અરે રોહક ! આ શું ?” તેણે કહ્યું કે—“મહારાજ ! આપ પૃથ્વીના નાથ છો, તેથી આ પૃથ્વીપિંડ હું સાથે લાવ્યો છું.” આ પ્રમાણે પ્રથમ દર્શનમાં જ માંગળિક શબ્દ સાંભળીને રાજા સંતોષ પામ્યો. સાથે આવેલા ગામના લોકો પોતાને ગામ પાછા ગયા.

રોહકને રાજાએ પોતાની પાસે સુવાડ્યો. રાત્રિનો પ્રથમ પહોર ગયો ત્યારે રાજાએ રોહકને પૂછ્યું કે—“અરે રોહક ! જાગે છે કે ઊઘે છે ?” રોહકે ઊંઘમાંથી જાગીને કહ્યું કે—“મહારાજ ! જાગું છું.” રાજાએ પૂછ્યું કે—“શું વિચાર કરે છે ?” રોહકે કહ્યું કે—“પીપળાના પાંદડામાં શું મોટું ? ઢાંડલી કે શિખા ? તે

(૨૩૨) ચોસક પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

બાબતનો હું વિચાર કરતો હતો.” તે વિચાર બહુ સારો કર્યો, પણ તેનો નિર્ણય શું કર્યો ?” રોહકે કહ્યું કે—“ન્યાં સુધી પાંદડાની શિખાનો અગ્રભાગ સુકાતો નથી ત્યાં સુધી બંને સરખા હોય છે.” રાજાએ આનંદ પામીને પાસે રહેલાઓને તે હકીકત પૂછી, તે બધાએ પણ તે કબૂલ કર્યું. પછી રોહક સૂઈ ગયો.

વળી ફરીથી રાત્રિના બીજે પ્રહરે રાજાએ પૂછ્યું કે—“અરે રોહક ! જાગે છે કે ઊઘે છે ?” તેણે જાગીને કહ્યું :—“ મહારાજ ! જાગું છું.” રાજાએ પૂછ્યું :—“ શું વિચાર કરે છે ?” રોહકે કહ્યું કે :—“ દેવ ! બકરીના પેટમાં લીંડીઓ ગોળ કેમ થઈ જાય છે ?” આ પ્રમાણે કહેવાથી રાજાને પણ તે વાતનો સંશય થયો, તેથી તેણે રોહકને જ પૂછ્યું કે—“તે કેમ થતી હશે ?” રોહકને કહ્યું કે :—“ મહારાજ ! તેના ઉદરમાં સંવર્તક નામનો ફરતો પવન હોય છે, તેને લીધે લીંડીઓ ગોળ થઈ જાય છે.” પછી તે સૂઈ ગયો.

રાત્રિના ત્રીજા પ્રહરે રાજાએ તે જ પ્રમાણે પૂછવાથી રોહકે જાગીને કહ્યું કે—“ મહારાજ ! હું જાગું છું.” રાજાએ પૂછ્યું કે :—“ શું વિચાર કરતો હતો ?” તેણે કહ્યું કે—“ દેવ ! ખીસકોલીનું શરીર જેવડું જ પૂછડું હોય કે કાંઈ ન્યૂનાધિક હોય ?” એટલે તેનો નિર્ણય કરવાને અશક્ત રાજાએ તેને જ પૂછ્યું કે—“ પછી તેનો શું નિર્ણય કર્યો ?” તેણે કહ્યું કે :—“ મહારાજ ! બંને સરખા હોય છે.” પછી તે સૂઈ ગયો.

રાત્રિનો ચોથો પ્રહર વ્યતીત થયે પ્રભાત થયું, મંગળાવનિ થવા લાગ્યા અને સર્વ સ્થળે અજવાળું પ્રસરવા માંડ્યું ત્યારે રાજા જાગૃત થયા અને રોહકને બોલાવ્યા. અતિશય નિદ્રામાં લીન થઈ જવાથી કાંઈ પણ પ્રત્યુત્તર તેણે આપ્યો નહિ; તેથી રાજાએ રમવાની લાકડીવડે જરા તેને સ્પર્શ કર્યો કે તરત જ તે સાવધાન

શુદ્ધિશાલી રોહકની કથા.

(૨૩૩)

થઈ ગયો. રાજાએ પૂછ્યું કે:-“ કેમ ઊઘી ગયો હતો કે ? ” તેણે કહ્યું કે:-“ દેવ ! હું જાગતો હતો. ” રાજાએ પૂછ્યું “ ત્યારે બોલ્યો કેમ નહીં ? ” રોહકે કહ્યું કે:-“ વિચાર કરતો હતો. ” રાજાએ પૂછ્યું કે:-“ શું વિચાર કરતો હતો ? ” તેણે કહ્યું કે:-“ મહારાજ ! હું વિચાર કરતો હતો કે આ રાજાને કેટલા બાપ હશે ? ” તેણે આમ કહ્યું, તેથી થોડીવાર લજ્જાથી રાજા મૌન ધારીને રહ્યો. એક ક્ષણ પછી આશ્ચર્ય થવાથી તેણે પૂછ્યું કે:-“ અરે રોહક ! બોલ, મારા કેટલા બાપ ? ” રોહકે કહ્યું કે:-“ તમારે પાંચ બાપ છે. ” રાજાએ પૂછ્યું કે:-“ કોણ, કોણ ? ” રોહકે કહ્યું કે:-“ એક તમારો બાપ કુબેર છે કે જેને લીધે તમારામાં દાનની શક્તિ દેખાય છે. બીજો તમારો બાપ ચંડાળ છે, કારણ કે વૈરીસમૂહ ઉપર ચંડાળની જેમ તમે કોપ દર્શાવો છો. ત્રીજો તમારો બાપ ધોળી છે કારણ કે ધોળી વસ્ત્રને નીચાવી નાખે છે તેવી રીતે લોકનું સર્વસ્વ તમે હરણ કરી દેશો છો. ચોથો તમારો બાપ વીંછી છે, કારણ કે મારી જેવા ભરનિદ્રામાં સૂતેલા બાળકને કીડાયદ્રિવડે વીંછીની જેમ નિર્દય રીતે તમે પીડો છો. પાંચમા બાપ તમારા પિતા છે કે જેને લીધે યથાવસ્થિત ન્યાય અને રાજ્યનું નામે પરિપાલન કરો છો. ” આ પ્રમાણે રોહકે કહ્યું, તે સાંભળીને રાજા મૌન રહ્યો અને પ્રાતઃકૃત્યાદિ કરવામાં પ્રવૃત્ત થયો. પછી માતાને નમસ્કાર કરીને એકાંતે તેણે તેને પૂછ્યું કે:-“ માતા ! કહો, મારે કેટલા બાપ છે ? ” માતાએ કહ્યું કે:-“ વત્સ ! આવું શા માટે પૂછે છે ? તારા પિતાથી જ તારો જન્મ થયો છે. ” પછી રોહકે જે કહ્યું હતું તે રાજાએ બધું માતાને કહી સંભળાવ્યું અને કહ્યું કે:-“ માતા ! પ્રાચીન રોહક જૂઠું બોલતો નથી, તેથી સાચી હકીકત હોય તે કહો. ” આ પ્રમાણે રાજાએ અત્યંત આગ્રહ કર્યો ત્યારે તેની માતાએ કહ્યું કે:-“ જ્યારે તું ગર્ભમાં હતો ત્યારે બહારના ઉદ્યા-

(૨૩૪)

એસઠ પ્રકારી પૂજા-અતર્ગત કથાઓ.

નમાં વૈશ્રમણ્ય-કુબેરની પૂજા કરવા હું ગઈ હતી, તે યક્ષને અતિ-શય સ્વરૂપવાન દેખીને તેના હસ્તનો મેં સ્પર્શ કર્યો, તે વખતે કામદેવનો મને ઉન્માદ થયો હતો અને તેની સાથે વિષયવિદ્યાસ લોગવવાની મેં ઇચ્છા કરી હતી. તે વખતે એક અતિશય રૂપવત ચાંડાળ યુવાન ત્યાં આવ્યો, તેથી તેની સાથે પણ લોગ લોગવવાની સૃષ્ટિ મને થઈ હતી. પછી હું અહીં પાછી આવતી હતી ત્યારે ઘોષીને દેખીને પણ મને તેવી જ અભિલાષા થઈ હતી. પછી હું ઘેર આવી, તે સમયે ઉન્માદવશવર્તી મેં નાગરવેલનું પાન ખાવા હાથમાં લીધું. તેની ઉપર એક વીંછી હતો, તેનો મને સ્પર્શ થયો. તે વખતે કામના અત્યુદ્રેકપણથી તેની સાથે લોગ લોગવવાની પણ મને ઇચ્છા થઈ હતી. આ પ્રમાણે સૃષ્ટિમાત્રથી જ તે તારા પિતા છે, બાકી ખરા તો તારા પિતા છે તે જ છે.” આ પ્રમાણે માતાએ કહેલી હકીકત સાંભળીને રાજાએ નમસ્કાર કર્યો. પછી રોહકના બુદ્ધિચાતુર્યથી મનમાં વિસ્મિત થતો તે પોતાના આવાસે ગયો અને સર્વ મંત્રીઓમાં અગ્રેસર-પ્રથમ મંત્રીપદે તેને સ્થાપ્યો.

સાર-બુદ્ધિ પૂર્વકૃત કર્મનું ઉત્કૃષ્ટ ફળ છે. જ્ઞાનદાનાદિથી આવી રોહક જેવી શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આવી બુદ્ધિથી સર્વત્ર પૂજનીય થઈ શકાય છે. આવી બુદ્ધિ સર્વદા પ્રાપ્ત થાય તેવી જાતનો પ્રયત્ન જ્ઞાનની લક્ષિત વિગેરેથી અવશ્ય કરવો તે આ કથાનો સાર છે.

જ્ઞાનાવશ્યીય કર્મની પૂજામાં (સંખંધ પૃષ્ઠ ૨૦)

૨. શ્રી શિવરાજર્ષિની કથા

વિશ્વવંધ પ્રભુ શ્રી મહાવીર દેવના સમયમાં વિપુલ ઋદ્ધિથી યરિપૂર્ણ હસ્તિનાપુર નામનું એક નગર હતું. જે નગરમાં અનેક

શિવરાત્રિની કથા.

(૨૩૫)

રાજાએના સ્વામી શિવ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેમને શીલાલંકારધારિણી ધારિણીદેવી નામની મહારાણી હતી. આ મહારાણીએ સૌભાગ્યાદિ અનેક ગુણોથી વિભૂષિત સુકુમાલ પુત્ર-રત્નનો પ્રસવ કર્યો. તેનું શિવભદ્ર એવું નામ રાખવામાં આવ્યું. અનુક્રમે ધાવમાતાએથી લાલનપાલન કરાતો શિવભદ્ર વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો.

એક અવસરે મધ્ય રજનીના સમયે રાજ્ય સંબંધી વિચારણા કરતાં શિવરાજના હૃદયમાં એવો સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો કે-‘ પૂર્વ પુન્યના ઉદયે આ લવમાં હું અનેક પ્રકારની ઋદ્ધિ પામ્યો. પુત્ર વિગેરે સ્વજન સંબંધી કે રાજ્ય સંબંધી કોઈ પણ પ્રકારની મારે ન્યૂનતા નથી. એકાંતે સુખમય જીવનવાટિકામાં હું વિચરું છું, તો જ્યાં સુધી આવું પ્રબળ પુન્ય ઉદયમાં વર્તે છે, સામંત રાજાઓ મારે વશવર્તી છે, અનેક પ્રકારની ઋદ્ધિ-સિદ્ધિથી હું પરિપૂર્ણ છું, એટલામાં જ હું મારું આત્મસાધન સાધી લઉં. એ જ મારે માટે શ્રેયકારી છે તો હવે પ્રાતઃકાળ થતાં જ તાપસ-વૃત્તિને યોગ્ય ઉપકરણો તૈયાર કરાવી, આ રાજ્ય સંબંધી ચિંતા-માંથી મુક્ત થઈ, યુવરાજ શિવભદ્રનો રાજ્યાભિષેક કરી, ગંગા-કિનારે રહેલા વાનપ્રસ્થ તાપસોમાંથી દિશાપ્રોક્ષક* તાપસ પામે મુંડ થઈને તેમની પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરું. એ દિશાપ્રોક્ષક પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરીને હું એવા પ્રકારનો અભિગ્રહ ધારણ કરીશ કે-જિંદગી પર્યંત દિશાચક્રવાલપૂર્વક નિરંતર છટ્ઠની તપ-શ્રયા કરવી અને તપશ્રયામાં હમેશાં બાહુ ઊંચા કરી આતાપના-ભૂમિમાં આતાપના લેવી.’

આવા પ્રકારનો સંકલ્પ કરતાં રાત્રિ સમાપ્ત થઈ અને પ્રાતઃ-

* અમુક દિશામાં જળથી પ્રોક્ષણ કરી તે દિશામાંથી ફળ-ફૂલ વિગેરે પ્રહણ કરે તે.

(૨૩૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

કાળ થયો એટલે શિવરાત્રીએ શય્યામાંથી ઊઠી પ્રાભાતિક કાર્યો કરી સંકલ્પિત કાર્યને માટે સેવકવર્ગને બોલાવ્યા. એક તરફ તાપસ ભાજનો ઘડાવવાનો આદેશ કર્યો અને બીજી તરફ કુમારના રાજ્યાભિષેક માટે નગર શણગારવાનો આદેશ કર્યો. સેવકવર્ગ અને કાર્યો તૈયાર કરવા મંડી પડ્યા. મહારાત્રીએ અનેક ગણનાયક, મિત્રવર્ગ, જ્ઞાતિવર્ગના બહેણા પરિવાર વચ્ચે મહાન્ મહોત્સવ-પૂર્વક કુમારનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. ત્યારપછી શુભ મુહૂર્તે શિવરાત્રીએ અનેક સામંત રાત્રીઓ, દંડનાયકો, ગણનાયકો, મંત્રીવર્ગ અને અન્ય રાજન્ય વર્ગ તેમજ નગરશ્રેષ્ઠી વર્ગ વિગેરેને આમંત્રણ કરી સુંદર રસવતીનું ભોજન કરાવ્યું. ત્યારબાદ ધારિણી પ્રમુખ અંતઃપુર વર્ગ અને શિવભદ્ર વિગેરે સ્વજન વર્ગ સમક્ષ તાપસી વૃત્તિ અંગીકાર કરવાનો આંતરિક સંકલ્પ વ્યક્ત કર્યો. યાવત્ સઘળાઓની અનુમતિ મેળવી દિશાપ્રોક્ષક તાપસ પાસે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અને પૂર્વોક્ત અભિગ્રહ ધારણ કર્યો. પ્રથમ છટ્ટની તપશ્ચર્યા ઊર્ધ્વ બાહુએ આતાપના કરતા શિવરાત્રીએ આતાપના ભૂમિમાં પૂર્ણ કરી. પારણાના દિવસે આતાપના ભૂમિથી નીકળી વલ્કલ વસ્ત્રથી આચ્છાદિત થઈ પોતાની ઝૂંપડીમાં ગયા. ત્યાંથી વાંસમય બે તાપસભાજન અને *ભારોદ્રહનયંત્ર ગ્રહણ કરી પૂર્વદિશા તરફ મુખ રાખી પ્રથમ દિશાપ્રોક્ષણ (દિશાને પાણીથી પોષવી) કર્યું અને પ્રાર્થના કરી કે-‘ પૂર્વદિશાના અધિપતિ હે સોમ મહારાત્રી ! પરલોક સાધનના માર્ગમાં પ્રવર્તમાન થયેલા આ શિવરાત્રીનું રક્ષણ કરે અને પૂર્વદિશામાં રહેલા કંદમૂળ, છાલ, પત્ર, પુષ્પ, ફલ, બીજ, હરિત વિગેરે ગ્રહણ કરવાની અનુજ્ઞા આપો. ’ આ પ્રમાણે કહી પૂર્વદિશામાં રહેલા કંદાદિ ગ્રહણ કરવા માટે આગળ પ્રયાણ કર્યું. કંદમૂળ વિગેરેથી પોતાનાં અને

* જેને કાવડ કહે છે.

શિવરાત્રિની કથા

(૨૩૭)

ભાજન ભર્યાં. ત્યારપછી ત્યાં રહેલા દર્ભ, કુશ, કાષ્ટ અને વૃક્ષની શાખાઓ ઉપરથી પાંદડાઓ લીધાં. આ સઘળું અહણુ કરી ઝૂંપડીમાં આવ્યા. ત્યાં વાંસમય ભાજન સ્થાપન કરી પ્રથમ દેવાર્ચનસ્થાનની પ્રમાર્જના કરી. છાણુ વિગેરેથી ઉપલેપન કરી જળ છાંટકાવથી તેનું સંશોધન કર્યું. ત્યારપછી હાથમાં દર્ભવાળો કળશ અહણુ કરી ગંગાનદીમાં સ્નાન કરવા ગયા. ત્યાં મન્જન વિગેરે કરી દેવ અને પિતૃકાર્ય (જલાંજલી દેવી વિગેરે) કરી પોતાની ઝૂંપડીના આંગણામાં આવી દર્ભ, કુશ અને રેતીથી વેદિકા રચી, અરણી-કાષ્ઠથી અગ્નિ ઉત્પન્ન કર્યો. તેમાં કાષ્ઠોનો પ્રક્ષેપ કરી તેને પ્રજ્વલિત કર્યો. આ સઘળું કાર્ય કરી અગ્નિની દક્ષિણ પાસે (જમણી બાજુએ) પોતાના સાતે અંગોને સ્થાપન કર્યા.

૧ કંથા-ઉપગરણુ વિશેષ. ૨ વદકલ-ઝાડની છાલ

૩ સ્થાન-જ્યોતિઃસ્થાન અથવા પાત્રસ્થાન.

૪ શય્યાભાંડ-શય્યા સંબંધી ઉપગરણો.

૫ કમંડલુ-ભાજનવિશેષ. ૬ દંડહારુ-દંડ, ૭ પોતે.

ત્યારપછી એ જ અગ્નિથી બળી પકાવ્યો, એ જ બળીથી પ્રથમ વૈશ્વાનરની પૂજા કરી પોતે પારણું કર્યું.

દ્વિતીય છકૂની તપશ્ચર્યા પણ પૂર્વોક્ત રીતિએ પૂર્ણ કરી પારણુ સંબંધી સઘળો વિધિ એ પ્રમાણે કર્યો. માત્ર પૂર્વ દિશાને બદલે દક્ષિણ દિશામાં પ્રોક્ષણુ અને સોમને બદલે યમ લોકપાલની પ્રાર્થના કરી. ત્રીજા છકૂમાં પશ્ચિમદિશા અને વરુણદેવની અને ચોથા છકૂને પારણુ ઉત્તર દિશા અને વૈશ્વમણુની પ્રાર્થના કરી.

આ પ્રમાણે દિશાચક્રવાલે કરી અનવરત છકૂ છકૂની તપસ્યા-પૂર્વક આતાપના લેતા ભદ્રકપ્રકૃતિથી અને વિનય વિગેરે ગુણોથી શિવરાત્રિને વિભંગજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી ઇહા,

(૨૩૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

અપોહ, માર્ગણા અને ગવેષણા કરતાં વિભંગ નામનું અજ્ઞાન (કુત્સિત જ્ઞાન) ઉત્પન્ન થયું, જે વિભંગજ્ઞાનના પ્રભાવે શિવરાજર્ષિએ તિર્થલોકમાં રહેલા સાત દ્વીપ સમુદ્રોને નિહાળતાં હૃદયમાં સંકલ્પ થયો કે- ‘ મને સાતિશય જ્ઞાન-દર્શન ઉત્પન્ન થયાં છે, જે દ્વારા હું સાત દ્વીપ સમુદ્રો જોઈ રહ્યો છું. આ સાત દ્વીપ સમુદ્રોથી અધિક દ્વીપ સમુદ્રો નથી. ’

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં શિવરાજર્ષિ આતાપનાભૂમિમાંથી પાછા ફરી પોતાની ઝૂપડીમાં આવ્યા. તાપસભાજનો ગ્રહણ કરી હસ્તિનાપુર નગરમાં રહેલા તાપસના આશ્રમમાં આવ્યાં. ત્યાં સઘળાં ભાજનો મૂઢી હસ્તિનાપુરના રાજમાર્ગ વિગેરે સ્થળોમાં અનેક મનુષ્યો સમક્ષ કહેવા લાગ્યા કે- ‘ હે દેવાનુપ્રિયો ! મને સાતિશય જ્ઞાન-દર્શન ઉત્પન્ન થયાં છે, જેના પ્રભાવે હું કહી શકું છું કે-આ દુનિયામાં સાત દ્વીપો અને સાત સમુદ્રો છે. ત્યાર-પછી એક પણ દ્વીપ કે સમુદ્ર નથી. ’

શિવરાજર્ષિનું ઉપર્યુક્ત કથન નગરમાં સર્વત્ર ફેલાયું અને પરસ્પર લોકોમાં વાતો ચાલવા માંડી કે “ તેમનું આ કથન અરાબર ફેરે ? ”

આ અવસરે અંતિમ તીર્થપતિ શ્રી મહાવીરપ્રભુ ગૌતમ વિગેરે ગણધરોની સાથે હસ્તિનાપુર નગરની બહાર ઇશાન કોણમાં રહેલા સહસ્રાશ્રવન નામના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા.

લગવાન ગૌતમ ગણધર પ્રભુના જ્યેષ્ઠ અંતેવાસી છઠ્ઠ તપના પારણે પ્રભુની આજ્ઞા લઈને તૃતીય પૌરુષીએ ઇર્યાસમિતિ શોધતા ગોચરી નિમિત્ત હસ્તિનાપુરમાં પધાર્યા. માર્ગમાં જતા-આવતા ઘણા મનુષ્યોના મુખથી શિવરાજર્ષિની સઘળી હકીકત જાણી પોતાને યોગ્ય વિશુદ્ધ ભિક્ષા ગ્રહણ કરી ગૌતમસ્વામી પ્રભુ પાસે

શિવરાજર્ષિની કથા.

(૨૩૯)

આવ્યા અને ગોચરીની આલોચના કરી. પછી સઘળી પરિષદની વચમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને શિવરાજર્ષિ સંબંધી સઘળું વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું અને અંજળીપૂર્વક પ્રભુને પ્રશ્ન કર્યો કે—‘હે ભગવન્ ! શિવરાજર્ષિનું એ કથન સત્ય છે કે મૃષા ?’ કેવળજ્ઞાની પ્રભુએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું કે—‘હે આયુષ્મન્ ગૌતમ ! શિવરાજર્ષિનું એ કથન મિથ્યા છે, કેમકે આ તિર્યગ્લોકમાં સાત નહિ પણ જંબૂદ્વીપ વિગેરે અસંખ્યાતા દ્વીપો અને લવણસમુદ્ર વિગેરે અસંખ્યાતા સમુદ્રો રહેલા છે. સર્વ દ્વીપોમાં એક જંબૂદ્વીપ ઝાલરના આકારવાળો છે અને બાકીના સર્વ દ્વીપો તેમજ સઘળા સમુદ્રો વલયાકારે છે. વિસ્તારમાં એ દ્વીપો અને સમુદ્રો કમશઃ એકએકથી બમણા બમણા પ્રમાણવાળા છે.’ મહાન્ પરિષદ સમક્ષ અપાયેલો પ્રભુનો આ પ્રત્યુત્તર સાંભળી પરિષદમાં રહેલા અનેક મનુષ્યોના હૃદયગત સંશયો દૂર થયા. ત્યારપછી પ્રભુની મધુરી અને મનોરંજક દેશના સમાપ્ત થયે સઘળી પરિષદ આનંદપુલકિત હૃદયે પ્રભુને વંદન-નમસ્કાર કરી સ્વસ્થાને જવા માટે ઉદ્યાનમાંથી નગર તરફ વળી. ત્યારપછી સ્થળે સ્થળે લોકસમૂહમાં એ જ વાત ફેલાઈ કે ‘શિવરાજર્ષિનું કથન મૃષા છે.’ શિવરાજર્ષિ પણ લોકો મારફત એ હકીકત જાણી મહા-ઉદ્વેગ પામ્યા. કલુષતા થવાથી તેમનું વિભંગજ્ઞાન પડી ગયું અને તરત જ શિવરાજર્ષિના અંતરમાં શુભ સંકલ્પ ઉત્પન્ન થયો. ‘અહો ! પ્રભુ મહાવીર તીર્થંકર સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી આકાશમાં રહેલ ધર્મચક્રાદિ અતિશય ઋદ્ધિ સહિત સહસ્રાવ્રવનમાં બિરાજેલા છે. આવા પ્રભુના નામગોત્રનું શ્રવણ પણ પાપને હરનારું છે, તો પછી તેમનું દર્શન, સ્પર્શન અને સેવાની તો વાત જ શી કરવી ? હમણાં જ હું એ પ્રભુની પાસે જાઉં, તેમને વંદન નમસ્કાર કરી મારા આત્માને કૃતકૃત્ય કરું. એમની સેવા આ ભવ અને પરભવમાં મને અવશ્ય અમોઘ ફળ આપનારી થશે.’

(૨૪૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્જાત કથા

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં શિવરાજર્ષિ પોતાના આશ્રમમાં આવી, સઘળા ઉપકરણો લઈ, મહાવીર પ્રભુના ચરણકમળથી પુનિત સહસ્રાશ્રવનમાં આવી પહોંચ્યા. પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ વંદન-નમસ્કાર કરવાપૂર્વક હસ્તાંજલિ જોડી તેમની સન્મુખ બેઠા. પ્રભુએ સંશય નિવારક સુધામયી દિવ્ય દેશના સંભળાવી. તે ધર્મ સાંભળી શિવરાજર્ષિ પ્રતિબોધ પામ્યા અને તરત જ ઈશાન કોણમાં જઈ તાપસના સઘળા ઉપકરણોનો ત્યાગ કરી પોતાની મેળે પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો. પ્રભુએ સ્વહસ્તે પ્રવ્રજ્યા અર્પણ કરી, સ્થવિર મુનિઓ પાસે અનુક્રમે સામાયિક આદિ અગિયાર અંગો લણ્યા અને છેવટે સર્વ કર્મનો વિલય કરી શિવરાજર્ષિ અક્ષય અને અવ્યાબાધ સુખના લોક્તા થયા.

નિદ્રાના ઉદયથી વિનાશ પામવા ઉપર (સંખંધ પૃષ્ઠ પર)

૩. ભાનુદત્ત પૂર્વધરની કથા

એક આચાર્યના શિષ્ય ભાનુદત્ત નામના હતા. તેઓએ ગુરુ સમીપે ચૌદ પૂર્વનો અભ્યાસ કર્યો હતો. અન્યદ્વા તેમને નિદ્રાનો પ્રબળ ઉદય થયો. એટલે સંધ્યાકાળ થાય ત્યારથી તેની આંખો ઘેરાવા માંડે, ઝોકાં ખાય. ગુરુ સાવચેત કરે, પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી ગુરુ પૂર્વનો પાઠ કરી જવા પ્રેરણા કરે; પણ નિદ્રાના પ્રબળ ઉદયથી તે પાઠ ન કરતાં ઊંઘી જાય. સાવધાન ન રહે. આ પ્રમાણે ઘણી વખત ઠપકો આપવાથી તેને પોતાની ભૂલ ન સૂઝી, પણ ગુરુ ઉપર અભાવ આવ્યો. એટલે એક વાર ગુરુમહારાજે ઠપકો આપ્યો, ત્યારે સામું બોલ્યા કે-‘ મને જ એક દીઠો છે, જેથી મને જ ઠપકો આપો છો. બીજાઓને કાંઈ કહેતા નથી. ’ આવાં તેનાં વચનથી ગુરુ-

ભાનુદત્ત પૂર્વધરની કથા

(૨૪૧)

મહારાજે તેને અયોગ્ય જાણી તેનો અનાદર કર્યો અને ઈપકે આપવાનું કે પ્રેરણા કરવાનું છોડી દીધું; તેથી તે નિરંકુશ બન્યા અને પ્રતિક્રમણ કરવામાં પણ પ્રમાદ કરવા લાગ્યા. તે બાબત પણ શુરુએ કાંઈ ન કહ્યું, એટલે સંધ્યાકાળથી ધોરવા લાગ્યા. એમ કરતાં કરતાં ન સંભારવાથી પૂર્વે પણ વિસ્મૃત થતા ગયા. ચાતુર્માસ ઉતર્યે શુરુમહારાજે તેને ત્યજ દધને વિહાર કર્યો. એકલા પડવાથી વધારે પ્રમાદ સેવી, બધા પૂર્વે તદ્દન ભૂલી જઈ, આયુક્ષયે મરણ પામી દુર્ગતિએ ગયા. આટલા માટે જ સંબોધસિત્તરીમાં કહ્યું છે કે—

जइ चउदसपूवधरो, वसइ निगोपसु जंनयं कालं ।

निहापमायवसगो, ता होहिस्सि कहं तुमं जीव ! ॥ ७४ ॥

જે નિદ્રા તથા પ્રમાદના વશથી ચૌદ પૂર્વધર પણ ઉતરી જઈને ચાવત નિગોદમાં જઈ અનંતકાળ તેમાં વસે છે, તો પછી હે ચેતન ! તારું શું થશે ? તેનો તો વિચાર કર અર્થાત્ અને તેટલી રીતે પ્રમાદને દૂર કર. ૭૪.

આ કથા ઉપરથી વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકથા વિગેરે પ્રમાદોનો વિશ્વાસ ન કરવો. આ કથા દર્શનાવરણીય કર્મની નિદ્રારૂપ ઉત્તરપ્રકૃતિના વશથી હાનિ પામેલા ભાનુદત્ત પૂર્વધરની સ્મરણ ઉપરથી લખેલી છે. તેઓ ક્યારે થયા છે ને કયા આચાર્યના શિષ્ય હતા વિગેરે તેમની કથાનું સ્થળ સ્મરણમાં ન આવવાથી લખી શકતા નથી.

આ પ્રમાણેનું જ યથાસ્થિત શ્રી ભુવનભાનુ કેવળી ચરિત્રમાં પુંડરીક મુનિનું વૃત્તાંત છે. તે પણ ચૌદપૂર્વી થયા હતા અને તેમને નિદ્રાએ જાત્યાંથી પાડી દીધા અને તેમણે નિગોદાદિકમાં પરિભ્રમણ કર્યું. (જુઓ ભુવનભાનુ કેવળી ચરિત્ર ભાષાંતર— પૃષ્ઠ ૬૪ થી ૬૭)

(૨૪૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ભૂત કથાઓ

દર્શનાવરણીય કર્મની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૫૫)

૪. શેઠની પુત્રવધૂનું દષ્ટાંત

એક શેઠને એક પુત્રવધૂ હતી. તેને થીણુદિ નિદ્રા આવતી હતી. એક વાર તે નિદ્રા આવી એટલે તે વહુ ઘરમાંથી તમામ ઘરેણાંના ડાબલા લઈને એક મોટી શિલા ઉપાડી તેની નીચે મૂકી આવી. સવારે ઘરેણું ગયાની ખબર પડતાં સોએ જાણ્યું કે- રાત્રે કોઈ ચોર આવીને બધું ઉપાડી ગયો. પછી ઘણી તજવીજ કરી પણ પત્તો લાગ્યો નહિ. પછી છ મહિને પેલી વહુને તે નિદ્રા ફરીને આવી એટલે તેણે શિલા ઉપાડી અને તેની નીચેથી બધા ડાબલા લાવીને ઘરમાં મૂકી દીધા. સવારમાં બધું ઘરેણું પાછું આવ્યું જાણીને સૌને આશ્ચર્ય થયું. પછી એ બાબત કોઈ જ્ઞાની મુનિ પધારતાં તેમને પૂછ્યું, એટલે તેમણે તેમની પુત્રવધૂની નિદ્રાનું કાર્ય કહી બતાવ્યું. એટલે તે હકીકત સૌના જાણવામાં આવી. શેઠે તે વહુને તેને પીયર મોકલાવી દીધી

વેદનીય કર્મની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૬૭)

૫. જીરણશેઠનું વૃત્તાંત

‘ વિશાળા ’ નગરીમાં પ્રથમ જે નગરશેઠ હતા તે દ્રવ્ય ઘટવાથી અથવા વૃદ્ધ થવાથી અને તેને સ્થાને બીજાને શેઠ સ્થાપવાથી આ જીર્ણ (જૂના) શેઠ કહેવાતા હતા. નવા નીમેલા શેઠનું નામ પૂરણ હતું. તે મિથ્યાત્વી હતો. વીરપ્રભુએ છન્નસ્થાવર-સ્થામાં ચોમાસી તપ કરેલો પણ તેઓ શું તપ કર્યો છે તે કે.ઈને કહેતા નહીં, તેથી દરરોજ જીર્ણશેઠ પોતાને ત્યાં વહોરવા માટે પધારવાની વિનંતિ કરી આવતા. છેવટ આજે તો જરૂર

દેવસેન રાજની કથા

(૨૪૩)

ધારુ કે ચોમાસું પૂર્ણ થવાથી-ચોમાસી તપ પૂર્ણ થવાથી પ્રભુ મારી વિનંતિ સ્વીકારી મારે ત્યાં વહોરવા પધારશે, તેથી પૂજામાં જણાવ્યા પ્રમાણે તેમણે બધી આદરસત્કારની તૈયારી કરી અને પછી પ્રભુની રાહ જોતાં ભાવના ભાવવા લાગ્યા. તેઓ તો ભાવનામાં ધીરે ધીરે વધતા ગયા. અહીં પ્રભુ વહોરવા નીકળ્યા અને પૂરણશેઠના ઘરમાં પેઠા. તે મિથ્યાત્વી હોવાથી સેવકને હાથે પ્રભુને અડદના બાકળા વહોરાવ્યા. તે વખતે પાંચ દિવ્ય પ્રગટ થયાં, સાડા-આર કરોડ સોનૈયાની વૃષ્ટિ થઈ, સુગંધી જળની, સુગંધી પુષ્પની વૃષ્ટિ થઈ, “ અહોદાન, અહોદાન ” એવી દેવોએ ઉદ્ઘોષણ કરી અને આકાશમાં દેવદુંદુભિ વાગી તે દેવદુંદુભિનો શબ્દ સાંભળતાં પ્રભુએ બીજાને ત્યાં વહોર્યાનું ને પારણું કર્યાનું જાણતાં જીર્ણશેઠની ભાવના વૃદ્ધિ પામતી અટકી. પછી આયુષ્ય પૂર્ણ થયું ત્યારે તે મૃત્યુ પામીને બારમા દેવલોકે દેવ થયા. આવક દેવગતિમાં ઉત્કૃષ્ટપણે બારમે દેવલોકે જ જાય છે, તેથી જીર્ણશેઠ આવકપણાની જાંચી હાથે પહોંચીને તે લાભ પામ્યા.

વેદનીય કર્મની પૂજામાં (સંખંધ પૃષ્ઠ ૭૫)

૬. દેવસેન રાજની કથા

ભગવંત મહાવીરનો શિષ્ય પરંતુ પાછળથી વિપરીતાવસ્થાને પામેલો ગોશાળો-મંબલીપુત્ર કે જેને ભવાંત સમયે પ્રભુ પર તેજોદેશ્યા મૂક્યા પછી સાતમી રાત્રિએ શુભ ભાવ પ્રાપ્ત થયો તેથી તેને એવો સંકલ્પ થયો કે-“ હું ખરેખર જિન નથી છતાં જિનપણે પ્રસિદ્ધિ કરી રહ્યો છું. હું જે મુનિનો ઘાત કરનાર અને પ્રભુનો વિરોધી, પ્રભુનો નિંદક, આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયના અપયશ બોલનાર-અવર્ણવાદકારક અને અપકીર્તિ કરનાર મંબલી-

(૨૪૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

પુત્ર-ગોશાલક છું; તથા હું ઘણી અસહ્યતાવનાવડે અને મિથ્યા-ભિનિવેશવડે પોતાને, પરને અને બંનેને બ્રાંત કરતો-વ્યુદ્ધાહિત કરતો, મારી પોતાની તેજલેશ્યાવડે પરાભવ પામી, સાત રાત્રિને અંતે પીતઙ્ગવસ્થી વ્યાપ્ત શરીરવાળો થઈ દાહની ઉત્પત્તિથી છદ્મ-સ્થાવસ્થામાં જ કાળ કરીશ. શ્રમણુ ભગવાન્ મહાવીર જ સાચા જિન છે અને જિન શબ્દને પ્રકાશિત કરતા સત્તા વિચરે છે.”

આ પ્રમાણે વિચારી ગોશાળકે આજીવિક સ્થવિરોને બોલાવ્યા અને અનેક પ્રકારના સોગન આપીને કહ્યું કે—“હું ખરેખર જિન નથી, પરંતુ જિનપ્રલાપી-ખોટી રીતે જિન શબ્દને પોતામાં પ્રકાશ કરતો વિચર્યો છું. હું શ્રમણુનો ઘાત કરનાર મંખલીપુત્ર ગોશાલક છું. યાવત્ છદ્મસ્થાવસ્થામાં જ હું કાળ કરીશ. શ્રમણુ ભગવંત મહાવીર જ સાચા જિન છે. જિન શબ્દનો પ્રકાશ કરતા વિચરે છે તે માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે મારા કાળધર્મ પામ્યા પછી મારા ડાબા પગને દોરડાવડે બાંધી ત્રણ વાર મારા મુખમાં થૂંકજો. થૂંકીને શ્રાવસ્તિ નગરીમાં સર્વ માર્ગને વિષે ઘસડતા ઘસડતા અતિ મોટે સ્વરે ઉદ્ઘોષણ કરીને કહેજો કે—‘મંખલીપુત્ર ગોશાલક જૈન નથી પણ પોતાને જિનપણે દર્શાવી વિચર્યો છે. એ મુનિઓનો ઘાત કરનાર ગોશાલક છદ્મસ્થાવસ્થામાં જ કાળધર્મ પામ્યો છે. શ્રમણુ ભગવંત મહાવીર સાચા જિન છે અને જિનપણે વિચરે છે.’ આ પ્રમાણે કહેતાં અને કોઈ પણ પ્રકારનો સત્કાર ન કરતાં મારા શરીરને બહાર કાઢજો.” એમ કહી ગોશાળો કાળધર્મ પામ્યો.

ત્યારપછી આજીવિક સ્થવિરોએ તેને કાળધર્મ પામેલ જાણીને જ્યાં રહેલ હતા તે મકાનના દ્વાર બંધ કર્યા અને તે મકાનની અંદર શ્રાવસ્તિ નગરી આળેખીને ગોશાલાના શરીરને દોરડાવડે બાંધીને ત્રણ વાર તેના મુખમાં થૂંકીને ઘસડતા ઘસડતા ઉપર

દેવસેન રાજની કથા.

(૨૪૫)

પ્રમાણે બોલ્યા. એ પ્રમાણે કાર્ય કરીને તેઓએ સોગનથી છૂટા થયાનું માન્યું અને પછી તેનો સત્કારપૂર્વક અગ્નિસંસ્કાર કરાવ્યો.

અહીં વીરપ્રભુને શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું કે-‘ આપનો કુશિષ્ય ગોશાલક મરણ પામીને ક્યાં ઉત્પન્ન થયો ? ’ પ્રભુ કહે છે કે-‘ હે ગૌતમ ! તે મરણ પામીને બારમા દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો છે. ત્યાં તેની સ્થિતિ ૨૨ સાગરોપમની છે. ’

ફરીને શ્રી ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે-‘ દેવલોકમાંથી ચ્યવીને ગોશાલકને જીવ ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ? ’ પ્રભુ ઉત્તર આપે છે કે- ‘ આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં પૂંડ્ર નામે દેશમાં શતદ્વાર નામે નગરમાં સન્મૂર્તિ રાજની ભાર્યા ભદ્રાની કૃષ્ણમાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં નવ માસ ને સાડાસાત દિવસે તેનો જન્મ થશે. તે વખતે નગરમાં અને નગરની બહાર પક્ષોની અને રત્નોની વૃષ્ટિ થશે, તેથી તેનું નામ તેના માતાપિતા મહાપદ્મ એવું પાડશે. તે આઠ વર્ષનો થશે એટલે તેનો રાજ્યાભિષેક કરવામાં આવશે, તેથી તે મોટી ઋદ્ધિ ને બળવાળો રાજા થશે.

અન્યદા પૂર્ણભદ્ર ને મણિભદ્ર નામના બે દેવો તેના પૂર્વભવના મિત્રો તેનું સેનાપતિપણું કરશે, તેથી તેનું નામ તેના માંડળિક રાજાઓ વિગેરે મળીને દેવસેન એવું પાડશે.

અન્યદા તે રાજાને શ્વેત વર્ણનો ચાર દાંતવાળો હાથી વાહન તરીકે ભેટ મળશે. તેની ઉપર બેસીને તે વારંવાર નગરમાં ફરવા નીકળશે તે ઉપરથી તેનું ત્રીભું નામ વિમળવાહન પાડવામાં આવશે.

ત્યારપછી તે રાજા પૂર્વના પાપનો ઉદય થવાથી સાધુઓની સાથે અનાર્યપણું આચરશે, કેટલાકની ઉપર આક્રોશ કરશે, કેટલાકની હાંસી કરશે, કેટલાકને સમુદાયથી જુદા પાડશે, કેટલાકની

(૨૪૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

નિંદા કરશે, કેટલાકને બાંધશે-રોકશે, કેટલાકના અવયવોનો છેદ કરશે તથા મારશે, કેટલાકના વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબળ વિગેરે ફાડી નાખશે-અપહરણ કરશે, ભાતપણીનો વિચ્છેદ કરશે, કેટલાકને નગરથી કે દેશથી બહાર કરશે. આ પ્રમાણેના તેના ઉપદ્રવથી માંડલિક રાજાઓ વિગેરે એકઠા થઈને પરસ્પર વિચાર કરશે કે- ‘ આપણા રાજાનું આ કૃત્ય આપણને તેમજ દેશને-રાજ્યને-બળને-વાહનને ઐયરૂપ નથી તેથી આપણે રાજાને આ વાત જણાવવા યોગ્ય છે. ’

આ પ્રમાણે વિચારીને તેઓ વિમળવાહન રાજા પાસે જઈ હાથ જોડીને કહેશે કે- ‘ હે રાજા! જૈન મુનિઓ પ્રત્યે આપ જે કૃતિસત આચરણ આચરો છો તે આપને ઘટિત નથી, તેમજ આપને કે અમને તેમજ રાજ્યને કે દેશને હિતકર નથી; તેથી આપે તેવા કાર્યથી વિરામ પામવું યોગ્ય છે ’ તેમનું આ પ્રમાણે-નું કહેવું ઉપલકીયા મિથ્યાભાવથી તે રાજા કબૂલ કરશે.

એ પ્રમાણે કેટલોક વખત ચાલશે. અન્યદા તે નગરના સુભૂમિભાગ નામના ઉદ્યાનમાં તે વખતની ચોવીશીમાં થનારા વિમળ નામે તીર્થ કરના પ્રપૌત્ર શિષ્યપરંપરામાં થનારા સુમંગળ નામે આજુગાર ત્રણ જ્ઞાનના ધણી, વિપુળ તેજોલેશ્યાવાળા, નિરંતર છકુનો તપ કરનારા પધારશે. તેઓ ઉદ્યાનની બહાર આતાપના લેવા સ્થિત થશે. તે વખતે દેવસેન રાજા રથચર્યા કરવા નીકળશે. તેને તે મુનિને દેખતાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થશે એટલે ક્રોધથી અત્યંત બળતો એવો તે રાજા રથના અગ્રભાગવડે સુમંગળ મુનિને અભિઘાત કરી પાડી નાખશે. ત્યારે તે સુમંગળ મુનિ ધીમે ધીમે ઉઠશે અને ઉઠીને બીજી વાર બંધા હાથ કરીને આતાપના લેવા માંડશે. તે વખતે તે રાજા બીજી વાર પણ રથના અગ્રભાગવડે તેમને પાડી નાખશે. એટલે તે મુનિ ઉઠીને અવધિજ્ઞાન

દેવસેન રાજની કથા

(૨૪૭)

પ્રયુજશે. અવધિજ્ઞાનના બળથી અતીતકાળે તે રાજા કેાણુ હતો એમ જ્ઞેશે. પછી તેને કહેશે કે “ તું ખરેખર વિમળવાહન રાજા નથી, દેવસેન રાજા નથી, મહાપદ્મ નથી; પણ તું તો આ ભવથી ત્રીજા ભવમાં મંબલીપુત્ર ગોશાલક નામે હતો અને તે ભવમાં મુનિઓનો ઘાત કરનાર એવો તું છદ્મસ્થાવસ્થામાં જ કાળધર્મ પામ્યો હતો તે છે. જો કે તે વખતે સર્વાનુભૂતિ અણુગારે સમર્થ છતાં પણ તારો અપરાધ સહન કર્યો, ક્ષમા કરી, તિતિક્ષા કરી અને સુનક્ષત્ર અણુગારે પણ તેવા જ પ્રકારની ક્ષમા કરી તેમજ વીર પરમાત્માએ પણ પોતાની નજરે એ મુનિને તં બાળી નાખ્યા તે જોયા છતાં ક્ષમા કરી પણ હું તેવો ક્ષમાશીલ ન હોવાથી તારો અપરાધ ક્ષમા કરીશ નહીં અને જો ફરીને આ પ્રમાણે અપરાધ કરીશ તો મારા તપતેજથી તને અશ્વ તેમજ રથ સહિત બાળીને ભસ્મ કરી દઈશ.”

સુમંગળ અણુગારે આ પ્રમાણે કહેવાથી તે રાજા ઊલટો વિશેષ ક્રોધાયમાન થઈ તે મુનિને ત્રીજી વાર રથના અથ્થભાગવડે પાડી નાખશે. તે વખતે સુમંગળ અણુગાર તેજોલેશ્યાવડે તે રાજાને ઘાડા તથા રથ સહિત બાળીને ભસ્મ કરી નાખશે.”

આટલી વાત પ્રભુએ કહ્યા પછી શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું કે-‘હે પ્રભુ ! સુમંગળ અણુગાર તે ભવમાં કાળ કરીને ક્યાં જશે ?’ પ્રભુ ઉત્તર આપે છે કે-‘હે ગૌતમ ! સુમંગળ મુનિ તેને ભસ્મ કર્યા પછી અનેક પ્રકારના તપ તપી, માસિક સંલેખના કરી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને દેવ થશે. ત્યાં તેત્રીશ સાગરોપમની સ્થિતિ ભોગવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય થઈ સર્વ કર્મ ખપાવીને મોક્ષે જશે.”

વળી શ્રી ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે-‘હે પ્રભુ ! તે વિમળવાહન રાજા મરણ પામીને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?’ પ્રભુ ઉત્તર આપે છે કે-

(૨૪૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

‘ તે રાજા મરણ પામીને સાતમી નરકે નારકીપણે ઉપજશે. ત્યાંથી અય્યવી મત્સ્ય થઈને ફરીને સાતમી નરકે જશે. ત્યાંથી નીકળી વચ્ચે વચ્ચે તિર્યંચાના ભવ કરીને દરેક નરકમાં બે બે વાર ઉત્પન્ન થશે. ત્યારપછી એકેન્દ્રિયમાં, વિકલેન્દ્રિયમાં તેમજ તિર્યંચ ને મનુષ્ય પંચેન્દ્રિયમાં તેમજ ચારે જાતિના દેવોમાં ઉત્પન્ન થશે. ’ આ સંબંધી વધારે વિસ્તાર શ્રી ભગવતી સૂત્રના પંદરમા શતકમાં છે ત્યાંથી જોઈ લેવો.

પ્રાંતે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય થઈ, ચારિત્ર અંગીકાર કરી, ઘાતીકર્મ ખપાવીને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે. તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ નામના કેવળી પોતાનો અતીતકાળ જોઈને શ્રમણ નિર્વ્રજ્યોને બોલાવી પોતાનો પૂર્વનો સર્વ વૃત્તાંત વિસ્તારથી કહેશે અને તેને લગતો ઉચ્ચ પ્રકારનો ઉપદેશ આપશે. તીર્થંકર, આચાર્ય કે ઉપાધ્યાય વિગેરેની આશાતના, નિંદા વિગેરે ન કરવાનો ઉપદેશ આપશે અને પ્રાંતે મોક્ષપદને પામશે.

અશાતાવેદની કર્મ ઉપરની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૭૫)

૭. * મૃગાપુત્રની કથા

શ્રી વીરપ્રભુ પૃથ્વીને પવિત્ર કરતા કરતા અન્યદા મૃગ નામના ગામના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા. પછી પ્રથમ ગણધર શ્રી ઈંદ્રભૂતિ પ્રભુની આજ્ઞા લઈને મૃગ ગામમાં ગોચરીએ ગયા. ત્યાંથી એષ-ણીય અન્નાદિ લઈ પાછા વળતાં માર્ગમાં એક વૃદ્ધ અને અંધ કોઢિયાને જોયો. તેના મુખ ઉપર માખીઓ બણબણી રહી હતી

* આ મૃગાપુત્ર કોઢિયાના નામથી પણ ઓળખાય છે. આ કથા શ્રી વિપાકસૂત્રમાં પ્રથમ પાપત્રિપાક શ્રુતસ્કંધના પ્રથમ અધ્યયનમાં છે.

મૃગાપુત્રની કથા

(૨૪૯)

અને તે પગલે પગલે સ્ખલિત થતો હતો. દુઃખના ધરરૂપ તેને જોઈ શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુની પાસે આવીને પૂછ્યું કે—“હે ભગવાન! આજ મેં એક એવા મહાદુઃખી પુરુષને જોયો છે કે તેના જેવો દુઃખી વિશ્વમાં બીજો કોઈક જ હશે.”

પ્રભુ બોલ્યા:—“હે ગૌતમ! એને કાંઈ મોટું દુઃખ નથી, પણ આ જ ગામમાં વિજય રાજાની પત્ની મૃગાવતી નામે રાણી છે, તેનો પ્રથમ પુત્ર લોઢિયાના જેવી આકૃતિવાળો છે, તેના દુઃખની આગળ આનું દુઃખ કોણ માત્ર છે? એ મૃગાપુત્ર મુખ, નેત્ર અને નાસિકાદિ રહિત છે, તેના દેહમાંથી દુર્ગંધી, રુધિર અને પરુ સ્રવ્યા કરે છે. જન્મ લીધા પછી તેને સદા ભૂમિગૃહમાં જ રાખ્યો છે.” આ પ્રમાણે સાંભળી શ્રી ગૌતમસ્વામી આશ્ચર્ય પામ્યા અને પ્રભુની આજ્ઞા લઈ તેને જોવાની ઇચ્છાથી વિજય રાજાને ઘેર ગયા. રાજપત્ની મૃગાવતી ગણુધર મહારાજને અચાનક આવેલા જોઈ બોલી—“હે ભગવાન! તમારું દુર્લભ આગમન અકસ્માત્ કેમ થયું છે?” ગણુધર ભગવંત બોલ્યા—“મૃગાવતી! પ્રભુનાં વચનથી તારા પુત્રને જોવા માટે આવ્યો છું.” રાણીએ તરત જ પોતાના સુંદર આકૃતિવાળા પુત્રો બતાવ્યા, એટલે ગણુધર બોલ્યા ‘હે રાજપત્ની! આ સિવાય તારા જે પુત્રને ભૂમિગૃહમાં રાખ્યો છે તે પણ બતાવ.’ મૃગાવતી બોલી કે—‘ભગવાન! તેને જોવો હોય તો આપ મુખે વસ્ત્ર બાંધો અને ક્ષણવાર રાહ જુઓ કે જેથી હું ભૂમિગૃહ ઉઘડાવું ને તેમાંથી કેટલીક દુર્ગંધ નીકળી જાય તેમ કરું.’ પછી ક્ષણવારે મૃગાવતી શ્રીગૌતમસ્વામીને ભૂમિગૃહમાં લઈ ગઈ. શ્રી ગૌતમસ્વામીએ નજીક જઈને મૃગાવતીના પુત્રને જોયો. તે હાથ, પગ, મુખ, હોઠ, નાસિકા, નેત્ર અને કાન વગરનો હતો; જન્મથી નપુંસક, બધિર અને મૂંગો હતો; દુઃસહ વેદના ભોગવતો હતો; જન્મથી માંડીને શરીરની અંદરની આઠ નાડી-

(૨૫૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

માંથી અને બહારની આઠ નાડીમાંથી રુધિર તથા પરુ સ્વચ્છ કરતું હતું. જાણે મૂર્તિમાન પાપ હોય તેવા તે લોઢકાકૃતિ પુત્રને જોઈ ગોતમ ગણધર બહાર નીકળ્યા અને પ્રભુની પાસે આવીને કે-‘હે સ્વામિન્ ! આ જીવ મનુષ્ય થયા છતાં કયા પછયું કર્મના ઉદયથી નારકી જેવું દુઃખ ભોગવે છે ? ’ પ્રભુ બોલ્યા—

“ શતદ્વાર નામના નગરમાં ધનપતિ નામના રાજાને ઈક્કાઈ રાષ્ટ્રકૂટ* નામે એક સેવક હતો. તે પાંચ સો ગામનો અધિપતિ હતો, તેને સાતે વ્યસન સેવવામાં ઘણી આસક્તિ હતી. તે ઘણા આકરા કરોથી લોકોને પીડતો હતો અને કાન-નેત્ર વિગેરેને છેદીને લોકોને હેરાન કરતો હતો. એક સમયે તેના શરીરમાં સોળ રોગ ઉત્પન્ન થયા. તે આ પ્રમાણે—શ્વાસ, કાસ (ખાંસી), જ્વર, દાહ, ઉદરશૂળ, લગંદર, અર્ધ, અજીર્ણ, નેત્રબ્રમ, મુખશોક, અન્નદ્રેષ, નેત્રપીડા, ખુજલી, કર્ણવ્યાધિ, જળોદર અને કુષ્ઠ. કહ્યું છે કે—

दुष्टानां दुर्जनानां च, पापीनां क्ररकर्मणां ।

अनाचारप्रवृत्तानां, पापं फलति तद्भवे ॥ ૧ ॥

“ દુષ્ટ, દુર્જન, પાપી, કૂર કર્મ કરનાર અને અનાચારમાં પ્રવર્તનારને તે જ લવમાં પાપના ફળ મળે છે. ” તે રાહોડે ક્રોધ અને લોભને વશ થઈ અનેક પ્રકારનાં પાપો કર્યાં હતાં. તેણે પોતાનો બધો કાળ પાપ કરવામાં જ ગુમાવ્યો હતો. એવી રીતે અઢીશે વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી મરણ પામીને તે પહેલી નરકે ગયો. ત્યાંથી નીકળીને અહીં મૃગાવતી રાણીના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો છે. તેને મુખ ન હોવાથી તેની માતા તેને રાખ કરીને તેના શરીર ઉપર રેડે છે. તે આહાર શરીરના છિદ્રદ્વારા અંદર પેસી પરુ અને રુધિર-પણાને પામી પાછો બહાર નીકળે છે. આવા મહાદુઃખવડે બત્રીશ

* રાહોડ કહેવાય છે તે.

મૃગાપુત્રની કથા.

(૨૫૨)

વર્ષનું આયુષ્ય પૂરું કરી, મરણ પામીને આ જ ભરતક્ષેત્રમાં વૈતાલ્ય સમીપે તે સિંહ થશે, ત્યાંથી મરણ પામીને ફરી વાર પહેલી નરકે જશે, ત્યાંથી સરવોળીયા-નોળીયાપણાને પામી બીજી નરકે જશે, ત્યાંથી પક્ષી થઈ ત્રીજી નરકે જશે, એમ એક એક ભવને આંતરે સાતમી નરક સુધી જશે. પછી મચ્છપાણું પામશે, પછી સ્થળચર જીવોમાં આવશે, પછી જેચર પક્ષી જ્ઞાતમાં ઉપજશે, પછી ચતુરિંદ્રિય, તેઈંદ્રિય અને જેઈંદ્રિયમાં આવશે, પછી પૃથિવી વિગેરે પાંચે સ્થાવરમાં ભમશે. એવી રીતે ચોરાશી લાખ યોનિમાં વારં-વાર ભમી અકામનિર્જરાવડે લઘુકર્મી થવાથી પ્રતિષ્ઠાનપુરે એક શ્રેષ્ઠીને ઘેર પુત્રપણે ઉપજશે. ત્યાં સાધુના સંગથી ધર્મ પામી દેવતા થશે. ત્યાંથી ચ્યવી અનુક્રમે સિદ્ધિપદને પામશે.”

આ પ્રમાણે શ્રી વીરપ્રભુએ ગૌતમસ્વામીને લોહકનો સંબંધ કહ્યો. આ કથાનો સારાંશ હૃદયમાં ધારણ કરીને આસ્તિક પુરુષોએ ચરાચર જીવોની હિંસા છોડી દેવી અને હિંમેશાં પોતાનું ચિત્ત અહિંસક કરવું.

મોહનીય કર્મની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૯૦)

૮. ગંધર્વ નાગદત્તની કથા

જે માણસ સર્પ તુલ્ય ક્રોધ, માન વિગેરે કષાયોને જરા પણ વશ થતો નથી, તે નાગદત્ત કુમારની પેઠે મુક્તિપદને પામે છે. તે નાગદત્તનું દષ્ટાંત આ પ્રમાણે—

પૂર્વે કોઈ જે સાધુઓ તપ કરવાથી સ્વર્ગે ગયા. ત્યાં રહ્યા થકા તે બન્ને માંહોમાંહ કહેવા લાગ્યા કે “આપણામાંથી જે પહેલો ચ્યવીને મૃત્યુલોકમાં જાય, તેને બીજાએ આવીને પ્રતિબોધ કરવો.”

લક્ષ્મીપુર નામના નગરમાં દત્ત નામનો શ્રેષ્ઠ વસતો હતો.

(૨૫૨) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

તેને દેવદત્ત નામની સ્ત્રી હતી. પુત્રને અર્થે શેઠ નાગદેવતાને આરાધતો હતો. તેણે પ્રસન્ન થઈને કહ્યું: “હે શ્રેષ્ઠી! તારે પુત્ર થશે.” અનુક્રમે સ્વર્ગમાંથી બેમાંથી એક સાધુનો જીવ અયીને દત્તના પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. પિતાએ જન્મોત્સવ કરી તેનું નાગદત્ત નામ પાડ્યું. તે પુત્ર અનુક્રમે બહોંતેર કળાઓમાં કુશળ થયો. ગંધર્વની* કળામાં વિશેષ કુશળ હોવાથી તે “ગંધર્વ નાગદત્ત” એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થયો. વળી તે સર્પને રમાડવાની કીડાના વ્યસનવાળો થયો.

પાછળ રહેલા બીજા દેવે અવધિજ્ઞાનથી પોતાના મિત્રને ગાન-તાન વિગેરેથી સર્પ રમાડવાનો વ્યસની બાણીને તેને પ્રતિબોધ પમાડવાનો વિચાર કર્યો. નાગદત્ત તો સર્પને જ રમાડ્યા કરે છે. એકદા તે ગંધર્વ નાગદત્ત સર્પોની કરંડીઓ લઈને મિત્રો સાથે ઉદ્યાનને વિષે ગયો હતો. ત્યાં તે સર્પોની સાથે કીડા કરે છે તેવામાં પેલો બીજો દેવ ગારુડીનું રૂપ લઈ સર્પ ભરેલા કરંડીઓ સહિત ત્યાં આવ્યો. તેને જોઈને પેલા મિત્રો કહેવા લાગ્યા “આ કોઈ નવો ગારુડી જણાય છે.”

ગંધર્વ નાગદત્તે તેને પૂછ્યું—“આ કરંડીઓમાં શું છે?” ત્યારે પેલા દેવે કહ્યું. “સર્પો છે.” ત્યારે નાગદત્તે કહ્યું—“તું મારા સર્પોને ખેલાવ ને હું તારા સર્પોને ખેલાવું.” તે ઉપરથી ગારુડિક દેવ નાગદત્તના સર્પો સાથે ખેલવા લાગ્યો. સર્પો તેને ડર્યા પણ ગારુડિક મૃત્યુ પામ્યો નહીં. એટલે નાગદત્ત ઈર્ષ્યાથી કહેવા લાગ્યો—“હવે તારા સર્પો સાથે હું કીડા કરું” ત્યારે ગારુડિક વેષધારી દેવે કહ્યું—“હે નાગદત્ત! તું મારા સર્પ સાથે ખેલવું રહેવા દે. એ સર્પ તને ડસશે જેથી તું મૃત્યુ પામીશ” પણ

* ગાન તાનની-વાજાંત્રો વગાડવા વિગેરેની.

ગંધર્વ નાગદત્તની કથા

(૨૫૩)

નાગદત્તે તો અભિમાનથી કહ્યું—“ મૂક તારા સર્પને ” તે ઉપરથી ગારુડિક દેવે મંડળ આળેખી કરંડીઓ, મૂક્યો ને લોકોને કહ્યું— “ આ ગંધર્વ નાગદત્ત મારા સર્પ સાથે ખેલવાનું કહે છે, તો તે સર્પ જો તેને ડંશ દે તો મને દોષ દેવો નહીં; કારણ કે આ પહેલાં સર્પ તરુણ સૂર્ય સમાન રક્ત નેત્રવાળો, વિદ્યુલ્લતા જેવી ચંચળ જીલવાળો, લયંકર ઝેરભરેલી દાઢવાળો અને ઉલ્કાપાતની જેવા પ્રજ્વલિત રોષવાળો છે. તે મૃત્યુના કારણરૂપ હોવાથી અદૃશ્યમાન મૃત્યુ જ છે એમ જાણ્યો. એ સર્પ જેને ડસે છે તે પ્રાણી કૃત્યાકૃત્યપણાનું ભાન ભૂલી જાય છે. તેનું રોષ અથવા ક્રોધ નામ છે. અહો લોકો ! આ નાગદત્ત મારા સર્પો સાથે રમવાનો વિચાર કરે છે, પણ મારા સર્પોના કરડવાથી તે મૃત્યુ પામશે; તેનો દોષ મારા માથે નથી. ” આ પ્રમાણે કહીને તે સર્પને આળેખેલા મંડળની પૂર્વ દિશાએ તેણે મૂક્યો.

વળી બોલ્યો—“ જુઓ ! આ ખીજે મેરુપર્વતના ઊંચા શિખર જેવો, આઠ ફણાવાળો, બે જીલવાળો અને માન છે નામ જેનું એવો ભેરાવર સર્પ છે. તે જેને કરડે છે તે પ્રાણી સ્તબ્ધ થયેા થકેા અભિમાનવડે દેવરાજા-ઈંદ્રને પણ ગણતો નથી. ” આ પ્રમાણે કહીને તે સર્પને મંડળમાં દક્ષિણ દિશાએ તેણે મૂક્યો.

વળી બોલ્યો કે—“ આ ત્રીજી લલિત વિલક્ષણ ગતિવાળી; સ્વસ્તિકના ચિહ્નવડે અંકિત ફણાવાળી અને કપટ કરીને ઠગવામાં કુશળ એવી માયા નામે નાગિણી છે. સર્પને પકડવામાં કુશળ મનુષ્ય પણ એને ગ્રહણ કરી શકે તેમ નથી. એના ડંશની ઉપર કોઈ પણ મંત્ર કે ઔષધિ બળ કરી શકતી નથી; કેમકે એ ગહન વનમાં રહેનારી છે અને ઘણા કાળથી એણે વિષનો સંચય કર્યો છે. ” આ પ્રમાણે કહીને તેણીને મંડળમાં પશ્ચિમ દિશાએ મૂકી.

વળી બોલ્યો કે : “ આ એથો સર્પ જેણે સર્વ જગતને

(૨૫૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

પરાલવ પમાડ્યો છે એવો અને પૂર્ણ મેઘ સરખા કુંડાડાવાળો લોભ નામનો છે. તેનું બળ સર્વ સર્પ કરતાં અધિક છે. તે જે પ્રાણીને કરડે છે તેનું મન મહાસુદ્રની પેઠે પૂરાતું જ નથી. એને વિષે સર્વ પ્રકારનું વિષ એકઠું મળેલું છે.” આ પ્રમાણે કહીને તેને મંડળમાં ઉત્તર દિશાએ મૂક્યો.

પછી બોલ્યો કે-“આ ચારે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ નામના પાપસર્પો છે. તેના ડંશવડે આખું જગત જ્વર(તાવ)વાળા મનુષ્યની પેઠે કળકળ્યા કરે છે. એ આશી-વિષ સર્પના ડંશનું ઝેર જે પ્રાણીને ચઢે છે તે જરૂર નરકને વિષે જ પડે છે, તેને બીજું કોઈ પણ આલંબન મળી શકતું નથી.” એ પ્રમાણે દ્વયર્થી વર્ણન કરીને તે ગારુડિક દેવે તે સર્પને છૂટા મૂક્યા. તરત જ તે ગંધર્વ નાગદત્તને કરડ્યા, તેથી તે મૃત્યુ પામેલા જેવો મૂર્ચ્છિત-મેશુદ્ધ થઈ ગયો. ત્યારે તેના સેવકો બોલવા લાગ્યા : “અહો ! તેં આ શું કર્યું ?” ત્યારે તે દેવે કહ્યું : “મેં તેને વાર્યો પણ તે વાર્યો ન રહ્યો ત્યારે હું શું કરું ?” પછી તેના મિત્રોએ ઘણા ઔષધોપચાર કર્યા, પણ કાંઈ ગુણ થયો નહી, તે ઉપરથી સેવકો તેને પગે લાગીને વિનંતિ કરવા લાગ્યા-“હે ભાઈ ! પ્રસન્ન થઈને એને જલ્દી જીવાડો.” ગારુડિક દેવે કહ્યું-“મને પણ એ નાગ પૂર્વે ડશ્યા હતા, પણ અસુક પ્રકારની ક્રિયા કરવાથી હું જીવતો રહ્યો છું. જો મારા જેવી ક્રિયા એ કરે તો તે પણ જીવે. તે ક્રિયા અંગીકાર કરીને પણ જો તે ન પાળે તો ફરી પણ ઝેર ચડે ને મૃત્યુ પામે. તે ક્રિયા આ પ્રમાણે છે:-(ક્રોધ, માન, માયા ને લોભરૂપી) આ ચાર પ્રકારના આશીવિષ પાપી સર્પો મને ડશ્યા ત્યારથી તેનું વિષ દૂર કરવા માટે હું અનેક પ્રકારના તપકર્મને આચરું છું અને પર્વત, વન, સ્મશાન ભૂમિ, શૂન્ય ઘર, તથા વૃક્ષના

મંધર્વ નાગદત્તની કથા.

(૨૫૫)

મૂળને સેવું છું; કારણ કે તે પાપી સર્પોથી હું ક્ષણમાત્ર પણ વિસામો પાળતો નથી. વળી ઘણો આહાર કરવો નહીં તેમ અતિ સ્નિગ્ધ આહાર પણ કરવો નહીં, કારણ કે અતિ સ્નિગ્ધ આહાર વિષપણે પરિણમે છે. વળી જે આહાર કરવો તે ઉદરપૂર્તિ જેટલો અને તે ગામ બહાર જ રહીને કરવો. ઉષ્ણ ને વિગય રહિત આહાર કરવો. જે આહાર કરવો તે થોડો કરવો તેમ છાંડવો પણ નહી. થોડો આહાર, થોડું ભોલવું, થોડી નિદ્રા, થોડી ઉપધિ અને થોડાં ઉપકરણો ધારણ કરનારને દેવતાઓ પણ નમે છે. હવે સિદ્ધ ભગવાનને નમસ્કાર કરીને સંસારમાં જે મન, વચન, કાયરૂપ ત્રણ દંડ અને તેર પ્રકારની ક્રિયારૂપ વિષને નિવારણ કરનારી મોટી વિદ્યા છે, તે હું કહું છું. આ પ્રમાણે કહીને પ્રાણુતિપાત, મૃષાવાદ, અદ્વૈતાદાન, મૈથુન અને પરિગ્રહનાં પચ્ચખખાણ તેણે ઉચ્ચાર્યાં. કુમારે ઉઠીને તે સ્વીકાર્યાં. આ પ્રમાણે જ્યારે કુમાર ઉઠ્યો ત્યારે તેના માતાપિતાએ કહ્યું-“એ અમારો પુત્ર નાગદત્ત તો એની મેળે ભેડો થયો.” એટલે પેલા ગારુડીએ કહ્યું “ત્યારે જુઓ શું થાય છે.” એટલે તો એ પાછો પડ્યો, ત્યારે તેમણે ગારુડિકને કહ્યું કે-“હવે એને જીવાડો.” પછી દેવતાએ તેને સાવધ કરી પૂર્વ ભવ કહી સંભળાવ્યો, તેથી તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી તેણે તરત જ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. દેવે કહ્યું કે-“ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ એ ચાર સર્પ તુલ્ય છે, એ શત્રુઓથી જે ન જીતાય તે મોક્ષલક્ષ્મી પામે છે.” પછી નાગદત્તે કહ્યું. “હવે હું ક્રોધાદિક ચાર સર્પોને વશ નહિ થાઉં.” એટલે તે દેવ પોતાને સ્થાનકે ગયો અને સર્વે લોકો પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા. નાગદત્ત પણ અનુક્રમે એ ચારે શત્રુઓ ઉપર જીત મેળવી દીક્ષા પાળીને મુક્તિ પામ્યો.

(૨૫૬) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા—અંતર્ગત કથાઓ.

પ્રત્યાખ્યાની કથાચ નિર્વારણ સંબંધી પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૯૫)

૯. રત્નચૂડની કથા

આ ભરતક્ષેત્રમાં આવેલ તામ્રાલ્પિ નામે નગરીમાં રત્નાકર નામે એક શેઠ વસતો હતો. તેને સરસ્વતી નામે પત્ની હતી. સાંસારિક ભોગવિલાસ કરતાં એ ભાગ્યશાળી દંપતીને રત્નચૂડ નામે એક પુત્ર થયો. માત-પિતાના લાડમાં પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતો રત્નચૂડ યૌવનાવસ્થા પામ્યો. પોતે તરુણ છતાં પિતાની સંપત્તિને લઈને તે કોઈ પણ પ્રકારે વ્યાપારની ચિંતામાં ન પડતાં એક વિલાસીની જેમ મસ્ત થઈને ક્રિયા કરતો હતો. તેમ વર્તવામાં રત્નાકર શેઠનું તેના પર લેશ પણ દબાણ ન હતું; કારણ કે તે પોતાનો એકનો એક પુત્ર હોવાથી તેનું મન દુભાવવાને ઈચ્છતો ન હતો.

એકદા રત્નચૂડ પિતાની સંપત્તિની ધૂનમાં ને ધૂનમાં ચાલ્યો જતો હતો તેવામાં રાજમાર્ગમાં તે સૌભાગ્યમંજરી નામની વેશ્યા સાથે અથડાયો. એથી વેશ્યા ગુસ્સે થઈને કહેવા લાગી કે—“ અરે ! આવા મોટા રાજમાર્ગમાં પણ તું સામે આવનાર મને કેમ જોઈ શકતો નથી ? શું લક્ષ્મીના મદથી તું ઘેલો બની ગયો છે ? કે તારી દૃષ્ટિમાં મંદતા આવી ગઈ છે ? લક્ષ્મીનો મહ કરવો તારે ઉચિત નથી; કારણ કે—

પિત્રોપાર્જિતવિત્તેન, વિલાસં કુરુતે ન કઃ ?

સ ઋઘ્વો યઃ સ્વયં લક્ષ્મીમુપાર્જ્યં વિલસત્યહો ! ॥ ૧ ॥

‘ પિતાએ ઉપાર્જન કરેલ ધનથી વિલાસ કોણ કરતું નથી ? પરંતુ જે પોતે લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરીને વિલાસ કરે તે જ પ્રશંસનીય ગણાય છે. ’

એ પ્રમાણે કહીને વેશ્યા પોતાને સ્થાને ચાલી ગઈ. વેશ્યાનું

રત્નચૂડની કથા.

(૨૫૭)

ઉપયુક્ત વચન સાંભળીને રત્નચૂડને વિચાર થઈ પડ્યો કે-“ અહો ! આ વેશ્યાનું કથન તો સત્ય છે. હું યુવાન છતાં પિતાએ મેળવેલ લક્ષ્મીની લીલામાં લીન ગન્યો છું એ મને યુક્ત નથી. ” એમ ચિંતવતો તે પોતાના ભવને આગ્યો, છતાં પોતાના પૂર્વના વિલાસી વહન પર ખેદની છાયા તો પ્રસરેલી જ હતી. પુત્રને ખેદાતુર જોઈ રત્નાકર શ્રેષ્ઠીએ તેને ખેદનું કારણ પૂછ્યું-“ હે વત્સ ! આજે તારા મુખ પર ચિંતાની છાયા કેમ છવાઈ રહી છે ? આપણા ભવનમાં સંપત્તિની ખોટ નથી, તેમ છતાં તું શા માટે વિષાદથી વ્યાકુળ થાય છે ? કદાચ તું હબ્બર, દશ હબ્બર કે લાખ રૂપિયા વગર વિચાર્યે ખરચી નાખીશ, તો પણ હું તને કંઈ કહેવાનો નથી; કારણ કે તારા ઉપરાંત મારે ખીન્નું કોણ વહાલું છે ? વળી આપણે ખબ્બરો ખરચ્યો પણ ક્યાં ખૂટે તેમ છે ? માટે તારા ખેદનું કારણ જણાવી દે કે જેથી તેનો પ્રતિકાર કરવામાં આવે. ”

પિતાનાં આવાં વચનથી જો કે રત્નચૂડ કંઈક આશ્વાસન તો પામ્યો, તથાપિ વેશ્યાનું વચન તેના હૃદયમાં કંટકની જેમ ખટકતું હતું. તેણે પોતાના અંતરની વાત પિતાને નિવેદન કરી કે-“ હે તાત ! આપ કહો છો તે ઠીક, પણ મારું મન હવે અહીં રહીને આપની લક્ષ્મી ભોગવવાને ઉત્સુક થતું નથી. આજે મારામાં તાકાત છતાં જો હું પ્રમાદની પથારી પર પડ્યો રહું, તો ભવિષ્યમાં મારી શી દશા થાય ? તેમ જ પુરુષ ઉદમ વિના શોભા ન પામે. આજે આપણા ભવનમાં લક્ષ્મી લીલા કરે છે, પણ ચપળ લક્ષ્મી કોણ જાણે ક્યારે છેતરીને ચાલી જશે તે સમજી શકાતું નથી; માટે હું ભુજબળથી ભાગ્યની પરીક્ષા કરવા માટે દેશાંતર જવા ઇચ્છું છું, તો આશા છે કે આપ આજ્ઞા આપીને મને મારા વિચારપંથમાં આગળ વધવા દેશો. ”

(૨૫૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

દેશાંતર ગયા વિના પુરુષ પોતાનો પુરુષાર્થ અને ચાતુર્યને વિશેષ વિકાસમાં લાવી શકતો નથી. હે પૂજ્ય પિતાજી ! આપની સંપત્તિનું સુખ એ જ મારા ખેદનું ખરું કારણ છે. એ સુખ આજ મને દીનતાના દુઃખ સમાન લાગે છે.”

રત્નચૂડનાં આ પ્રમાણેનાં વચન સાંભળવાથી રત્નાકર શેઠનું મન અત્યંત ક્ષોભાયમાન થયું. જો કે પોતાના પુત્રના એ અનુપમ ઉત્સાહ માટે તેને કંઈક સંતોષ તો થયો, તથાપિ તેનો વિયોગ સહન કરવાને તે અસમર્થ હતો; તેથી તેણે તેનો નિષેધ કરતાં સમજાવ્યું કે-“હે પુત્ર ! તારું શરીર માખણ કરતાં પણ વધારે કોમળ છે, તે કોઈ પણ વખત શીત કે તાપ જોયેલ નથી, તો તું દેશાંતરમાં શી રીતે જઈ શકીશ ? કારણ કે—

इन्द्रियाणि वशे यस्य, स्त्रीभिर्यो न विलुभ्यते ।

વક્તું યો વિબુઘો જાતો, યાતિ દેશાન્તરાણિ સઃ ॥ ૧ ॥

‘જે ઈન્દ્રિયોને વશ રાખી શકે, જે સ્ત્રીઓથી પરાલવ ન પામે અને જે અનેક પ્રકારની ભાષા બોલવાને ચાલાક હોય તે જ દેશાંતરમાં જઈ શકે છે.’

વળી હે વત્સ ! તારામાં તેવા પ્રકારની શક્તિ નથી; માટે દેશાંતર જવાનો આગ્રહ તું મૂકી દે. વળી મેં જે લક્ષ્મી મેળવી છે તે બધી તારે માટે જ છે, તો પછી લક્ષ્મી મેળવવા માટે તારે અધિક પરિશ્રમમાં પડવાની શી જરૂર છે ? ”

આ પ્રમાણે પિતાએ સમજાવ્યા છતાં તે પોતાના આગ્રહથી ડગ્યો નહિ એટલે રત્નાકર શેઠે તેને દેશાંતર જવાની પરવાનગી આપી. પિતાની આજ્ઞા મળતાં રત્નચૂડ મનમાં પ્રમોદ પામ્યો. પછી તેણે ઘણા વહાણોમાં અનેક પ્રકારનાં કિંમતી ક્રિયાણાં સ્ત્રાવ્યાં અને પોતે પરદેશ જવાને તૈયાર થઈ ગયો. જતી

રત્નચૂડની કથા

(૨૫૬)

વખતે રત્નાકર શ્રેષ્ઠીએ તેને શિખામણુ આપી કે—

“હે વત્સ ! તું પેતે ચાલાક છે, છતાં મારે તને કંઈક શિખામણુ આપવાની જરૂર છે. તું અનીતિપુરમાં કદિ જઈશ નહિ; કારણ કે ત્યાં અન્યાયપ્રિય નામે રાજા છે. તેનો અવિચારી નામે મંત્રી છે. ત્યાં ગૃહિતલક્ષક નામે નગર-શેઠ છે. યમઘંટા નામે ત્યાં એક વેશ્યા છે, તેમ જ ખીન્ન ધૂતંકાર, ચોર, પરસ્ત્રીલંપટ વિગેરે અનેક ઠગ લોકો ત્યાં વસે છે. તેમનું સ્વરૂપ જાણ્યા વિના જે લોકો ત્યાં જાય છે તેઓ અવશ્ય ત્યાં તેમનાથી છેતરાય છે અને પોતાનું સર્વસ્વ ગુમાવી બેસે છે, માટે તને ખાસ લલામણુ કરું છું કે તું એ નગર લાઘી કદિ જઈશ નહિ; તે વિના અન્યત્ર ગમે ત્યાં જશે.” પિતાની એ શિખામણુ સ્વીકારી શુભ દિવસે મંગળક્રિયાપૂર્વક રત્નચૂડ વહાણમાં બેસીને ચાલતો થયો.

દૈવની ગતિ વિચિત્ર છે. માણસ ધારે છે કંઈ અને દૈવ કરે છે કંઈ દરિયાર્ધ સફર કરતાં રત્નચૂડે અનેક ગામ નગરો જોયાં. એમ આગળ ચાલતાં લવિતવ્યતાના યોગે તે અનીતિનગરમાં જ આવી ચડ્યો. ત્યાં બધા લોકો ધૂર્ત જ રહેતા હતા એટલે રત્નચૂડને ત્યાં આવેલ જોઈને તેઓ બહુ ખુશી થયા. તેઓ એવા શિકારની રાહ જોઈને જ બેઠા હતા. તેઓ રત્નચૂડની સન્મુખ આવ્યા. તેમનાં લક્ષણો જોતાં રત્નચૂડને શંકા થઈ. પછી બંદર આવતાં તેણે એક પુરુષને પૂછ્યું કે:-‘હે ભદ્ર ! આ દ્વીપનું નામ શું છે ?’ આથી તે પુરુષે જવાબ આપ્યો કે-‘ચિત્રકૂટ નામે આ દ્વીપ છે અને આ અનીતિપુર નામે નગર છે.’ એ પ્રમાણે સાંભળતાં રત્નચૂડ ચિંતવવા લાગ્યો કે-‘અહો ! જે સ્થાનને માટે પિતાએ નિષેધ કર્યો હતો તે જ સ્થાને હું આવી ચડ્યો, એ તો બહુ અનુચિત થયું, છતાં મને એમ જણાય છે કે-મને અહીં

(૨૬૦) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

વાંચિતને લાભ થવા સંભવ છે, કારણ કે—

“ પ્રશસ્તશકુના યત્રા—નુકૂલપવનસ્તથા ।

ઉત્સાહો મનસશ્ચૈતત્, સર્વ લાભસ્ય સૂચકમ્ ॥૧॥ ”

‘ જ્યાં જતાં પ્રશસ્ત શકુન થતાં હોય, જ્યાં અનુકૂળ પવન વાતો હોય અને મનનો જ્યાં ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામતો હોય ત્યાં એ ચિન્હો લાભને સૂચવનાર જાણવા. ’

આ પ્રમાણે વિચારીને તે વહાણમાંથી બંદર પર ઉતર્યો અને ત્યાં બેઠો. તેવામાં ચાર વાણીયા નગરમાંથી ત્યાં આવ્યા. તેમણે કુશળસમાચાર પૂછ્યા પછી કહ્યું કે—‘ તમારો બધો માલ અમે લઈશું અને જ્યારે તમારે તમારા નગર ભણી જવું હશે ત્યારે તમે કહેશો તે વસ્તુઓ અમે તમારા વહાણમાં ભરી આપશું. ’ આ શરત રત્નચૂડે કબૂલ રાખી, એટલે તે ધૂર્ત વાણિયા તેના વહાણમાંનું બધું કરિયાણું વહેંચી લઈને પોતપોતાને ઘરે ચાલ્યા ગયા.

હવે અહીં રત્નચૂડ પોતાના પરિવાર સાથે વસ્ત્રાદિકના આડંબરથી અનીતિનગર જોવાને નીકળ્યો. માર્ગમાં એક કારીગરે સુવર્ણ અને રૂપાની બે મોઝડી તેને ભેટ કરી; એટલે તેને તાંબૂળ આપતાં રત્નચૂડે કહ્યું કે—‘ હું તને કોઈવાર ખુશી કરીશ. ’ એમ કહીને તે આગળ ચાલ્યો. એવામાં તેને એક ધૂર્ત કાણો મળ્યો. તેણે રત્નચૂડને કહ્યું—‘ હે શ્રેષ્ઠીપુત્ર ! એક હબ્બર સોનામહોરમાં મેં મારું એક નેત્ર તારા પિતાની પાસે ગીરવી મૂકેલ છે. તે હવે હું તારી પાસેથી લેવા આવ્યો છું, માટે આ દ્રવ્ય લઈ લે ને મારું નેત્ર આપ. ’ એમ તેનું કથન સાંભળતાં રત્નચૂડ ચિંતવવા લાગ્યો કે—“ અહો ! આ કેવી અઘટિત વાત કહે છે, તો પણ એ દ્રવ્ય આપે છે તે તો અત્યારે સ્વાધીન કરું, પછી અવસરે એને યોગ્ય જવાબ આપીશ. ” એમ ધારી તેણે પેલા કાણાનું ધન લઈને તેને કહ્યું કે—“ તું મારે ઉતારે આવજો. ” એમ કહીને રત્નચૂડ આગળ ચાલ્યો,

રતનચૂડની કથા

(૨૬૧)

તેવામાં સામે આવતા ચાર ઠગારા પરસ્પર વાતો કરવા લાગ્યા.

એક બોલ્યો—‘ મહાસાગરના જળનું પ્રમાણ અને ગંગા નદીની રેતીના કણની સંખ્યા તો જાણી પુરુષ બાણી શકે છે, પણ સ્ત્રીઓનું હૃદય તો કોઈ બાણી શકતું નથી. ’

બીજો બોલ્યો—‘ સ્ત્રીઓના હૃદયને બાણનારા તો ઘણા પુરુષો હશે, પણ સમુદ્રના જળનું પ્રમાણ અને રેતીના કણની સંખ્યા બાણનાર કોઈ નથી. ’

ત્રીજો બોલ્યો—‘ પૂર્વના આચાર્યોએ કહ્યું છે તે અસત્ય નથી, એ બધી વાત સર્વજ્ઞ પુરુષો બાણે છે. ’

ચોથો બોલ્યો—‘ આ શ્રેષ્ઠીપુત્ર બધું બાણે છે. ’

એ પ્રમાણે સાંભળતાં બીજા બધા બોલી ઉઠ્યા કે—‘ ગંગા-નદી તો અહીંથી બહુ દૂર છે, પણ સમુદ્ર તો પાસે જ છે; માટે સમુદ્રના જળનું પ્રમાણ તો તું આ શ્રેષ્ઠીપુત્ર પાસે કરાવી દે ’ એમ આપસઆપસમાં હઠવાદ કરતાં તેમણે રતનચૂડને ઉત્સાહિત કર્યો એટલે તેણે એ વાત અંગીકાર કરી. પછી તે ધૂતોએ રતનચૂડની સાથે એવી શરત કરી કે—‘ જો તમે સમુદ્રના જળનું પ્રમાણ કરી આપો તો અમારી લક્ષ્મીના તમે માલીક થાઓ અને જો તેમ ન કરો તો અમે ચારે તમારી તમામ લક્ષ્મી લઈ લેશું. ’ એ વાત કબૂલ કરીને રતનચૂડ આગળ ચાલ્યો જતાં જતાં તે ચિંતવવા લાગ્યો કે—‘ આ બધાં કાર્યોના હું નિર્વાહ શી રીતે કરી શકીશ ? માટે અનેક પુરુષોના મનને રંજન કરનાર એવી વેશ્યાના ઘરે હું જાઉં કે જેથી ત્યાં કંઈક યોગ્ય સલાહ મળશે. ’ એમ ધારીને રતનચૂડ રણુઘાંટા વેશ્યાને ઘરે ગયો. ત્યાં વેશ્યાએ શ્રેષ્ઠીપુત્રનો સારો આદરસત્કાર કર્યો. અભ્યંગ, ઉદ્ધર્તન, સ્નાન અને લોજનાદિ-

(૨૬૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતગત કથાઓ

કની યોગ્ય સામગ્રીથી તેણે રત્નચૂડને સંતુષ્ટ કર્યો. પછી સંધ્યાસમય થતાં રણુઘંટાની સાથે એકાંત લવનમાં કોંમળ શય્યા પર બેઠો. ત્યાં શૃંગારની વાતો ચાલતાં અવસર ભેઠ ને રત્નચૂડ કહેવા લાગ્યો-‘હે પ્રિયે! તું તારા નગરની તો બધી ચેષ્ટા બાણતી જ હુઈશ. મારે આજે માર્ગમાં અનેકની સાથે વાદવિવાદ થયો છે તે બધાનો યોગ્ય ઉત્તર મને કહે કે જેથી હું ચિંતામુક્ત થઈને તારી સાથે ભોગવિલાસ કરું. જ્યાં સુધી મારું મન વ્યગ્ર છે ત્યાં સુધી તારી રસિક વાત પણ મને કંટાળો ઉપજાવે છે.’

એ પ્રમાણેની રત્નચૂડની વાત સાંભળીને રણુઘંટા કહેવા લાગી-‘હે પ્રિય! સાંભળો. અહીંની હકીકત બધી વિચિત્ર જ છે. દૈવયોગે અહીં કોઈ ગૃહસ્થ આવી ચડે તો અહીંના ધૂર્તલોકો તેણે સર્વસ્વ છેતરીને લઈ લે છે. તે તે ધનનો એક ભાગ રાખને, બીજો ભાગ મંત્રીને, ત્રીજો ભાગ નગરશેઠને, ચોથો ભાગ કોટવાળને, પાંચમો ભાગ પુરોહિતને અને છઠ્ઠો ભાગ મારી માતા ચમઘંટાને મળે છે. અહીંના બધા લોકો અનાચારી જ છે તો તેમના ઘરમાં રહીને મારાથી શું થઈ શકે? તો પણ હું તમને મારી માતા પાસે લઈ જઈશ. ત્યાં બેસીને તમે તમારા બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર સાંભળી લેજો.”

એમ કહીને તે ચતુર રણુઘંટા, તેને સ્ત્રીના વેષ પહેરાવીને પોતાની અડકા પાસે લઈ ગઈ. ત્યાં પ્રણામ કરીને તે બેઠી. એવામાં અડકા બોલી-‘હે વત્સે! આ કેની પુત્રી છે?’ તે બોલી-‘માતા! એ તો શ્રીદત્ત શેઠની રૂપવંતી નામે પુત્રી છે, તે મને મળવા આવી છે.’

એવા અવસરમાં રત્નચૂડનું સર્વ કરિયાણું લઈ લેનાર ધૂર્ત વેપારીઓ ચમઘંટાની પાસે આવ્યા અને પોતાનો બધો

રત્નચૂડની કથા

(૨૬૩)

વૃત્તાંત તેને કહી સંભળાવ્યો. જે સાંભળતાં અક્કા બોલી કે—
 “એમાં તમારા બધા મનોરથ વ્યર્થ થશે, તમને કંઈ પણ
 લાભ થાય એમ મને લાગતું નથી; કારણ કે તેની ઈષ્ટ વસ્તુથી
 વહાણ ભરી આપવાનું તમે કબૂલ કર્યું છે, તો ઈચ્છા
 તો અનેક પ્રકારની થાય છે; તેથી તે કદાચ તમને કહેશે કે—
 ‘મચ્છરના અસ્થિથી વહાણ પૂરી આપો’ તો તમે શું કરશો ?”

તેઓ બોલ્યા—“તેનામાં એવી બુદ્ધિ ક્યાંથી ? કારણ કે તે
 તો બાલક જેવો લાગે છે અને તરુણ હોવાથી તેનામાં એવી
 તર્કશક્તિ સંભવતી નથી.”

અક્કા બોલી—“કોઈ બાલક છતાં ભારે બુદ્ધિશાળી હોય
 છે અને કોઈ વૃદ્ધ છતાં મહામૂર્ખ હોય છે; માટે અવસ્થા
 પરથી કાંઈ બુદ્ધિનું માપ નીકળી શકતું નથી” એમ સાંભળીને
 તેઓ ચારે પોતાના સ્થાને ચાલ્યા ગયા.

એવામાં પેલો મોજડીવાળો હસતો હસતો આવીને અક્કાને
 કહેવા લાગ્યો—“આ નગરમાં કોઈ શ્રેષ્ઠીપુત્ર આવ્યો છે. તેને
 મેં એક મોજડી ભેટ કરી છે, તેનો સ્વીકાર કરતાં તેણે કહ્યું
 કે—‘હું તને રાજ કરીશ.’ તેથી તેનું સર્વસ્વ લઈને જ હું
 ખુશી થવાનો.” એ પ્રમાણે સાંભળીને અક્કા બોલી—“અરે
 કારીગર ! તું પણ તારો મનોરથ સાધી શકે એવું મને લાગતું
 નથી. કદાચ તે તને એવું પૂછશે કે—‘રાજાને ત્યાં પુત્રનો જન્મ
 થયો, માટે તું ખુશી છે કે નહિ ? કહે.’ ત્યારે તું શું કહીશ ?
 અને તે એમ કહીને જ તને રાજ કરશે, તો પછી તારી શી
 ગતિ થશે ?” આવું અક્કાનું કથન સાંભળીને તે ચાલતો થયો.

પછી પેલા કાણાએ આવીને પોતાની ધૂર્તતાની હકીકત
 ચમઘંટાને કહી સંભળાવી. જે સાંભળતાં તે જરા હસીને કહેવ

(૨૬૪) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

લાગી કે-‘ હે ધૂર્તકાર ! તેં તેને ધન આપ્યું, તે સારું ન કર્યું. ’

કાણે બોલ્યો-‘ કેમ ? ’

અક્કા બોલી-‘ કદાચ તે બીજા કોઈનું નેત્ર તારી આગળ મૂકશે, ત્યારે તો તું એમ જ બોલીશ કે-‘ એ નેત્ર મારું નથી. ’ પણ એમ સાંભળીને તે વણિકપુત્ર કહેશે કે-‘ તેં જે તારું એક નેત્ર મારા પિતાને ત્યાં ગીરવી મૂક્યું છે, તેની જોડતું બીજું નેત્ર તારી પાસે છે તે આપ એટલે તેની બરાબર કાંટામાં તોલ કરીને તેને મળતું નેત્ર તને આપું. તે વિના એકને બદલે બીજું લોચન આવી જવા સાંભવ છે. ’ જો તે તને એ પ્રમાણે કહેશે તો તું શું કરીશ ? ’

ધૂર્તકાર બોલ્યો-‘ એવી બુદ્ધિની કુશળતા તો તમારામાં જ છે, તેનામાં નથી. તેથી તેનું સર્વસ્વ મારા હાથમાં આવેલું જ હું તો સમજું છું. એ બદલ મારા મનમાં લેશ પણ શંકા નથી. ’ એમ કહીને તે ચાલતો ગયો.

થોડીવાર થતાં પેલા ચાર ધૂર્તો આવ્યા અને તેમણે પોતાની બધી વાત અક્કાને કહી સાંભળાવી. જે સાંભળતાં ચમઘટા કહેવા લાગી કે-‘ એ પ્રપંચમાં તમે કાંઈ લાભ મેળવો એવું મને લાગતું નથી, કારણ કે તે એમ બોલશે કે-‘ હું સમુદ્રના જળનું પ્રમાણ કરી આપું, પણ તે પહેલાં તમારે તેમાં આવીને મળતી નદીઓનું જળ બંધ કરી આપવું પડશે. ’ તો પછી તે તો તમારાથી થઈ શકશે નહિ એટલે તમે તમારા ઘરનું સર્વસ્વ ગુમાવી બેસશો. ’ એ પ્રમાણે સાંભળી તે ધૂર્તલોકો પોતાનું સ્થાન મુખ કરી સ્વસ્થાને ચાલ્યા ગયા.

આ બધી હકીકત સાંભળતાં રતનચૂડના પ્રમોદનો પાર ન રહ્યો. સાંભળેલ યુક્તિઓને તે પોતાના હૃદયમાં વારંવાર ઠસા-

રત્નચૂડની કથા

(૨૬૫)

વવા લાગ્યો. પછી તે રણધંટા સાથે ત્યાંથી ઉઠીને તેને ઘેર આવ્યો અને તેની અનુજ્ઞા મેળવીને તે પોતાને સ્થાને ગયો. પછી અઘ્ઘાએ બતાવેલી યુક્તિથી તે પોતાનું કાર્ય સાધવા લાગ્યો. પેલા કરિયાણું લઈ જનારા વેપારીઓ પાસેથી અને સમુદ્રજળનું પ્રમાણ કરાવનારા ધૂર્તો પાસેથી તેણે બળાત્કારે ચાર લક્ષ દ્રવ્ય લીધું. એ વૃત્તાંત જાણવામાં આવતાં તે નગરનો રાજા આશ્ચર્ય પામીને કહેવા લાગ્યો કે—‘એ પુરુષનું અદ્ભુત માહાત્મ્ય છે કે જેણે આ ધૂર્તનગરના લોકો પાસેથી પણ દ્રવ્ય પડાવી લીધું.’ એમ વિસ્મય પામેલ રાજાએ રત્નચૂડને બોલાવીને કહ્યું કે—‘હે ભદ્ર ! હું તારા ઉપર સંતુષ્ટ થયો છું, તેથી તારી ઈચ્છામાં આવે તે માગી લે.’ એમ રાજાની પ્રસન્નતા જોતાં રત્નચૂડે રણધંટા વેશ્યાની માગણી કરી; એટલે રાજાએ આજ્ઞા આપતાં રણધંટા તેની સાથે સ્ત્રી થઈને રહી.

એ પ્રમાણે લાલ મેળવી, કરિયાણાથી વહાણો ભરીને રત્નચૂડ પોતાની નગરીએ પાછો આવ્યો અને લક્ષિથી પોતાના માતાપિતાને પ્રણામ કરી, તેણે પોતાનો બધો વૃત્તાંત પિતાને નિવેદન કર્યો, જે સાંભળતાં શ્રેષ્ઠીના અંતરમાં અગણિત આનંદ થયો.

એવામાં રત્નચૂડની ખ્યાતિ સાંભળતાં સૌભાગ્યમંજરી વેશ્યા અશ્ચર્ય પામીને તેને જોવા આવી એટલે રત્નચૂડે તેને કહ્યું કે—‘ભદ્રે ! તારા ઉપદેશથી જ દેશાંતર જઈને મેં આ લક્ષ્મી મેળવી છે.’ પછી રાજાની આજ્ઞા મેળવી સૌભાગ્યમંજરી પણ રત્નચૂડની પ્રત્ની થઈ. એમ રત્નચૂડ બીજી પણ અનેક સ્ત્રીઓ પરણ્યો અને સ્વભુજથી મેળવેલ દ્રવ્યથી દાન અને ઈચ્છાનુસાર લોગવિલાસ કરવા લાગ્યો.

પછી ચિરકાળ સાંસારિક સુખો ભોગવી, સદ્ગુરુ પાસે અહિંસા ધર્મનો ઉપદેશ સાંભળતાં વૈરાગ્ય પામી પોતાના પુત્રોને ગૃહનો

(૨૬૬) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

વ્યવહાર સોંપીને રત્નચૂડે આહ્વાંતી દીક્ષા અંગીકાર કરી. અને શુદ્ધ ભાવથી નિરતિચારપણે ચારિત્ર પાળી પ્રાંતે સમાધિપૂર્વક મરણ પામીને સ્વર્ગે ગયો અને અનુક્રમે મહાનંદપદને પામશે.

આ કથાનો ઉપનય આ પ્રમાણે છે—વણિકપુત્ર રત્નચૂડ તે ભવ્ય જીવ સમજવો. તેના પિતા તે ધર્મદાયક શુરુ સમજવા. સૌભાગ્યમંજરી વેશ્યાનાં વચન તે સાધર્મિકનાં વચનો જાણવા. તેથી ઉત્સાહ વૃદ્ધિ પામતાં ભવ્ય જીવ પુણ્ય-લક્ષ્મીનો સંચય કરવાને ઉદ્યમવંત થાય છે. તેના પિતાએ જે મૂળ દ્રવ્ય આપ્યું તે શુરુએ આપેલ ચારિત્ર સમજવું. અનીતિનગરે જવાનો તેના પિતાએ જે નિષેધ કર્યો તે અન્યાય માર્ગે જવાનો નિષેધ સમજવો. વહાણુ તે સંયમ સમજવું કે જેથી આ ભવસાગર તરી શકાય છે. ભવિતવ્યતાના યોગે અથવા પ્રમાદથી અનીતિપુરે ગમન તે અનાચારમાં પ્રવૃત્તિ સમજવી. અન્યાયપ્રિય રાજા તે મોહરાજા સમજવો. કરિયાણાને ખરીદનાર ચાર ધૂર્ત તે ચાર કપાય જાણવા. પ્રાણીને સુમતિ આપનારી પૂર્વોક્ત કર્મની પરિણતિ તે અક્ષર (યમઘંટા) સમજવી. જેની તથાપ્રકારની યુક્તિઓથી સર્વ અશુભને ઓળંગીને રત્નચૂડ પોતાની જન્મભૂમિએ પાછો આવ્યો, તેમ જીવ પાછો ધર્મમાર્ગમાં આવે છે એમ સમજવું. આ પ્રમાણે વિચક્ષણ જનોએ યથાયોગ્ય ઉપનય સમજી લેવો.

આ પ્રબંધનો ઉપનય વિચારી જીવ અજ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થતા વિકાર-ભાવોનો ત્યાગ કરીને પુનઃ ધર્મમાર્ગમાં આવે છે, અને ધર્મમાર્ગે આવવાથી પોતે પોતાના મનુષ્યજન્મને સફળ કરી શકે છે.

મોહનીયકર્મની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૦૬)

૧૦. અષાઢભૂતિ મુનિનું દ્રષ્ટાંત

રાજગૃહી નગરીમાં સિંહરથ નામે રાજા રાજ્ય કરતો

અષાઢભૂતિ મુનિનું દ્રષ્ટાંત

(૨૬૭)

હતો. ત્યાં એક વિવિધ જ્ઞાનવાળા, તપસ્વી અને બુદ્ધિમાન ધર્મરુચિ આચાર્ય પધાર્યા. ગોચરીને અવસરે તેમના શિષ્ય અષાઢભૂતિ ગુરુની આજ્ઞા લઈને એકલા ગોચરી માટે નગરમાં ગયા. મધ્યાહ્ન સમય થતાં કેઈ મહર્ષિક નટને ઘરે પહોંચ્યા. ત્યાં તે નટની ભૂવનસુંદરી અને જયસુંદરી નામની બે કન્યાઓએ સુગંધી દ્રવ્યવાળો એક મોઢક વહોરાવ્યો. તે લઈને બહાર નીકળી તે મુનિએ વિચાર્યું કે-‘આ એક લાડુ તો મારા ગુરુને આપવો પડશે.’ એમ ધારીને તટકાળ કુવાવસ્થાવાળું બીજું રૂપ ધારણ કરી ફરી તે નટના ઘરમાં પ્રવેશ કરી ધર્મલાભ આપ્યો, એટલે તે કન્યાઓએ બીજો એક મોઢક વહોરાવ્યો. તે લઈને બહાર પોણના દરવાજા સુધી જઈ વળી તેણે વિચાર્યું કે-‘આ બીજો મોઢક તો મારા ધર્માચાર્યને આપવો પડશે.’ એમ વિચારી કાણી આંખવાળું અતિવૃંદ્ધ સાધુનું રૂપ ધારણ કરી ત્યાં જઈને ત્રીજો મોઢક લીધો વળી બહાર આવીને ‘આ તો ઉપાધ્યાયને આપવો પડશે.’ એમ ધારી કૂબડું રૂપ ધારણ કરીને ચોથો મોઢક લીધો. તે પણ ‘સંઘાડના મુખ્ય સાધુને આપવો પડશે.’ એમ ધારીને પોતાને માટે બાર વર્ષના બાળ સાધુનું રૂપ ધારણ કરીને પાંચમો લાડુ લીધો. આ પ્રમાણે પોતાનો મનોરથ સિદ્ધ કરી તે ગુરુ પાસે આવ્યા.

આ સાધુનું સર્વ ચરિત્ર બારીમાં બેઠેલા નટે જોયું, તેથી તેણે વિચાર્યું કે—‘અહો ! આ ઘણો સારો નટ થઈ શકે તેમ છે.’ પછી તેણે પોતાની સ્ત્રીને તથા બંને કન્યાઓને કહ્યું કે—‘આ સાધુને આવાપીવાનું સારી રીતે આપીને તેને લોભમાં નાખજો કેમકે તે આપણા માટે સુવર્ણપુરુષ જેવો છે. તે અનેક રીતે રૂપનું પરાવર્તન કરવાની લબ્ધિ બાણે છે; માટે તે

(૨૬૮) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા—અંતર્ગત કથાઓ

આપણે ઘેર નિરંતર આવ્યા કરે તેવી રીતે તેની સેવા બળવળે. તે રસનો લોભી છે એટલે તુરત ફસાઈ જશે. માયાવીને માયા જ બતાવવી.” પછી બીજે દિવસે પણ અષાઢભૂતિ સાધુ ત્યાં વહોરવા આવ્યા, એટલે તેને ઘણા મોઢક આપીને નટે કહ્યું કે—“ હે પૂજ્ય ! આપ હંમેશાં અહીં પધારજો. આપના પસાયથી અમારા ઘરમાં ઘણી સમૃદ્ધિ છે.” એ પ્રમાણે નટના કહેવાથી તે સાધુ હંમેશાં ત્યાં આવવા લાગ્યા અને નિત્યપિંડ અહણ કરવા લાગ્યા. વહોરાવતી વેળાએ નટની કન્યાઓ હાવ-લાવ-વિલાસપૂર્વક હાસ્ય કરતી. ઉત્તમ વસ્ત્ર ધારણ કરતી અને કેઈ કેઈ વખત કટાક્ષપૂર્વક મર્મ વચન બોલતી. તે સર્વ જોઈને વશીભૂત થયેલા સાધુ રાગદ્વેષથી તેની આકૃતિ, કેશપાશ અને પગની પાની વિગેરે વારંવાર જોવા લાગ્યા. એક દિવસ તે કન્યાઓએ તેને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! આપનું સ્વરૂપ તથા શ્રેષ્ઠ ચાતુર્ય જોઈને અમે આપના ઉપર આસક્ત થયેલી છીએ, હજી સુધી અમે કુમારી છીએ, તેથી કૃપા કરીને અમારા અંગમાં વ્યાપ્ત થયેલી કામજ્વરની પીડાનો તમે નાશ કરો. અહીં ચિત્ર-શાળામાં જ રહીને આકાંક્ષા તૂલ-રૂ જેવી કામજ્વરમાં અમારી સાથે વિષયસુખ ભોગવો અને ઉત્તમ મોઢકોનો સ્વાદ ચાખો. જે માણસ પ્રત્યક્ષ મળેલાં સુખોને મૂકીને પરોક્ષ એવા પરલોકના સુખની વાંચ્છા કરે છે તે મૂર્ખ છે.” મુનિએ કહ્યું કે—“ હું મારા ગુરુની તથા ધર્માચાર્યની રજા લઈ પાછો આવીશ.” તે કન્યાઓ બોલી કે—“ હવે અમે આપના વિરહની વ્યથા સહન કરવા શક્તિમાન નથી; માટે અમને સત્ય વચન આપો કે જેના આધારથી અમે ઘડી, મુહૂર્ત વિગેરે કાળ નિર્ગમન કરી શકીએ.” તે સાંભળીને તેમની, ચેષ્ટાને ઇષ્ટ ગણીને ચારિત્રચેષ્ટાથી ભ્રષ્ટ થયેલા તે મુનિ પાછા આવવાનું વચન આપીને ગુરુ પાસે ગયા અને ગુરુ પ્રત્યે કહ્યું કે—“ હે પૂજ્ય ગુરુ ! મેં બાલ્યાવસ્થામાં જ

અપાઢભૂતિ મુનિનું દ્રષ્ટાંત

(૨૬૯)

દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી, તેથી આજ સુધી પચેદ્રિયનું સુખ કાંઈ પણ જોયું નથી. હાલમાં દેવાંગના જેવી બે નટકન્યાઓ મને ચાહે છે, માટે હું ત્યાં જાઉં છું, મને આજ્ઞા આપો અને આ તમારાં રજોહરણ, મુખવસ્ત્રિકા વિગેરે ગ્રહણ કરો. ” તે સાંભળી સૂરિએ વિચાર્યું કે— ‘ અહો ! માયાપિંડથી આહાર ગ્રહણ કરવાનું આ ક્ષણ છે, કેમકે ઉત્તરગુણની હાનિ થવાથી મૂળગુણ પણ પરિણામે નષ્ટ થાય છે; પરંતુ આ નટપુત્રી પાસેથી નીકળીને અહીં આજ્ઞા લેવા આવ્યો છે તેથી કાંઈક આજ્ઞાવર્તી જણાય છે, પણ બ્રહ્મ થયેલા સંયમના પરિણામથી તે જાણતો નથી કે સાવધ વચન નહીં બોલનારા મુનિઓ સાવધકર્મમાં પ્રવર્તવાની આજ્ઞા શી રીતે આપશે ? તો પણ તેની સ્થિરતાની પરીક્ષા કરું કે તે સર્વથા વ્રતબ્રહ્મ થયો છે કે કાંઈ ન્યૂનતા છે ? ’ એમ વિચારીને સૂરિ બોલ્યા કે— ‘ હે શિષ્ય ! વ્રતારાધનાથી પ્રાપ્ત થનારા ઈન્દ્રાદિકના સુખને મૂકીને તું નટપુત્રીના અંગસંગમાં આસક્ત થયો છે, તો પણ તારે મધ તથા માંસ ખાવું નહીં. એ બેના પ્રત્યાખ્યાન કોઈ વખત પણ છોડવા નહીં અને તેના ખાનારનો સંગ કરવો નહીં; આટલું મારું વચન પ્રમાણુ કર. ’ આ પ્રમાણુ શુરુવચન સાંભળીને તે વિનયથી નમ્ર થઈને બોલ્યો કે— ‘ હે શુરુ ! જીવનપર્યંત આપનું આ વચન હું ધારણુ કરીશ. ’ શુરુએ વિચાર્યું કે— ‘ આટલાથી જ આને મોટો લાભ થશે, કેમકે તે સર્વથા શ્રદ્ધારહિત હજી થયો નથી, તેથી જો કે સંયમ ગુણઠાણથી કર્મવશે બ્રહ્મ થયો છે, તો પણ અદ્યમાત્ર વિરતિનું રક્ષણ કરવાથી તે દેશવિરતિ રહેશે અને તેટલાથી પણ તેનો પુનઃ ઉદ્ધાર થશે. ’

પછી તે અપાઢભૂતિ ચારિત્રનો ત્યાગ કરી ચરિત્રનો x રસિક થઈને નટને ઘેર આવ્યો અને તેના ઘરનાં સર્વે માણસોને કહ્યું

x સ્ત્રીચરિત્રમાં રસિક.

(૨૭૭) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

કે-“તમે સર્વે મધમાંસનો સર્વથા ત્યાગ કરો તો હું તમારે ત્યાં રહું, અન્યથા નહીં.” નટે તેનું વાક્ય અંગીકાર કરી પોતાની બન્ને કન્યા તેને પરણાવી. તેમની સાથે તે સુખવિલાસ ભોગવવા લાગ્યો. પછી રાજાની પાસે જે જે નટો આવતા તેમને પોતાની કળાથી જીતીને અનેક પ્રકારનાં ધન-વસ્ત્ર વિગેરે મેળવી તેણે સસરાનું ઘર ભરી દીધું; તેથી સમગ્ર નટ-કુળમાં તેની અત્યંત પ્રશંસા થવા લાગી.

આ પ્રમાણે નિરંતર સુખમાં મગ્ન રહેતાં તેણે બાર વર્ષ નિર્ગમન કર્યાં, તેવામાં કોઈ એક નટ અષાઢ નટની અનેક પ્રકારની પ્રશંસા સાંભળીને તે સહન ન થવાથી તેને જીતવા માટે રાજસભામાં આવ્યો. તેણે વાદમાં અનેક નટોને જીત્યા હતા અને તેમની સંખ્યા કરવા માટે ચોરાશી સુવર્ણનાં પૂતળાં તેને પગે બાંધેલાં હતાં તેણે રાજાને વિશ્વસિ કરી કે-“તમારા રાજનટને બોલાવો, તેને મારી કળા દેખાડીને હું જીતી લઈશ.” રાજાએ અષાઢનટને બોલાવ્યો એટલે તે રાજસભામાં આવ્યો અને તે પરદેશી નટની સાથે શરત કરી કે-“આપણામાં જેનો પરાજય થાય તે પોતાનું વર્ચસ્વ છોડીને જતો રહે.” આ પ્રમાણે બન્ને જણાએ સર્વજન સમક્ષ અંગીકાર કર્યું. પછી અષાઢે પોતાને ઘેર જઈ સ્વજનોને કહ્યું કે-“હું તે નટને જીતવા માટે જાઉં છું.” ત્યારે તેની બન્ને પ્રિયાઓ બોલી કે-“કાર્ય સાધીને વહેલાં આવજો.” પછી તે સર્વ સામગ્રી લઈને રાજસભામાં ગયો. તેના ગયા પછી તેની સ્ત્રીઓએ વિચાર્યું કે-“અહો ! મધમાંસ બાધા વિના આપણે ઘણા દિવસો નિર્ગમન કર્યાં, માટે આજે તો હવે ઇચ્છાપૂર્વક બાઈએ આપણા પતિ તો નટની સાથે વાદ કરવા ગયા છે તે છ માસે આવશે.” એમ વિચારીને તેમણે પુષ્કળ મધપાન કર્યું, તેથી તેઓ ઉન્મત્ત

અષાઢભૂતિ મુનિનું દ્રશાંત

(૨૭૧)

થઈ ગઈ. અહીં રાજસભામાં પરદેશી નટે પ્રથમ પોતાની કળા દેખાડી, એટલે અષાઢે લીલામાત્રમાં અનેક કળાઓ દેખાડીને તેને જીતી લીધો; તેથી અહંકાર રહિત થયેલો તે નટ પૂતળાં વિગેરે પોતાની સર્વ લક્ષ્મી મૂકીને લજ્જાથી નાસી ગયો. અષાઢ નટ તરત જ પોતાને ઘેર આવ્યો. ત્યાં આવીને જુઓ છે તો બન્ને સ્ત્રીઓને મદોન્મત્ત થઈને પડેલી, દુર્ગંધયુક્ત મુખવાળી અને જેના મુખ ઉપર માખીઓ બણબણી રહી છે એવી તેમ જ માખીઓથી આખે શરીરે વ્યાપ્ત થયેલી દીડી, તેને જોઈને અષાઢે વિચાર્યું કે—‘ ધિક્કાર છે મને ! કે હું આવી માયાવી અને અનેક માખીઓએ જેના મુખનું ચૂંબન કર્યું છે એવી સ્ત્રીઓ ઉપર અંધની જેમ આસક્ત થઈને ઉભયબ્રહ્મ * થયો ’”

ઈત્યાદિ વિચાર કરતાં ગુરુનું વાક્ય યાદ આવવાથી તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. એટલે તરત જ મેડી ઉપરથી નીચે ઉતરી સર્વની સમક્ષ તે બોલ્યો કે—‘ અનેક પાપનાં સ્થાનરૂપ સ્ત્રીઓનાં વિચિત્ર ચરિત્ર જોઈને મોહમાં લપટાઈ ગયેલા મેં હાથમાં રહેલા ચારિત્રરત્નનું રક્ષણ કર્યું નહીં તથા + સીમંતિનીઓનો સીમંત(સેંથો) પ્રથમ નરકના સીમંત નામના પહેલા નરકાવાસાને આપનાર છે, એવું નિષ્કારણ જગદ્રત્સલ જિનેશ્વરનું વચન મેં અજ્ઞાનીએ ધ્યાનમાં રાખ્યું નહીં પરંતુ હવે “ ચરિત્ર ” શબ્દના પહેલા અક્ષરને બીજી x માત્રા સહિત કરું, પ્રથમ તેને (ચારિત્રને) માત્રારહિત કર્યો હતો તે યોગ્ય કર્યું નહોતું ” આ પ્રમાણેનાં તેનાં વાકયો સાંભળીને તે નટકન્યાઓ લયભીત થઈ ગઈ, જેથી તેમનો મધનો કેફ ઉતરી ગયો એટલે તેઓ દીનમુખે આંખમાંથી અશ્રુપાત કરતી પગે લાગીને બોલી કે—

* આ લોક તથા પરલોકનાં મુખથી લખટ + સ્ત્રીઓનો.

x બીજી માત્રા એટલે કાના સહિત કરવાથી ચારિત્ર.

(૨૭૨) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

“ હે સ્વામી ! હે પ્રાણનાથ ! આ દાસીઓનો એક અપરાધ માફ કરો. અમારું અબળાનું ઊગતું યૌવન કેમ વ્યર્થ કરે છે ? ” તે બોલ્યો કે—“ એવાં સુખભોગો અનંતવાર ભોગવ્યા છતાં પણ ભોગની આશા પરમાત્માનો માર્ગ પામ્યા વિના વૃદ્ધ થતી નથી અર્થાત્ નાશ પામતી નથી. ” ઇત્યાદિ ઘણે પ્રકારે તેણે ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો, પણ તે સ્ત્રીઓ કાંઈ પણ ધર્મ પામી નહીં અને ઊલટો ધનોપાર્જન કરવાનો ઉપાય માગ્યો. છેવટે કહ્યું કે—“ હે પ્રાણનાથ ! અમને પુષ્કળ ધન આપીને પછી જાઓ, નહીં તો જવા નહીં દઈએ. ” ત્યારે અષાઢનટ સિંહરથ રાજા પાસે ગયો અને કહ્યું કે—“ હે રાજન્ ! તમને ભરતચક્રવર્તીનું નાટક બતાવું. ” રાજાએ તે વાત અંગીકાર કરી, તેથી તેણે સાત દિવસમાં ભરતચક્રવર્તીનું નવું નાટક તૈયાર કર્યું. પછી નાટકના પ્રારંભમાં પાંચ સો રાજપુત્રોને તૈયાર કરી તેઓને કહ્યું કે—“ હું જે પ્રમાણે કરું તે જ પ્રમાણે તમારે પણ કરવું. ” તે પોતે ભરત થયો અને ચક્રની ઉત્પત્તિ, છ ખંડનું સાધવું, અત્રીશ હજાર સુકુટબદ્ધ રાજા, ચોરાશી લાખ હાથી, ચોરાશી લાખ घोडा અને ચોરાશી લાખ રથનું નિર્માણ કરવું, છન્નુ કરોડ સુભટો સહિત છ ખંડ છત્યા પછી વિનમી વિદ્યાધરની કન્યાને સ્વીરત્ન તરીકે પરણવી, ઋષભકૂટ પર્વતે જઈ પોતાનું નામ લખવું, એક લાખ બાણ હજાર સ્ત્રીઓને લઈને અયોધ્યામાં આવવું અને રાજ્યાભિષેકનું કરવું ઇત્યાદિ સર્વ યથાવિધ ભજવીને અનુક્રમે તે આદર્શભુવનમાં ગયો. ત્યાં આંગળીમાંથી વીંટી પડી ગઈ. તે જોઈને જ તેને ભરતની જેમ અનિત્યાદિ ભાવનાઓ ભાવતાં સાચું કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, એટલે ત્યાં જ પંચમુષ્ટિ લોચ કરી દેવતાએ આપેલો મુનિવેષ ધારણ કરીને નીકળ્યો અને રાજા વિગેરેને પ્રતિબોધ કરીને નાટકના પાત્રરૂપ થયેલ પાંચ સો રાજપુત્રોને પણ બોધ પમાડી દીક્ષા આપી તથા બીજા અનેક ભવ્ય પ્રાણીઓને પણ બોધ પમાડ્યો.

૩પી સાધ્વીની કથા

(૨૬૩)

નાટકને માટે રત્નાદિક સર્વ વસ્તુ એકઠી કરી હતી તે સર્વ તેના સસરા નટે લઈ લીધી, તેથી તેનું પણ જીવનપર્યાંતનું નિર્ધનપણું ટળી ગયું.

હવે અષાઢભૂતિ મુનિએ પાંચ સો સાધુ સહિત અન્યત્ર વિહાર કર્યો. કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું હોવાથી તે પોતાના ગુરુને પણ વાંદવા યોગ્ય થયા. તે સ્વરૂપ જાણીને તેના ગુરુ વિગેરે વારંવાર મસ્તક ધૂણાવીને તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા કે—“ અહો ! દેવતાઓ પણ ચક્રવર્તીના જેવી સંપત્તિ વિકુર્વે છે, તથા બહારનાં સ્વરૂપો યથાસ્થિત દેખાડે છે, તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી; પરંતુ આ અષાઢમુનિએ તો બાહ્ય રૂપો એવી રીતે પ્રગટ કર્યા કે જેથી આંતર સ્વરૂપ પણ ભેદ રહિત પ્રગટ કરી બતાવ્યું, તે જ મહાન્ આશ્ચર્ય છે. ”

આ અષાઢમુનિ માયાપિંડનું લોજન કરવાથી બ્રહ્મચિત્ત થયા, તો પણ માત્ર એક મધ-માંસના ત્યાગરૂપ નિયમની શુદ્ધિથી તેણે પોતાના આત્માને તાર્યો અને પીડાકારી સ્થાને રહીને પણ ભરત ચક્રવર્તીનું નાટક કરીને તેણે આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું.

મોહનીય કર્મની પૂજામાં (સંખંધ પૃષ્ઠ ૧૦૬)

૧૧. ૩પી સાધ્વીની કથા

ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠ નગરના રાજાને ૩પી નામની પુત્રી હતી. રાજાએ તેણીનું પાણિગ્રહણ કરાવ્યું કે તરત જ તેનો પતિ મરણ પામ્યો એટલે તે ૩પી વિધવા થઈ; તેથી પોતાના શીલની રક્ષા માટે તેણે ચિતામાં પ્રવેશ કરવાની પોતાના પિતાની પરવાનગી માગી. રાજાએ તેને સમજાવતાં કહ્યું કે—“ હે વત્સે ! ચિતામાં પતંગની જેમ બળી મરવાથી જીવનની નિષ્ફળતા થાય છે; માટે

(૨૭૪) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

તું એ વિચાર તજ દે અને જૈનધર્મમાં રક્ત થઈને તું તારા શીલવ્રતનું ખરાબર પાલન કર. ” પિતાની આ સુવર્ણરૂપ શિખા-મણ્ડળી ચિતામાં પ્રવેશ કરવાના આગ્રહને મૂકીને તે દ્રવ્ય-ભાવથી શીલવ્રતનું પાલન કરવા લાગી.

એકદા તે રાજા પુત્ર રહિત મરણ પામ્યો, તેથી પ્રધાનોએ રૂપીનોજ રાજ્યાભિષેક કરીને તેને રાજગાદી પર બેસાડી અને તેને રૂપી રાજાના નામથી તેઓ બોલાવવા લાગ્યા. અનુક્રમે રૂપી ચૌવનાવરથા પામી એટલે સ્નિગ્ધ ભોજનાદિક કરવાથી તેના અંગમાં અનંગના વિકારો પ્રગટ થવા લાગ્યા, છતાં લજ્જાને લીધે તે પોતાની કામવૃત્તિને દાબી દેતી હતી.

એક વખત શીલસન્નાહ મંત્રી રાજસભામાં બેઠો હતો ત્યારે રૂપીએ તેની તરફ સવિકાર દ્રષ્ટિ નાખી. મંત્રી તરત જ તેના વિકાર ભાવને સમજી ગયો. તેણે વિચાર કર્યો કે—“ રાજા પોતે જ જો અન્યાય કરવા તત્પર થાય તો તેને કાણ અટકાવી શકે ? માટે અહીં મારા શીલની રક્ષા થવી મુશ્કેલ થઈ પડશે. ” એમ વિચારી શીલભંગના ભયથી કાયર બનેલ મંત્રી ગુપ્ત રીતે નગરની બહાર ચાલ્યો ગયો અને વિચારસાર નામના રાજાનો સેવક થઈને રહ્યો.

હવે કોઈ પ્રસંગે વિચારસાર રાજાએ શીલસન્નાહ મંત્રીને પૂછ્યું કે—“ પ્રથમ તેં જે રાજાની સેવા કરી હતી તેનું નામ તથા તારું કુળ, જાતિ અને નગર વિગેરેની હકીકત કહે. ”

મંત્રીએ જણાવ્યું—“ મેં પૂર્વે જે રાજાની સેવા કરી હતી તેની આ સુદ્રિકા તમે જાણો, પરંતુ તેનું નામ તો ભોજન કર્યા પહેલાં લેવું યુક્ત નથી; કારણ કે ભોજન પહેલાં જો તેનું નામ લેવામાં આવે તો તે દિવસ પ્રાયઃ ભોજન વિનાનો વ્યતીત થાય છે. ” એમ સાંભળી રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો. પછી એ વચનની

૩૫૧ સાધ્વીની કથા

(૨૭૫)

ખાત્રી કરવા માટે તેણે લોજનની બધી સામગ્રી રાજસભામાં મંગાવી અને હાથમાં કવળ લઈને મંત્રીને કહ્યું કે—‘ હવે તે રાજનું નામ લે. ’ એટલે મંત્રીએ ૩૫૧રાજા એવું નામ જણાવ્યું. એવામાં તરત જ એક રાજપુરુષે આવીને રાજાને નિવેદન કર્યું કે—“ શત્રુરાજાએ આપના નગરને ઘેરો ઘાલ્યો છે. ” એમ સાંભળતાં જ હાથમાં લીધેલ કવળ પડતો મૂકી રાજા શત્રુની સામે યુદ્ધ કરવા ગાલ્યો. બંને રાજાઓ વચ્ચે પરસ્પર મોટું યુદ્ધ થયું. તે વખતે યુદ્ધનું નિવારણ કરવા માટે શીલસન્નાહ મંત્રી પણ ત્યાં ગયો. તેને મારવા માટે શત્રુના સુભટો તેની સામે દોડી આવ્યા એટલે શાસનદેવતાએ તેમને સ્તંભિત કરી દીધા. ત્યાં આકાશવાણી થઈ કે—‘ નમોસ્તુ શીલસન્નાહાય બ્રહ્મચર્યરક્તાય ’ એટલે ‘ અખંડ બ્રહ્મચારી એવા શીલસન્નાહને નમસ્કાર થાઓ. ’ એમ કહીને શાસનદેવીએ તેના પર પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી. ઉક્ત વાક્ય સાંભળતાં શીલસન્નાહને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અને અવધિજ્ઞાન પણ તરત જ ઉત્પન્ન થયું એટલે તેણે પંચમુષ્ટિ લોચ કરીને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. પછી તે મુનિના ઉપદેશથી યુદ્ધ કરનારા બંને રાજાઓ યુદ્ધથી નિવૃત્ત થયા. પૂર્વભવમાં શીલસન્નાહ મુનિ સાવધ વચન બોલ્યા હતા, તેથી તેના પ્રાયશ્ચિત્ત માટે આ ભવમાં ઉપદેશાદિક શુભ નિમિત્ત વિના અન્ય કાર્ય માટે મૌનવ્રત અંગીકાર કર્યું. પૂર્વભવે ચારિત્ર પાળીને તે પ્રથમ દેવલોકમાં દેવતા થયા હતા, ત્યાંથી ચ્યવી અત્યારે એ શીલસન્નાહ મંત્રી થઈને સ્વયંબુદ્ધ મુનિ થયા.

ચારિત્ર લીધા પછી શીલસન્નાહ મહાત્મા વિહાર કરતા કરતા એકદા ૩૫૧ રાજાના નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. તેમને વંદન કરવા માટે ૩૫૧ રાજા પોતાના સામતો સહિત ઉદ્યાનમાં આવી. ત્યાં શુરુના મુખથી ધર્મોપદેશ સાંભળી ૩૫૧ રાજાએ ચારિત્ર

(૨૭૬) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

અંગીકાર કર્યું. પછી અનુક્રમે વિહાર કરતાં શીલસન્નાહ મુનિ સમ્મેતશિખર તીર્થે ગયા. ત્યાં જિનેશ્વરોને વંદન કરી એક શિલા પર સંતારો કરીને સંલેખના કરવાને તૈયાર થયા. આ વખતે રૂપી સાધ્વીએ ગુરુમહારાજને કહ્યું-‘ હે ભગવન્ ! મને સંલેખના કરાવો. ’ ગુરુ બોલ્યા-“ આ ભવ સંબંધી સર્વ પાપની આલોચના લઈ શલ્ય રહિત થયા પછી તમે ઇચ્છિત કાર્ય કરો, કારણ કે જ્યાં સુધી શલ્ય ન જાય ત્યાં સુધી બહુ ભવ ભ્રમણ કરવું પડે છે. તે સંબંધમાં આ દૃષ્ટાંત વિચારવા લાયક છે:—

કોઈ એક રાજાના અશ્વના પગમાં ખીલો વાગ્યો હતો, તેનો કિંચિત્ ભાગ અંદર ભરાઈ રહ્યો. તેને માટે રાજાએ અનેક ઉપચાર કરાવ્યા પણ તે બધા નિષ્ફળ નિવડ્યા. પછી એક કુશળ પુરુષે તે અશ્વના આખા શરીરે આછો આછો કાઢવ ચોપડ્યો એટલે જે સ્થાને શલ્ય હતું તે ભાગ ઉપસી આવ્યો. તે જોઈ પેલા કુશળ પુરુષે ત્યાંથી નેરણીવતી તે શલ્ય બહાર કાઢી નાંખ્યું એટલે તે અશ્વ સ્વસ્થ થયો.

વળી હે સાધ્વી ! એક તાપસ હતો. તેણે એક વખતે કંઈ અજાણ્યું ક્ષણ બાધું, તેથી તે રોગગ્રસ્ત થયો. પછી તે દવા માટે વૈદ્ય પાસે ગયો. ત્યાં વૈદ્યે તેને પૂછ્યું કે-‘ શું બાધું છે ? ’ એટલે તે તાપસે સત્ય હકીકત કહી સંભળાવી, આથી તે વૈદ્યે તેને વમન તથા વિરેચન કરાવીને સાજો કર્યો; માટે હે ભદ્રે ! અંદરનું શલ્ય કાઢ્યા વિના આત્મશુદ્ધિ થતી નથી. ”

એ પ્રમાણે સાંભળીને તે રૂપી સાધ્વીએ માત્ર એક દૃષ્ટિવિકાર (શીલસન્નાહ સામે વિકાર દૃષ્ટિએ જોયું હતું તે) વિના બીજા સર્વ પાપની આલોચના લીધી ત્યારે ગુરુમહારાજે તેને યાદ આપીને જણાવ્યું કે-‘ પ્રથમ રાજસભામાં તેં મારી સામે સરાગ દૃષ્ટિએ જોયું હતું તેની આલોચના કર. ’ તે બોલી:-‘ તે તો મેં સહજ

૩૫૧ સાધ્વીની કથા

(૨૭૭)

નિર્દોષપણે જોયું હતું, તેમાં કોઈ પ્રકારનો વિકારભાવ ન હતો. ’ એટલે ગુરુએ તેને પ્રતિજ્ઞા આપવા માટે લક્ષમણા રાજપુત્રીનું કથાંત કહી સંભળાવ્યું—

“ ગઈ ઉત્સર્પિણીમાં ક્ષિતિપ્રતિબ્ધ નામના નગરને વિષે જંબૂદ્વિપ નામના રાજાની લક્ષમણા નામે યુવાન પુત્રી હતી. તે સ્વયંવરમંડપમાં એક યોગ્ય પતિને વરી. તેના પાણિગ્રહણ વખતે ચોરીમાં જ અકસ્માત તેનો પતિ મરણ પામ્યો તેથી લક્ષમણાને અતિ દુઃખ થવાથી તે વિલાપ કરવા લાગી. એટલે તેના પિતાએ તેને આશ્વાસનપૂર્વક શિષ્યામણ આપતાં કહ્યું કે—‘ હે પુત્રી ! કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે માટે વિલાપ કરવાથી હવે શું થવાનું છે ? સૌ કોઈને કર્મના કાયદાને આધીન રહેવું જ પડે છે; તો તું જીવિત પર્યાંત હવે શીલનું પાલન કર જેથી તારો આગામી ભવ સુધરે. ’ ઇત્યાદિ કહીને રાજાએ તેને શાંત કરી.

એક વખતે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંત તે નગરના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા, એટલે રાજા પોતાની પુત્રી સહિત તેમને વંદના કરવા ગયો. ભગવંતને વંદન કરી તેમના મુખથી મધુર દેશના સાંભળતાં રાજા તથા લક્ષમણા બંને પ્રતિજ્ઞા પામ્યા અને તરત જ તેમણે પ્રભુ પાસે ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું. પછી લક્ષમણા પોતાની ગુરુણી (પ્રવર્તિની) સાથે રહીને સંયમ પાળવા લાગી.

એકદા પોતાની ગુરુણીજી (મહત્તરા) ના આદેશથી લક્ષમણા વસતિ શોધવા ગઈ. ત્યાં ચકલાના મિથુનને ચૂંબનાદિપૂર્વક કામકોડા કરતું જોઈને તેણે વિચાર કર્યો કે—‘ અહો ! પતિથી વિયોગ પામેલી મને ધિક્કાર છે. અહો ! આ પક્ષીઓ પણ પ્રશંસા કરવા લાયક છે કે જેઓ સાથે રહીને નિરંતર કામકોડા કરે છે. અહો ! જિનેશ્વરેઓ આનો સર્વથા નિષેધ કેમ

(૨૭૯) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

કર્યો હશે ? જરૂર શ્રી જિનેશ્વરે અવેદી હોવાથી વેદોદયના વિપાકથી અજાણ્યા હોવા જોઈએ. ' આવા વિચારથી તેણે જિનેશ્વરમાં અજ્ઞાનદોષ પ્રગટ કર્યો અને ઠાંપત્યસુખની પ્રશંસા કરી. પછી તરત જ પોતાનું સાધ્વીપણું યાદ આવવાથી તે પોતાને નિંદવા લાગી કે—' અરેરે ! મેં મારું વ્રત વિના કારણે ખંડિત કર્યું. વિકારને વશ થઈને મેં મારા પવિત્ર હૃદયને દૂષિત બનાવ્યું; માટે હવે ગુરુ પાસે જઈને હું એ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઉં. ' એમ તે નિર્ણય કરતી હતી તેવામાં પુનઃ તેને વિચાર આવ્યો કે—' હું બાલ્યાવસ્થાથી જ શીલવ્રત પાળનારી રાજપુત્રી છું; તેથી સર્વ દોષની સમક્ષ આવા નિંદવા લાયક દુષ્કર્મનું પ્રાયશ્ચિત્ત શી રીતે લઉં ? તેમ કરવાથી તો મારી આજસુધીની શીલવ્રતની પ્રશંસા બધી નષ્ટ થાય; માટે પ્રાયશ્ચિત્તમાં અન્યની સાક્ષીની શી જરૂર છે ? આત્માની સાક્ષીએ જે કરવું તે જ પ્રમાણ છે. ' ઇત્યાદિ વિચાર કરીને તે સાધ્વીએ ગુરુમહારાજ પાસે પ્રાયશ્ચિત્ત ન લેતાં* પોતાની મેળે જ પ્રાયશ્ચિત્ત નિમિત્તે છઠ્ઠું, અઠ્ઠમું, દશમું, આયંબિલ, નીવી વિગેરે અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યા ચૌદ વર્ષ પર્યંત કરી, સોળ વર્ષ સુધી માસખમણ કર્યા અને વીશ વર્ષ પર્યંત સતત આયંબિલ કર્યા. એમ કુલ ૫૦ વર્ષ પર્યંત તપ કર્યો.

એક વખતે લક્ષમણા સાધ્વીને વિચાર આવ્યો કે—' મેં આટલી બધી તપસ્યા કરી, છતાં તેનું સાક્ષાત્ત્વ ફળ તો કંઈ પણ મારા જોવામાં ન આવ્યું. ' ઇત્યાદિ આર્તધ્યાન કરતાં તે મરણ પામીને એક વેશ્યાને ઘેર અત્યંત રૂપવતી દાસી થઈ.

* અન્યત્ર એમ કથન છે કે—ગુરુને સામાન્ય પ્રકારે આવા દોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત શું આવે ? તે પૂછ્યું અને ગુરુએ કહ્યા કરતાં સવિશેષ કર્યું. ગુરુએ તને એવો દોષ લાગ્યો છે ? એમ પૂછતાં ના કહી.

૩૫૧ સાધ્વીની કથા

(૨૭૬)

તેનુ અફૂલત રૂપ જોઈ ને બધા કામી પુરુષો તેને જ ઇચ્છવા લાગ્યા. અક્કાની પુત્રીને જોયા છતાં તેને કોઈ ઇચ્છતું નહોતું. આથી અક્કા ક્રોધાયમાન થઈને વિચારવા લાગી કે-‘ આ દાસીના નાક, કાન અને હોઠ કાપવા યોગ્ય છે, નહિં તો તે મારી પુત્રીની કિંમત ઓછી કરાવશે. ’ એવામાં તે જ રાત્રે કોઈ વ્યંતર દેવે દાસીને અક્કાના વિચારનું સ્વપ્ન આપ્યું, તેથી તે ભયભ્રાંત થઈને પ્રભાતે વેશ્યાના ઘરમાંથી ભાગી છૂટી. ત્યાંથી ભમતાં ભમતાં તેણે છ માસ વ્યતીત કર્યા. પછી કોઈ ગૃહસ્થના પુત્રે તેને ઘરમાં રાખી. એકદા તે શ્રેષ્ઠીની પત્નીને ઇર્ષ્યા આવી, એટલે તે જ્યારે ગાઠ નિદ્રામાં સુખસ્વપ્ન લેતી હતી ત્યારે તે પત્નીએ ક્રોધથી તેના ગુહ્ય સ્થાનમાં લોહાની કોશ ભરાવી; જેથી તે મરણ પામી. પછી શેઠાણીએ તેના શરીરના કટકે કટકા કરીને ગીધ વિગેરે પક્ષીઓને ખવરાવી દીધા. એ વૃત્તાંત જ્યારે તે શ્રેષ્ઠીના જાણવામાં આવ્યો ત્યારે વૈરાગ્ય પામીને તેણે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું.

તે દાસી ઘણા ભવ ભ્રમણ કરીને, કર્મયોગે ચક્રવર્તીનું સ્ત્રી-રત્ન થઈ. ત્યાંથી મરણ પામીને છઠ્ઠી નરકે ગઈ. ત્યાંથી શ્વાન-યોનિમાં ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી અનેક ભવ પામીને નિર્ધન બ્રાહ્મણ-પણામાં ઉત્પન્ન થઈ. પછી અનુક્રમે વ્યંતરપણું, બ્રાહ્મણપણું, નરક-ગમન, સાત સાત ભવ સુધી પાડો, મનુષ્ય, માછલી થઈને અનાર્ય દેશમાં સ્ત્રીપણું પામીને છઠ્ઠી નરકે ગઈ. ત્યાંથી નીકળી કુષ્ઠી મનુષ્ય થઈ. પછી પશુ અને સર્પ યોનિમાં ઉત્પન્ન થઈ અને ત્યાંથી મરીને પાંચમી નરકે ગઈ. ઇત્યાદિ ચારે ગતિમાં પરિભ્રમણ કરીને તે લક્ષ્મણનો જીવ, પદ્મનાભ સ્વામીના સમયમાં કોઈક ગામમાં કુબડી સ્ત્રી થશે. તેને અવિનીતપણુને લીધે તેના માળાપ ઘરમાંથી કાઢી મૂકશે. પછી અરણ્યમાં ભ્રમણ કરતાં કંઈકે પુણ્યોદયથી શ્રી પદ્મનાભ પ્રભુના દર્શન થશે. ત્યાં તે

(૨૮૦) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

કર્મવિપાકનો પ્રશ્ન કરશે, એટલે ભગવંત સર્વ વૃત્તાંત તેને કહી અતાવશે. જે સાંભળતાં તે કુખ્ખ વૈરાગ્ય પામીને પ્રભુ પાસે દીક્ષા લેશે. પછી પૂર્વના સર્વ દુષ્કૃત્યોની આલોચના-પ્રતિક્રિયા કરી સમાધિપૂર્વક કેવળજ્ઞાન પામીને તે અજરામરપદને પામશે. ”

એ પ્રમાણે શીલસન્નાહ મુનિએ કહેલ વૃત્તાંત સાંભળ્યા છતાં રૂપી સાધ્વી બોલી કે—“ હે ભગવન્ ! મારામાં કાંઈ પણ શક્ય નથી ’ એમ કહેવાથી તેણે માયાથી ફરીને સ્ત્રીપણું ઉપાર્જન કર્યું. પછી ગુરુએ તેને અયોગ્ય જાણીને સંલેખના ન કરાવી અને પોતે એક માસની સંલેખના કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા.

હવે રૂપી સાધ્વી વિરાધકલાવે મરણ પામીને વિદ્યુત્કુમાર નિકાયમાં દેવી થઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને શ્યામ અંગવાળી અને કામ-વાસનાથી વિહ્વળ એવી કોઈ બ્રાહ્મણની પુત્રી થઈ અને ત્યાંથી તે નરકે ગઈ. ત્યાંથી નીકળીને તિર્યંચ થઈ. એ પ્રમાણે ત્રણ જીણા લાખ ભવ સુધી પરિભ્રમણ કરીને તે મનુષ્યભવ પામી. તે ભવમાં પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરીને સાધુપણના ગુણને પામી પરંતુ પૂર્વે કરેલ માયાને લીધે ત્યાંથી કાળ કરીને ઇંદ્રની અગ્રમહિષી (ઇંદ્રાણી) થઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને તે ગોવિંદની સ્ત્રી થઈ અને એ ભવમાં ચારિત્ર લઈ નિરતિચાર પાળીને મોક્ષે ગઈ.

આયુકર્મની પૂજામાં (સંખંધ પૃષ્ઠ ૧૨૧)

૧૨. સુકુમાલિકા સાધ્વીની કથા

વસંતપુર નગરના રાજાને સસકે અને ભસકે નામના બે પુત્રો હતા. તેમણે વૈરાગ્ય પામીને દીક્ષા અંગીકાર કરી. અનુક્રમે આગમનો અભ્યાસ કરીને તેઓ ગીતાર્થ થયા. પછી તેમણે

સુકુમાલિકા સાધ્વીની કથા

(૨૮૧)

પોતાની બહેન સુકુમાલિકાને પ્રતિબોધ પમાડીને દીક્ષા આપી. તે સુકુમાલિકા અત્યંત સુરૂપવતી હોવાથી અનેક યુવાન પુરુષોના ચિત્તને આકર્ષતી હતી, તેથી તે યુવાન પુરુષો સાધ્વીના ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરી વારંવાર સુકુમાલિકાના રૂપનું સરાગ દૃષ્ટિથી અવલોકન કરતા હતા. એ ઉપદ્રવનો વૃત્તાંત મહત્તર સાધ્વીએ તેના દીક્ષિત ભાઈઓને કહ્યો, એટલે સુકુમાલિકાને એક બુદ્ધા મકાનમાં રાખીને તેઓ તેનું રક્ષણ કરવા લાગ્યા. સુકુમાલિકાને ગુપ્ત રાખેલ બાળીને કેટલાક યુવાન પુરુષો તે બંને ભાઈઓની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. એ બનાવ જોતાં સુકુમાલિકાને વિચાર થયો કે—‘ મારી ખાતર મારા ભાઈઓ ભારે કલેશ પામે છે, માટે અનર્થકારી આ મારા શરીરને ધિક્કાર છે ! ’ ઈત્યાદિ વિચાર કરીને વૈરાગ્યથી તેણે અનશન ગ્રહણ કર્યું. પછી કેટલાક દિવસો વ્યતીત થતાં આહારના અભાવે તેનું શરીર એટલું બધું ક્ષીણ થઇ ગયું કે તેના ભાઈઓએ અતિશય મોહના વશથી તેને મૃત્યુ પામેલ સમજી લીધી. તેથી તે બંનેએ તેને ગામ બહાર અરણ્યમાં પરંબી દીધી. ત્યાં શીતલ પવનના યોગે તેને શુદ્ધિ આવી. એવામાં તે કોઈ સાર્થવાહના જેવામાં આવી. તેને જોતાં સાર્થવાહે ચિંતવ્યું કે—‘ આ કોઈ સ્ત્રીરત્ન છે. ’ એમ ધારીને તે તેને પોતાના મકાનમાં લઈ ગયો. ત્યાં અભ્યંગ, ઉદ્ધર્તન અને ઔષધાદિક કરતાં તેણે સુકુમાલિકાને પ્રથમના જેવી જ સુંદર રૂપવતી બનાવી દીધી. પછી સુકુમાલિકા તથાપ્રકારની ભવિતવ્યતા અને કર્મની વિચિત્રતાને લીધે વિચારવા લાગી કે—‘ આ સાર્થવાહ મારો અનુપમ ઉપકારી અને વત્સલ છે. ’ એમ ધારીને તે સાર્થવાહના કહ્યા પ્રમાણે કેટલોક કાળ તેની સ્ત્રી થઈને રહી.

એક વખતે સુકુમાલિકાએ પોતાના બંને ભાઈઓ(મુનિ) ને જોયા એટલે તેમને વંદન કરીને તેણે પોતાનો બધો વૃત્તાંત તેમની

(૨૮૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજન-અંતર્ગત કથાઓ.

આગળ નિવેદન કર્યો. તે સાંભળી, સાર્થવાહ પાસેથી છોડાવીને તેને ફરીથી પ્રતિબોધ આપ્યો કે—

“ સરિત્સહસ્રદુઃપૂર-સમુદ્રોદરસોદરઃ ।

તૃપ્તા નૈવેન્દ્રિયગ્રામો, ભવતૃપ્તાન્તરાત્મના ॥ ”

ભાવાર્થ—‘ હે ભવ્ય પ્રાણી ! હુબરો નદીઓના જળથી જેનું ઉદર પૂર્ણ થતું નથી એવા સમુદ્રની જેવો ઈન્દ્રિયસમૂહ કદાપિ તૃપ્તિ પામતો નથી, માટે અંતરાત્માવડે જ તું તૃપ્ત થા. ’

વિસ્તરાર્થ—‘ હે ભવ્યાત્મન ! આ ઈન્દ્રિયો કદાપિ કાળે તૃપ્તિ પામતી જ નથી; કારણ કે નાહ લોગવેલા લોગની ઈચ્છા રહ્યા કરે છે, લોગવતી વખતે તેમાં આસક્તિ રહે છે અને લોગવેલા લોગનું સ્મરણ રહ્યા કરે છે; એટલે ત્રણે કાળે ઈન્દ્રિયોની અશુદ્ધ પ્રવૃત્તિ છે, તેથી ઈન્દ્રિયોના વિષયોમાં આસક્ત થયેલાં જીવની તેના લોગવડે કદાપિ તૃપ્તિ થતી જ નથી. હુબરો નદીઓના પ્રવાહથી પણ ન પૂરાતા સમુદ્ર સમાન ઈન્દ્રિયોનો સમૂહ છે. એ ઈન્દ્રિયોનો અભિલાષ શમ-સંતોષવડે જ પૂરી શકાય તેમ છે. તેને માટે આ હિતકથન છે, તેથી હે ઉત્તમ જીવ ! તું તારા આત્મસ્વરૂપવડે જ તૃપ્ત થા. ’

આ જીવ સંસાર-ચક્રમાં રહેલા પરભાવોને આત્મપણે (પોતાપણે) માનીને ‘ આ શરીર જ આત્મા છે. ’ એવી રીતના બાહ્ય ભાવને વિષે આત્મયુક્તિ ધારણ કરી બાહ્યાત્મપણાને પામેલો છે. તે મોહમાં આસક્ત થઈ અનંત પુદ્ગલપરાવર્ત સુધી સંસાર-ચક્રમાં પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. તે જ જીવ નિઃસર્ગથી (સ્વયમેવ) અથવા અધિગમથી (પરના ઉપદેશથી) આત્મસ્વરૂપ તથા પરસ્વરૂપનો વિભાગ કરીને ‘ હું શુદ્ધ છું ’ એવો નિશ્ચય કરી સમ્યગ્ રત્નત્રય સ્વરૂપવાળા આત્માને જ આત્મરૂપે જાણી તથા રાગાદિકોના પરભાવપણે નિશ્ચય કરી સમ્યગ્દષ્ટિવાળો

સુકુમાલિકા સોશ્વીની કથા.

(૨૮૩)

અંતરાત્મા થાય છે. (તે જ અંતરાત્મા કહેવાય છે) અને તે જ અંતરાત્મા સમ્યગ્દષ્ટિની પ્રાપ્તિના અવસરે નિરધાર કરેલા સંપૂર્ણ આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થવાથી પરમાત્મા બને છે, માટે ઇંદ્રિયોના વિષયોનો ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે. કહ્યું છે કે:—

“ પુરઃ પુરઃ સ્ફુરતૃષ્ણા—મૃગતૃષ્ણાનુકારિણુ ।

इन्द्रियार्थेषु धावन्ति, त्यक्त्वा ज्ञानामृतं जडाः ॥ ૧ ॥ ”

ભાવાર્થ—“ જડ પુરુષો જ્ઞાનરૂપ અમૃતનો ત્યાગ કરીને આગળ આગળ સ્પુરાયમાન થતી ભોગપિપાસા (વિષયતૃષ્ણા)-રૂપ મૃગતૃષ્ણા સમાન રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ અને શબ્દ-લક્ષણ ઇંદ્રિયોના વિષયો તરફ દોડે છે, આતુર થાય છે. ” તેને માટે અનેક પ્રકારના યત્ન, દંભ, વ્યાપાર તથા મુંડન વિગેરે કર્મ આચરે છે.

તત્ત્વને ન જાણનારા (તત્ત્વવિકળ) લોકો ઇંદ્રિયોના ભોગને સુખરૂપ માને છે, પરંતુ તે સુખ નથી; પણ તેમાં સુખની બ્રાંતિ જ છે. કહ્યું છે કે:—

“ વારમણંતં મુક્તા, વંતા ચત્તા ય ધીરપુરિસેહિં ।

તે મોગા પુણ ઇચ્છદ્, મોચું તિહ્વાડલો જીવો ॥૧॥

ભાવાર્થ:—“ ધીર પુરુષોએ અનંતીવાર ભોગવેલા, વમન કરેલા અને ત્યજેલા ભોગોને તૃષ્ણાથી આકુળવ્યાકુળ થયેલા જીવ વારંવાર ભોગવવાને ઇચ્છે છે. ”

તેથી જ ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, માંડળિક રાજાઓ અને કંડરિક વગેરે અનેક પુરુષો, વિષયોમાં મોહ પામવાથી નરકમાં દીન અવસ્થાને પામ્યા છે. વધારે કહેવાથી શું ? એ વિષયોનો જરા પણ વિશ્વાસ કરવો નહિ. અહો ! પૂર્વભવે આસ્વાદન કરેલા સમતા-

(૨૮૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

સુખનું સ્મરણ કરીને લવસત્તમ* દેવતાઓ અનુત્તર વિમાનના સુખને પણ તૃણ સમાન સમજે છે. ઇંદ્રાદિક પણ વિષયનો ત્યાગ કરવામાં અસમર્થ હોવાથી મુનિઓના ચરણકમળમાં પૃથ્વી પર આળોટે છે, માટે અનાદિ કાળથી અનેક વાર ભોગવેલા વિષયોને ત્યાગ જ કરવો; તેનો કિંચિત્ માત્ર પણ સંગ કરવો નહિ. પૂર્વપરિચિત (પૂર્વે ભોગવેલા) વિષયનું સ્મરણ માત્ર પણ કરવું નહિ નિર્ઐશ મુનિજનો તત્ત્વ બાણુવાની ઇચ્છાથી શાસ્ત્રના અવલોકનમાં જ કાળ નિર્ગમન કરે છે. અને ‘નિર્મળ, નિઃસંગ તથા નિષ્કલંક એવા સિદ્ધભાવનો અમે ક્યારે સ્પર્શ કરશું?’ ઇત્યાદિ ધ્યાનમાં જ નિમગ્ન રહે છે.”

આ પ્રમાણેનાં બંધુમુનિનાં ઉપદેશનાં વાક્યો સાંભળીને સુકુમાલિકાએ ફરીથી ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું અને નિર્મળ અંતઃકરણથી તેનું પરિપાલન કરીને તે સ્વર્ગે ગઈ.

ધીર પુરુષોને વિષે મુખ્ય એવા તે મુનિએ વિવિધ પ્રકારના વિષયરૂપ રજ્જુથી બંધાયા વિના જ ભ્રષ્ટ થયેલી પોતાની ખડેનનો શીઘ્ર ઉદ્ધાર કર્યો જેથી તે પણ પાપને આળોવીને સ્વર્ગાદિકના સુખને પામી.

આયુકર્મની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૨૮)

૧૩. ગરોળી થયેલ સાંધ્વીની કથા

એક શ્રાવિકાએ દીક્ષા લેતી વખત પોતાના ઘરમાંથી ચાર મૂલ્યવાન રત્નો લઈને એક લાકડાની પોલી પાટલીમાં ગાંઠવી

* સાત લવ આયુષ્ય અલ્પ હોવાથી ક્ષપકત્રેણી માંડીને કર્મો ખપાવી ન શકતા તેથી ૧૧ મે ગુણહાણુથી પડીને પુન્યનાં ફળ ભોગવવા અનુત્તર વિમાનવાસી થયેલા દેવો લવસત્તમ દેવો કહેવાય છે.

સુંદર શેઠને કલંક આપનારી આહ્વાણીની કથા. (૨૮૫)

પાસે રાખ્યા હતા. તેની ઉપરના મોહથી તે મરણ પામીને ગરોળી થઈ. તિર્યંચપણું ને તેમાં પણ હિંસકપણું પામી તે ગરોળી નિરંતર પેલી પાટલી ઉપર આવી આવીને બેસે છે. પૂર્વભવના મોહનું અવ્યક્તપણે પણ દર્શન થાય છે. આમ વારંવાર થવાથી અન્યદા કોઈ જ્ઞાની ગુરુ ત્યાં પધાર્યા. તેને અન્ય સાધ્વીઓએ તેનું કારણ પૂછ્યું એટલે જ્ઞાનનો ઉપયોગ દઈ તે ગરોળીનો પૂર્વભવ જાણીને જ્ઞાનીએ કહી બતાવ્યો. તે સાંભળતાં ગરોળીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેણે અણસંજુ કર્યું. મરણ પામીને દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થઈ. પરિબ્રહ્મની મૂર્છા આવી રીતે તિર્યંચગતિમાં ઘસડી જાય છે અને સંસારમાં પરિબ્રમણ કરાવે છે.

આયુકર્મની પૂજામાં (સંખંધ પૃષ્ઠ ૧૨૮)

૧૪. સુંદર શેઠને કલંક આપનારી આહ્વાણીની કથા

કોઈ ગામમાં સુંદર નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તે ઘણો દાતા હોવાથી લોકપ્રિય થઈ પડ્યો હતો. કહ્યું છે કે:—“જે દાતાર હોય તે પ્રજાને પ્રિય થાય છે, કાંઈ ધનાઢય પ્રિય થયો નથી. લોકો વરસાદને ચાહે છે, કોઈ સમુદ્રને ચાહતું નથી.” આવા દાતા શેઠની માત્ર એક આહ્વાણી જ નિંદા કરતી હતી. તે કહેતી કે:—“જે પરદેશીઓ આવે છે તે આ શેઠને ધર્મી જાણી તેને ઘેર દ્રવ્યની થાપણ મૂકે છે અને તેઓ પરદેશમાં જઈને મૃત્યુ પામે છે, એટલે શેઠને તે દ્રવ્ય પચી જાય છે.” એક વખતે કોઈ કાપડી તે શેઠને ઘેર આવ્યો. તે કુધાવડે બહુ પીડિત હતો, તેથી તેણે ખાવાનું માગ્યું. તે સમયે શેઠના ઘરમાં કાંઈ ભોજન કે ખાવાનો પદાર્થ હતો નહીં, તેથી દયાને લીધે શેઠે કોઈ આહીરની સ્ત્રીને ઘેરથી છાશ લાવી આપી. તે પીતાં જ તે કાપડી

(૨૮૬)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

મરણ પામ્યો, કારણ કે છાશની દોણી માથા પર રાખીને ઢાંક્યા વિના આહીરની સ્ત્રી કોઈક સ્થળે જતી હતી, તેવામાં એક સર્પને લઈ આકાશમાં સમજી ઊડતી હતી, તે એક સર્પના મુખમાંથી ગરલ (ઝેર) નીકળીને તે છાશમાં પડ્યું હતું. હવે પ્રભાતે એ કાપડીને મરેલો જાણી ખુશી થતી સતી તે બ્રાહ્મણી કહેવા લાગી કે:—‘જુઓ, આ દાતારનું ચરિત્ર! તેણે દ્રવ્યના લોભથી બિચારા કાપડીને વિષ આપીને મારી નાખ્યો.’ એ સમયે તે કાપડીના મરવાથી જે પાપરૂપ હત્યા પ્રગટ થઈ તે સ્ત્રીરૂપે ભમતી હતી અને વિચારતી હતી કે:—હું કેને લાગુ પડું? આ દાતા તો અતિ શુદ્ધ મનવાળો છે, તેનો આમાં કાંઈ દોષ નથી. વળી સર્પ તો પરાધીન હતો અને તેને લઈ જનાર સમજી તો સર્પનો આહાર કરનારી જ છે; તેમજ આ આહીરની સ્ત્રી તો તદ્દન અજ્ઞાણી છે. હવે હું કેને વળગું? આવી વિચારતી ને ફરતી તે પેલી નિંદા કરનારી બ્રાહ્મણીને લાગુ પડી; કારણ કે શેઠને જોઈને આજ દેવાથી ખરી રીતે તે જ દોષપાત્ર હતી. હત્યાના સ્પર્શથી તે સ્ત્રી તત્કાળ શ્યામ, કૂબડી અને કુષ્ટ-રોગવાળી થઈ ગઈ. સર્વ તેની નિંદા કરવા લાગ્યા અને મરણ પામીને તે તિર્યંચપણે ઉત્પન્ન થઈ. કહ્યું છે કે:—“માતા તો પોતાના બહાલા બાળકની વિષ્ટા ફૂટેલા ઘડાની હીખવડે લે છે; પણ હુર્જન માણસ તો પોતાના કંઠ, તાળુ અને જિહ્વાવડે લોકોની નિંદા કરવાને મિષે તેની વિષ્ટા—તેનો મળ ગ્રહણ કરે છે. એથી હુર્જને તો વિષ્ટા લેનારને પણ હરાવી દીધેલ છે.”

ઉપર કહેલા બ્રાહ્મણીના દષ્ટાંતથી એટલું સમજવું કે કોઈનો પણ જોટો કે સાચો અવર્ણવાદ લોકસમક્ષ બોલવો નહીં; તો પછી રાજા, અમાત્ય, દેવ કે ગુરુના અવર્ણવાદ વિષે તો શું કહેવું? તેમાં પણ સાધુ-મુનિરાજના અવર્ણવાદ બોલવાથી તો

નંદ મણિકારની કથા.

(૨૮૭)

ભવાંતરમાં નીચગોત્રની તથા કલંકની પ્રાપ્તિ થાય છે. કહ્યું છે કે—
“ પૂર્વભવમાં મુનિને આળ આપવાથી પ્રાણીને સીતા સતીની જેમ
કલંક પ્રાપ્ત થાય છે અને અનંતા દુઃખો પામે છે ”

પેલી બ્રાહ્મણી પરિણામે દુઃખી થઈ અને સુંદર શેઠ સુખનું
ભાજન થયા.

આયુકર્મની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૨૮)

૧૫. નંદ મણિકારની કથા

રાજગૃહી નગરીમાં શ્રી વીરપ્રભુના સમવસરણમાં પ્રથમ
દેવલોકનો નિવાસી દર્દુરાંક નામે તરતનો ઉપજેલો દેવ આવીને
સૂર્યાભિદેવની જેમ પ્રભુની ભક્તિ કરી સ્વર્ગે ગયો. તે વખતે શ્રી
ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને પૂછ્યું કે— ‘ આ દેવતાએ કયા પુણ્યથી
આવી સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ? ’ પ્રભુ જોડ્યા— “ રાજગૃહી નગરીમાં
નંદમાણિકાર નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેણે અમારી પાસે શ્રાવકધર્મ
ગ્રહણ કર્યો એ વખતે શ્રીમ્મ ઋતુમાં તેણે અષ્ટમ તપ યુક્ત
પૌષધવ્રત ગ્રહણ કર્યું. જળ રહિત (ચોવિહાર) કરેલા તે ત્રણ
ઉપવાસમાં તે શ્રેષ્ઠીને તૃષા લાગી, એટલે તેણે ચિંતવ્યું કે “ જેઓ
પોતાના નામથી અને દ્રવ્યથી વાવ કે ફૂવાઓ કરાવે છે તેઓને
ધન્ય છે. ” પોસહ પાર્યા પછી તે શ્રેષ્ઠીએ અન્યદા શ્રેણિક રાગની
આજ્ઞા લઈને નગરની બહાર નંદવાપિકા નામની ચાર મુખ-
વાળી એક મોટી વાવ કરાવી. તેની ચારે દિશાઓમાં ચાર ઉપવન
કરાવ્યા. ઘણા લોકો તેના સૌંદર્યની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. તે
સાંભળીને શ્રેષ્ઠીને સહજ હર્ષ થઈ આવ્યો. અનુક્રમે ભાવથી
મિથ્યાત્વરૂપ રોગ અને દ્રવ્યથી સોળ પ્રકારના રોગ તે શ્રેષ્ઠીને લાગુ
પડ્યા. અનેક વૈદ્યોએ વ્યાધિના પ્રતિકાર માટે ઉપચારો કર્યા,

(૨૮૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

પણ તે બધા નિષ્કળ ગયા. છેવટે તે નંદશ્રેષ્ઠી મૃત્યુ પામ્યો અને તે પોતાની બંધાવેલી નંદવાપિકામાં જ ગર્ભજ પચેદ્રિય દેડકો થયો. વાવમાં કીડા કરતાં તે દર્દુરને ઘણા લોકોનાં મુખથી તે વાપિકાનું વર્ણન સાંભળતાં બતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તેથી તે આત્મનિંદા કરવા લાગ્યો—‘અરે! મને ધિક્કાર છે! મેં સર્વ વ્રતોની વિરાધના કરી; પણ હવે તે વ્રત પાછા આ ભવમાં સ્વીકારું’ આવો વિચાર કરી તેણે પોતાની બુદ્ધિથી અભિગ્રહ લીધો કે ‘આજથી નિરંતર છઠ્ઠું છઠ્ઠી તપસ્યા કરી પારણું કરવું, અને પાણી પણ નંદાપુષ્કરણીમાં નહાવૃથી ઘણા લોકોના પસીના વિગેરે મેલ પડવાને લીધે કલુષિત થઈને પ્રાસુક થયેલું હોય તે જ વાપરવું.’ આ પ્રમાણે વર્તવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેવામાં લોકોનાં મુખથી શ્રી વીરપ્રભુનું આગમન સાંભળી તે દેડકો વાવમાંથી નીકળી તેમને વંદન કરવા ચાલ્યો. માર્ગમાં શ્રેણિકરાબ્જના અશ્વના ડાળા પગ નીચે તે દબાયો; તેથી તરત જ એકાંતે જઈ નમુશ્ચુણ ઇત્યાદિ સ્તુતિવડે ધર્માચાર્યને નમી, સર્વ પાપને આજોવી, અણુસણુવડે મૃત્યુ પામી સૌધર્મ દેવલોકમાં દર્દુરાંક નામે દેવ થયો. તે દેવ અહીં આવ્યો હતો. હે ગૌતમ! તેણે પૂર્વભવમાં કરેલા શુભ ધ્યાનાદિથી આવી સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી છે. હવે તે ચાર પદ્યોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય થઈ ભવનો ક્ષય કરીને મોક્ષ જશે.”

આયુકર્મની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૩૩)

૧૬. સંજીવની બુટી ચરાવનાર સ્ત્રીની કથા

શંખપુરીમાં શંખ નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને ચશોભતી નામે સ્ત્રી હતી. તેની ઉપર તે શેઠનો સ્નેહ ન હોવાથી તે

સંજીવની ખૂટી ચરાવનાર સ્ત્રીની કથા

(૨૮૬)

ખીજી સ્ત્રી પરણ્યો. તે ખીજી સ્ત્રી પર બહુ સ્નેહ થવાથી યશોમતીની સામું પણ ન જુએ એવું થઈ ગયું, એટલે યશોમતી નિરંતર દુઃખી રહેવા લાગી. અન્યદા કોઈ મંત્રવાદી પુરુષ મળતાં યશોમતીએ તેની બહુ સેવા કરી અને પોતાનું દુઃખ વણુંવી બતાવ્યું, એટલે તેણે મંત્રવાળા મૂળિયાં આપ્યાં કે જે ખવરાવવાથી મનુષ્ય બળદ થઈ જાય. યશોમતીએ ઉત્તમ રસોઈ તૈયાર કરી તેમાં પેલા મૂળિયા લેળવી દીધા અને તે રસોઈ પોતાના પતિને જમાડી, જેને પરિણામે તે બળદ થઈ ગયો. આ વાત ખીજી સ્ત્રીએ રાજાને જણાવી. રાજાએ યશોમતીને ખોલાવીને બહુ ઠપકો આપ્યો. તેણે કહ્યું કે-“ મેં શોક્ય સંબંધી અસહ્ય દુઃખના આવેશમાં આ કાર્ય કરી નાખ્યું છે પણ હવે હું બહુ પસ્તાઉં છું.” પછી રાજાએ તે બળદને સારી રીતે જાળવવાની અને બની શકે તો પાછો પુરુષ કરવાની ભલામણ કરીને તેને વિદાય કરી.

હવે યશોમતી તે બળદ થયેલા પોતાના પતિને જાળવતી હતી અને બહાર ચરવા લઈ જતી હતી, ત્યાં દુઃખમાં ઢળાયેલી રુદન પણ કરતી હતી. એક દિવસ કોઈ વિદ્યાધર ને વિદ્યાધરી ત્યાંથી આકાશમાર્ગે નીકળ્યા. વિદ્યાધરીએ યશોમતીને રોતી જોઈને સ્ત્રીજાતિ તરીકે તેના પર દયા આવવાથી પોતાના પતિને પૂછ્યું કે- ‘હે સ્વામિન્! આ સ્ત્રી કેમ રુવે છે?’ વિદ્યાધરે તેનું કારણ કહી બતાવ્યું, એટલે વિદ્યાધરીએ આગ્રહ કરીને કહ્યું કે-‘જે તમે તેનું કંઈ પણ નિવારણ જાણતા હો તો કહો.’ એટલે તેણે કહ્યું કે-‘તે સ્ત્રી બેઠી છે ત્યાં જ એક મૂળિયું છે, તે ખવરાવવાથી પાછો તે પુરુષ થઈ જાય તેમ છે.’ આ વાત યશોમતીએ સાંભળી. એટલે પોતાની પાસેના બધા મૂળિયાં લેગા કરી અકેક અકેક તે બળદને ખવરાવવા લાગી. તેમાંથી વિદ્યાધરે કહેલું મૂળિયું

(૨૬૦) ચોસક પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

આબ્યું એટલે તે ખાતાં શેઠ પાછો પુરુષ થઈ ગયો. યશોમતીએ તે મૂળિયું પણ ઓળખી લીધું. અનુક્રમે તે દંપતી સુખી થયા.

આ કથા શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે સિદ્ધરાજ પાસે કહીને કહ્યું કે-
'તે યશોમતીને કહેનાર વિદ્યાધર મળ્યો. તેમ સદ્ગુરુને શોધી, તેણે ખતાવેલા મૂળિયારૂપ સત્ય ધર્મને ઓળખી તેને આદરવો કે જેથી આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય અને શાશ્વત સુખ પામી શકાય.'

ગોત્રકર્મ નિવારણ પૂજા (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૬૬)

સમજીને જ જિનધર્મનું સ્વરૂપ કહેવા ઉપર

૧૭. મદ્રુક શ્રાવકની કથા

રાજગૃહ નામે નગર છે. ત્યાં ગુણુશીલ નામે ચૈત્ય (ઉદ્યાન) છે. ત્યાં ઘણા શિલાપટ્ટકો છે. તે સ્થાને અનેક અન્યતીર્થીઓ રહેલા છે. તે નગરમાં અન્યતીર્થીઓથી પરાભવ ન પામે તેવો અને જીવાજીવાદિ તત્ત્વોનો જાણકાર મદ્રુક નામે શ્રાવક વસે છે.

અન્યદા ભગવાન મહાવીર ગુણુશીલ ચૈત્યમાં સમવસર્યા. તેમના પધાર્યાની વાત સાંભળી મદ્રુક શ્રાવક ઘણો હર્ષિત થયો. પછી સ્નાન કરી, પ્રવિત્ર થઈ, વસ્ત્રાલંકારવડે વિભૂષિત થઈ તે ભગવાંત પાસે જવા માટે રાજગૃહ નગરના મધ્ય ભાગમાં થઈને આલ્યો. તે ઉદ્યાન નજીક આવ્યો. તેટલામાં અન્ય તીર્થીઓએ તેને જોયો. એટલે તેઓ પરસ્પર પૂછવા માટે નિર્ણીત કરેલી વાત મદ્રુક શ્રાવકને પૂછવા સારુ તેની પાસે ગયા અને તેને કહ્યું કે: 'હે મદ્રુક શ્રાવક! તારા ધર્માચાર્ય અને ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાંત જ્ઞાતપુત્ર મહાવીર પાંચ અસ્તિકાયની પ્રરૂપણા

મદ્રુક શ્રાવકની કથા

(૨૯૧)

કરે છે તે બરાબર છે ? તે પાંચ અસ્તિકાયોમાંથી ચાર તો ચર્મ ચક્ષુવડે જોવામાં આવતા નથી તો તેને કેમ માની શકાય ? ’ આ પ્રમાણે પૂછવાથી મદ્રુક શ્રાવક બોલ્યો કે-‘ તે પદાર્થ જે કાર્ય કરે તે કાર્યદ્વારા તેને આપણે જાણી શકીએ તેમ જ જોઈ શકીએ; પરંતુ જો તે પદાર્થ પોતાનું કાર્ય ન કરે તો આપણે તેને જાણી શકતા નથી તેમ જ જોઈ શકતા નથી. ’

ફરીને અન્યતીર્થીઓએ તેને કહ્યું કે-‘ હે મદ્રુક ! તું એવો તે કેવો શ્રમણોપાસક છે કે તું પંચાસ્તિકાયની વાત પૂરેપૂરી જાણતો નથી છતાં માને છે ? ’

મદ્રુક બોલ્યો-‘ હે આયુષ્મન્ ! પવન વાય છે તે બરાબર છે ? ’

અન્યતીર્થી-‘ હા બરાબર છે. ’

મદ્રુક-‘ તમે વાતા એવા પવનનું રૂપ જુઓ છો ? ’

અન્ય-‘ ના, અમે તેનું રૂપ જોઈ શકતા નથી. ’

મદ્રુક-‘ ગંધગુણવાળા પુદ્ગળો છે ? ’

અન્ય-‘ હા, છે. ’

મદ્રુક-‘ તે ગંધગુણવાળા પુદ્ગળોનું રૂપ તમે જુઓ છો ? ’

અન્ય-‘ ના, અમે તેનું રૂપ જોઈ શકતા નથી. ’

મદ્રુક-‘ અરણીના કાષ્ઠમાં અગ્નિ છે ? ’

અન્ય-‘ હા, છે. ’

મદ્રુક-‘ કાષ્ઠમાં રહેલા તે અગ્નિનું રૂપ તમે જુઓ છો ? ’

અન્ય-‘ ના, અમે જોઈ શકતા નથી. ’

મદ્રુક-‘ સમુદ્રને પેલે પાર મનુષ્યાદિક છે ? ’

અન્ય-‘ હા, છે. ’

મદ્રુક-‘ તમે તેને જોઈ શકો છો ? ’

અન્ય-‘ ના, અમે તેને જોઈ શકતા નથી. ’

મદ્રુક-‘ દેવલોકમાં દેવો રહેલા છે ? ’

(૨૯૨) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

અન્ય૦—‘ હા, રહેલા છે. ’

મદ્રુક—‘ તમે તે દેવોને જોઈ શકો છો ? ’

અન્ય૦—‘ ના, જોઈ શકતા નથી. ’

મદ્રુક—‘ હે આયુષ્મન ! આ પ્રમાણે હું, તમે કે બીજા કોઈ છદ્મસ્થ જેને ન જાણે કે ન દેખે તે બધું તમારા માનવા પ્રમાણે ન હોય તો ઘણી વસ્તુઓનો અભાવ થશે. ’

આ પ્રમાણે કહીને મદ્રુકે તે અન્ય તીર્થીઓને નિરુત્તર કર્યા અને પોતે શ્રમણ ભગવંત મહાવીર પાસે જઈ પાંચ અભિગમન * જાળવી વંદન કરીને બેઠો. એટલે ભગવંત મહાવીર બોલ્યા કે—‘ હે મદ્રુક ! તેં તે અન્યતીર્થિકોને ઠીક ઉત્તર આપ્યો અને નિરુત્તર કર્યા. જેઓ સાંભળ્યા વિના, જાણ્યા વિના અને જોયા વિના અદૃષ્ટ, અશ્રુત, અસંમત કે અવિજ્ઞાત અર્થને, હેતુને, પ્રશ્નને કે ઉત્તરને ઘણા મનુષ્યોની વચ્ચે સ્વમતિથી કહે છે—જણાવે છે—દર્શાવે છે તે અહીંતોની, અરિહંતે કહેલા ધર્મની, કેવળી-આની અને કેવળજ્ઞાનીઓએ કહેલા ધર્મની આશાતના કરે છે. ’

પછી મદ્રુક શ્રાવક ભગવંતની દેશના સાંભળીને ફરી વાંદીને સ્વસ્થાનકે ગયો.

(આ કથા શ્રી ભગવતીસૂત્રના અઠારમા શતકમાંથી લીધેલી છે.)

ગોત્રકર્મ નિવારણ પૂજા (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૭૬)

૧૮. કાગડાની સંગત કરનાર હંસની કથા

એક વનમાં કોઈ રાજા આનંદ કરવા માટે ગયો હતો.

* સચિત્ત દ્રવ્ય તજવું, અચિત્ત ન તજવું, મન એકાગ્ર કરવું, એક વસ્તુ ઉત્તરાસણ કરવું અને પ્રભુને દેખતાં અંજળી જોડવી.

ઢંઢણુકુમારની કથા

(૨૯૩)

તે એક વૃક્ષ નીચે આરામ લેવા બેઠો. તે વૃક્ષ પર એક હંસ ને એક કાગડો બેઠા હતા. તે બંનેની મિત્રાચારી થયેલી હતી. કાગડાનો સ્વભાવ 'કા કા' કરવાનો હોવાથી તે મોટે સ્વરે 'કા કા' કરવા લાગ્યો અને રાજાના માથા ઉપર ચરક્યો, તેથી રાજા બહુ ગુસ્સે થયો, એટલે તેણે તેના પર બાણ છોડ્યું; પરંતુ કાગડો ચાલાક હોવાથી ઊડી ગયો ને બાણ હંસને વાગ્યું તેથી તે રાજા પાસે ભૂમિ પર પડ્યો. તેને શ્વેત વર્ણવાળો જોઈને રાજાને આશ્ચર્ય થયું તેથી તે બોલ્યો કે—'શું કાગડાએ પણ શ્વેત હોય છે ?' તે વખતે વખતે હંસ બોલ્યો કે—

નાહં કાકો મહારાજ ! હંસોઽહં વિમલે જલે ।

નીચસંગપ્રસંગેન, મૃત્યુરેવ ન સંશયઃ ॥ ૧ ॥

‘હે મહારાજ ! હું કાગડો નથી, હું તો માનસરોવરના નિર્મળ જળમાં વસનારો હંસ છું, પરંતુ આ નીચ કાગડાના પ્રસંગથી મરણદશાને પામ્યો છું.’ નીચની સંગતથી મૃત્યુ પ્રાપ્ત થાય એ વાત સંશય વિનાની છે. આ દૃષ્ટાંતથી ઉત્તમ મનુષ્યે નીચનો સંગ કદાપિ પણ કરવો નહીં.

અંતરાય કર્મની પૂજા (સંખઘ પૃષ્ઠ ૧૯૭)

૧૯. ઢંઢણુકુમારની કથા

કુબેરે બનાવેલી દ્વારકાનગરીમાં શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ બળભદ્રની સાથે રાજ્ય કરતા હતા. તે વાસુદેવને ઢંઢણુ નામે રાણી હતી. તેની કૃષિથી ઉત્પન્ન થયેલો ઢંઢણુ નામનો કુમાર હતો. તે યુવાવસ્થા પામ્યો એટલે તેને કૃષ્ણ વાસુદેવે મોટા ઉત્સવથી સૌન્દર્યમાં દેવકન્યાનો તિરસ્કાર કરે તેવી ઘણી રાજકન્યાઓ પર-

(૨૬૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

જીવી. તેની સાથે ઢંઢણકુમાર પંચેન્દ્રિય સંબંધી સુખલોગ લોગ-વવા લાગ્યો. એકદા તે નગરીમાં શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ સમવસર્યા. વનપાળના મુખથી તે ખળર સાંભળીને વાંદવા માટે સર્વ પરિવાર સહિત શ્રીકૃષ્ણ ઢંઢણકુમારને સાથે લઈને ગયા. મગવસરણુ નજીક આવ્યા એટલે રાજ્ય સંબંધી પાંચે ચિત્તોનો* ત્યાગ કરીને ત્રણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક સ્વામીને વંદના કરી અને વિનયથી નમ્ર દેહ રાખીને ભગવાનની સમીપ તેઓ બેઠા. પછી સ્વામીએ સર્વ પ્રાણીઓની ભાષાને અનુસરતી વાણીવડે દેશના આપી તે સાંભળીને જેને સવેગ ઉત્પન્ન થયો છે એવા ઢંઢણકુમારે મહાપ્રયત્ને માતા-પિતાની આજ્ઞા મેળવી ભગવંતની પાસે દીક્ષા લીધી પછી ભગવાનની પાસે ગ્રહણુ અને આસેવના નામની બે પ્રકારની શિક્ષા શિખતાં તેમણે સાંભળ્યું કે-“ મુનિએ છ કારણે આહાર લેવો, તે આ પ્રમાણે—

હ્રુદ્વેઅળ વૈયાવચ્ચે, સંજમજ્ઞાળપાળરક્ષણદ્વાપ ।

ઈરિયં ચ વિસોદ્દેહં, મુંજદ નો રૂવરસદ્દેહં ॥૧॥

ભાવાર્થ—“ ક્ષુધા વેદનાનું શમન, વૈયાવૃત્ય, સંયમ, ધ્યાન, પ્રાણરક્ષા અને ઈર્યાપથિકીનું શોધન-એ છ હેતુથી મુનિ આહાર કરે; પણ રૂપ કે રસના હેતુથી આહાર કરે નહી. ” તેની વિશેષ વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે—

૧ ક્ષુધા અને તૃષ્ણાની વેદના છેદવા મુનિએ આહાર લેવો.
૨ દશ પ્રકારની વૈયાવૃત્ય કરવાને માટે આહાર લેવો, કેમકે ક્ષુધાદિકથી પીડાયેલો માણસ વૈયાવૃત્ય કરવા સમર્થ થતો નથી.
૩ પડિલેહણા, પ્રમાર્જનાદિ લક્ષણવાળા સંયમને પાળવા માટે આહાર લેવો, કેમકે આહારાદિક વિના કમ્બ, મહાકમ્બ વિગેરેની

* છત્ર, ચામર, મુગટ, ખડ્ગ ને મોજડી.

ઢંઢણકુમારની કથા

(૨૬૫)

જેમ સંયમનું પાલન થઈ શકે નહિ. ૪ સૂત્ર ને અર્થનું ચિંતવન કરવામાં એકઅતારૂપ જે પ્રાણિધાન તેને માટે લક્ષ્યપાન અહણ કરવું, કેમકે તૃષાથી દુર્બળ થયેલાને દુર્બળાન પ્રાપ્ત થવાનો સંભવ છે, તો પછી સૂત્રાર્થનું ચિંતવન કયાંથી જ કરી શકે? ૫ પ્રાણ એટલે પોતાનું જીવિતવ્ય તેના રક્ષણ માટે આહારપાણી લેવા કેમકે અવિધવડે ક્ષુધા-તૃષા સહન કરીને પોતાના પ્રાણનો પણ નાશ કરે તો તેથી પણ હિંસા થાય છે. ૬ ઈર્ષ્યાપથિકી એટલે ચાલતી વખતે માર્ગ શોધવો, તેને માટે આહારાદિક અહણ કરવા, કેમકે ક્ષુધા અને તૃષાથી આકુળવ્યાકુળ થયેલો માણસ નેત્રવડે બરાબર જોઈ શકે નહીં, તેથી માર્ગમાં રહેલા જીવાદિકનું નિરીક્ષણ દુષ્કર થાય—આ છ હેતુથી મુનિ આહારાદિક અહણ કરે પણ રૂપ એટલે સૌન્દર્યને માટે અથવા જિહ્વા ઈન્દ્રિયના રસના લોભથી આહાર અહણ કરે નહીં.

હવે જે છ કારણોથી આહારાદિકનું અહણ ન કરે તે કહે છે—

અહવ ન જિમિજ્ઞ રોગે, મોહુદયે સયણમાહુવસગ્ગે ।

પાણિદયા તવહેઝ, અત્તે તણુમોયણત્થં ચ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—“અથવા રોગમાં, મોહના ઉદયમાં, સ્વજનાદિકના ઉપસર્ગમાં, પ્રાણીની કયામાં, તપમાં અને છેવટ શરીરના ત્યાગમાં—એટલા કારણે મુનિ આહારાદિક અહણ કરે નહીં.” તેની વિશેષ વ્યાખ્યા કરે છે.

૧ જ્વર, અક્ષિરોગ, અજીર્ણ વિગેરે વ્યાધિ હોય ત્યારે આહાર લે નહિ. ૨ પુરુષવેદ વિગેરે લક્ષણવાળા મોહનો ઉદય થાય ત્યારે અર્થાત્ પ્રબળ વેદોદ્યાદિ હોય ત્યારે આહાર લે નહીં. ૩ માતા, પિતા, સ્ત્રી વિગેરે સ્વજનો અથવા કોઈ દેવતા વિગેરે વ્રતભંગ માટે ઉપદ્રવ કરતા હોય ત્યારે આહાર લે નહીં.

(૨૯૬) ચોસક પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

૪ જીવહયા માટે એટલે વર્ષાઋતુમાં ધુમ્મસમાં રહેલા અપૂકાય જીવોની રક્ષા માટે અથવા સૂક્ષ્મ દેડકીઓ વિગેરે જીવોથી વ્યાપ્ત થયેલી પૃથ્વી હોય ત્યારે તે જીવોની રક્ષા માટે આહાર લે નહીં-લેવા નીકળે જ નહીં. ૫ ચતુર્થાદિક તપ કરવાને માટે આહાર કરે નહીં તથા ૬ છેવટ મરણ વખતે સંયમ પાળવાને અસમર્થ થયેલા દેહનો ત્યાગ કરવા માટે આહાર લે નહીં.

ઈત્યાદિ શ્રી નેમિનાથ પ્રભુના મુખથી કહેલ શિક્ષાને ધારણ કરતાં ઢંઢણઋષિ આસક્તિ રહિત થઈને “જે કાંઈ પ્રાસુક અન્ન મળી જાય તેનો આહાર કરે.” એવી રીતે વિચરવા લાગ્યા.

એકદા તે મુનિને પૂર્વે કરેલા અન્તરાય કર્મનો ઉદય થયો, તેથી તે ભિક્ષાને માટે જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં ત્યાં શુદ્ધ ભિક્ષા પામે નહીં; એટલે તેણે એવો અભિગ્રહ લીધો કે “આજ પછી હું મારી પોતાની લબ્ધિથી અન્ન પામીશ ત્યારે જ પારણું કરીશ, નહીં તો પારણું નહીં કરું; ખીજા મુનિઓએ લાવેલો આહાર હું ગ્રહણ કરીશ નહીં.” એવો અભિગ્રહ લઈને પ્રભુની સાથે વિહાર કરતાં અન્યદા દ્વારકાનગરીમાં આવ્યા. ત્યાં પણ તેવી જ રીતે પોતે કૃષ્ણના પુત્ર છતાં, જગદ્ગુરુના શિષ્ય છતાં. સ્વર્ગની લક્ષ્મીને પણ જીતનાર એવી સમૃદ્ધિવાળી દ્વારકાનગરીમાં મોટા મોટા શ્રીમંતોના ઘરમાં પર્યટન કરતાં છતાં ઢંઢણમુનિને કાંઈ પણ આહાર મળ્યો નહિ. એક દિવસ ખીજા કોઈ મુનિ ઢંઢણમુનિની સાથે ગોચરી ગયા તો તેને પણ આહાર મળ્યો નહીં, તેથી ખીજા મુનિઓએ પ્રભુને પૂછ્યું કે—“ભગવન્! આ ઢંઢણઋષિ કયા કર્મને લીધે શ્રાવકના ઘરથી પણ ભિક્ષા પામતા નથી?” ભગવાન્ બોલ્યા કે—“તેના પૂર્વભવનું વૃત્તાંત સાંભળો—

પૂર્વે ધાન્યપુર નામના ગામમાં પારાસર નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે રાજાનો નિયોગી (અધિકારી) હોવાથી રાજાએ

ઢંઢણકુમારની કથા.

(૨૯૭)

તેને તે ગ્રામમાં પાંચ સો સાંતીનેા અધિકાર આપ્યો હતો. એકદલ ખેડૂતોને માટે લોજન આપ્યું હતું, બળદો માટે ઘાસ આપ્યું હતું અને સર્વે ક્ષુધા અને તૃષાથી વ્યાપ્ત થઈ ગયા હતા, તો પણ તે પારાસરે તે પાંચ સો ખેડૂતોને જમવાની રજા આપી નહીં અને કહ્યું કે—“ મારા ખેતરમાં એક એક ગ્રાસ ખેડીને પછી સર્વે લોજનાદિક કરો. ” તે સાંભળી પરાધીન ખેડૂતોએ તેના કહેવા પ્રમાણે કર્યું. આ વખતે તેણે અંતરાય કર્મ બાંધ્યું. ત્યાંથી મૃત્યુ પામી ઘણા લવ જમણ કરીને કાંઈક પુણ્યના પ્રભાવથી અહીં કૃષ્ણના પુત્ર થયા છે. તેણે વૈરાગ્યથી દીક્ષા લીધી છે અને અભિગ્રહ ધારણ કરેલો છે. તે ગોચરી માટે જેવી રીતે જાય છે તેવી જ રીતે પૂર્વના કર્મવડે ભિક્ષા વિના જ પાછા આવે છે; પણ તેનામાં કૈલાસ પર્વત કરતા પણ અનંત-ગુણ સ્થૈર્ય છે, કેમકે તેને ભિક્ષા મળતી નથી તો પણ તે ઉદ્વેગ પામતા નથી, તેમ જ બીજાઓની નિંદા કરતા નથી; પરંતુ દીનતા ધારણ કર્યા વિના જ હંમેશાં અલાભપરિપહને સહન કરે છે અને સર્વ પ્રકારે પરપુદ્ગળથી ઉત્પન્ન થયેલા તથા અનેક જીવની હિંસાદિવડે નીપજેલા આહારના દોષોનું ચિંતન કરીને અનાહારીના ગુણોની પ્રશંસા કરતા તે ઘણી સકામ નિર્જરા કરે છે.”

આ પ્રમાણે શ્રી જિનેન્દ્રના મુખથી સાંભળીને સર્વ સાધુઓ આશ્ચર્ય પામી ઢંઢણસુનિની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. અનુક્રમે અલાભપરિપહ સહન કરતાં ઢંઢણનકપિને છ માસ વ્યતીત થયા. તે અવસરે પ્રભુને વાંદવા માટે આવેલા શ્રી કૃષ્ણે ધર્મદેશના થઈ રહ્યા પછી પ્રભુને પૂછ્યું કે—“ હે ભગવન્! અઢાર હજાર શીલાંગરૂપી રથમાં બેઠેલા આ અઢાર હજાર મુનિઓમાં વિશેષ હુબકર કાર્ય કરનાર કોણ છે ? ”

(૨૯૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

ત્રિભુવનપતિએ કહ્યું કે-“ હે કૃષ્ણ ! સર્વે સાધુઓ દુષ્કર ક્રિયા, ગુણરતનસંવત્સરાદિ તપ, જિનકલ્પની તુલના અને ખાવીશ પરિષ્કોત સહન કરવું ઇત્યાદિ સ્થપના પામ્યા વિના કરે છે પરંતુ તે સર્વમાં માયારૂપી પૃથ્વીને વિદારણ કરવામાં ખેડૂત સમાન તમારો પુત્ર ઢંઢણિ હાલમાં અતિ ઉત્કૃષ્ટ છે. તે અદ્વીન મનવડે છ માસથી અલાભપરિષદને સહન કરે છે.”

તે સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણે વિચાર કર્યો કે-“ અહો ! મારા પુત્રના જન્મ તથા જીવિતને ધન્ય છે કે જેની શુદ્ધ વૃત્તિની ત્રિકાલના સમસ્ત પદાર્થને જાણનાર શ્રી તીર્થંકર પોતે બાર પર્વદાની સમક્ષ તેની પ્રશંસા કરે છે.” પછી શ્રીકૃષ્ણે ભગવાનને પૂછ્યું કે-“ તે મહામુનિ અત્યારે ક્યાં છે તે કહો કે જેથી હું તેમને વંદન કરું.” તે સાંભળીને કરમાં રહેલા નિર્મળ જળની જેમ સર્વ વિશ્વને જોનારા પ્રભુએ કહ્યું કે-“ હે મુકુન્દ ! તે મુનિ અત્યારે લિક્ષાને માટે અટન કરતા તમને સામા મળશે.” તે સાંભળીને જેણે અનેક પ્રાણીઓને સિદ્ધિની સન્મુખ કર્યા છે એવા કૃપાનિધિ શ્રી નેમિનાથસ્વામીને પ્રણામ કરીને શ્રી કૃષ્ણ નગરી તરફ ચાલ્યા. નગરીમાં પેસતાં જ તેણે લિક્ષાતું પાત્ર રાખેલું હતું, તીર્થંકરે પોતે જ પ્રશંસા કરેલી હોવાથી ત્રણ ભુવનમાં જે અદ્વિતીય સુપાત્ર હતા અને અનાદિકાળથી સંચિત કરેલા કર્મરૂપી દર્ભના મૂળમાં જેમણે દાતરડું મૂકી દીધું હતું એવા તે મુનિને જોઇને કૃષ્ણે વિચાર્યું કે “ શું આ જ ઢંઢણિ હશે કે કોઈ બીજા સાધુ હશે ? પણ શ્રી જિનેશ્વરે કહ્યું છે કે ‘ પુરમાં પ્રવેશ કરતાં તે તમને સામા મળશે.’ માટે ખરેખર આ તે જ મુનિ છે. અહો ! પ્રથમ આતું સ્વરૂપ દેવ-કુમાર જેવું હતું, આજે તે કેવું નિસ્તેજ થયેલું છે ? ” એમ વિચારીને હર્ષથી શ્રીકૃષ્ણે હાથી-પરથી નીચે ઉતરી ત્રણ પ્રદક્ષિણા-

ઢંઢણુ કુમારની કથા

(૨૮૮)

પૂર્વક પૃથ્વીતળ સુધી મસ્તક નમાવી તેમને વંદના કરીને હાથ જોડી નિરાળાધ વિહારાદિની પૃચ્છા કરી. પછી તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે—“ હે મુનિ ! આજનો દિવસ મારો સફળ થયો, અત્યારનો ક્ષણ સુલક્ષણવાળો થયો અને અત્યારનો પ્રહર મને સુખદાયી થયો કે જેમાં આપના વંદનનો ઉત્સવ મને પ્રાપ્ત થયો.” ઈત્યાદિ સ્તુતિ કરતા શ્રીકૃષ્ણને છોડીને તે નિઃસ્પૃહી મુનિ આગળ ચાલ્યા.

આ સર્વ હકીકત કોઈ ગૃહસ્થે પોતાના ગોખમાં બેઠા બેઠા જોઈ, તેથી નેણે વિચાર કર્યો કે—“ અહો ! આ કોઈ મહામુનિ જણાય છે કે જેને શ્રીકૃષ્ણે પોતે વંદના કરી.” એમ વિચારી નીચે ઉતરીને તે ગૃહસ્થે ઢંઢણુમુનિને પોતાને ઘેર લઈ જઈને સિંહકેસરીઆ મોઢક વહોરાવ્યા. તે લઈને મુનિ પ્રભુ પાસે ગયા. પ્રભુના ચરણને નમીને મુનિ બોલ્યા કે—“ હે સ્વામિન્ આજે મારો અભિગ્રહ પરિપૂર્ણ થયો.” પ્રભુ બોલ્યા કે—“ હે ઢંઢણુ ! એ આહાર તારી લબ્ધિથી તને મળ્યો નથી, પણ શ્રીકૃષ્ણે તારી સ્તુતિ કરી તેથી તે વણિકે તને પ્રતિલાભિત કર્યા છે, માટે તે હરિની લબ્ધિથી મળ્યો છે.” આ પ્રમાણે પરમાત્માનું વચન સાંભળીને હૃષ્ટતુષ્ટ થયેલા મુનિ અત્યંત પ્રીતિભાવ પામ્યા ઘણે માસે આહાર મળ્યા છતાં પણ લોલુપતા અને ઉત્સુકતાદિક દોષ રહિત, અભિગ્રહમાં આસક્ત અને પ્રભુના પરમભક્ત એવા તે નિઃસ્પૃહ મુનિએ વિચાર્યું કે—“ પરની લબ્ધિથી મળેલી આ ભિક્ષા ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે.” એમ વિચારીને તે મુનિ ઈંટ પકવવાના નીંભાડા પાસે ગયા અને ત્યાં શુદ્ધ સ્થંડિલમાં પોતાના મોઢકનું ચૂર્ણ કરીને રાખમાં નાખતાં નાંખતા પોતાના આત્માની નિંદા કરવા લાગ્યા કે “ અહો અભિગ્રહની અપેક્ષા વિનાનો જે આહાર તેના અભિલાષી થયેલા મને ધિક્કાર છે અને અહો ! ભગવાનના જ્ઞાનને ધન્ય છે જેણે મારા

(૩૦૦) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

અભિગ્રહનું રક્ષણ કર્યું. સૂક્ષ્મ જ્ઞાન વિના અંતરમાં રહેલા સૂક્ષ્મ ભાવને કોણ જાણી શકે ?” આ પ્રમાણે શુકલધ્યાનમાં આરૂઢ થયેલા મુનિએ મોઢકનું ચૂર્ણ કરવાના મિષથી સર્વ કર્મોને પણ ચૂરી નાંખી તત્કાળ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. પછી દેવતાઓએ રચેલા સુવર્ણ કમળ પર બેસી તે કેવળી મુનિએ પોતાના જ અંતરાય કર્મ સંબંધી દેશના આપીને કહ્યું કે “ હે ભગ્ય પ્રાણીઓ ! આ પ્રમાણે અંતરાય કર્મનું ફળ જાણી કોઈએ કોઈને પણ અંતરાય કરવો નહીં.” પછી શ્રી જિનેશ્વર પાસે આવી પ્રભુને પ્રદક્ષિણા કરી ‘નમસ્તીર્થાય’ એમ બોલીને કેવળીની સભામાં બેઠા. અનુક્રમે મોક્ષપદને પામ્યા.

કર્મનું ફળ અહીં જ મળે તો તે સારું છે કેમકે તે કર્મને છૂટવા માટે પ્રતિકાર કરનાર મળી શકે; તેથી જ ઢંઢણ ઋષિ જિનેન્દ્રના ગુણોનું ધ્યાન કરીને સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાનને પામ્યા.

લાભાંતરાયના ઉદય ઉપરની પૂજા (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૬૭)

૨૦. શ્રી આદીશ્વર ભગવાનની કથા

આ ચોવીશીમાં થયેલા આ પ્રથમ તીર્થંકરે પાછલા ભવમાં જ્યારે તેઓ પાંચશે ખેડૂતોના ઉપરી હતા ત્યારે ખેતરના બળામાં ફરતા બળદો ધાન્ય ખાઈ જતા હતા તે જોઈ તેને મોઢે શીંકળી બાંધવા કહ્યું. તેઓને તે ન આવડવાથી પોતે બાંધી આપી. તે વખતે બળદોએ ૩૬૦ નિસાસા મૂક્યા તે ઉપરથી બાંધેલ લાભાંતરાય કર્મનો આદીશ્વર પ્રભુના ભવમાં દીક્ષા લીધી ત્યારે ઉદય થયો, તેથી દીક્ષા લીધા પછી એક વર્ષ પર્યંત*

* અહીં સામાન્યે એક વર્ષ કહ્યું છે. પરંતુ પ્રભુએ ફાગણ વદી ૮ મે દીક્ષા લીધી સરથી વૈશાખ શુદ્ધ ૨ સુધી આહાર ન મળ્યો. વૈશાખ શુદ્ધ ત્રીજે ઇક્ષુરસથી પારણ કર્યું.

આદીશ્વર ભગવાનની કથા

(૩૦૧)

આહાર મળી શક્યો નહીં. પ્રભુ વહોરવા તો નીકળતા, પણ લોકો તરતમાં જ જીવનિક ધર્મમાંથી વ્યવહારમાં આવેલા હોવાથી એમ ધારતા કે ‘પ્રભુને રાંધેલ અન્ન જેવી (તુચ્છ) વસ્તુ કેમ અપાય?’ એટલે તેઓ હાથી, ઘોડા, કન્યા, વસ્ત્ર, આભૂષણો વિગેરે ધરતા હતા. પ્રભુ તો તેના સર્વથા ત્યાગી હોવાથી તેમાંથી કંઈ સ્વીકારતા નહીં. એમ કરતાં કરતાં વર્ષ પૂરું થયું.

વર્ષને અંતે પ્રભુ બાહુબળીના પુત્ર સોમયશાની રાજધાની હસ્તિનાપુરમાં વહોરવા નીકળ્યા. તે વખતે ‘પ્રભુ કંઈ લેતા નથી’ એવો ઘોષ સોમયશાના પુત્ર શ્રેયાંસે સાંભળ્યો, એટલે તે પ્રભુ પાસે દોડી આવ્યો. પ્રભુને જોતાં ઊઠાપોઠ કરતાં તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેણે પ્રભુને આગ્રહપૂર્વક પોતાને ત્યાં પધારવા વિનંતિ કરી. પ્રભુ તેના મહેલે પધાર્યા. તે જ વખતે શેરડીનાં રસનાં ૯૯ ઘડા× લઈને એક શ્રેયાંસને આશ્રિત ખેડૂત ભેટ કરવા આવ્યો. તે સ્વીકારીને તે જ વસ્તુ અહણ કરવા શ્રેયાંસે ભગવંતને પ્રાર્થના કરી. ભગવંતે બે હાથ લેળા પસાર્યા, એટલે શ્રેયાંસે તેમાં રસ રેડવા માંડ્યો. પ્રભુ પાણિપાત્ર+ લઘિ-વાળા હોવાથી શ્રેયાંસે નવાળુંએ ઘડાનો રસ હાથમાં રેડ્યો. પ્રભુ તો ‘ખીજ આહાર નિહાર કરતાં તેમને ન જુએ’ એવા અતિશયવાળા હોવાથી તે રસ ખી ગયા, તે કંઈએ દીઠો નહીં ને એક ટીપું પણ નીચે પડ્યું નહીં. તે વખતે ત્યાં પાંચ દિવ્ય પ્રગટ થયા. સુગંધી જળાની, સુગંધી પુષ્પોની અને ૧૨૧ કોડ દ્રવ્ય વૃષ્ટિ થઈ, દેવદંડુલિ વાગી અને આકાશમાં ‘અહો જ્ઞાન, અહો જ્ઞાન’ એવી દેવોએ ઉદ્ઘોષણ કરી. પ્રભુ ત્યાંથી નીકળ્યા.

× પર્વોની કથામાં એક સા આઠ ઘડા કહ્યા છે.

+ પાણિપાત્ર લઘિવાળા સુનિના હાથમાં હજારો ઘડા સમાઈ જાય, એક ટીપું પણ નીચે પડે નહીં.

(૩૦૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતગ્રાત કથાઓ

પછી બધા લોકોએ મળીને શ્રેયાંસને પૂછ્યું કે—‘ તમને આ પ્રમાણે આહાર આપવાની અબર ક્યાંથી પડી ? ’ એટલે શ્રેયાંસે જ્ઞાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયાની અને તે ઉપરથી પ્રભુ સાથે પૂર્વની આઠ લવના સંબંધની હકીકત કહી બતાવી. લોકો બહુ પ્રસન્ન થયા. ત્યારથી મુનિદાનની પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ. આ વિષે વધારે હકીકત શ્રી કલ્પ-સૂત્રના સાતમા વ્યાખ્યાનની ટીકામાં શ્રી ઋષભચરિત્રમાંથી જાણવી.

લાભાંતરાયના ઉદય ઉપરની પૂજા (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૬૭)

૨૧. પુણિયા શ્રાવકની કથા

ફની પૂણી વેચીને તેમાં મળતા માત્ર ૧૨૫ દોકડા (જે આના) થી જ સંતોષ રાખીને આજીવિકા ચલાવનાર પુણિયો શ્રાવક મહાવીર પરમાત્માનો અરેખરો ભક્ત હતો અને પ્રથમ પંક્તિનો શ્રાવક હતો. ફની પૂણી વેચવાથી જ તે પુણિયો કહેવાતો હતો. લાભાંતરાયના ઉદયથી જ તેને વધારે પ્રાપ્તિ થતી નહોતી, પરંતુ તેણે તેટલી આવકમાં જ સંતોષ માન્યો હતો. તે સ્ત્રી ભત્તાર જે જણ હતા દરરોજ સ્વામીવચ્છળ કરવાના હેતુથી એકાંતરે બંને જણ ઉપવાસ કરતા હતા; એટલે કે જે દિવસે પુરુષ ઉપવાસ કરે તે દિવસે સ્ત્રી જન્મતી હતી તેથી તેનું સ્વામીવચ્છળ થતું હતું અને જે દિવસ સ્ત્રી ઉપવાસ કરે તે દિવસ પુરુષ જન્મતો હતો તેથી તેનું સ્વામીવચ્છળ થતું હતું. તદુપરાંત જે આનામાંથી પણ કાંઈક બચાવીને દરરોજ પ્રભુ પાસે ફૂલના પગર ભરતા હતા-ફૂલ ચઢાવતા હતા. તે સંબંધમાં કહ્યું છે કે:—

જેમ પુણિયા શ્રાવક રે, સંતોષ ભાવ ધરે;

નિત્ય જિનવર પૂજી રે, ફૂલના પગર ભરે.

તે સ્ત્રી-ભત્તાર દરરોજ એક સાથે બેસીને સામાયિક કરતા

પુણિયા શ્રાવકની કથા

(૩૦૩)

હતા. તેની દ્રવ્યશુદ્ધિ કેવી શ્રેષ્ઠ હતી તે ઉપર એક પ્રસંગ બતાવેલ છે, તે આ પ્રમાણે—એક દિવસ સામાયિક કરતાં ચિત્ત બરાબર સ્થિર થતું ન હોવાથી શ્રાવકે શ્રાવિકાને પૂછ્યું કે— ‘આજે ચિત્ત બરાબર સ્થિર કેમ થતું નથી? આપણા ઘરમાં કાંઈ અનીતિનું અથવા અદત્ત દ્રવ્ય-વસ્તુ આવી છે?’ શ્રાવિકાએ બહુ વિચાર કરીને કહ્યું કે—‘બીજું તો કાંઈ આવેલ નથી પણ આજે માર્ગમાં અડાયા છાણા પડ્યા હતા તે હું લાવી છું ને ઘરમાં મૂક્યા છે.’ શ્રાવકે કહ્યું કે—‘તમે ભૂલ કરી, એ છાણા તો રાજદ્રવ્ય ગણાય. તે આપણાથી લેવાય નહીં; માટે એને પાછા રસ્તા પર નાખી દેજો અને હવે પછી લેશો નહીં.’ આટલી હકીકત ઉપરથી વાચક બંધુઓ ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યનો ખ્યાલ કરી લેશે એવી આશા છે.

તેના સંબંધમાં બીજા એક પ્રસંગ ખાસ જાણવા જેવો છે. શ્રેણિક રાજાને જ્યારે ‘પોતે મરણ પામીને નરકે જવાના છે’ એવી ખબર પડી ત્યારે ‘નરકે કઈ રીતે ન જવાય?’ એના ઉપાયો તંજે મહાવીર પ્રભુને પૂછ્યા. પ્રભુએ બીજા ઉપાયો બતાવવા સાથે એક ઉપાય પુણિયા શ્રાવકનું એક સામાયિક વેચાણ લેવાથી પણ નરકે જવું ન પડે એ બતાવ્યો. બીજા ઉપાયોમાં નાસીપાસ થવાથી શ્રેણિકરાજાએ પુણિયા શ્રાવકને બોલાવ્યો અને તેનું એક સામાયિક વેચાણ આપવા કહ્યું, એટલે તેણે વિચક્ષણતાથી જવાબ આપ્યો કે: ‘આપ વેચાણ માગો છો તો હું આપવાની ના પાડી શકતો નથી, પરંતુ તેની કિંમત શું લેવી તે હું જાણતો નથી; તેથી જેમણે તમને સામાયિક વેચાણ લેવાનું કહ્યું હોય તેમને તેની કિંમત પૂછી આવો.’ શ્રેણિકરાજા તરત જ પ્રભુને તેની કિંમત શું આપવી? તે પૂછવા ગયા, એટલે પ્રભુએ કહ્યું કે: ‘હૈ રાજા!

(૩૦૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા—અંતર્ગત કથાઓ

તું તારું સમગ્ર રાજ્ય અને તમામ ઋદ્ધિ આપી દે તો પણ જેમ કોઈ અશ્વ ખરીદ કરવા જાય તેની લગામની કિંમત થાય તેટલી થાય—અશ્વની કિંમત તો બાકી રહે, અર્થાત્ કોઈ પણ રીતે તું તેનું સામાયિક વેચાણ લઈ શકે તેમ નથી. શુદ્ધ સામાયિક અમૂલ્ય છે, તેની કિંમત આંકી શકાતી જ નથી.’ આ પ્રમાણેનો ઉત્તર મળવાથી શ્રેણિક રાજા નિરાશ થઈ પાછા આવ્યા.

પૂર્વે બાંધેલું લાલાંતરાય કર્મ આ ઉત્તમ શ્રાવકને પણ વેદવું પડ્યું એ આ કથાનું રહસ્ય છે. તેણે લાલાંતરાય કર્મ શું કરવાથી બાંધ્યું હતું? તે તેનો પૂર્વલવ જાણવામાં ન હોવાથી લખી શક્યા નથી.

ઉપલોગાંતરાયના ઉદય ઉપરની પૂજામાં (સંબંધ પૃષ્ઠ ૧૯૯)

૨૨. સુરસુંદરીની કથા

શ્રીપાળરાજાના સાસરા માળવાધિપતિ પ્રજાપાળ રાજાને બે પુત્રીઓ હતી. ૧ મયણાસુંદરી ને ૨ સુરસુંદરી. મયણાસુંદરીને બ્યારે કુદી થયેલા શ્રીપાળરાજાને આપી તે વખત સુરસુંદરી કુરુ-જંગલ દેશના રાજા શંખપુરીના સ્વામી અરિહમન રાજાને આપી હતી. એ હકીકત પ્રજાપાળ રાજાની રાજસભામાં બંને પુત્રીઓ બાણીગણી પ્રવીણ થઈને આવી ત્યારે બની હતી. તે આ પ્રમાણે—રાજાએ કહ્યું કે ‘હો પુત્રીઓ! હું તમારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છું માટે માગો, તમને વાંચિછત આપું. હું નિર્ધનને ધનવાન કરું, રાજાને રંક કરું અને આ સર્વે સુખલોગ લોગવે છે તે બધા મારી કૃપાથી જ લોગવે છે.’ આના જવાબમાં સુરસુંદરીએ તેમના કહેવાને અનુમેદન આપ્યું એટલે તેને ઉપર જણાવેલા રાજપુત્ર સાથે પરણાવી. તે વખતે માથું ધૂણાવતી અને મૌન રહેલી

સુરસુંદરીની કથા

(૩૦૫)

મયણાસુંદરીએ રાજના આગ્રહપૂર્વક પૂછવાથી કહ્યું કે: “ હે પિતાજી ! સર્વ જીવો પોતપોતાના કર્મવડે જ સુખલોગ લોગવે છે અને સુખી કે દુઃખી થાય છે, તમે કોઈને સુખી કે દુઃખી કરી શકતા નથી.”

તેના આવા જવાબથી તેના ઉપર કોપાયમાન થયેલા રાજાએ તે જ અવસરે નગર બહાર આવેલા પાંચશે કુષ્ઠીઓના સ્વામી ઉંબરરાણાને, તે કુષ્ઠીઓની કન્યા સંબંધી માગણી થવાથી મયણાસુંદરી આપી. મયણાસુંદરી અંશમાત્ર મોદું કરમાવ્યા સિવાય તેની બાજુમાં જઈને ઊભી રહી ભાગ્યેદાયે એ ઉંબરરાણા તો ભાગ્યશાળી નીવડ્યા અને શ્રીપાળ રાજા તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. સુરસુંદરીની સ્થિતિ તો એટલી બધી બદલાણી કે તે એક નાટકના પેડામાં નટી થઈ અને તેણે શ્રીપાળ રાજા પાસે ઘણા વખત સુધી નાટક કર્યું.

શ્રીપાળ રાજા જ્યારે માળવપતિને પણ પોતાને વશ કરે છે અને સર્વ કુટુંબ એકઠું થાય છે તે વખત મયણાસુંદરી પોતાના પિતાને કહે છે કે- ‘ જુઓ ! આ આપે આપેલો ને મારા કર્મે મળેલો ભત્તાર. પ્રજાપાળ રાજાએ તે વખતે પોતાની ભૂલ જોઈ અને મયણા ઉપર પ્રસન્ન થયા. પછી સ્વજનવર્ગને વધારે આનંદ પમાડવા સારુ નાટક કરવાનો શ્રીપાળે પોતાના નાટકના પેડાને આદેશ કર્યો. તે વખતે તેની મુખ્ય નટી નાટક કરવા ઉઠતી નહોતી. છેવટ બહુ આગ્રહથી તેને ઉઠાડી ત્યારે તે ઊભી થઈને એક દુહો બોલી—

“ કયાં માળવ કયાં શંખપુર, કયાં બખ્ખર કયાં નટ ?

સુરસુંદરી નચાવીને, દૈવે દલ્યો *વિમરદ્ધ”

આ પ્રમાણે બોલીને તે પોતાની માતા સૌભાગ્યસુંદરીને ગળે

* એના અમળાટ, અઘ્ઘડતા, વક્તાનો દૈવે નાશ કર્યો.

(૩૦૬) ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ.

વળગી પડી. પછી તેનો દુઃખભાર શાંત થતાં ‘આ કેમ બન્યું?’ તેમ તેની માતાએ તેને પૂછ્યું.

સુરસુંદરીએ પોતાની વીતક વાત જણાવતાં કહ્યું: “હે માતા! તમે મને અહીંથી તમારા જમાઈ સાથે આનંદથી વિદાય કરી. અમે સુખશાંતિએ શંખપુરી પહોંચ્યા પણ તે દિવસ ગામમાં પેસવાનું મુહૂર્ત ન હોવાથી ગામ બહાર રહ્યા. સેવક પુરુષો નિશ્ચિત થવાથી પોતપોતાના સંબંધીઓને મળવા ગયા. મધ્યરાત્રીએ ચોર લોકોની ઘાડ પડી તે વખતે તમારા જમાઈ ભાગી ગયા અને ચોરો મને પકડી ગયા. તેમણે મને નેપાળમાં લઈ જઈને બજારમાં સાર્થવાહને વેચી. તેણે બજાર કુળમાં લઈ જઈને વેચી. એક વેશ્યાએ ખરીદ કરી, તેણે મને નાટક શિખવ્યું અને નટ્ટી કરી. ત્યાંનાં રાજા મહાકાળને નાટક બહુ પ્રિય છે, તેથી તેની નાટકીમાં નાટકના પેડામાં હું રહી. તેણે શ્રીપાળ રાજા ત્યાં આવ્યા ત્યારે તેને પોતાની પુત્રી મહનસેના પરજાવી. તેના દાયજીમાં નાટકના નવ પેડાં આપ્યાં, તેમાં મને પણ આપી. ત્યારથી શ્રીપાળકુમાર પાસે નાટક કરતાં આટલા દિવસો ગયા. આજે બધું કુટુંબ દેખીને મારું હૃદય હાથ ન રહ્યું, મારું દુઃખ રુદનદ્વારા તમારી પાસે નિવેદન કર્યું. હે માતા! તે વખતે મયણાનું દુઃખ દેખી મેં સુખી થવાનો મદ્દ કર્યો હતો, તેનો બદલો મને યથાયોગ્ય મળ્યો. મારે મયણાના પતિના દાસ થવું પડ્યું. મારું અભિમાન મને જ નડ્યું.

હે માતાપિતા! આપણા કુટુંબમાં મયણા એક વિજય પતાકા સમાન છે કે જેનું શિયળ મૃગહળની જેમ મધમઘાટ કરી રહ્યું છે. મયણાને જૈનધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષ ફળ્યો અને મને મિથ્યાત્વરૂપ વિષવૃક્ષ ફળ્યો. એક સમુદ્રમાં જ નિષ્પત્ત થયેલ અમૃત ને વિષ જેટલો અમારા બેમાં અંતર પડ્યો. મયણા આપણા કુળની લાજ વધારવામાં મણિની દીપિકા જેવી થઈ

મમ્મણ શેઠની કથા.

(૩૦૭)

અને હું કુળને મલિન કરનારી અંધારી રાત્રિ જેવી થઈ. મયણાને દેખવાથી પ્રાણીનું સમકિત શુદ્ધ થાય અને મને દેખવાથી મિથ્યાત્વ ને ધીકાર પ્રગટ થાય. મયણા અનેક ગુણને લઈને પ્રશંસાને પાત્ર છે અને હું અનેક પ્રકારે નિંદાને પાત્ર છું.”

આ પ્રમાણે આત્મનિંદાના કથનથી સૌ ઘણા ખુશી થયા. સુરસુંદરીને તેના માતાપિતાએ તથા શ્રીપાળકુમારે બહુ દિલાસો આપ્યો. મયણાએ હૃદય સાથે ચાંપીને તેને શાંત કરી. પછી શ્રીપાળે ખાસ માણસ મોકલી શંખપુરીથી અરિહમનને તેડાવ્યો અને ઘણી ઋદ્ધિ સાથે સુરસુંદરીને તેની સાથે વિદાય કરી. તેઓ પણ સુખી થયા અને સમકિત પામ્યા.

સુરસુંદરીએ આ પ્રમાણે પૂર્વે ઉપલોગાંતરાય બાંધેલ તેનું ક્ષણ લોગવ્યું. એ કર્મ એણે ક્યારે અને કેવી રીતે બાંધેલ તે બાણવામાં ન હોવાથી લખી શક્યા નથી.

અંતરાયકર્મની પૂજા (સંબંધ પૃષ્ઠ ૨૦૩)

૨૩. મમ્મણશેઠની કથા

રાજગૃહી નગરીમાં શ્રેણિકે રાજા રાજ્ય કરતા હતા. એમને મુખ્ય ચિલ્લણા નામે પટરાણી હતી. એક વખત ચોમાસાની ઋતુમાં તે રાજા-રાણી ગોખમાં બેઠા હતા. અંધારી રાત્રિ હતી, વરસાદ ઝરમર ઝરમર વરસી રહ્યો હતો, વિજળી ઝબકારા કરતી હતી, તે વખતે વિજળીના પ્રકાશમાં ચિલ્લણાએ એક માણસને નદીમાંથી તણાઈને આવતા લાકડાં બહાર ખેંચી કાઢતો જોયો; એટલે તેણે શ્રેણિક રાજાને કહ્યું કે-“ હે સ્વામી! આપ તો કહો છો કે મારા રાજ્યમાં કોઈ દુઃખી

(૩૦૮)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

નથી, તો જુઓ, આ માણસ પૂરો દુઃખી ન હોય તો આવે વખતે નદીમાંથી લાકડા કેમ ખેંચે ?” રાજાએ તરત જ સીપાઈને મોકલીને તેને બોલાવ્યો અને તેના દુઃખની હકીકત પૂછી. તેણે કહ્યું કે-‘મારી પાસે બે બળદ છે, તેમાં એક બળદનું શિંગડું અધૂરું છે તે પૂરું કરવા માટે અત્યારે બીજો ઉદ્યોગ ન સૂઝવાથી આ ઉદ્યોગ કરું છું.’ શ્રેણિકે કહ્યું કે:- ‘તને એક સારો બળદ અપાવી દઉં.’ તેણે કહ્યું કે: ‘એક વાર મારા બળદ જુઓ, પછી અપાવવાનું કહેજો.’ રાજાએ સવારે તેને ત્યાં આવવાનું કહી તેને રજા આપી.

સવારે શ્રેણિક રાજા થોડા પરિવાર સાથે તેને ઘેર ગયા. તેણે પોતાના ઘરના ભોંયરામાં રાજાને લઈ જઈને પોતાના બળદ બતાવ્યા. તે સોનાના કરેલા હતા ને હીરા માણેકથી જડેલા હતા. એક વૃષભની કિંમત લાખો રૂપિયાની થાય તેમ હતું. આ પ્રમાણે જોઈને તે વાણીઓ કે જેનું નામ મમ્મભણ શેઠ હતું તેને રાજાએ કહ્યું કે-‘તારા ઘરમાં આટલી બધી સંપત્તિ છતાં તું આવા દરિદ્રને વેશે કેમ ફરે છે અને આવું મધ્ય રાત્રિએ નદીના પૂરમાંથી લાકડા ખેંચવા જેવું કનિષ્ઠ કામ કેમ કરે છે ?’ તે બોલ્યો કે-‘આ સંપત્તિ કાંઈ વધારે નથી, વધારે દ્રવ્ય મેળવવા માટે તો મારા પુત્રો પરદેશમાં ફરે છે. વળી આપ લાકડાં ખેંચવાના કામને કનિષ્ઠ કહો છો, પણ હું તો તે વખતે બીજું કામ ન સૂઝવાથી તે કરતો હતો, તેવું કામ કરવામાં શરમ શી ?’ રાજાએ પૂછ્યું કે: ‘અરે શેઠ ! ખાનપાનમાં તો આનંદ કરો છો ને ?’ મમ્મભણ શેઠ બોલ્યા કે: ‘તેલ ને ચોળા ખાઉં છું, બીજું ધાન્ય કે મીઠાઈ અથવા રસપદાર્થ મને લાવતા નથી તેમ પચતા પણ નથી. વળી બીજાને વધારે ખર્ચ થાય તેવું ખાતાપીતા જોઈને પણ હું બહુ જ કચવાઉં છું.’ તેની આવી પરિસ્થિતિ

ભીમસેન રાજની કથા

(૩૦૯)

સાંભળીને રાજ સ્વસ્થાને ગયા. ચિદલાણાને બધી વાત કરી અને તે શેઠના ભોગાંતરાય કર્મ સંબંધી વિચાર કરવા લાગ્યા.

પછી બીજે દિવસે વીર પરમાત્મા પાસે જતાં મમ્મણુ શેઠની હકીકત કહીને તેણે ‘આવું કર્મ શાથી બાંધ્યું હતું?’ તે પૂછ્યું, એટલે પરમાત્મા બોલ્યા કે: ‘હે શ્રેણિક રાજ! એણે પૂર્વભવે એક વખત તેને ઘરે કોઈ મુનિરાજ વહોરવા આવતાં પોતાના ઘરમાં કરેલા મોઢક(લાડુ) વહોરાવ્યા. પછી તે ખાવા બેઠો. તે વખતે લાડુ ખાતાં બહુ સ્વાદિષ્ટ લાગવાથી ‘આવા મળના લાડુ મેં સાધુને વહોરાવી દીધા!’ તે બાબત વારંવાર પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો; તેથી તેણે આવું ગાઢ ભોગાંતરાય ને ઉપભોગાંતરાય કર્મ બાંધ્યું કે જેને લઈને તે મળેલી લક્ષ્મીના બીલકુલ ઉપભોગ કરી શકતો નથી, તેમજ કાંઈ સારું ખાઈ પણ શકતો નથી.’ આ પ્રમાણેની હકીકત સાંભળી તે સંબંધી વિચાર કરતા શ્રેણિક રાજ સ્વસ્થાને આવ્યા.

દૃઢપણે બાંધેલું ઉપભોગાંતરાય કર્મ આ પ્રમાણે ભોગવવું પડે છે, માટે ઉત્તમ જીવોએ એવું કર્મ કદાપિ પણ બાંધવું નહીં.

અંતરાયકર્મની પૂજા (સંબંધ પૃષ્ઠ ૨૦૩)

ઉપભોગાંતરાયનો બંધ કરનાર

૨૪. ભીમસેન રાજની કથા

દેશ વિદેશ પરઘર સેવા, ભીમસેન નરિંદના રે;

મુણિય વિપાક સુખી ગિરનારે, હેલક તેહ મુણીંદના રે. જિન૦

પ્રાણ પુરુષોએ બાહ્ય અને અભ્યંતર બંને પ્રકારથી કોઈ પણ રીતે મુનિમહારાજની વિરાધના કરવી નહિ, તેમની સર્વદા સર્વ

(૩૧૦)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

પ્રકારે આરાધના જ કરવી. તેમની વિરાધના કરવાથી કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે, અંતરાય કર્મ બંધાય છે અને ઉદય આવે તે વખતે ભોગવવું બહુ આકરું લાગે છે. મુનિમહારાજની આરાધના કરવાથી ઇષ્ટની સિદ્ધિ થાય છે, અંતરાયનો ક્ષય થાય છે અને સર્વ પ્રકારની સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. ભીમસેન રાજાને આગલા ભવમાં મુનિમહારાજની અઢાર ઘડી સુધી વિરાધના કરવાથી રાજપુત્ર થયા છતાં અઢાર વર્ષ સુધી દુઃખો ભોગવવા પડ્યાં, કોઈ સ્થળે સંપત્તિ વિગેરે ઘણું મળ્યું તો પણ અંતરાય કર્મના ઉદયથી તેનો ભોગ કે ઉપભોગ કરી શક્યા નહિ.

ભીમસેન રાજાનો જીવ આગલા ભવમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રતિષ્ઠાનપુરમાં શક્તિસિંહ નામે રાજા હતો. મોટી રાજ્યઋદ્ધિ અને મુંઢર રાણીઓથી શોભતો ન્યાયનીતિપુરઃસર તે રાજ્ય ચલાવતો હતો. એક વખતે તે જંગલમાં શિકાર કરવા ગયો, તે વખતે એક હરણને તીર મારવા જતાં હરણ તે સ્થળેથી નાસી ગયું. રાજા તેની પાછળ પડ્યો. હરણ ઝાડીમાં અદૃશ્ય થયું. તે સ્થળે વૃક્ષ નીચે એક મુનિમહારાજને કાયોત્સર્ગ ધ્યાને સ્થિત થયેલા તેણે દીઠા. ‘હરણ કઈ દિશા તરફ ગયું?’ તેમ મુનિરાજને તેણે પૂછ્યું. પરમ દયાળુ મુનિ તો મૌન રહ્યા તેથી ક્રોધના આવેશમાં સાથે આવેલ સીપાઈઓને મુનિને બાંધવાનો હુકમ કર્યો. મુનિને બાંધીને ત્યાં રાખી તેઓ આગળ વધ્યા. ઘણે સ્થળે ભટક્યા, પણ હરણ નહિ મળવાથી પાછા આવતાં મુનિને કરેલ બંધન ચાલ્યું. અઢાર ઘડી પર્વત મુનિને બંધનમાં રાખ્યા તેથી ખેદ થયો, મુનિને ધ્યાનમાં અંતરાય કર્યો તેથી બંધાયેલા કર્મનો ક્ષય કરી શક્યા નહિ અને આકરા અંતરાય કર્મનો બંધ થયેલો તે કાયમ રહ્યો. શક્તિસિંહ રાજા ત્યાંથી આયુષ્યનો ક્ષય થતાં મૃત્યુ પામ્યો અને અનેક ભવોમાં ભ્રમતાં કાંઈ સુકૃત ઉપાર્જન કર્યું.

ભીમસેન રાજની કથા

(૩૧૧)

આ ભરતક્ષેત્રમાં શ્રાવસ્તી નગરીમાં વજ્રસેન નામે રાજા હતો તેને સુભદ્રા નામે રાણી હતી. તે રાણીની કૃષ્ણમાં શક્તિસિંહનો જીવ પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તેનું ભીમસેન નામ પાડ્યું. ભીમસેનને જિનવલ્લભ નામે એક બીજો નાનો ભાઈ હતો. બ્યારે ભીમસેન યૌવનાવસ્થા પામ્યો ત્યારે તે પ્રજાની સ્ત્રીઓનું તથા દ્રવ્યનું હરણ કરીને પ્રજાને પીડવા લાગ્યો. લોકોએ તેની રાજાને ફરિયાદ કરી. રાજાએ ઘણી શિખામણ આપી પણ તે અપકૃત્યેથી પાછો હઠ્યો નહિ. અંતે લોકોની ચાલુ ફરિયાદથી રાજાએ તેને કારાગૃહમાં નાખ્યો. અમુક સમયે તે કેદમાંથી છૂટ્યો, એટલે માત-પિતાને તેણે મારી નખાવ્યા. રાજ્ય ઉપર બેસી કુમિત્રોના પરિવારથી પરિવ્રત થઈને તે મદ્યાદિકમાં અને પરસ્ત્રીહરણમાં આસક્ત બન્યો, તેથી લોકો તથા સામંતોએ એકઠા થઈને તેને દેશનિકાલ કર્યો અને તેના અનુજ બંધુ જિનવલ્લભને ગાદીએ બેસાડ્યો.

પૂર્વે આંધેલ અંતરાય કર્મના ઉદ્વેગથી ભીમસેન રાજ્યમાંથી નીકળ્યા પછી બહુ દુઃખી થવા લાગ્યો. પૃથ્વીપુરમાં તે એક માળીને ઘેર નોકર રહ્યો, પણ ચોરીના વ્યસનથી તેને ત્યાંથી કાઢી મૂક્યો. ત્યારપછી તે ઇશ્વરદત્ત વ્યાપારીને ત્યાં નોકરી રહ્યો. તેની સાથે ફરિયાની મુસાફરી કરતાં તેનું વહાણ પ્રવાણના અંકુરામાં સ્થલિત થયું. સાહસિક ભીમસેન વહાણને ત્યાંથી ચલાવવા પર્વત ઉપર ચઢ્યો અને ભારંડ પક્ષીઓને ઉડાડ્યા. લોભથી પર્વત ઉપર ચઢેલ તે ત્યાંથી સમુદ્રમાં પડ્યો અને એક મત્સ્યની પીઠ મળી જતાં તે સમુદ્રને બીજે કાંઠે નીકળ્યો. ત્યાં કાંઠા ઉપરના જળાશયમાંથી જળપાન કરી તે શાંત થયો.

પછી તે જંગલમાં ફરતાં તેને એક ત્રિદંડી મળ્યો અને રત્નની ખાણ દેખાડવાનો લોભ દેખાડીને તેને ખાણમાં ઉતાર્યો. તેણે આપેલ રત્નો લઈને તે ત્રિદંડીએ ઉપરથી દોરડું કાપી

(૩૧૨)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજન-અંતર્ગત કથાઓ।

નાખવાથી તે ખાણમાં પડ્યો. બીજે દિવસે તે રત્નની ખાણનો અધિષ્ઠાતા દેવ ભીમસેનના કરેલા ગીતના આલાપથી ખુશ થયો, તેથી તેણે દેખાડેલ માર્ગે ભીમસેન તે ખાણમાંથી બહાર નીકળ્યો. પછી જંગલમાંથી બહાર નીકળી ક્ષિતિમંડનપુર તરફ તે ગયો. એક વ્યાપારીએ તેને પોતાની વખાર ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે નોકરીમાં રાખ્યો. ત્યાં ચોરી કરવાથી તેને શૂળીએ ચડાવવાની શિક્ષા થઈ. તે વખતે એક બીજા વ્યાપારીને કરુણા આવવાથી તેણે રાજાને વિનંતિ કરી તેને છોડાવ્યો. તે શ્રેષ્ઠીની સાથે અન્ય ગામ તરફ જતાં રસ્તામાં એક મુનિ પાસે તેણે ગિરનારનું માહાત્મ્ય સાંભળ્યું. ત્યાંથી શેહ-ણાચળ પર્વત ઉપર જઈ એક રાત્રિનું જંગરણ કરી તે સ્થળના અધિષ્ઠાયક દેવની કૃપાથી એક ઉત્તમ રત્ન તેણે મેળવ્યું. ત્યાંથી ગિરનાર પર્વત તરફ જવા તે શ્રેષ્ઠીની સાથે સમુદ્રમાર્ગે તેણે પ્રયાણ કર્યું. એક દિવસ પૂર્ણિમાની રાત્રિએ ચંદ્રની અને રત્નના તેજની તે તુલના કરતો હતો, તે વખતે દુર્ભાગ્ય યોગે અંતરાય કર્મના ઉદયથી તેનું રત્ન સમુદ્રમાં પડી ગયું. તત્કાળ તેને મૂર્ચ્છા આવી ગઈ. મૂર્ચ્છામાંથી સચેત થતાં તેણે શ્રેષ્ઠીને અને નાવિકોને રત્નની હકીકત કહી તપાસ કરવા કહ્યું. પણ વહાણુ તો તે સ્થળથી ઘણું દૂર નીકળી ગયું હતું. શ્રેષ્ઠીએ દિવાસો આપ્યો અને સમુદ્રને કાંઠે આવી તે બંને પાથેય-ભાતું સાથે લઈ રૈવતાચળ પર્વત તરફ ચાલ્યા.

રસ્તે દુર્ભાગ્ય યોગે તેમનું પાથેય અને વસ્ત્ર વિગેરે સર્વસ્વ ચોરાએ લૂંટી લીધું. આગળ જતાં એક શાંતમૂર્તિ મુનિ તેમને મળ્યા. ગિરનાર ઉપર જઈ ઝંપાપાત કરી સુખી થવાનો પોતાનો ઈરાદો તેણે મુનિને જણાવ્યો. મુનિએ સુંદર ઉપદેશ આપી, તેણે બાંધેલા અંતરાય કર્મનું વર્ણન કરી તેનો ઉદય અઢાર વરસ

ભીમસેન રાજની કથા.

(૩૧૩)

સુધીના હતો તે હવે પૂરો થવા આવ્યો છે તેમ જણાવ્યું. મુનિએ કહ્યું કે: “હુ ભદ્ર ! હવે પછી તારું કલ્યાણ થશે તેમાં કાંઈ પણ સંશય રાખીશ નહિ, વળી તારો અશુભનો ઉદય વીતી ગયો છે તેથી જરા પણ ખેદ કરીશ નહિ. આ અખિલ ભૂમિ તારાવડે જિનમંદિરોથી વિભૂષિત થવાની છે. તારા જેવો આ કાળમાં બીજો કોઈ પુણ્યવાન નર થશે નહિ.” આ પ્રમાણેની દેશના સાંભળી અનુક્રમે રૈવતગિરિ ઉપર આવી શ્રી નેમિનાથ ભગવંતની ત્રણે કાળ આનંદથી ભક્તિ સહિત તે પૂજા કરવા લાગ્યો. તેની પરિણતિ સુધરી ગઈ, અંતરાયનો ઉદય નાશ પામવાથી શુભ મતિ બાગી અને તીર્થંકરની ભક્તિનો તે પરમ રાગી થયો.

થોડા વખતમાં એક સંઘ શ્રી રૈવતગિરિની યાત્રાએ આવ્યો. તેમાં સંઘપતિ ભીમસેનનો અનુજ બંધુ જિનવલ્લભ જ હતો. બંને ભાઈઓનો દીર્ઘ સમયે મેળાપ થયો. બંને બંધુ આલિંગન-પૂર્વક ભેટ્યા. થાપણુ તરીકે પોતે રાખેલ રાજ્ય મોટા બંધુને લેવાનો જિનવલ્લભે આગ્રહ કર્યો. પછી સ્થળે સ્થળે ભેટણું સ્વીકારતાં બંને બંધુ પોતાના દેશમાં આવ્યા અને ભીમસેનનો રાજ્યાલિષેક કર્યો. પ્રથમ પોતે ક્રોધના આવેશમાં માતાપિતાને મારી નાખ્યા હતા, તેના પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે તેણે પોતાના બધા ગામોમાં જિનમંદિરો કરાવ્યા અને અનેક દીનજનોની દીનતા દૂર કરી.

ઘણા વર્ષ સુધી રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવી ફરીથી રૈવતગિરિની યાત્રા કરવા સંઘ સહિત તે આવ્યો, અને કર્પૂર, ઉત્તમ ચંદન અને પુષ્પોથી પ્રભુની પૂજા કરી. સર્વ યાચકોને ઈચ્છિત દાન આપી ભીમસેન રાજાએ અનુક્રમે તે જ પર્વત ઉપર જ્ઞાનચંદ્ર મુનિની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. જેણે પૂર્વે મહાપાપ કર્યા હતા અને મહાકષ્ટો ભોગવ્યા હતા તે જ મહામુનિ (ભીમસેન રાજર્ષિ) અંતે સર્વ કર્મનો ક્ષય કરી, કેવળજ્ઞાન પામી, અનેક સત્ય જીવોને

(૩૧૪)

ચોસઠ પ્રકારી પૂજા-અંતર્ગત કથાઓ

ઉપદેશ આપી અઘાતી કર્મેણે પણ ખપાવી તે જ રૈવતગિરિ ઉપર
મુક્તિપદ પામ્યા.*

(સંબંધ કળશના અર્થમાં પૃષ્ઠ રૂપ થી)

કરણુ, કરાવણુ ને અનુભોદનના સરખા ફળ ઉપજવનાર

રૂપ મૃગ, બળદેવ ને રથકારની કથા

કૃષ્ણ વાસુદેવ પંચત્વ પામ્યા પછી છ માસે તેને અગ્નિસંસ્કાર કરીને બળભદ્રે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેને દીક્ષા આપવા માટે ખાસ શ્રી નેમિનાથ પ્રભુએ એક મુનિને મોકલ્યા હતા. દીક્ષા લીધા પછી વસ્તીમાં વહોરવા આવતાં એક વાર તેમના અત્યંત સ્વરૂપને લઈને તેની સામું જોઈ રહેનારી એક પનિહારી સ્ત્રીને ઘડાને બદલે પોતાના પુત્રના ગળામાં ફાંસો નાખતી જોઈ, તેથી તેમણે વસ્તીમાં આવવું બંધ કર્યું અને અરણ્યમાં કાષ્ઠવાહક વિગેરે પાસેથી જેવો આહાર મળે તેવા આહારથી નિર્વાહ કરવા લાગ્યા. અરણ્યમાં એક મૃગ પૂર્વના સંબંધથી બળભદ્ર મુનિનો રાગી થયો. તેને જાતિસ્મરણુ જ્ઞાન થવાથી તે મુનિદાનનો રાગી થયો. તે પોતે તો દાન આપી શકે નહીં પણ જ્યાં એવી જોગવાઈ હોય ત્યાં તે બળભદ્ર મુનિને કપડો તાણીને લઈ જવા લાગ્યો.

એક દિવસ કોઈ કાષ્ઠવાહક તે અરણ્યમાં આવ્યો. તે એક વૃક્ષની ડાળી કાપતાં કાંઈક અધૂરી મૂકીને તે જ ડાળી નીચે જમવા બેઠો. તે અવસર જોઈને પેલો મૃગ બળભદ્ર મુનિને ત્યાં લઈ

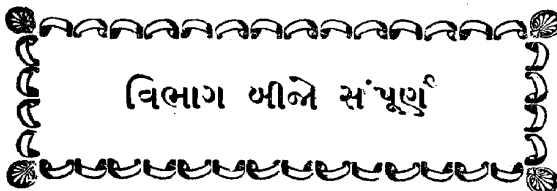
* આ કથા શ્રી શત્રુંજય માહાત્મ્ય ગ્રંથમાં આપવામાં આવેલ રૈવતાયલ માહાત્મ્યના અધિકારમાંથી સંક્ષિપ્ત રીતે લીધી છે.

મૃગ, બળદેવ ને રથકારની કથા

(૩૧૫)

આવ્યો. કાષ્ઠવાહક જે રથ બનાવનારે હતો અને તેને યોગ્ય કાષ્ઠો દેવા ત્યાં આવ્યો હતો તેણે મુનિને જોઈને પોતાની પાસેની લોજનની વસ્તુઓ ગ્રહણ કરવા વિનંતિ કરી. મુનિએ તેની પ્રાર્થના સ્વીકારી. હવે તે રથકાર આહાર વહોરાવતાં પોતાના આત્માને ધન્ય માને છે. પેલો હરણ તેના દાનની અનુમોદના કરે છે કે- 'ધન્ય છે! આ રથકારને કે જે આવું ઉત્તમ મુનિદાન આપે છે. હું તિર્યંચ જાતિમાં હોવાથી મુનિદાન આપી શકું તેમ નથી તેથી લાચાર છું.' મુનિ પોતાના શુભ ભાવમાં વર્તે છે તે વખતે જ અકસ્માત જે ડાળી નીચે તે ત્રણે ઊભા હતા તે ડાળી અરધી કાપેલી હોવાથી તૂટી પડી. જેના મજબૂત આંચકાથી, પ્રહારથી અને વળનથી મુનિ, મૃગ અને રથકાર ત્રણે તે જ વખતે મૃત્યુ પામીને પાંચમા પ્રલય દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા.

આ પ્રમાણે કેટલી વખત કરનાર, કરાવનાર ને અનુમોદનાર સરખા ફળને પ્રાપ્ત કરે છે. આ દૃષ્ટાંત ચોસઠ પ્રકારી પૂજના કર્તા શ્રી વીરવિજયજી પંડિત તેના કળશમાં ઘટાવીને કહે છે કે-આ પૂજા પુશાલવિજય માનવિજય વિબુધના આગ્રહથી મેં રચી છે અને શુભાનંદના પુત્ર ભવાનંદે તેની અનુમોદના કરી છે, એટલે તે ત્રણે સમાન ફળના ભાગીદાર થવા યોગ્ય છે.

વિભાગ ૩ મે

પંડિત શ્રી વીરવિજયજીકૃત

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા

અર્થ-ભાવાર્થયુક્ત

ચવન કલ્યાણકે પ્રથમ પુષ્પપૂજા

દોહા

- શ્રી શંખેશ્વર પાસજી, સુરતરુ સમ અવદાત;
પુરિસાદાણી પાસજી, ષડ્દર્શન વિખ્યાત. ૧
- પંચમે આરે પ્રાણીઆ, સમરે ઊઠી સવાર;
વાંચ્છિત પૂરે દુઃખ હરે, વંદું વાર હજાર. ૨
- અવસર્પિણી ત્રેવીશમા, પાર્શ્વનાથ જળ હુંત;
તસ ગણધર પદ પામીને, થાશે શિવવધૂ કંત. ૩
- દામોદર જિનમુખ સુણી, નિજ આતમ ઉદ્ધાર;
તદા અપાઠી શ્રાવકે, મૂર્તિ ભરાવી સાર. ૪
- સુવિહિત આચારજ કને, અંજનશલાકા કીધ;
પંચકલ્યાણક ઉત્સવે, માનુ વચન જ લીધ. ૫
- સિદ્ધ સ્વરૂપ રમણ ભણી, નૌતમ પડિમા જેહ;
થાપી પંચકલ્યાણકે, પૂજે ધન્ય નર તેહ. ૬

ॐ ह्रीं श्रीं श्रेयस्कर-विघ्नहर-
श्री शंखेश्वरपार्श्वनाथजिनैन्द्राय नमः ॥

प्रगट प्रभावी श्री शंखेश्वर पार्श्वनाथ

અવન કલ્યાણકે પુણ્ય-પૂજા

(૩૧૭)

કલ્યાણક ઉત્સવ કરી, પૂરણ હર્ષ નિમિત્ત;
 નંદીશ્વર જઈ દેવતા, પૂજે શાશ્વત ચત્ય. ૭
 કલ્યાણક ઉત્સવ સહિત, રચના રચશું તેમ;
 દુર્જન વિષધર ડોલશે, સજ્જન મનશું પ્રેમ. ૮
 કુસુમ ફળ અક્ષતતણી, જળ ચંદન મનોહાર;
 ધૂપ દીપ નૈવેદ્યશું, પૂજા અષ્ટ પ્રકાર. ૯
 ઢાળ પહેલી

(પ્રથમ પૂરવ દિશે—એ દેશી)

પ્રથમ એક પીઠિકા, ઝગમગ દીપિકા, થાપી પ્રભુ
 પાસ તે ઉપરે એ; રજત રકેબીઓ, વિવિધ કુસુમે
 ભરી, હાથ નરનારી ધરી ઉચ્ચરે એ. ૧. કનકબાહુ
 ભવે, બંધ જિન નામનો, કરીય દશમે દેવલોકવાસી;
 સકળ સુરથી ઘણી, તેજ કાંતિ ભણી, વીશ સાગર
 સુખ તે વિલાસી. ૨. ક્ષેત્ર દશ જિનવરા, કલ્યાણક
 પાંચશે, ઉત્સવ કરત સુર સાથશું એ; થઈય અગ્રે-
 સરી, સાસય જિનતણી, રચત પૂજા નિજ હાથશું
 એ. ૩. યોગશાસ્ત્રે મતા, માસ ખટ થાકતા, દેવને દુઃખ
 બહુ જાતિનું એ; તેહ નવિ નિપજે, દેવ જિનજીવને,
 જોવતાં ઠાણ ઉપપાતનું એ. ૪. મુગતિપુર મારગે,
 શીતળ છાંયડી, તીર્થની ભૂમિ ગંગાજળે એ; ચૈત્ય
 અભિષેકતા, સુકૃત તરુ સીંચતા, ભક્તો બહુલા ભવિ

(૩૧૮) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણુક પૂજા-સાર્થ

ભવ તરે એ. ૫. વારણુ ને અસી, દોય વચમાં વસી, કાશી
વારાણસી નયરીએ એ; અશ્વસેન ભૂપતિ, વામારાણી
સતી, જૈનમતિ રતિ અનુસારીએ એ. ૬. ચાર ગતિ
ચોપડા, ચ્યવનના ચૂકવી, શિવ ગયા તાસ ધર નમન
જવે; બાળરૂપે સુર તિહાં, જનની મુખ જોવતાં, શ્રી
શુભવીર આનંદ પાવે. ૭.

॥ કાવ્યમ્ ॥

॥ ઉપજાતિવૃત્તમ્ ॥

મોગી યદાલોકનતોડપિ યોગી, વધૂવ પાતાલપદે નિયોગી ।
કલ્યાણકારી દુરિતાપહારી, દશાવતારી વરદ સ પાર્શ્વઃ ॥૧॥

મંત્રઃ—ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય પુષ્પાણિ યજામહે સ્વાહા ॥

પ્રથમ ચ્યવનકલ્યાણુક પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ કે જેમનો કલ્પવૃક્ષ સમાન વાંચિછત-
નો પૂરનારો અવદાત (જીવનવૃત્તાંત) છે એવા અને પુરુષને
વિષે આદેયનામકર્મવાળા કે જે છએ દર્શનમાં પ્રખ્યાત છે
(છએ દર્શનવાળા જૈનના દેવોને પાર્શ્વનાથના નામથી જ
ઓળખે છે) તેમને આ પાંચમા આરામાં પ્રાણીઓ-ભવજીવો
પ્રભાતમાં ઊઠીને સંભારે છે-જેમનું નામ સ્મરણુ કરે છે. વળી જે
મનુષ્યોના વાંચિછતને પૂરે છે અને દુઃખને હરે છે (દૂર કરે
છે) તેમને હું હજારો વાર નમું છું—પ્રણામ કરું છું. ૧-૨.

અવન કલ્યાણકે પુષ્પ-પૂજા

(૩૧૯)

ગત ચોવીશીમાં 'દામોદર' નામના નવમા તીર્થ'કર થઈ ગયા છે તેમના મુખથી અષાઢી નામના શ્રાવકે સાંભળ્યું કે— 'તમે આવતી અવસર્પિણીના ચોથા આરામાં ત્રેવીશમા તીર્થ'કર શ્રી પાર્શ્વનાથ થશે ત્યારે તેઓ કેવળજ્ઞાન પામીને સમવસરણુમાં બિરાજશે તે વખતે તેમના ગણધર થઈને શિવવધૂના કંત થશે. અર્થાત્ મોક્ષપદને પામશે.' એટલા ઉપરથી તે શ્રાવકે શ્રી પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા ભરાવી—કરાવી અને તેની સુવિહિત (શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણેના આચારવિચારવાળા) આચાર્યની પાસે અંજનશલાકા કરાવી. તે વખતે કરવામાં આવેલા પંચકલ્યાણકના મહાન્ ઉત્સવથી જાણે તેમણે તેઓ તીર્થ'કર થાય ત્યારે પોતાની કાર્યસિદ્ધિ કરી આપવાનું વચન જ લીધું ન હોય ! ૩-૫

સિદ્ધસ્વરૂપનું રમણ કરવા માટે અર્થાત્ તેની પ્રાપ્તિ માટે એ અપૂર્વ (નૌતમ) * પ્રતિમા છે. તેનું સ્થાપન કરીને તેના પંચકલ્યાણકનો ઉત્સવ જે ભવ્ય પ્રાણી કરે છે—તેને પૂજે છે તેને ધન્ય છે. ૬

ઈદ્રાદિક દેવો પણ તીર્થ'કરના કલ્યાણક પ્રસંગોએ અહીં આવી કલ્યાણકનો ઉત્સવ કરી તે હર્ષની પૂર્તિ નિમિત્તે નંદીશ્વર દ્વીપે જઈ ત્યાંના શાશ્વત ચૈત્યની પૂજા કરે છે. (ત્યાં અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવ કરે છે.) અમે પણ તે જ રીતે—તેને અનુસરીને કલ્યાણના ઉત્સવ યુક્ત એવી રચના રચશું—કરશું કે જેથી દુર્ગનરૂપી સર્પ પણ માથું ધુણાવશે—આશ્ચર્યચકિત થશે અને સજ્જનના મનમાં અત્યંત પ્રેમ ઉત્પન્ન થશે. ૭-૮

× અંજનશલાકા કરાવ્યા પછી જ પ્રતિમા પૂજનિક થાય છે.

* આ પ્રતિમા શ્રી નેમિનાથજીના વખતમાં જરાસંઘે યાદવ સૈન્ય ઉપર મૂકેલી જરા તેમના નહવણ જળથી નાશ પામી ત્યારે કૃષ્ણે હર્ષિત થઈ શંખ કુંકચો ત્યારથી શંખેશ્વરના નામથી પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

(૩૨૦) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

આ મહોત્સવને અંગે અમે ૧ કુસુમ, ૨ ફળ, ૩ અક્ષત, ૪ જળ, ૫ અંદન, ૬ ધૂપ, ૭ દીપ અને ૮ નૈવેદ્ય-એમ આઠ પ્રકારે પૂજા-ભક્તિ કરશું. ૯.

પહેલી ઢાળનો અર્થ

પ્રથમ ચણેલી અથવા પથ્થરની એક સુંદર પીઠિકા પ્લા-સ્તર ને રંગરોગાન તથા ચિત્રામણાદિ વડે દીવા જેવી ઝળ-મગાટ કરતી બનાવવી. તેની ઉપર સિંહાસનમાં પાર્શ્વપ્રભુની પ્રતિમા પધરાવવી અથવા ચાંદી વિગેરેના ત્રણ બાજેઠ ઉપર સિંહાસનમાં પાર્શ્વપ્રભુની પ્રતિમા પધરાવીને, રૂપાની રકાળીઓ વિવિધ પ્રકારના પુષ્પોથી ભરેલી સ્ત્રી-પુરુષરૂપ સ્નાત્રીઓએ હાથમાં લઈને આ પ્રમાણે પૂજા ભણાવવી. ૧.

આ આઠે પૂજામાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર વર્ણવેલું છે, તેથી પ્રથમ તેમના પૂર્વભવની હકીકત કહે છે. પાછલા ત્રીજા ભવમાં પાર્શ્વનાથનો જીવ કનકબાહુ નામે રાજા હતો. તે ભવમાં સંસાર તણ, ચારિત્ર લઈ, વીશસ્થાનકનો તપ કરી જિનનામનો નિકાચિત બંધ કર્યો અને તે ભવમાં કાળ કરીને દશમા પ્રાણુત દેવલોકમાં વીશ સાગરોપમને આયુષ્યે દેવ થયા. તે દેવપણામાં બીજા સર્વ દેવો કરતાં એ દેવની કાંતિ વિગેરે સવિશેષ હતી. ત્યાં વીશ સાગરોપમની સ્થિતિ હતી. તે દરમ્યાન (તેરમા શ્રી વિમળનાથથી બાવીશમા શ્રી નેમિનાથજી સુધીના આ ભરતક્ષેત્રના દશ તીર્થંકરોના અને તે જ પ્રમાણે બીજા ચાર ભરત ને પાંચ ઐરવત મળી કુલ દશે ક્ષેત્રના સો તીર્થંકરના) પાંચ સો કલ્યાણકનો મહોત્સવ અનેક મિત્રદેવોની સાથે રહીને કર્યો, અને ત્યાં પુન્યના થોડા પેદા કર્યા. (શ્રી વિમળનાથથી શ્રી નેમિનાથ સુધીના અંતરનો સમાવેશ વીશ સાગરોપમમાં થાય છે એમ સમજવું.) એ મહોત્સવને પ્રસંગે પાર્શ્વનાથના જીવરૂપ દેવે સર્વ દેવોમાં અત્રે-

વ્યવન કલ્યાણકે-પુષ્પ પૂજા

(૩૨૧)

સર ઈશને શાશ્વતા જિનોની નદીશ્વર ક્ષીપ * વિગેરેમાં અનેક પ્રકારે પૂજા-લક્ષિત કરી. ૨-૩.

યોગશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-દેવાનું જ્યારે છ માસ આયુ બાકી રહે ત્યારે પુષ્પમાળા કરમાવા વિગેરે ચિહ્નોથી તે પોતાને વ્યવન સમય નજીક જાણે છે. એટલે પોતાને ત્યાંથી મ્યવીને ઉપજવાનું સ્થાન અવધિજ્ઞાનવડે જોતાં દેવપણા કરતાં (તિર્થચમાં અથવા મનુષ્યણીના ગર્ભમાં ઉપજવારૂપ) ઘણું કનીષ્ઠ હોવાથી તે સ્થાન દેખીને અનેક પ્રકારનું દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે; પરંતુ જિનેશ્વરના જીવ દેવને પોતાનું ઉત્પત્તિસ્થાન જોતાં તેવું દુઃખ ઉત્પન્ન થતું નથી કારણકે તે સ્થાન તો પોતાના આત્માની ઉન્નત સ્થિતિ લાવનારું મહાઉત્તમ હોય છે. ૪.

પાર્શ્વજિનના જીવને ઉપજવાનું સ્થાન કેવું હતું ? તે વર્ણવે છે. મુક્તિપુરીએ જવાના માર્ગમાં વીસામો લેવા માટે શીતળ છાયાવાળી હોય તેવી અને ગંગાના જળવડે નિર્મળ ગણાતી તીર્થની ભૂમિ કે જ્યાંના તીર્થજળવડે ચૈત્ય એટલે અનેક જિનર્ષિએ અભિષેક કરતા અને તે મિથે પોતાના સુકૃતરૂપી વૃક્ષને સિંચન કરતા એવા લક્ષિતવંત અનેક જીવો ભવસમુદ્રને તરી ગયા છે, ત્યાં વારણુ ને અંસી એ નામની એ નદીની વચમાં વસેલી હોવાથી જેનું નામ વારાણસી અથવા કાશી છે. તે નગરીમાં અશ્વસેન નામે રાજા છે અને તેમને વામાદેવી નામે રાણી છે કે જે મહાસતી છે તેમજ ઋતિ જેવી રૂપવંત છે અને જૈન ધર્મમાં દૃઢ મતિવાળી છે. આવું તેમનું ઉપજવાનું સ્થાન હતું. ૫-૬.

હવે અહીં કર્તા બીજી વાત કરે છે કે-પાર્શ્વપ્રભુના જીવ

* તદુપરાંત વિહરમાન વીશ તીર્થકરોના ચાર ચાર કલ્યાણકોમાં લાભ લેવાનો વખત પણ મળ્યો છે. x કામદેવની સ્ત્રી.

(૩૨૨) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકથાણક-પૂજન-સાર્થ

દેવને માતાનું મુખ જોવાની ઇચ્છા થઈ, તેથી તે, જેમણે આર ગતિ સંબંધી કર્મરાજના ચોપડા કે જેમાં દરેક જીવને અનુભવવાની દરેક બાબત લખેલી હોય છે તે ચૂકતે કરવા સાથે છેવટે આરે ગતિમાંથી ચ્યવવાની હકીકતને પણ મનુષ્યગતિમાંથી મોક્ષે જવાવડે બંધ કરીને-ચૂકવીને જે જીવો મોક્ષે ગયેલા છે +એવા સિદ્ધભગવંતના ઘરે એટલે જિનમંદિરે વામામાતા દર્શન કરવા આવ્યા છે ત્યાં બાળકનું રૂપ કરીને તે દેવ આવે છે અને માતાનું મુખ જોઈને શ્રેષ્ઠ છે વીરત્વ જેનામાં એવો તે દેવ આનંદ પામે છે.

(અહીં કર્તાએ શુભવીર શબ્દે પોતાનું ને પોતાના ગુરુ શુભવિજયજીનું નામ પણ સૂચવ્યું છે.)

કાવ્યનો અર્થ

યોગી એટલે યોગીની એકાગ્રતાવાળો થયેલો લોગી એટલે સર્પ પણ જેમને જોવાથી-જેમના દર્શન માત્રથી પાતાળસ્થાનનો નિયોગી× (ધરણેન્દ્ર) થયો એવા કલ્યાણના કરનારા, દુરિતને હરનારા અને દશ અવતારવાળા (સમકિત પામ્યા પછી દશ ભવ જેમણે કર્યાં છે એવા) તે પાર્શ્વનાથ પ્રભુ તમને વરદ એટલે વાંચ્છિતને આપનારા થાઓ. (આમાં આપેલી હકીકત કમઠ તાપસ પાસે ગયેલા શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુએ કમઠના પંચાગ્નિરૂપ અગ્નિમાંથી બહાર કઢાવેલા કાષ્ઠમાંથી બળતા નીકળેલા સર્પને નવકાર-

+ હવે પછી કોઈ ગતિમાંથી ચ્યવવાનું પણ નથી એમ નિર્ણય કરીને કર્મરાજના ચોપડામાહેનું પોતાનું ખાતું જેમણે સરભર કરાવેલું છે અને સિદ્ધિપદને પામ્યા છે.

× લોગી-સર્પ તે પ્રથમ યોગી-યોગીની એકાગ્રતાવાળો-પ્રભુનું જ ધ્યાન કરનારો થયો ત્યારપછી તે નિયોગી-સ્વામી નાગકુમાર નિકાયનો ઇન્દ્ર થયો.

ચ્યવન કલ્યાણકે-ફલ પૂજા

(૩૨૩)

મંત્ર સ્ત્રોત્ર પાસે સંભળાવવાથી તે ધરણેંદ્ર થયા તેને લગતી છે.)

મંત્રનો અર્થ

પરમપુરુષ, પરમેશ્વર, જન્મ-જરા-મૃત્યુનું નિવારણ કરનારા,
કેવળજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીવાળા જિનેંદ્રની અમે પુષ્પોવડે પૂજા કરીએ
શ્રીએ.

ચ્યવન કલ્યાણકે દ્વિતીય ફળપૂજા

દોહા

કૃષ્ણ ચતુર્થી ચૈત્રની, પૂર્ણિયુ સુર તેહ;
વામા માત ઉદર નિશિ, અવતરિયા ગુણગેહ. ૧
સુપન ચતુર્દશ મોટકા, દેખે માતા તામ;
ચણી સમે નિજ મંદિરે, સુખશય્યા વિશરામ. ૨
દાળ બીજ

(મિશ્ર્યાત્વ વામીને દેશ્યા સમકિત પામી રે—એ દેશી)

રૂંડો માસ વસંત ફળી વનરાજી રે, રાયણ ને સહકાર વાલા
કેતકી જાઈ ને માલતી રે, ભ્રમર કરે ઝંકાર વાલા. ૧
હંસયુગલ જળ ઝીલતા રે, બેઠા આંખાડાળ વાલા;
મંદ પવનની દહેરમાં રે, માતા સુપન નિહાળ વાલા. ૨
દીકો પ્રથમ ગળ ઉજળો રે, બીજે વૃષભ ગુણવંત વાલા;
ત્રીજે સિંહ જ કેસરી રે, ચોથે શ્રીદેવી મહંત વાલા. ૩
માળ યુગલ ફૂલ પાંચમે રે, છકે રોહિણીકંત વાલા;
ઊગતો સૂરજ સાતમે રે, આઠમે ધ્વજ લહકંત વાલા. ૪

(૩૨૪)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણુક પૂજા-સાર્થ

નવમે કળશ રૂપાતણો રે, દશમે પદ્મસર જાણુ વાલા;
 અગ્યારમે રચણાયરુ રે, બારમે દેવવિમાન વાલા. ૫
 ગંજ રત્નનો તેરમે રે, ચૌદમે વહ્નિ વખાણુ વાલા;
 ઉતરતા આકાશથી રે, પેસતાં વહન પ્રમાણુ વાલા. ૬
 માતા સુપન લહી જાગિયા રે, અવધિ જીએ સુરરાજ વાલા;
 શકસ્તવ કરી વંદિયા રે, જનની ઉદર જિનરાજ વાલા. ૭
 એણે સમે તે ઈંદ્ર આવિયા રે, મા આગળ ધરી લાજ વાલા;
 પુણ્યવંતી તુમે પામિયા રે, ત્રણ ભુવનનું રાજ વાલા. ૮
 ચૌદ સુપનના અર્થ કહી રે, ઈંદ્ર ગયા નિજ ઠામ વાલા;
 ચૌસઠ ઈંદ્ર મળી ગયા રે, નંદીશ્વર જિનધામ વાલા. ૯
 ચ્યવન કલ્યાણુક ઉત્સવે રે, શ્રીફળ પૂજા ઠામ વાલા;
 શ્રી શુભવીર તેણે સમે રે, જગત જીવ વિશ્રામ વાલા. ૧૦

કાવ્ય પૂર્વ પ્રમાણે.

મંત્ર:-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુ-
 નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ફલાનિ યજામહે સ્વાહા ॥

ખીજી ફળપૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

પ્રથમે પૂજામાં કહેલ ગુણના ગૃહરૂપ દેવ પ્રાણુત દેવલોક-
 માં આયુ પૂર્ણ કરી ત્યાંથી ચ્યવીને ચૈત્ર માસની કૃષ્ણ ચતુર્થી-
 (ચૈત્ર વદિ ૪-ગુજરાતી ફાગણ વદિ ૪)ની રાત્રિએ વામા
 માતાના ઉદરમાં આવીને અવતર્યા-ઉત્પન્ન થયા. તે વખતે મધ્ય-

અવન કલ્યાણકે-ફલપૂજા

(૩૨૫)

રાત્રીએ પોતાની સુખશય્યામાં આનંદપૂર્વક વિશ્રામ લેતા (નિદ્રાવશ થયેલા) એવા વામામાતાએ મોટા ચૌદ સ્વપ્ન દીઠાં. ૧-૨. હવે તે સ્વપ્નનું વર્ણન કરે છે.

બીજા દાળનો અર્થ

પાર્શ્વપ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા અને માતાએ સ્વપ્ન જોયા તે વખતે વસંતઋતુ ચાલતો હોવાથી કર્તા પ્રથમ વસંતઋતુનું વર્ણન કરે છે:—શ્રેષ્ઠ એવા વસંતઋતુના (ચૈત્ર અથવા ફાગણ) માસમાં સર્વે વનરાજી ફળવતી થઈ છે, રાયણ ને આંખાના વૃક્ષને પણ ફળ આવ્યા છે. કેતકી, જાંઘ ને માલતીના પુષ્પોની ઉપર ભમરાઓ ઝંકાર કરી રહ્યા છે, હંસના યુગળ જળમાં ઝીલે છે (નહાય છે) અને આંખાની ડાળ ઉપર બેસીને મધુર સ્વરે બોલી રહ્યા છે તેમજ મંદ મંદ પવન વાઈ રહ્યો છે તેવે વખતે તેવા શીતળ પવનની દહેરમાં માતાએ સ્વપ્ન જોયા. ૧-૨.

હવે તે સ્વપ્નનો નામ સાથે વર્ણવે છે:—પ્રથમ સ્વપ્ન ઉજ્જવળ એવો હાથી દીઠો, બીજો સ્વપ્ન ગુણવાન એવો વૃષભ દીઠો, ત્રીજો સ્વપ્ન કેસરીસિંહ દીઠો, ચોથો સ્વપ્ન મહંત (શ્રેષ્ઠ) એવી શ્રીદેવી-લક્ષ્મીદેવી દીઠો, પાંચમે સ્વપ્ન પુષ્પની માળાનું યુગળ દીઠું, છઠ્ઠું સ્વપ્ન રાહિણીના સ્વામી(ચંદ્ર)ને દીઠો, સાતમે સ્વપ્ન ભગતો-રક્તવર્ણી સૂર્ય દીઠો, આઠમે સ્વપ્ન પવનવડે લહકતી-ફરફરતી ધ્વજ દીઠી, નવમે સ્વપ્ન ઉજ્જવળ એવો રૂપાનો કળશ દીઠો, દશમે સ્વપ્ન પદ્મ સરોવર (જે ચૂલ્લિમવંત પર્વત ઉપર છે તે) દીઠું, અગ્યારમે સ્વપ્ન રત્નાકર-રત્નોની ખાણરૂપ સમુદ્ર દીઠો, બારમે સ્વપ્ન દેવોના નિવાસયુક્ત-દેવોવાળું (ખાલી નહીં એવું) વિમાન દીઠું, તેરમે સ્વપ્ન રત્નનો ગંજ એટલે ઢગલો દીઠો અને ચૌદમે સ્વપ્ન નિર્ધૂમ અગ્નિ દીઠો. એ સ્વપ્ન આકાશ-માંથી ઉતરતા અને પોતાના સુખમાં પ્રવેશ કરતા જોયા. ૩-૬

(૩૨૬) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

આ પ્રમાણે સ્વપ્ન દેખીને માતા જાગૃત થયા. તે વખતે અવધિજ્ઞાનવડે ઈંદ્રે જોયું. એટલે વામામાતાના ઉદરમાં પાર્શ્વ-પ્રભુનો જીવ ઉત્પન્ન થયો અને માતાને પૂર્વેક્ષિત ચૌદ સ્વપ્ન આવ્યા એમ દીઠું. તરત જ આસનથી ઊઠી, સાત-આઠ ડગલા સામા આવી માતાના ઉદરમાં રહેલા જિનેશ્વરને ઈંદ્રે શકસ્તવ કહેવાવડે વંદન કર્યું. પછી ઈંદ્ર માતાની પાસે લાજ ધરીને એટલે વિનયપૂર્વક મર્યાદા જાળવતા આવ્યા અને કહ્યું કે-‘હે પુણ્યવંતી માતા ! તમે ત્રણ ભુવનનું રાજ્ય પામ્યા છો કારણ કે ત્રણ ભુવનના પૂજ્ય થનારા એવા તીર્થંકર તમારા ઉદરમાં આવ્યા છે.’ આમ કહીને માતાને આવેલા ચૌદ સ્વપ્નનો અર્થ સમજાવી ઈંદ્ર (સૌધર્મેન્દ્ર) પોતાને સ્થાનકે ગયા. પછી તરત જ ચોસઠ ઈંદ્રો મળીને જિનેશ્વરના ધામવાળા એટલે (બાવન) સિદ્ધાયતનવાળા નંદીશ્વરદ્વીપે એકઠા મળીને ગયા અર્થાત્ ત્યાં એકઠા થયાં. (ત્યાં અષ્ટાન્હિકા મહોત્સવ કરીને સૌ પોતપોતાને સ્થાને ગયા એટલું ઉપરથી સમજી લેવું.) ૭-૯.

આ ચ્યવન કલ્યાણકના ઉત્સવમાં ભગવંતની શ્રીફળવડે પૂજા કરવી અર્થાત્ પ્રભુની પાસે શ્રીફળ વિગેરે ઉત્તમ ઉત્તમ ફળો ધરવા. શ્રી શુભવિજયના શિષ્ય વીરવિજયજી કહે છે કે-તે સમયે ચ્યવન કલ્યાણકના અવસરે જગતના જીવ માત્રને વિશ્રામ મળ્યો એટલે ક્ષણવાર સ્થાવર જીવોને અને નરકમાં રહેલા નારકી જીવોને પણ પ્રકાશાદિવડે સુખ પ્રાપ્ત થયું. ૧૦

(ઈંદ્રે સ્વપ્નના અર્થ કહેવા માટે માતા પાસે આવવાની હકીકત પાર્શ્વપ્રભુના ચરિત્રમાં જ છે, બીજા પ્રભુના ચરિત્રમાં નથી. વળી ચ્યવન કલ્યાણકે ચોસઠ ઈંદ્રો મળીને નંદીશ્વર દ્વીપે મહોત્સવ કરવા ગયાની હકીકત પણ બીજા ચરિત્રોમાં પ્રાપ્ત આવતી નથી. તીર્થંકરના પાંચ અથવા ચાર કલ્યાણકે ઈંદ્રો મહોત્સવ

જન્મકલ્યાણકે અક્ષતપૂજા.

(૩૨૭)

કરવા આવે છે એવું કથન છે.)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—અમે ક્ષણવડે પ્રભુની પૂજા કરીએ છીએ.

જન્મકલ્યાણકે તૃતીય અક્ષતપૂજા

દોહા

રાવ ઉદયે નૃપ તેડીયા, સુપનપાઠક નિજ ગેહ;
ચૌદ સુપનક્ષણ સાંભળી, વળીય વિસર્જ્યા તેહ. ૧

ત્રણ જ્ઞાનશુ ઉપન્યા, ત્રેવીશમા અરિહંત;
વામા ઉરસર હંસલો, દિન દિન વૃદ્ધિ લહંત. ૨

ડોહલા પૂરે ભૂપતિ, સખીઓ વૃંદ સમેત;
જિન પૂજે અક્ષત ધરી, ચામર પંખા લેત. ૩

ઢાળ ત્રીજી

(ચિત્ત ચોખે ચોરી નવિ કરીએ—એ દેશી.)

રમતી રમતી હમુને સાહેલી, બિહું મળી લીજીએ
એક તાળી; સખી! આજ અનોપમ દીવાળી. એ
આંકણી. લીલવિલાસે પૂરણુ માસે, પોસ દશમ નિશિ
રઠીયાળી. સખી! આજ અનોપમ દીવાળી. ૧. પશુ-
પંખી વસિયા વનવાસે, તે પણ સુખિયા સમકાળી રે;

(૩૨૮) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજન-સાર્થ

સખી૦ એણી રાતે ઘેર ઘેર ઓછવસેં, સુખિયા જગ-
તમાં નરનારી રે. સખી૦ ૨. ઉત્તમ ગ્રહ વિશાખા
યોગે, જન્મ્યા પ્રભુજી જયકારી રે; સખી૦ સાતે નરકે
થયા અજવાળાં, થાવરને પણ સુખકારી રે. સખી૦ ૩.
માતા નમી આઠે દિગ્ગુમરી, અધોલોકની વસનારી રે;
સખી૦ સૂતિધર ઈશાને કરતી, યોજન એક અશુચિ
ટાળી રે. સખી૦ ૪. ઉર્ધ્વલોકની આઠ કુમારી, વર-
સાવે જળ કુસુમાલી રે; સખી૦ પૂર્વરુચક આઠ દર્પણ
ધરતી, દક્ષિણની અડ કળશાલી રે. સખી૦ ૫. અડ
પશ્ચિમની પંખા ધરતી, ઉત્તર આઠ ચામરધારી રે; સખી૦
વિદિશિની ચઉ દીપક ધરતી, રુચકદીપની ચઉ બાળી
રે. સખી૦ ૬. કેળતણા ધર ત્રણ કરીને, મહાન સ્નાન
અલંકારી રે; સખી૦ રક્ષાપોટલી બાંધી બેઠીને, મંદિર
મેલ્યા શણગારી રે. સખી૦ ૭. પ્રભુમુખકમળે અમરી
ભમરી, રાસ રમંતી લટકાળી રે; સખી૦ પ્રભુમાતા
તું જગતની માતા, જગદીપકની ધરનારી રે. સખી૦ ૮.
માજી તુજ નંદન ઘણું જીવે, ઉત્તમ જીવને ઉપગારી
રે; સખી૦ છપ્પન દિગ્ગુમરી ગુણ ગાતી, શ્રી શુભવીર
વચન શાળી રે. સખી૦ ૯.

કાવ્ય પૂર્વવત.

મંત્ર:-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય અક્ષતં યજામહે સ્વાહા ॥

તૃતીય પૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

વામા માતાએ પોતાને શુભ ચૌદ સ્વપ્ન આવ્યાના ખબર અશ્વસેન રાજાને આપવાથી તેમણે સૂર્યોદય થયો ત્યારે સુપન-પાઠકને રાજસભામાં બોલાવ્યા અને ચૌદ સ્વપ્નના અર્થ-તેથી પ્રાપ્ત થનારું ફળ સાંભળીને તેમને વાંચિછંત દ્વાન આપી વિસર્જન કર્યા-રજા આપી. ૧.

અહીં વામા માતાના ઉદરરૂપ સરોવરમાં હંસ સમાન ત્રેવી-શમા તીર્થંકર ત્રણ જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત, અવધિ) સહિત ઉત્પન્ન થયા અને દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. ૨.

વામામાતાને ઉત્તમ તથા ડોહલાઓ (ગર્ભના પ્રભાવે થતી શુભેચ્છાઓ) અશ્વસેન રાજાએ પૂર્ણ કરી અને માતા સખી-ઓના સમૂહ સાથે જિનેશ્વરની પૂજા અક્ષત ધરીને-તેના સ્વસ્તિકાદિ કરીને કરવા લાગ્યા તેમ જ આમર અને પંખા પણ વીંજવા લાગ્યા. ૩

ત્રીજી દાળનો અર્થ

આ પૂજના પ્રારંભમાં જે બે પદ મૂક્યા છે તે આંકણીના છે એટલે દરેક ગાથાને અંતે બોલવાના છે. તેનો અર્થ એ છે કે-પ્રભુના જન્મના હર્ષદાયક સમાચાર સાંભળીને રમતી અને ગમતી એટલે પરસ્પર પ્રીતિવાળી બે સખીઓ પરસ્પર કહે છે કે-‘ હે સખી! આજે તો અનુપમ એવી દીવાળીનો દિવસ છે તેથી આપણે બંને મળીને તાળીઓ દઈએ, રાસ લઈએ અને આનંદ કરીએ. ’

અનેક પ્રકારે લીલવિલાસમાં એટલે આનંદમાં વર્તતાં પોસ દશમની (પોષ વદિ ૧૦-ગુજરાતી માગશર વદિ ૧૦ ની) રઢી-

(૩૩૦)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

યાળી એટલે સુંદર રાત્રિએ કે જે રાત્રિએ વનમાં રહેનારા પશુ-પંખીઓ પણ સમકાળે સુખીપણું અનુભવતા હતા, ઘરે ઘરે ઉત્સવ થઈ રહ્યો હતો, જગતમાં નરનારી-મનુષ્ય ને મનુષ્યની સ્ત્રીઓ પણ સુખીપણું અનુભવતા હતા. જે વખતે બધા મહો ઉચ્ચ સ્થાનકે આવેલા હતા તે વખતે અને વિશાખા નક્ષત્ર સાથે ચંદ્રનો યોગ થયે સતે જયવંત એવા પ્રભુનો જન્મ થયો. તે વખતે સાતે નરકમાં પણ પ્રકાશ થયો અને સ્થાવર જીવોને પણ ક્ષણભર સુખ થયું. ૧-૩.

હવે તીર્થંકરનો જન્મ થયાના ખગર આસનકંપથી જાણી પ્રથમ છાંપન દિશાકુમારિકાઓ સૂતિકર્મ તેમ જ જન્મોચ્છવ કરવા આવે છે તેનું વર્ણન કર્તા કરે છે:—

પ્રથમ અધોલોકની એટલે જંબૂદ્વીપના મેરુપર્વતની ચાર દિશાએ રહેલા ચાર ગજદંતાકૃતિ પર્વતોની ઉપર જે દિશા-કુમારિકાના બે બે કૂટ મળી આઠ કૂટો છે તેની સ્વામિની તે કૂટની સમશ્રેણીએ નીચે આ સમભૂતલા પૃથ્વીથી એક હજાર યોજન અધો ભાગે રહેનારી હોવાથી જે અધોલોકવાસી કહેવાય છે તે આઠ દિક્કુમારિકાઓ માતા પાસે આવી. તેમણે પુત્ર સહિત માતાને નમસ્કાર કરી એક યોજન સુધીમાં જે કાંઈ અશુચિ હોય તેને વાયુ વિકુર્વીને દૂર કરી અને ઈશાન કોણમાં પ્રસૂતિગૃહ બનાવ્યું. પછી ઉર્ધ્વલોકની એટલે મેરુપર્વતની ઉપર પાંચશેં યોજન આવેલા પહેલા નંદનવનમાં ૫૦૦ યોજન ઊંચા આઠ કૂટ ઉપર રહેનારી હોવાથી સમભૂતળાથી હજાર યોજન ઊંચે રહેલી જે ઉર્ધ્વલોકવાસી કહેવાય છે તે આઠ કુમારિકાઓએ આવીને પુત્ર સહિત માતાને નમી, સુગંધી જળની અને સુગંધી પુષ્પોની એક યોજન પ્રમાણ શુદ્ધ કરેલી પૃથ્વી પર વૃષ્ટિ કરી. પછી તેરમા રુચક નામના દ્વીપમાં માનુષોત્તર પર્વતની જેવો કુંડળાકૃતિવાળો

એ દ્વીપના મધ્ય ભાગમાં પર્વત છે. તે પર્વત ઉપર પૂર્વ ભાગમાં રહે-
નારી આઠ દિશાકુમારિકાઓ આવે. આવીને પ્રભુ સહિત માતાને
નમી દર્પણ લઈ ને પૂર્વ દિશાએ ઊભી રહે. પછી તે જ પર્વત ઉપ-
રના દક્ષિણ ભાગમાં રહેનારી આઠ કુમારિકાઓ આવે. તે પુત્ર સહિત
માતાને નમી હાથમાં પૂર્ણકળશ લઈને દક્ષિણ દિશાએ ઊભી રહે.
પછી તે જ પર્વત ઉપરથી પશ્ચિમ દિશાએ રહેનારી આઠ કુમારિ-
કાઓ આવીને પ્રભુ સહિત માતાને નમી હાથમાં પાંખા લઈને પશ્ચિમ
દિશામાં ઊભી રહે. પછી તે જ પર્વત પરથી ઉત્તર દિશામાં રહેનારી
આઠ કુમારિકાઓ આવી પ્રભુ સહિત માતાને નમી ચામર હાથમાં
લઈને ઉત્તર દિશામાં ઊભી રહે. પછી તે જ પર્વત પર ચારે વિદિ-
શામાં રહેનારી ચારે કુમારિકાઓ આવી, પુત્ર સહિત માતાને
નમી, હાથમાં દીપક લઈને ચારે વિદિશામાં એકેક ઊભી રહે.

પછી સ્વયંકદ્વીપમાં નીચેના ભાગમાં રહેનારી ચાર કુમારિ-
કાઓ આવે. તે માતાને નમીને પ્રસૂતિધરની સમીપે ત્રણ કેળના
ઘર બનાવે. તેમાંના પ્રથમના ઘરમાં માતાને પુત્ર સહિત લાવી
સુગંધી તેલ વિગેરેનું મર્દન કરે છે. પછી બીજા ઘરમાં લઈ જઈ
ઉત્તમ જળવડે સ્નાન કરાવે-નહવરાવે. પછી ત્રીજા ઘરમાં લઈ
જઈ, શરીર લૂછી ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારવડે વિભૂષિત કરે.

ત્યારપછી અરણીના કાષ્ઠવડે અગ્નિ નીપજવી ચંદનના કાષ્ઠને
બાળી તેની રક્ષા કરીને તેની એક પોટલી માતાને હાથે અને એક
પોટલી પુત્રને બાંધે અને આખા મહેલને શણગારે. ૧-૭

પછી પ્રભુના મુખરૂપ કમળ ઉપર લટકાળી અમરી જે
દેવાંગનાઓ તે જાણે અમરી જેવી ન થઈ હોય તેમ માતાને
વચ્ચમાં બેસાડી તેની ફરતી પુદ્દી લેતી રાસ રમે અને મુખથી
કહે કે-‘હે માતા ! તમે ત્રણે જગતની માતા છો, જગતમાં
દીપક જેવો પ્રકાશ કરનાર પુત્રરૂપ દીપકને ધરનારા છો. હે

(૩૩૨) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

માતા ! તમારા પુત્ર કે જે ઉત્તમ જીવોને અનેક પ્રકારનો ઉપકાર કરનારા થવાના છે તે ઘણું જીવો. ' આ પ્રમાણે કહેતી અને સારાં સારાં વચનોવડે શ્રી શુભવીર પરમાત્માના શુભનું ગ્લાન કરતી છપ્પન દિશાકુમારિકાઓ સ્વસ્થાને જાય. ૮-૯

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પણ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે- અમે અક્ષતવડે પ્રભુની પૂજા કરીએ છીએ.

જન્મકલ્યાણકે ચતુર્થ જઠપૂજા

દોહા

ચલિતાસન સોહમપતિ, રચી વૈમાન વિશાળ;
પ્રભુ જન્મોત્સવ કારણે, આવંતા તત્કાળ. ૧

દાળ ચોથી

(કાજ સિંધ્યાં સકળ હવે સાર-એ દેશી)

હવે શક સુધોષા વજ્રવે, દેવ દેવી સર્વ મિલાવે;
કરે પાલક સુરઅભિધાન, તેણે પાલક નામે વિમાન. ૧ પ્રભુ
પાસનું મુખડું જોવા, ભવોભવના પાતક જોવા; ચાલે
સુર નિજ નિજ દોળે, મુખ મંગલિકમાળા જોલે.
પ્રભુ ૨. સિંહાસન બેઠા ચલિયા, હરિ બહુ દેવે પર-
વરિયા; નારી મિત્રના પ્રેર્યા આવે, કેઈક પોતાને ભાવે.
પ્રભુ ૩. હુકમે કેઈ ભક્તિ ભરેવા, વળી કેઈક કૌતુક

જેવા; હય કાસર^૧ કેસરી નાગ^૨, ફણી ગરુડ ચઝ્યા કેઈ
છાગ.^૩ પ્રભુ ૪. વાહન વૈમાન નિવાસ, સંકીર્ણ થયું
આકાશ; કેઈ જોલે કરતા તાડા, સાંકડા ભાઈ પર્વના
દહાડા. પ્રભુ ૫. ઈહાં આઠ્યા સર્વ આનંદે, જિન-
જનનીને હરિ વંદે; પાંચ રૂપે હરિ પ્રભુ હાથ, એક છત્ર
ધરે શિરનાથ. પ્રભુ ૬. જે બાબુ ચામર ઢાળે, એક
આગળ વજ્ર ડિલાળે; જઈ મેરુ ધરી ^૪ઉચ્છંગે, ઈંદ્ર
ચોસઠ મળિયા રંગે. પ્રભુ ૭. ખીરોદક ગંગા ^૫વાણી,
માગધ વરદામના પાણી; જાતિ આઠના કળશ ભરીને,
અઢીશેં અભિષેક કરીને. પ્રભુ ૮. દીવો મંગળ આરતિ
કીજે, ચંદન કુસુમે કરી પૂજે; ગીત વાજત્રના બહુ
ડાઠ, આળેજે મંગળ આઠ. પ્રભુ ૯. ઇત્યાદિક ઓચ્છવ
કરતા, જઈ માતા પાસે ધરતા; કુંડળ યુગ વસ્ત્ર
ઓશીકે, દોડા ગેડી-રતનમય મૂકે. પ્રભુ ૧૦. કોડી
બત્રીશ રત્ન રૂપેયા, વરસાવી ઈંદ્ર ઉચ્ચરિયા; જિન-
માતાશું જે ધરે ખેદ, તસ મસ્તક થાશે છેદ. પ્રભુ ૧૧.
અંગૂઠે અમૃત વાહી, નંદીશ્વર કરે અટ્ટાહી; દેઈ રાજ
પુત્ર વધોઈ, ઘેર ઘેર તોરણ વિરચાઈ. પ્રભુ ૧૨. દશ
દિન ઓચ્છવ મંડાવે, બારમે દિન નાત જમાવે; નામ
થાપે પાર્શ્વકુમાર, શુભવીરવિજય જયકાર. પ્રભુ ૧૩.

૧ પાડા. ૨ હસ્તિ. ૩ બોકડા. ૪ બોળામાં. ૫ પાણી.

(૩૩૪)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

કાવ્ય પૂર્વ પ્રમાણે.

મંત્ર:-ૐ હ્રીં શ્રૌં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુ-
નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય જલં યજામહે સ્વાહા ॥

ચતુર્થ પૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

દિશાકુમારિકાના મહોત્સવ પછી ઈંદ્રકૃત અથવા દેવકૃત જન્મોચ્છવનું વર્ણન આવે છે. પ્રભુનો જન્મ થયો તે જ રાત્રે સૌધર્મ ઈંદ્રનું આસન કંપાયમાન થયું તેથી તે વિશાળ એવું વિમાન રચીને તરત જ પ્રભુના જન્મોચ્છવ માટે આવે છે. ૧

ચોથી દાળનો અર્થ

પ્રથમ સૌધર્મેન્દ્ર પ્રભુનો જન્મ થયો જાણીને સર્વ દેવોને જાણાવવા માટે હરિભૈરવે પી દેવ પાસે સુઘોષા ઘંટા વગડાવે અને ઉદ્ઘોષણ કરાવે. તે સાંભળીને સર્વ દેવ-દેવીઓ ઈંદ્ર પાસે આવે-એકત્ર થાય. પંજી પાલક નામના દેવ પાસે એક લાખ યોજનનું વિમાન રચાવે. તેનો રચનાર પાલક દેવ હોવાથી તે વિમાનનું નામ પણ પાલક જાણવું. પછી ઈંદ્ર ત્યાંથી પાર્શ્વપ્રભુનું મુખ જોવા અને ભવોભવના સંચિત કરેલા પાપને ખોવા-તેનો નાશ કરવા પ્રભુને ઘરે આવે.

હવે કર્તા ઈંદ્રને આવવાના માર્ગનું વર્ણન કરે છે.

ન્યારે ઈંદ્ર પાલક વિમાનમાં મધ્ય આસને બેસી, જીભ સર્વ દેવોને યોગ્ય સ્થાને બેસાડી ત્યાંથી ચાલે છે તે વખતે અનેક દેવો જુદા જુદા ટોળામાં મળીને મુખવડે મંગલિક શબ્દો બોલતા તેની સાથે ચાલે છે. તે દેવોમાં કેટલાક સ્ત્રીની પ્રેરણાથી આવે છે, કેટલાક મિત્રની પ્રેરણાથી આવે છે, કેટલાક પોતાના ભાવથી આવે છે, કેટલાક ઈંદ્રના હુકમથી આવે છે, કેટલાક ભક્તિભાવથી

જન્મકલ્યાણકે-જળપૂજા

(૩૩૫)

આવે છે અને કેટલાક કૌતુક જોવા માટે આવે છે. તે દેવતાઓ કેટલાક ઘોડા ઉપર, કેટલાક પાડા ઉપર, કેટલાક કેશરીસિંહ ઉપર, કેટલાક હાથી ઉપર, કેટલાક સર્પ ઉપર, કેટલાક ગરુડ ઉપર, કેટલાક બોકડા ઉપર એમ અનેક પ્રકારના પોતપોતાને મનગમતા વાહન * ઉપર બેસીને આવે છે. તે વખતે આકાશ વિસ્તીર્ણ છતાં વાહનો અને વિમાનોવડે સાંકડું લાગવા માંડ્યું, તે જોઈને કેટલાક દેવો ભાંચે સ્વરે બોલે છે કે-‘ભાઈ ! પર્વના દિવસો તો સાંકડા હોય.’ ૧-૫

તે સર્વ દેવો અહીં તિર્થલોકમાં આવે એટલે ઈંદ્ર પોતાનું પાલક વિમાન કે જે લાખ યોજનનું છે તે નંદીશ્વરદ્વીપે રાખે. બીજા દેવો ત્યાંથી પરભાર્યા મેરુપર્વત ઉપર જાય. ઈંદ્ર એકલા નાનું વિમાન રચીને અદ્ય પરિવાર સાથે પ્રભુની માતાના ઘરે આવે. પ્રથમ વિમાન સહિત તે ઘરની પ્રવક્ષિણા દર્શને પછી ઈંદ્ર માતા પાસે આવી તેમને અને જિનને (પ્રભુને) વંદે-નમસ્કાર કરે. ત્યાર-પછી માતાને અવસ્થાપિની નિદ્રા આપી, પ્રભુનું પ્રતિબિંબ માતા પાસે મૂકી સૌધર્મેન્દ્ર પાંચ રૂપ કરે. તેમાંના એક રૂપે પ્રભુને હાથમાં ધારણ કરે, એક રૂપે પ્રભુને માથે છત્ર ધરે, બે રૂપે બે બાજુ રહી ચામર વીંજે અને એક રૂપે આગળ વજ્ર ઉછાળતા ચાલે. (જે કે ત્યાં બીજા દેવો અનેક હોય છે પણ બધો લાભ પોતાને એકલાને જ લેવાની ઇચ્છાથી ઈંદ્ર આ પ્રમાણે પાંચ રૂપ કરે છે.) એ રીતે પ્રભુને મેરુપર્વત ઉપર લાવી પાંડુકવનમાં રહેલી અતિપાંડુકબલા નામની શિલા ઉપર દક્ષિણ બાજુએ રહેલા શાશ્વતા સિંહાસન ઉપર પ્રભુને ખોળામાં લઈને સૌધર્મેન્દ્ર બેસે. તે વખતે બાકીના ૬૩ ઈંદ્રો પોતપોતાના આસન કંપવાથી

* આ વાહનરૂપે થયેલા તેમના સેવક દેવો સમજવા. દેવલોકમાં તિર્થંત્રો છે જ નહીં.

(૩૩૬) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણીક પૂજા-સાર્થ

પરભાર્યા મેરુપર્વત ઉપર આવે. પછી અચ્યુત ઈંદ્રની આજ્ઞાથી દેવો ક્ષીરસમુદ્રના, ગંગા વિગેરે નદીઓના, માગધ-વરદામાદિ તીર્થોના જળ, મૃત્તિકા, પુષ્પો, ઔષધિઓ વિગેરે લાવે.

પછી ઈંદ્રની આજ્ઞાથી આઠ પ્રકારના કળશો આઠ આઠ હજાર વિકુર્વે, (સોનાના, રૂપાના, રત્નના, સોનારૂપાના, સોનાના ને રત્નના, રૂપાના ને રત્નના, સોનાના રૂપાના ને રત્નના તથા મૃત્તિકાના એમ આઠ પ્રકારના જાણવા.) એકંદરે ૬૪૦૦૦ કલશવડે એકેક વાર અભિષેક કરે. એવા અઢીસો* અભિષેક કરીને, સુગંધી વસ્ત્રવડે શરીર લૂછી, ચંદનવડે ચર્ચી, કુસુમવડે પ્રભુની પૂજા કરે, આરતિ મંગળ દીવો ઉતારે, અષ્ટમંગલિક આળેળે અને ગીત-વાજીત્ર-નૃત્યાદિકનો અનેક પ્રકારનો ઠાંઠ કરે-ભાવભક્તિ કરે.

ઈત્યાદિ + ઉત્સવ કરી સૌધર્મેન્દ્ર પાંચ રૂપ વિકુર્વી પ્રભુને

* અઢીસો અભિષેક આ પ્રમાણે-અઢી દ્વીપમાં રહેલા ૧૩૨ સૂર્ય ને ૧૩૨ ચંદ્રના પરિવાર સાથે ૧૩૨ અભિષેક, તે સિવાયના ૬૨ ઇંદ્રોના ૬૨ અભિષેક, સૌધર્મ ને ઇશાનેન્દ્રની મળી ૧૬ ઇંદ્રાણીઓના ૧૬, ચમરેન્દ્ર ને બલીન્દ્રની પાંચ પાંચ ઇંદ્રાણીઓના ૧૦, ધરણેન્દ્ર ને ભૂતાનેન્દ્ર વિગેરે નવ નિકાયના ૧૮ ઇંદ્રોની છ છ ઇંદ્રાણીઓના ૧૨, વ્યંતરેન્દ્રો ૩૨ ની ચાર ચાર ઇંદ્રાણીઓના ૪, જ્યોતિષી ૧ દરેક ઇંદ્રોની ચાર ચાર ઇંદ્રાણીઓના ૪, ચાર લોકપાળના ૪ અને બાકીના અંગરક્ષક, સામાનિક, કટકપતિ, ત્રાય-ત્રિશક, ત્રણ પર્ષદાનાં દેવો અને પ્રકીર્ણ દેવોના એકેક એમ કુલ ૬ એ રીતે એકંદર અઢીસો અભિષેક જાણવા. (ઇંદ્રોના ૧૮૪, ઇંદ્રાણીઓના ૮૬ ને લોકપાળાદિના ૧ એમ ૨૫૦ સમજવા) દરેક અભિષેકમાં ૬૪૦૦૦ કળશ સમજવા. કુલ એક કોડ ને સાઠ લાખ કળશ જાણવા.

+ અઢી આદિ શબ્દે સૌધર્મેન્દ્ર પ્રભુને ઇશાનેન્દ્રના ખેળામાં આપીને ચાર વૃષભના શૃંગવડે કલ્પ અભિષેક સમજી લેવો.

જનમકલ્યાણકે-જળપૂજા

(૩૩૭)

લઈ જેમ લાવ્યા હતા તેમ પાછા લઈ જઈને માતાની પાસે મૂકે. અવસ્થાપિની નિદ્રા અને પ્રતિબિંબ હરી લઈ, કુંડળ ને વસ્ત્રની જોડી પ્રભુના ઓશીકા પાસે મૂકે. રત્નમય ગેડીદડો રમવા માટે મૂકે. બત્રીશ કોડ રત્ન ને રૂપૈયાની વૃષ્ટિ કરે. પછી ઇંદ્ર કહે કે-‘ માતા સાથે કે તેમના પુત્ર (તીર્થંકર) સાથે જે કોઈ ખેદ ધરશે- વિરોધકારી કાર્ય કરશે તેમનું મસ્તક છેદવામાં આવશે.’ ૧૧

આ પ્રમાણે કાર્યો કરી પ્રભુના અંગૂઠામાં અમૃતનો સંચાર કરી સૌધર્મેન્દ્ર નંદીશ્વરદ્વીપે જાય. ૬૩ ઇંદ્રો મેરુપર્વત પરથી પરભાર્યાં ત્યાં આવે અને ત્યાંના ૪ અંજનગિરિ, ૧૬ દ્વિધિમુખ અને ૩૨ રતિકર પર્વતો ઉપર પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે જૂદા જૂદા અષ્ટાહ્નિકા મહોત્સવ કરે. પછી સ્વસ્થાને જાય.

પ્રાતઃકાળે અશ્વસેન રાજાને પુત્રજન્મની વધામણી આપવામાં આવી. તે સાંભળી ઘણા હર્ષિત થઈને અશ્વસેન રાજા ઘરેઘરે તોરણો બંધાવે. દશ દિવસ સુધી અનેક પ્રકારના ઉત્સવો કરે. બારમે દિવસે જ્ઞાતિવર્ગને જમાડે અને પછી તેમની સમક્ષ પુત્રનું પાર્શ્વકુમાર^x નામ સ્થાપન કરે. એ પ્રમાણે શુભ અને વીર (પરાક્રમી) એવા પ્રભુનો સર્વત્ર વિજય ને જયજયકાર થાય. ૧૨-૧૩

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-અમે પ્રભુની જળવડે પૂજા કરીએ છીએ.

x આ નામ માતાના બંને પાસાં (પડખાં) પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા પછી વિશેષ સુંદર થયા હતા તે ઉપરથી પાડવામાં આવેલ છે.

(૩૩૮)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

જન્મકલ્યાણકે પંચમ ચંદનપૂજા

દોહા

અમૃતપાને ઉછર્યા, રમતા પાર્શ્વકુમાર;
 અહિલંછન નવ કર તનુ, વરતે અતિશય ચાર. ૧
 યોવનવય પ્રભુ પામતાં, માતપિતાદિક જોહ;
 પરણાવે નૃપપુત્રિકા, પ્રભાવતી ગુણુજોહ. ૨
 ચંદન ઘસી ઘનસારશું, નિજ ઘર ચૈત્ય વિશાળ;
 પૂજેપગરણુ મેળવી, પૂજે જગત દયાળ. ૩

ઢાળ પાંચમી

(બાળપણે યોગી હુઆ, માર્ગ નિક્ષા દોને-એ દેશી.)

સોનારૂપાકે સોગંઢે, સાંચાં ખેલત બાળ;
 ઇંદ્રાણી મુખ દેખતે, હરિ હોત હે રાળ. ૧
 એક દિન ગંગાકે બિચે, સુરસાથ બહોરા;
 નારી ચકોરા અપ્સરા, બહોત કરત નિહોરા. ૨
 ગંગાકે જળ ઝીલતે, છાંહી બાહલિયાં;
 ખાવિંદ ખેલ ખેલાયકે, સવિ મંદિર વળિયા. ૩
 ખેડે મંદિર માળિયે, સારી આલમ દેખે;
 હાથ પૂજવા લે ચલે, ખાનપાન વિશેષ. ૪
 પૂછ્યા પડુત્તર દેત હે, સુનો મોહન મેરે;
 તાપસકું વંદન ચલે, ઊઠી લોક, સવેરે. ૫

- કમઠ યોગી તપ કરે, પંચ અગ્નિકી જ્વાળા;
હાથે લાલક દામણી, ગળે મોહનમાળા. ૬
- પાસકુંવર દેખન ચલે, તપસીપેં આયા;
ઓહિનાણે દેખકે, પિછે યોગી બુલાયા. ૭
- સુણ તપસી સુખ લેનકું, જપે ફેગટ માલે;
અજ્ઞાનસેં અગ્નિમિચે, યોગકું પરજળે. ૮
- કમઠ કહે સુણ રાજવી ! તુમે અશ્વ ખેલાવો;
યોગીકે ઘર હે બડે, મતકો બતલાઓ. ૯
- તેરા ગુરુ કોન હે બડા ? જિને યોગ ધરાયા;
નહિ ઓલખાયા ધર્મકું, તનુકષ્ટ બતાયા. ૧૦
- હમ ગુંરુ ધર્મ પિછાનતે, નહિં કવડી પાસે;
ભૂલ ગયે દુનિયા દિશા, રહેતે વનવાસે. ૧૧
- વનવાસી પશુ પંખિયા, એસે તુમ યોગી;
યોગી નહિં પણ ભોગિયા, સંસારકે સંગી. ૧૨
- સંસાર ખૂરા છોરકે, સુણ હો લઘુરાજ !
યોગી જંગલ સેવતે, લહી ધર્મ અવાજ. ૧૩
- હયા ધર્મકો ભૂલ હૈ, કયા કાન પુંકાયા ?
જીવહયા નહું જનતે, તપ ફેગટ માયા. ૧૪
- બાત હયાકી દાખિયે, ભૂલચૂક હમારા;
બેર બેર કયા બોલણા ? એસા ડાકડમાલા. ૧૫

(૩૪૦)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

સાંઈ હુકમસેં સેવકે, બડા કાષ્ટ ચીરાયા;	
નાગ નીકાલા એકિલા, પરજલતી કાયા.	૧૬
સેવક મુખ નવકારસેં, ધરણેંદ્ર બનાયા;	
નાગકુમારે દેવતા, બહુ ઋદ્ધિ પાયા.	૧૭
રાણી સાથ બસંતમેં, વન ભીતર પેઠે;	
પ્રાસાદ સુંદર દેખકે, ઉઠાં બનકર બેઠે.	૧૮
રાજમતીકું છોડકે, નેમે સંજમ લીના;	
ચિત્રામણ જિન બેવતે, વૈરાગે લીના.	૧૯
લોકાંતિક સુર તે સમે, બોલે કર બેરી;	
અવસર સંજમ લેનકા, અબ બેર હૈ થોરી.	૨૦
નિજ ઘર આયે નાથજી, પિયા ખિણ ખિણ રોવે;	
માતપિતા સમબચકે, દાન વરસી દેવે.	૨૧
દીન દુઃખી સુખિયા કિયા, દારિદ્રકું ચૂરે;	
શ્રી શુભવીર હરિ તિહાં, ધન સધણું પૂરે.	૨૨

કાવ્ય પૂર્વવત

મંત્ર:-ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મ-જરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેંદ્રાય ચંદનં યજામહે સ્વાહા ॥

પંચમ પૂજનો અર્થ

હુડાનો અર્થ

પાર્શ્વપ્રભુ જન્મ્યા પછી ઈંદ્રે અગૂઠામાં સંચારેલ અમૃતનું

જન્મકલ્યાણકે-ચંદનપૂજા

(૩૪૧)

પાન કરતાં અને રમતગમત કરતા ઉછર્યાં. મોટા થવા લાગ્યા. અનુક્રમે સર્પના લંછનવાળા પ્રભુ નવ હાથના શરીરવાળા થયા. તે વખતે જન્મથી થનારા ચાર અતિશય વર્તતા હતા, તે આ પ્રમાણે-૧ શ્વાસોચ્છ્વાસ સુગંધી હોય, ૨ શરીર મળ, પ્રસ્વેદ અને રોગ રહિત નિર્મળ હોય, ૩ આહાર-નિહાર ચર્મચક્ષુવાળા ન હોયે તેમ હોય અને ૪ રુધિર દૂધ જેવું પ્રવેત હોય. ૧.

અનુક્રમે પ્રભુ યૌવનાવસ્થા પામ્યા એટલે માતા-પિતાએ પ્રસેનજિત રાજાની પુત્રી પ્રભાવતી સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યું. ૨.

આવા જગત માત્ર પર દયાળુ જિનેશ્વરની-તેમની પ્રતિમાની ધનસાર સહિત ચંદન ઘસીને તેમજ બીજા પૂજાના ઉપગરણો મેળવીને તેવડે પોતાના ગૃહચૈત્યમાં તેમજ વિશાળ એવા નગર-ચૈત્યમાં જઈને પૂજા કરે. ૩.

પાંચમી ઢાળનો અર્થ

(જે તીર્થંકરને જેટલા પ્રમાણમાં લોગાવળી કર્મ હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં તેઓ સાંસારિક સુખ-લોગ લોગવે છે.) પોતાની રાણી સાથે સોનારૂપાના સોગઠાવડે પાર્શ્વકુમાર સોગઠાબાજી રમે છે-ખેલે છે, તે વખતે ઈંદ્ર અને ઈંદ્રાણીઓ પ્રભુના મુખને જોઈને રાજી થાય છે. ૧

એક દિવસ ગંગા નદીમાં જળકીડા કરવા જાય છે, તે વખતે અનેક દેવ-દેવીઓ-ચકોર એવી અપ્સરાઓ પણ સાથે છે. તેઓ પરસ્પર અનેક પ્રકારના નિહોરા એટલે ચેષ્ટાઓ-એક બીજાની હાંસી-મશકરી કરે છે. ગંગાના જળમાં ઝીલે છે એટલે ન્હાય છે. આકાશમાં વાદળની શીતળ છાયા થઈ રહી છે. એવી રીતે ખેલ ખેલીને ખાવિંદજે પ્રભુ તે પોતાના મંદિરમાં-મહેલમાં આવે છે. ૨-૩

અન્યદા પોતાના મહેલના માળ ઉપર ગોખમાં પ્રભુ બેઠા છે

(૩૪૨) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજન-સાર્થ

અને બધી આલમને-પ્રજાને જીએ છે. બધી આલમ-પ્રજા પણ તેમને દેખીને રાજ થાય છે. તેવામાં હાથમાં પૂજાપો અને આનપાનની અનેક વસ્તુઓ લઈને લોકોને એક બાજુ તરફ જતા જોયા. તેઓને જોઈને પ્રભુએ કોઈ માણસને પૂછ્યું કે-‘ આ બધા કયાં જાય છે ? ’ તેના પ્રત્યુત્તરમાં તે કહે છે કે-‘ હે પ્રજાપ્રિય રાજકુમાર ! અમારા મનને મોહ પમાડનાર ! આ બધા લોકો સવારમાં ઊઠીને, પૂજાપો વિગેરે લઈને એક તાપસ નગર બહાર આવેલ છે તેને વંદન કરવા જાય છે. તે કમઠ નામનો યોગી જે અહીં આવેલ છે તે મોટો તપ કરે છે અને * પંચાગ્નિની જ્વાળાને સહન કરે છે. તેના એ તપથી મોહ પામેલા મનુષ્યો ત્યાં જાય છે. ’

એ પ્રમાણે સાંભળીને જેમણે હાથે લાલ રત્નોની દામણી (પહોંચી) બાંધેલી છે અને ગળામાં રત્નોની મોહનમાળા પહે-રેલી છે એવા પાર્શ્વકુમાર તે યોગીને જોવા માટે ચાલ્યા અને તપસી પાસે આવ્યા. પછી અવધિજ્ઞાનવડે તેની બધી પરિસ્થિતિ જોઈને- જાણીને તે યોગીને બોલાવ્યો.

પ્રભુએ તેને કહ્યું કે-‘ હે યોગી ! સાંભળ. તું સુખ મેળવવા માટે ફેગટ માળા જપે છે, કારણ કે તેં અજ્ઞાનવડે યોગને તો અગ્નિમાં બાળી નાખ્યો છે. ’

કમઠ યોગી કહે છે કે-‘ હે રાજવી ! તમે તો ઘોડા ખેલાવી જાણો. યોગીનું ઘર-તેની વાત તો બહુ મોટી છે- ગંભીર છે, તે તમે સમજી શકો નહીં; છતાં તમે કાંઈ જાણતા હો તો તમારો મત બતાવો. ’

પાર્શ્વકુમાર કહે છે કે-‘ હે યોગી ! તમારા ગુરુ કોણ છે કે

* ચાર બાજુએ સળગાવેલ કાષ્ઠાગ્નિ અને માથે સૂર્યનો તાપ એમ પાંચ.

જન્મ કલ્યાણકે-ચંદનપૂજા

(૩૪૩)

જેણે તમને આવો યોગ ધરાવ્યો છે ? તમને ખરો ધર્મ ઓળખાવ્યો નથી, માત્ર કાયાકષ્ટ જ બતાવેલ છે. ’

કમઠ કહે છે કે—‘ હે રાજકુમાર ! અમારા ગુરુ ધર્મને ખરાબર પીછાને છે—ઓળખે છે. એક કોડી પણ પોતાની પાસે રાખતા નથી. દુનિયાની દિશા તો ભૂલી જ ગયેલા છે અને વનમાં જ રહે છે. ’

પાર્શ્વકુમાર કહે છે કે—‘ વનમાં રહેનારા પશુપંખીની જેવા તમે યોગીઓ છો. તમે યોગી નથી પણ ભોગી છો, સંસારના સંગી છો, ખરા યોગને તમે ઓળખ્યો જ નથી. ’

કમઠ કહે છે કે—‘ હે લઘુ રાજકુમાર ! સંસારને ખૂરો જાણીને, તેને છોડી દીધે યોગીઓ જંગલને સેવે છે, જંગલમાં જ રહે છે અને તેમણે ધર્મનો ખરો અવાજ (સાર) સાંભળ્યો છે. ’

પાર્શ્વકુમાર કહે છે કે—‘ હે યોગી ! ધર્મનું મૂળ પ્રથમ દયા છે, તેને તો તમે જાણતા જ નથી તો પછી ગુરુ પાસે કાન કુંકાવ્યાથી શું વળ્યું ? આ તમારો તપ બધો ફોગટ છે—નિષ્ફળ છે અને માયાભાવથી ભરેલો છે. ’

કમઠ કહે છે કે—‘ હે રાજકુમાર ! અમારી કાંઈ ભૂલચૂક હોય તો કહો, દયાની વાત કરો, અમે શું દયા નથી પાળતા કે નથી જાણતા તે બતાવો, આવું વારંવાર ડાકડમાળવાળું બોલવાથી શું ? ’

પછી પાર્શ્વકુમારના હુકમથી કમઠ પાસે સળગાવેલ અગ્નિમાંથી સેવકે એક મોટું બળતું કાષ્ટ ખેંચી કાઢ્યું અને તેને ચીરાવીને તેમાંથી જેનું શરીર બળી રહ્યું છે તેવા એક સર્પને બહાર કાઢ્યો. તેનો મૃત્યુસમય નજીક જાણીને પાર્શ્વકુમારે સેવકના મુખે તેને નવકારમંત્ર સંભળાવ્યો. તે મહામંત્રના શ્રવણથી અને પાર્શ્વકુમારની અમૃતદ્રષ્ટિથી તે સર્પ તરત જ મરણ પામીને નાગકુમાર-

(૩૪૪) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

નિકાયનો સ્વામી ધરણેન્દ્ર થયો-પ્રભુએ તેને ધરણેન્દ્ર બનાવ્યો. ત્યાં તે દેવ સંબંધી ઘણી ઋદ્ધિનો સ્વામી થયો. ૧૭

અન્યદા વસંતઋતુમાં પાર્શ્વકુમાર પ્રભાવતી રાણી સાથે ઉદ્યાનકીડા કરવા ગયા. ત્યાં એક વનમાં પ્રવેશ કર્યો અને એક સુંદર પ્રાસાદ દેખીને તેમાં જઈને બેઠા. તે પ્રાસાદમાં કરેલા ચિત્રામણોમાં રાજમતીને છોડીને નેમિનાથજીએ કૌમારાવસ્થામાં જ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું તેવું ચિત્ર જોઈને પાર્શ્વકુમારનું ચિત્ત વૈરાગ્યવાસિત-આદ્ર થઈ ગયું. તે જ વખતે લોકાંતિક દેવો પોતાનો કલ્પ (આચાર) જાણીને ત્યાં આવ્યા. અને પ્રભુને કહ્યું કે-‘હે સ્વામી ! આપને સંયમ લેવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો છે હવે તેમાં વિલંબ બહુ થોડો (માત્ર એક વરસનો) જ છે. ’ પાર્શ્વકુમારે તેના કથનનો સ્વીકાર કર્યો એટલે તેઓ સ્વસ્થાને ગયા. પ્રભુ પણ પોતાના મહેલમાં આવ્યા. આ હકીકત ઉપરથી પોતાના સ્વામી પાર્શ્વકુમાર તરતમાં જ દીક્ષા લેશે એમ જાણીને પ્રભાવતી ક્ષણે ક્ષણે રુદ્ધ કરવા લાગી, પરંતુ પ્રભુને તેની કાંઈ અસર થઈ નહીં. તેમણે તો માતાપિતાને પોતાની પરિસ્થિતિ બરાબર સમજાવીને તેમની આજ્ઞા મેળવી. પછી વરસીદાન દેવા માંડ્યું. અનેક દીન અને દુઃખી મનુષ્યોને સુખી કર્યા અને જગતના દારિદ્રને ચૂરી નાખ્યું. (તેમણે દાનમાં દરરોજ એક કોડ ને આઠ લાખ સોનૈયા આપ્યા. એ પ્રમાણે આખા વર્ષમાં ૩૮૮ કોડ ને ૮૦ લાખ દ્રવ્ય દાનમાં આપ્યું.) તે સઘળું દ્રવ્ય ઈંદ્રે પૂર્યું અર્થાત્ ઈંદ્રે ધનદ લોકપાળને આજ્ઞા કરી, તેણે પોતાના સેવકો તિર્યગ્-જાતલક દેવોને આજ્ઞા કરી, તેમણે અનેક સ્થાનેથી બીનવારસી દ્રવ્ય લાવી લાવીને પ્રભુના મંદિરમાં પૂર્યું. તે પ્રભુએ દાનમાં આપ્યું. પૂજાના છેલ્લા પદમાં શુભવીર શબ્દથી કર્તાએ પોતાનું નામ સૂચવ્યું છે તેમ જ તે શબ્દ હરિના-ઈંદ્રમા અથવા પ્રભુના વિશેષણ તરીકે પણ સમજવા યોગ્ય છે. ૧૮-૨૨.

દીક્ષા કલ્યાણકે—ધૂપપૂજા

(૩૪૫)

કાવ્યનો અર્થ—પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પણ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—અમે અંદનવડે પ્રભુની પૂજા કરીએ છીએ.

દીક્ષા કલ્યાણકે ષષ્ઠ ધૂપપૂજા

દોહા

વરસીદાનને અવસરે, દાન લિયે ભવ્ય તેહ;
રોગ હરે ષટ્ માસનો, પામે સુંદર દેહ. ૧

ધૂપઘટા ધરી હાથમાં, દીક્ષા અવસર જાણ;
દેવ અસંખ્ય મળ્યા તિહાં, માનુ સંજમ ડાણ. ૨

દાળ છટ્ટી

(દેખો ગતિ દેવની રે—એ દેશી.)

ત્રીશ વરસ ઘરમાં વસ્યા રે, સુખભર વામાનંદ;
સંયમ રસિયા જાણીને રે, મળિયા ચોસઠ ઈંદ્ર નમો
નિત નાથજી રે. નિરખત નયનાનંદ નમો નિત
નાથજી રે. ૧. એ આંકણી. તીર્થોદ્ધક વર ઔપધિ રે,
મેળવતા બહુ ઠાઠ; આઠ જાતિ કળશા ભરી રે, એક
સહસ ને આઠ. નમો ૨. અશ્વસેન રાજા ધૂરે રે,
પાછળ સુર અભિષેક; સુરતરુ પેરે અલંકાર્યા રે, દેવ
ન ભૂલે વિવેક. નમો ૩. વિશાળા નૃપ શિખિકા રે,
એઠા સિંહાસન નાથ; એઠી વડેરી દક્ષિણે રે, પટશાટક

(૪૪૬) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજન-સાર્થ

લેઈ હાથ. નમો ૪. વામ દિશે અંબધાતરી રે, પાછળ
ધરી શણગાર; છત્ર ધરે એક યૌવના રે, ઇશાન ઈળ કર
નાર. નમો ૫. અગ્નિકૂળે એક યૌવના રે, રચણમે
પંખો હાથ; ચલત શિખિકા ગાવતી રે, સર્વ સાહેલી
સાથ. નમો ૬. શક ઇશાન ચામર ધરે રે, વાજાંત્રનો
નહીં પાર; આઠ મંગળ આગળ ચલે રે, ઇંદ્રિવજ્જ
ઝળકાર. નમો ૭. દેવ દેવી નર નારીઓ રે, જોઈ
કરે પરણામ; કુળનાં વડેરા સજ્જના રે, બોલે
પ્રભુને તામ. નમો ૮. જીત નિશાન ચડાવજો રે,
મોહની કરી ચકચૂર; જેમ સંવચ્છરી દાનથી રે, દારિદ્ર
કાઢ્યું દૂર. નમો ૯. વરઘોડેથી ઉતર્યા રે, કાશી
નગરની બહાર; આશ્રમપદ ઉદ્યાનમાં રે, વૃક્ષ અશોક
રસાળ. નમો ૧૦. અદ્ભુતપ ભૂષણ તજી રે, ઉચ્ચરે
મહાવ્રત ચાર; પોસ બહુલ એકાદશી રે, ત્રણ સયાં
પરિવાર. નમો ૧૧. મનપર્યાવ તવ ઉપનું રે, બંધ
ધરે જગદીશ; દેવદૂષ્ય ઈંદ્રે દિયું રે, રહેશે વરસ ચત
ત્રીશ. નમો ૧૨. કાઉસગ્ગ મુદ્રાએ રહ્યા રે, સુર નંદી-
શ્વર જાત; માત-પિતા વાંદી વળ્યા રે, શ્રી શુભવીર
પ્રભાત. નમો ૧૩.

કાવ્ય પૂર્વ પ્રમાણે કહેવું.

મંત્ર—ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુ-
નિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય ધૂપં યજામહે સ્વાહા ॥

દીક્ષા કલ્યાણકે-ધૂપપૂજા

(૩૪૭)

છઠ્ઠી ધૂપ પૂજનો અર્થ

દુડાનો અર્થ

તીર્થંકરના વાર્ષિકદાનના છ ગુણ છે તેમાંનો એક ગુણ એ છે કે-વાર્ષિકદાન લેનાર ભવ્ય જ હોય છે, અભવ્યને તે લાભ મળતો નથી અને દાન લેનારના છ માસના થયેલા વ્યાધિ નાશ પામે છે, તેમજ નવા વ્યાધિ છ માસ પર્યંત થતા નથી ને દાન લેનારનું શરીર સુંદર-દેખાવડું થાય છે.

પ્રભુનો દીક્ષાસમય જાણીને, ધૂપઘટા હાથમાં રાખીને, અસંખ્ય દેવો ત્યાં એકઠા થયા તે જાણે સંયમના (સર્વવિરતના) અધ્યવસાયસ્થાનો જ ન મળ્યા હોય ? એમ જણાય છે અર્થાત્ સંયમના અધ્યવસાયસ્થાનો અસંખ્યાતા છે એમ સમજવું. ૨

ઢાળનો અર્થ

વામાનંદન-પાર્શ્વકુમાર સાંસારિક સુખલોગ લોગવતા આનંદમાં ત્રીશ વરસ સુધી ગૃહવાસે રહ્યા. તેમનો દીક્ષા અહણ કરવાનો અવસર જાણીને ચોસઠ ઇંદ્રો ત્યાં એકઠા થયા. એવા નાથને-સ્વામીને નિરંતર નમસ્કાર કરો. જેમને દેખવાથી નેત્રને આનંદ ઉપજે છે. એવા તે સ્વામીને નિરંતર નમસ્કાર કરો ! ૧.

ઇંદ્રોએ આવીને ક્ષીરસમુદ્ર વિગેરેના જળ મંગાવ્યા અને તેમાં શ્રેષ્ઠ ઔષધિ મેળવી. બીજે પણ ઘણો ઠાંડ મેળવ્યો અને પૂર્વેકિત આઠ જાતના દરેકના એક હજાર ને આઠ કળશો ભર્યા. ૨. પછી પાર્શ્વકુમારને સિંહાસન પર બેસારીને અશ્વસેન રાજાને આગળ કરી ઇંદ્રોએ દીક્ષાલિષેક કર્યો અર્થાત્ પ્રથમ અશ્વસેન રાજાએ કર્યો, પછી ઇંદ્રોએ કર્યો. આવો વિવેક દેવો ચૂકતા નથી તેથી જ તેઓ વિબુધ કહેવાય છે. અલિષેક કરીને પછી વસ્ત્રાલંકારવડે કલ્પવૃક્ષની જેવા પ્રભુને વિભૂષિત-અલંકૃત કર્યા. ૩.

(૩૪૮) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાથ

પછી અશ્વસેન રાજાએ તૈયાર કરાવેલી વિશાળા નામની શિખિકામાં પ્રભુ સિંહાસન પર બેઠા. કુળવૃદ્ધા સ્ત્રી દક્ષિણ બાજુએ એટલે પ્રભુની જમણી બાજુએ હાથમાં એક હંસના ચિત્રવાળું પટ (* વસ્ત્ર) લઈને બેઠી. ડાબી બાજુ * ધાવમાતા બેઠી. પાછળ શૃંગાર સજ્જને એક યૌવના છત્ર હાથમાં લઈને બેઠી. (છત્ર ધરવા લાગી.) ઇશાનકોણે હાથમાં ક્ષણ લઈને એક સ્ત્રી બેઠી. અગ્નિકોણે એક સ્ત્રી હાથમાં રત્નમય પંખો લઈને બેઠી. પછી શિખિકાના ઉપાડનારાઓએ શિખિકા ઉપાડી એટલે સર્વ સાહેલીઓ (સ્ત્રીઓ) એકઠી મળીને શિખિકાની પાછળ ચાલતી ગાવા લાગી. ૪-૬.

શકેદ્ર ને ઇશાનેદ્ર પ્રથમ શિખિકા ઉપાડે છે. પછી તે બીજાને સોંપીને તે બંને બે બાજુ ચામર ઢાળતા ચાલે છે. વરઘોડામાં સૌથી આગળ અષ્ટમંગલિક ચાલે છે, ત્યારપછી ઈંદ્રધ્વજ ચાલે છે. (એ પ્રમાણે વરઘોડાનો બધો ક્રમ સુબોધિકા ટીકા વિગેરેમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવો.) દેવ, દેવી, મનુષ્યો અને મનુષ્યની સ્ત્રીઓ માર્ગમાં પ્રભુને જોઈ જોઈને પ્રણામ કરે છે. કુળના મુખ્ય સભ્યોનો (વૃદ્ધો) તે વખતે પ્રભુને કહે છે કે-‘ જેમ તમે સંવચ્છરી દ્વાન દેવાવડે આપ્યા જગતનું દારિદ્ર્ય દૂર કર્યું છે તેમ જ ચારિત્ર લઈ મોહરજાને (મોહની કર્મને) ચક્રચૂર કરીને-તેનો વિનાશ કરીને જીતનિશાન ચડાવજો અને કુળની શોભામાં વૃદ્ધિ કરજો.’

આ પ્રમાણે કાશીનગરના મધ્યમાં થઈને વરઘોડો કાશી

* આ વસ્ત્રમાં પ્રભુ આબૂપણ ઉતારે છે તે ગ્રહણ કરે છે.

* પ્રભુને અંગૂઠો જ ચૂસવાનો હોવાથી ધાવમાતા હોતી નથી. આ ધાવમાતા તેમને રમાડનારી સમજાતી.

દીક્ષા કલ્યાણકે-ધૂપપૂજા

(૩૪૯)

નગરની બહાર નીકળ્યો અને આશ્રમપદ નામના ઉદ્યાનમાં આવ્યો. ત્યાં પ્રભુ અશોકવૃક્ષની નીચે વરઘોડેથી-શિબિકામાંથી નીચે ઉતર્યા. પ્રભુએ વસ્ત્રાભૂષણ તથા દઈ સ્વયમેવ પંચમુષ્ટિ લોચ કર્યો. તે દિવસે પ્રભુએ અદ્ભુતનો તપ કરેલો હતો એ સ્થિતિમાં સર્વ સમક્ષ પાર્શ્વકુમારે ચાર મહાવ્રત* ઉચ્ચર્યા. પોષવદિ ૧૧ (ગુજરાતી માગશર વદિ ૧૧) ની તિથિએ ત્રણશે* મુનિના પરિવાર સાથે સર્વવિરતિપણાનો પ્રભુએ સ્વીકાર કર્યો. ઇંદ્રે દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર પ્રભુના સ્કંધ ઉપર મૂક્યું. એ વસ્ત્ર ચત તીશ (૪૦ ને ૩૦) એટલે સીતેર વર્ષ પર્યંત રહેશે. (રહ્યું છે.) પ્રભુનો ચારિત્ર-પર્યાય ૭૦ વર્ષનો છે.

જે વખતે પ્રભુએ મહાવ્રત ઉચ્ચર્યા તે વખતે સાતમું અપ્રમત્ત ગુણઠાણું ફરસતાં જ પ્રભુને મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પ્રભુ ત્યાં જ કાર્યોત્સર્ગ મુદ્રાએ સ્થિત થયા. સ્વજન વર્ગ સ્વસ્થાને ગયો અને દેવો-ઇંદ્રો નંદીશ્વરદ્રીપે ગયા. (ત્યાં અદ્વાઈ મહોત્સવ કરીને સ્વસ્થાને ગયા.) પ્રભુના માતાપિતા પ્રભુને વંદન કરીને નગર તરફ વળ્યા. શ્રી શુભવીર એવા પાર્શ્વપ્રભુને આ સમય પ્રભાતતુલ્ય થયો અર્થાત્ આત્મદશા પ્રગટ થવાનો અરુણોદય થયો. ૧૪. (એમાં કર્તાએ પોતાનું નામ પણ સૂચવ્યું છે.)

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-અમે સુગંધી ધૂપવડે પ્રભુપૂજા કરીએ છીએ.

* જાવીશ પ્રભુના સમયમાં ચાર મહાવ્રત ઉચ્ચરવાની પ્રવૃત્તિ જ હોય છે. એવા પાંચમા મહાવ્રતનો બેજો સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

(૩૫૦)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજન-સાર્થ

કેવલજ્ઞાન કલ્યાણકે સત્તમ દીપકપૂજા

દોહા

સારથ ધનધરે પારણું, પ્રથમ પ્રભુએ કીધ;
 પંચ દિવ્ય પ્રગટાવીને, તાસ મુક્તિસુખ દીધ. ૧
 જગદીપક પ્રગટાવવા, તપ તપતા રહી રાણુ;
 તેણે દીપકની પૂજના, કરતાં કેવળનાણુ. ૨

ઢાળ સાતમી

(મહાવીર પ્રભુ ઘેર આવે—એ દેશી)

પ્રભુ પારસનાથ સિધાવ્યા, કાઠંબરી અટવી
 આવ્યા; 'કુંડનામે સરોવર તીરે, ભયુ' પંકજ નિર્મળ
 નીરે રે. મનમોહન સુંદર મેળા, ધન્ય લોક નગર ધન્ય
 વેળા રે. મન ૦ ૧ એ આંકણી. કાઉસગ્ગ મુદ્રા પ્રભુ ઠાવે,
 વનહાથી તિહાં એક આવે; જળ શુંઢ ભરી ન્હવરાવે,
 જિન અંગે કમળ ચઢાવે રે. મન ૦ ૨. કલિકુંડ તીરથ
 તિહાં થાવે, હાથી ગતિ દેવની પાવે; વળી કૌસુંભવન
 આણુદે, ધરણેંદ્ર વિનય ધરી વંદે રે. મન ૦ ૩. ત્રણ
 દિન ફણી છત્ર ધરાવે, અહિછત્રા નગરી વસાવે; ચલતા
 તાપસધર પુઠે, નિશિ આવી વસ્યા વડ હેઠે રે. મન ૦
 ૪. થયો કમઠ મરી મેઘમાળી, આવ્યો વિભંગે નિહાળી;
 ઉપસર્ગ કર્યા બહુ જાતિ, નિશ્ચળ દીઠી જિનછાતી રે.
 મન ૦ ૫. ગગને જળ ભરી વાહળીયો, વરસે ગાજે વિ-

કેવળજ્ઞાન કથ્યાણકે-દીપકપૂજા

(૩૫૧)

જળીયો; પ્રભુ નાસા ઉપર જળ જાવે. ધરણેંદ્ર પ્રિયા
 સહ આવે રે. મન૦ ૬. ઉપસર્ગ હરી પ્રભુ પૂજી, મધ-
 માળી પ્રાપથી ઘુજી; જિનભક્તે સમકિત પાવે, બેહુ
 જણ સ્વર્ગે સિધાવે રે. મન૦ ૭. આઠ્યા કાશી ઉઘાને,
 રહ્યા સ્વામી કાઉસગ્ગ ધ્યાને; અપૂરવ વીર્યઉદ્ધાસે,
 ધનધાતી ચાર વિનાસે રે. મન૦ ૮. ચોરાશી ગયા દિન
 આખા, વહિ ચૈતર ચોથ વિશાખા; અદ્ભુત તરુ ધાતકી-
 વાસી, થયા લોકલોકપ્રકાશી રે. મન૦ ૯. મળે ચોસઠ
 ઈંદ્ર તે વાર, રચે સમવસરણુ મનોહાર; સિંહાસન
 સ્વામી સોહાવે, શિર ચામર છત્ર ધરાવે રે. મન૦ ૧૦.
 ચોત્રીશ આતશય થાવે, વનપાળ વધામણી લાવે;
 અશ્વસેન ને વામારાણી, પ્રભાવતી હર્ષ ભરાણી રે.
 મન૦ ૧૧. સામૈયું સજી સહુ વદે, જિનવાણી સુણી
 આણુંદે, સસરો સાસુ વહુ સાથે, દીક્ષા લીધી પ્રભુ
 હાથે રે. મન૦ ૧૨. સંઘ સાથે ગણિપદ ધરતા, સુર
 જ્ઞાન મહોત્સવ કરતા; સ્વામી દેવછંદે સોહાવે, શુભ-
 વીર વચન રસ ગાવે રે. મનમોહન સુંદર મેળા;
 ધન્ય લોક નગર ધન્ય વેળા રે. મન૦ ૧૩.

કાવ્ય પૂર્વવત્

મંત્ર—ૐ હ્રીં શ્રીં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરામૃત્યુ-
 નિવારણાય શ્રીમતે જિનેંદ્રાય દીપં યજામહે સ્વાહા ॥

(૩૫૨) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

સત્તમ દીપ પૂજાનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

દીક્ષા લીધા પછી બીજે જ દિવસે * પાર્શ્વપ્રભુએ પ્રથમ પારણું ધન સાર્થવાહને ઘરે કર્યું અને તેના બદલામાં ત્યાં પંચ દિવ્ય * પ્રગટાવીને તેને સુક્રિતનું સુખ આપ્યું અર્થાત્ ધન સાર્થવાહ અનુક્રમે ચારિત્ર અહણ કરીને મોક્ષે ગયો. ૧. પાર્શ્વપ્રભુ જગદીપક જે કેવલજ્ઞાન તે પ્રગટ કરવા માટે (જ્ઞાનાવરણાદિ ઘાતીકર્મો અપાવવા માટે) વનમાં રહીને તપ તપતા હતા તેથી આપણે તે પ્રભુની દીપક ધરીને તે વડે પૂજા કરીએ કે જેથી આપણને પણ અનુક્રમે કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય. ૨.

સાતમી દાળનો અર્થ

પાર્શ્વનાથ પ્રભુએ કાશીથી વિહાર કર્યો. અનુક્રમે કાદંબરી નદીમાં આવી. ત્યાં કુંડ નામના સરોવરને કિનારે કાઉસગગ ધ્યાને રહ્યા કે જે સરોવર પંકજો-કમળો અને કિર્ણ નદીવડે ભરેલું હતું. આવા મનમોહન પ્રભુને મેળો મળ્યા તે અતિ સુંદર અને જેમને એ મેળો મળે છે તે લોકોને જેમને તે નગરને એને તે વેળાને-વખતને પણ ધન્ય છે. ૧.

પરંતુ કાઉસગગ ધ્યાને રહ્યા હતા ત્યાં એક હાથી આવી આંચો. પ્રભુને જોઈને તેને લક્ષિત ઉલ્લસવાથી તેણે જળવડે શુભ વરી ભરીને પ્રભુને નહવરાવ્યા અને

દીક્ષા લીધા પછી ત્રીજે દિવસે હતો.

* સાડાતર કુંડ સોનેયાની વૃષ્ટિ, સુગંધી જળની વૃષ્ટિ, સુગંધી પુષ્પોની વૃષ્ટિ, દેવદુંડુલિનું વાગવું ને અહોદાન, અહોદાન એવી ઉદ્ધ-ધોષણા એ પાંચ દિવ્ય સમજવા.

દેવળગાન કલ્યાણકે-દીપકપૂજા

(૩૫૩)

પ્રભુના શરીર ઉપર કમળો ચડાવ્યા. ૨. ત્યાં કળિકુંડ નામનું * તીર્થ થયું અને હાથી મરણ પામીને દેવગતિને પામ્યો. ત્યાંથી આગળ વિહાર કરતા પ્રભુ કૌસુંબ * નામના વનમાં પધાર્યા. ત્યાં ધરણેન્દ્ર પ્રભુ પાસે આવ્યા. તેણે વિનયપૂર્વક પ્રભુને વંદના કરી. પછી ત્રણ દિવસ સુધી પ્રભુના મસ્તક ઉપર ફણાનું છત્ર કરીને રહ્યા અને ત્યાં અહિચ્છત્રા નામે નગરી વસાવી. પછી તાપસોના ઘરની (આશ્રમોની) પાછળ ચાલતાં ચાલતાં એક વડવૃક્ષની નીચે પ્રભુ રાત્રિવાસો રહ્યા. ૨-૪.

હવે એ અવસરે કમઠ તાપસ જે પંચાગ્નિ તપ તપતો હતો અને જે મરણ પામીને મેઘમાળી નામે દેવ થયો છે તે વિભંગજ્ઞાનવડે પ્રભુને જોતાં પૂર્વભવનું વૈર ભગૃત થવાથી ત્યાં આવ્યો. તેણે સર્પ, વીંછી વિગેરે વિકૃત્વીને અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો કર્યા પરંતુ પ્રભુની છાતી તો તેણે નિશ્ચળ દીઠી; જરા પણ નરમ પડેલી દીઠી નહીં એટલે વધારે ગાઢ ઉપસર્ગ કરીને ચળાવવાનો નિરધાર કર્યો. આકાશમાં પાણીની ભરેલી વાદળીઓ વિકૃત્વી અને વરસાદનો ગર્જન થવા લાગ્યો. વિજળીઓ વાર-વાર ચમકવા લાગી. વરસાદ મુશળધારાએ વરસવા માંડ્યો. એટલે પાણીનો કોઈ સ્થાને સમાસ ન થવાથી તે ઊંચું વધતું ગયું. અનુક્રમે પ્રભુની નાસિકા સુધી જળ આવ્યું. પ્રભુ તો નિશ્ચળ જ રહ્યા. તે વખતે ધરણેન્દ્ર પોતાની ઈંદ્રાણી સહિત ત્યાં આવ્યા. તેણે પ્રભુને થયેલા જળના ઉપસર્ગનું નિવારણ કરી પ્રભુની પૂજા કરી. મેઘમાળીને હાંકી કાઢ્યો. તે વખતે મેઘમાળીને પણ તીર્થ કરને કરેલા ઉપસર્ગથી આંધેલા મહાપાપથી ધ્રુજ છૂટી એટલે તે પ્રભુ પાસે આવ્યો, પ્રભુને ખમાવ્યા અને પ્રભુની ભક્તિ કરીને

* કળિ-કરી એટલે હાથી અને કુંડના સંયોગરૂપ તીર્થ સમજવું.

x કસુંબાના વૃક્ષોવાળું વન.

(૩૫૪) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

તેણે સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું. પછી તે બંને-ધરણેન્દ્ર ને એકમાળી ખાતપોતાને સ્થાનકે ગયા. ૫-૭.

ત્યાંથી પ્રભુ કાશીનગરના ઉદ્યાનમાં આવ્યા અને કાયેત્સર્ગી ધ્યાને રહ્યા. તે વખતે અપૂર્વ વીર્યનો ઉદ્ઘાસ થવાથી ક્ષપકચેણી માંડી અને ચાર ઘનઘાતી કર્મો (જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય ને અંતરાય)નો ઘાત કર્યો-વિનાશ કર્યો. તેનું સર્વથા ઉન્મૂલન કરી નાખ્યું. ૮. ચારિત્ર લીધા પછી પૂરા ૮૪ દિવસ વ્યતીત થયા ત્યારે ચૈત્ર વદિ ચોથે (ગુજરાતી ફાગણ વદિ ૪ થે) વિશાખા નક્ષત્રમાં, ધાતકી વૃક્ષની નીચે અર્દ્રમના તપવાળા પ્રભુ લોકલોકપ્રકાશી થયા-કેવળજ્ઞાન પામ્યા. ૯.

તે વખત ત્યાં ચોસઠ ઈંદ્રો એકઠા મળ્યા. અતિ મનોહર સમવસરણની રચના કરી પાર્શ્વપ્રભુ તેના મધ્ય લાગમાં સિંહાસન પર બેઠા અને દેવો મસ્તક પર છત્ર ને બે બાબુ ચામર વીંઝવા લાગ્યા. તે વખતે પ્રભુને ચોત્રીશ અતિશયો સંપૂર્ણપણે પ્રગટ થયા. (જન્મથી ૪, કર્મક્ષયથી ૧૧ ને દેવકૃત ૧૯ મળી કુલ ૩૪)

અહીં વનપાળકે અશ્વસેન રાજાને વધામણી આપી કે પાર્શ્વ-પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે એટલે અશ્વસેન રાજા, વામારાણી અને અત્યંત હુર્વિત થયેલી પ્રભાવતી મોટી ધામધૂમ સાથે તમામ રાજઋદ્ધિ સહિત સમૈયું લઈને પ્રભુ પાસે આવ્યા અને વંદના કરી પ્રમુખે ધર્મદેશના દીધી. તે સાંભળી અનેક લચ્ચ જીવેા પ્રતિબોધ પામ્યા. અશ્વસેન રાજા વિગેરે પણ પ્રભુની વાણી સાંભળીને આનંદિત થયા. પછી સસરો, સાસુ ને વહુ-ત્રણેએ (અશ્વસેન રાજા, વામા માતા અને પ્રભાવતીએ) પ્રભુની પાસે ચારિત્ર બ્રહ્મણ કર્યું. ૧૦-૧૨.

પાર્શ્વપ્રભુએ ચતુર્વિધ સંઘની તેમ જ ગણધરોની સ્થાપના કરી, દેવોએ કેવળજ્ઞાન સંબંધી મહોત્સવ કર્યો. પછી બીજા

નિર્વાણકલ્યાણકે નૈવેદ્યપૂજા

(૩૫૫)

પ્રહરે પ્રભુ યીજા ગઢમાં ઈશાન કેણે રચેલા દેવછંદામાં બિરાજ્યા
અને * શુભવીર એવા તેમના મુખ્ય ગણધરે યીજે પ્રહરે પ્રભુના
વચનરસનું ગાન કર્યું અર્થાત્ દેશના દીધી; તેથી પણ અનેક
ભવ્યો પ્રતિબોધ પામ્યા. ૧૩.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વવત્.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વવત્, તેમાં એટલું ફેરવવું કે—અમે દીપક-
વડે પ્રભુપૂજા કરીએ છીએ.

નિર્વાણકલ્યાણકે અષ્ટમ નૈવેદ્યપૂજા

દુહા

શુભ આદે દશ ગણધરા, સાધુ સોળ હજાર;
અડતીસ સહસ તે સાધવી, ચાર મહાવ્રત ધાર. ૧
છગ લખ ચઉસઠ સહસ છે, શ્રાવકનો પરિવાર;
સગવીશ સહસ તે શ્રાવિકા, તિગ લખ ઉપર ધાર. ૨
દેશવિરતિધર એ સહુ, પૂજે જિન ત્રણ કાળ;
પ્રભુપડિમા આગળ ધરે, નિત્ય નૈવેદ્યનો થાળ. ૩

ઢાળ આઠમી

(વૃંદાવનમાં એક સમે શામળીયોજી—એ દેશી)

રંગ રસિયા રંગરસ બન્યો મનમોહનજી, કોઈ
આગળ નવિ કહેવાય મનડું મોહું રે મન મોહનજી;

* પ્રભુના દશ ગણધરોમાં મુખ્ય ગણધર શુભ નામના હોવાથી
કર્તાએ આ કલ્પના કરી છે.

(૩૫૬)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજન-સાર્થ

વેધકતા વેધક લહે મનઃ બીજા બેઠા વા ખાય મનડુંઠ
 ૧. લોકોત્તર ફળ નિપજે મનઃ મોટો પ્રભુનો ઉપગાર
 મનડુંઠ કેવળનાણુ દિવાકરુ મનઃ વિચરંતા સુરપરિ-
 વાર, મનડુંઠ ૨. કનક કમળ પગલાં ડવે મનઃ જળ-
 પુંદ કુસુમ વરસાત મનડુંઠ શિર છત્ર વળી ચામર
 ઢળે મનઃ તરુ નમતા આરગ જાત, મનડુંઠ ૩.
 ઉપદેશી કેઈ તારીયા મનઃ ગુણ પાંત્રીશ વાણી રસાળ
 મનડુંઠ નર નારી સુર અપછરા મનઃ પ્રભુ આગળ જાટક
 શાળ, મનડુંઠ ૪. અવનીતળ પાવન કરી મનઃ
 અંતિમ ચોમાસું જાણુ મનડુંઠ સમેતશિખર ગિરિ
 આવિયા, ચડતા શિવધર સોપાન, મનડુંઠ ૫. શ્રાવણ
 શુદ્ધિ આઠમ દિને મનઃ વિશાખાએ જગદીશ મનડુંઠ
 અણસણ કરી એક માસનું મનઃ સાથે મુનિવર તેત્રીશ,
 મનડુંઠ ૬. કાઉસગ્ગમાં મુક્તિ વર્યા મનઃ સુખ પામ્યા
 સાદિ અનંત મનડુંઠ એક સમય સમગ્રેણિથી મનઃ
 નિઃકર્મા ચઉ દષ્ટાંત, મનડુંઠ ૭. સુરપતિ સઘળા
 તિહાં મળે મનઃ ક્ષીરોદ્ધિ આણે નીર મનડુંઠ સ્નાન
 વિલેપન ભૂષણે મનઃ દેવદૂષ્યે સ્વામી શરીર, મનડુંઠ
 ૮. શોભાવી ધરી શિખિકા મનઃ વાજ્રંત્ર ને નાટક ગીત
 મનડુંઠ ચંદન ચય પરજળતા મનઃ સુરભક્તિ શોક
 સહિત, મનડુંઠ ૯. થૂલ કરે તે ઉપરે મનઃ દાદાદિક
 સર્ગે સેવ મનડુંઠ ભાવ ઉઘોત ગયે થકે મનઃ દીવાળી

નિર્વાણ કલ્યાણકે—નૈવેદ્ય પૂજા

(૩૫૭)

કરતા દેવ. મનડું ૧૦. નંદીશ્વર ઉત્સવ કરે મન૦
કલ્યાણક મોક્ષાનંદ મનડું૦ વર્ષ અઢીશે આંતરું
મન૦ શુભવીર ને પાર્શ્વજિણુંદ. મનડું૦ ૧૧.

ગીત

ઉત્સવ રંજ વધામણા, પ્રભુ પામને નામે;
કલ્યાણક ઉત્સવ કિયો, ચડતે પરિણામે. ૧
શતવર્ષાયુ જીવીને, અક્ષય સુખ સ્વામી;
તુમ પદ સેવા ભક્તિમાં, નવિ રાખું ખામી. ૨
સાચી ભગતે સાહિબા રીઝો એક વેળા;
શ્રી શુભવીર હુવે તહા, મનવાંચિત મેળા. ૩

કાવ્ય પૂર્વવત

મંત્ર:-ૐ હ્રીં ઐં પરમપુરુષાય પરમેશ્વરાય જન્મજરા-
મૃત્યુનિવારણાય શ્રીમતે જિનેન્દ્રાય નૈવેદ્યં યજામહે સ્વાહા ॥

નિર્વાણકલ્યાણકે અષ્ટમ નૈવેદ્યપૂજનો અર્થ

દુહાનો અર્થ

ભગવંતના કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી નિર્વાણ પામતા સુધીમાં
પ્રભુનો ચતુર્વિધ સંઘરૂપ પરિવાર કેટલો થયો તે કહે છે:—

શુભ વિગેરે દશ ગણધરો, સોળ હજાર સાધુઓ, આડત્રીશ
હજાર સાધ્વીઓ, એક લાખ ને ચોસઠ હજાર શ્રાવકો અને ત્રણ
લાખ ને સતાવીશ હજાર શ્રાવિકાઓનો પરિવાર થયો. એમાં
સાધુ ને સાધ્વીઓ ચાર મહાવ્રતને ધારણ કરનારા હતા અને
શ્રાવકશ્રાવિકાઓ દેશવિરતિને—શ્રાવકના ચાર વ્રતને ધારણ કરનારા

(૩૫૮) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

હતા. તે શ્રાવક-શ્રાવિકાઓ ત્રણ કાળ જિનપૂજ કરતા હતા અને નિરંતર-દરરોજ અનેક પ્રકારના નૈવેદ્યનો થાળ પ્રભુની પ્રતિમા પાસે ધરતા હતા. ૧-૩.

આઠમી ઢાળનો અર્થ

આ પૂજના પ્રારંભમાં કર્તા કહે છે કે-હું ધર્મરંગના રસિયા ધર્મીજનો! બરાબર રંગનો રસ જામ્યો છે પરંતુ તે રંગ આત્મિક હોવાથી કોઈની પાસે કહી શકાય કે બતાવી શકાય તેવો નથી; કારણ કે જે વેધક-વેધ કરવાના પ્રયત્નવાળા હોય છે તે જ વેધકતાને પામે છે. અર્થાત્ વેધને વીંધી શકે છે, તે સિવાયના બીજા તો બેઠા બેઠા વા ખાય છે, તેને કાંઈ વેધને વીંધવાની બબર પડતી નથી. અહીં નિર્વાણપદ મેળવવારૂપ રાધાવેધ સાધવાનો છે તેને જે બરાબર જાણે છે તે જ સાધી શકે છે, બીજા તો જોઈ-જોઈને પાછા જ વળે છે એમ સમજવું. ૧.

લગવંતની દેશનાથી લોકોત્તર ક્ષણ-મોક્ષક્ષણની પ્રાપ્તિ થાય છે એ પ્રભુનો મહામોટો ઉપકાર સમજવાનો છે. એવી રીતે ઉપકાર કરતા કેવળજ્ઞાનદીવાકર પ્રભુ અનેક દેવોના પરિવાર સહિત ભૂમિતળ પર વિચરે છે. સુવર્ણના કમળ ઉપર પગ સ્થાપન કરે છે તેમ જ માર્ગમાં જળના યુદ્ધનો અને કુસુમનો આછો આછો વરસાદ થયા જ કરે છે. માથે દેવો છત્ર ધરી રહ્યા છે. બે બાજુ ચામર વીંજી રહ્યા છે. માર્ગના વૃક્ષો પણ નમીને પ્રભુને નમસ્કાર કરે છે. પ્રભુની વાણી પાંત્રીશ શુણવાણી હોય છે તેથી તેવી વાણીવડે ઉપદેશ કરીને પ્રભુએ અનેક જીવોને તાર્યા છે. મનુષ્ય, મનુષ્યાણી, દેવો ને અપ્સરાઓ પ્રભુની આગળ મનોહર નાટક કરે છે. ૨-૪

નિર્વાણ કલ્યાણકે-નૈવેદ્ય પૂજા.

(૩૫૬)

એ પ્રમાણે પૃથ્વીતળને પાવન કરતા-વિચરતાં છેલ્લું ચોમાસું જાણીને પાર્શ્વપ્રભુ સમેતશિખરગિરિએ આવ્યા અને જાણે મોક્ષમહેલરૂપ ઘરના પગથિયા પર અનુક્રમે ચડતા હોય તેમ તે પર્વત ઉપર ચડ્યા. ૫.

પછી તેત્રીશ મુનિવરોની સાથે એક માસનું અણુસણ કરીને શ્રાવણ શુદ્ધ ૮ ને દિવસે વિશાખા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ આવે સતે કાયોત્સર્ગ મુદ્રાએ રહેલા પ્રભુ મુક્તિસુંદરીને વર્ષા અર્થાત્ મોક્ષે ગયા અને સાદ્વિચ્છાનંત સ્થિતિવાળું અક્ષય સુખ પામ્યા. અહીંથી એક સમયે સમગ્રેણિએ જ સિદ્ધગતિમાં જીવ જાય છે એને માટે નિઃકર્મા એવા ચાર દૃષ્ટાંતો (પૂર્વ-પ્રયોગ, ગતિપરિણામ, બંધનછેદ અને અસંગરૂપ) આપેલા છે તે વિસ્તારથી સમજવા યોગ્ય છે. ૬-૭.

પ્રભુ નિર્વાણ પામ્યા તે વખતે આસનકંપથી તે હકીકત જાણીને બધા ઇંદ્રો ત્યાં આવે છે અને ક્ષીરસમુદ્ર વિગેરેના પાણી મંગાવે છે. પછી તે જળવડે પ્રભુને ઉપલક્ષણથી સાથે નિર્વાણ પામેલા ગણધરોના તેમજ મુનિઓના શરીરને પણ સ્નાન કરાવી, વિલેપન કરી, વસ્ત્રાભૂષણવડે શણગારે છે. પ્રભુના શરીરને દેવદૂધ વસ્ત્રવડે શોભાવીને શિખિકામાં પધરાવે છે. તે વખતે વાજ્રંત્ર, નાટક ને ગીતગાન કરવામાં આવે છે. પછી શિખિકામાંથી પ્રભુના શરીરને ઉતારી ચંદનની રચેલી ચયમાં પધરાવે છે અને ઇંદ્રની આજ્ઞાથી અગ્નિકુમાર દેવ તેમાં અગ્નિ ઉત્પન્ન કરે છે. વાયુકુમાર વાયુ વિકૃત્વે છે. એ રીતે પ્રભુના શરીરને અગ્નિસંસ્કાર કરે છે. આ બધી ભક્તિ ઇંદ્રાદિક દેવો શોક સહિત કરે છે. ૮-૯.

પછી મેઘકુમારના દેવો જળ વરસાવીને ચયને ઠારી દે છે.

(૩૬૦)

શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાર્થ

એટલે તે સ્થાનકે ઇંદ્ર સ્તૂપ* કરાવે છે. અને પોતપોતાના કલ્પ પ્રમાણે દાઢ, દાંત વિગેરે ઇંદ્રાદિ દેવો લઈ જાય છે. તે સ્વર્ગમાં ચૈત્યસ્થાનમાં રહેલા મણિના ડાબડામાં રાખીને તેની સેવા-પૂજા કરે છે. અહીં પ્રભુના નિર્વાણ વખતે ભાવ ઉદ્યોત નાશ પામવાથી દેવો દીવા કરવાવડે દ્રવ્ય ઉદ્યોત (દીવાળી) કરે છે. ૧૦.

ઇંદ્રાદિક દેવો ત્યાંથી નંદીશ્વરદ્વીપે જાય છે. ત્યાં મોક્ષાનંદ કલ્યાણકને નિમિત્તે અટ્ટાઈમહોત્સવ કરી સ્વસ્થાને જાય છે. પૂજના કર્તા પંડિત વીરવિજયજી કહે છે કે-શ્રી વીરપરમાત્માના અને શ્રી પાર્શ્વનાથના નિર્વાણ વચ્ચે અઢીશે' વર્ષનું આંતરું છે અર્થાત્ શ્રી પાર્શ્વનાથના નિર્વાણ પછી અઢીસો વર્ષે શ્રી વીરપ્રભુ નિર્વાણ પામે છે. ૧૧.

ગીતનો અર્થ

પ્રભુ પાર્શ્વનાથના નામથી સર્વત્ર ઉત્સવ, રંગ ને વધામણા થાય છે. એમના પાંચે કલ્યાણકોનો મહોત્સવ ઇંદ્રાદિકોએ ચડતે પરિણામે કર્યો છે. પાર્શ્વપ્રભુ એકંદરે સો વર્ષનું આયુષ્ય (૩૦ વર્ષ ગૃહવાસમાં ને ૭૦ વર્ષ શ્રમણાવસ્થામાં) પાળીને અક્ષયપદને પામ્યા છે. હે પ્રભુ! તમારા ચરણની સેવા-ભક્તિ કરવામાં હું ખામી રાખતો નથી-અવિચ્છિન્ન કરું છું. એવી સાચી ભક્તિથી હે પ્રભુ! તમે એક વાર મારા પર રીઝો કે જેથી શુભવીરને એટલે મારે મનવાંચ્છિતનો મેળો મળે અર્થાત્ વાંચ્છિતની પ્રાપ્તિ થાય. ૧-૩.

કાવ્યનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે.

મંત્રનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે, તેમાં એટલું ફેરવવું કે-હું નૈવેદ્યવડે એ પરમાત્માની પૂજા કરું છું.

* શિખિકા, ચય ને યુલ-અધુ ત્રણ સંખ્યામાં જાણવું. (૧ તીર્થ-કરની, ૨ ગણધરોની અને ૩ શેષ મુનિઓની.)

કળશ

(૩૬૧)

કળશ

ગાયો ગાયો રે શંખેશ્વર સાહિબ ગાયો !

જાહવ લોકની જરા નિવારી, જિનજી જગત ગવાયો;
પંચકલ્યાણક ઉત્સવ કરતાં, અમ ધર રંગ વધાયો રે.

શંખેશ્વર૦ ૧

તપાગચ્છ શ્રી સિંહસૂરિના, સત્યવિજય બુધ પાયો;
કપૂરવિજય ગુરુ ખિમાવિજય તસ, જસવિજયો મુનિ

રાયો રે. શંખેશ્વર૦ ૨

તાસ શિષ્ય સંવેગી ગીતારથ, શાંત સુધારસ નહાયો;
શ્રી શુભવિજય સુગુરુ સુપસાયે, જયકમળા જગ પાયો રે.

શંખેશ્વર૦ ૩

રાજનગરમાં રહી ચોમાસું, કુમતિ કુતર્ક હઠાયો;
વિજયદેવેંદ્રસૂરીશ્વર રાજ્યે, એ અધિકાર બનાયો રે.

શંખેશ્વર ૦ ૪

અઠારશેં નેવ્યાશી અક્ષયત્રીજ, અક્ષત પુણ્ય ઉપાયો;
પંડિત વીરવિજય પદ્માવતી, વાંચિછતદાય સહાયો રે.

શંખેશ્વર૦ ૫

કળશનો અર્થ

કર્તા કહે છે કે-મેં શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથના ગુણોનું ગાન કર્યું. આદવના સૈન્યની જરાનું નિવારણ કરીને જે પ્રભુ જગતમાં ગવાયા છે-પ્રશંસા પામ્યા છે તેમના પંચકલ્યાણકનો ઉત્સવ કરતાં અમારા ઘરે પણ રંગ વધામણા થયા છે. ૧.

(૩૬૨) શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા-સાથ

હવે કર્તા પોતાની ગચ્છ-પરંપરા વર્ણવે છે—

તપાગચ્છમાં શ્રી વિજયસિંહસૂરિના સત્યવિજય નામે મુખ્ય શિષ્ય થયા. તેમના કર્પૂરવિજય, તેમના ક્ષમાવિજય અને તેમના શિષ્ય યશવિજય મુનિઓના રાજા થયા. તેમના શિષ્ય સંવેગપક્ષી અને ગીતાર્થ તેમ જ શાંતસુધારસમાં ન્હાયેલા અર્થાત્ શાંતમૂર્તિવંત શ્રી શુભવિજય નામે મારા ગુરુ થયા. તેમના સુપ્રસાદવડે હું (વીરવિજય) જગતમાં જયકમળા પામ્યો, મેં રાજનગરમાં ચોમાસું રહીને કુમતિઓના (સ્થાનકવાસીઓના) કુતર્કોને હઠાવ્યા.—તેમને પરાસ્ત કર્યા અને શ્રી વિજયદેવેન્દ્રસૂરિના રાજ્યમાં આ પૂજાનો અધિકાર બનાવ્યો અર્થાત્ આ પંચકલ્યાણકની પૂજા રચી. ૨-૪.

સંવત ૧૮૮૬ ના વર્ષમાં અક્ષયતૃતીયાએ મેં અક્ષય એવું પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું. પંડિત વીરવિજય કહે છે કે—મને આ કાર્યમાં પદ્માવતી દેવી જે વાંચ્છિતને દેનારી છે તણે સહાય કરી છે. ૫.

પંડિતશ્રી વીરવિજયજીકૃત
શ્રી પાર્શ્વનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા સમાપ્ત

દરેક વ્યક્તિએ વાંચવા યોગ્ય

સંસ્કાર-સામગ્રી

અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમ ૬-૪-૦

શ્રી ત્રિષ્ટિશલાકાપુરુષ

ભાષાંતર પર્વ ૧-૨ ૬-૦-૦

„ „ પર્વ ૩ થી ૬ ૫-૮-૦

„ „ પર્વ ૮-૯ ૪-૮-૦

ઉપમિતિભવપ્રપંચા કથા

ભાગ ૧ લો ૫-૦-૦

„ ભાગ બીજો ૬-૦-૦

„ ભાગ ત્રીજો ૫-૦-૦

સિદ્ધર્ષિ (ઉપમિતિના કર્તા) ૫-૦-૦

ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

ભાગ ૧ લો ૩-૮-૦

„ ભાગ ૩ જો ૩-૦-૦

વીશ સ્થાનક તપવિધિ ૨-૮-૦

ભોજપ્રત્યંધ ભાષાંતર ૨-૦-૦

હિતશિક્ષાના રાસનું રહસ્ય ૨-૦-૦

જૈન દષ્ટિએ યોગ ૨-૮-૦

વર્ષપ્રત્યેધ અને અષ્ટાંગ

નિમિત્ત ૬-૮-૦

માનવ જીવનનું પાથેય ૦-૮-૦

જૈન ધર્મને લગતાં દરેક પ્રકારનાં
પુસ્તકો મેળવવા માટે લખો:—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

એકાતેર વર્ષથી
નિયમિત પ્રગટ થતું

જૈન સમાજનું

જૂનામાં જૂનું

ધાર્મિક ને નૈતિક

માસિક

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

જેમાં તત્ત્વજ્ઞાન, કર્મ,
કથા તથા ભક્તિપ્રધાન

રસ સામગ્રી

રજૂ કરવામાં આવે છે.

આપ તેના ગ્રાહક ન હો

તો આજે જ લખો.

ભેટ પુસ્તક સાથે

વાર્ષિક લવાજમ માત્ર

રૂ. ૩-૪-૦

(પોટેજ સહિત)

લખો:—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

